

**İSTANBUL
ÜNİVERSİTESİ
SOSYOLOJİ
DERGİSİ**

Istanbul University Journal of Sociology

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ SOSYOLOJİ DERGİSİ
İSTANBUL UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIOLOGY

Cilt/Volume 42 • Ek Sayı/Supplement 1 • Aralık/December 2022
E-ISSN: 2667-6931 • doi 10.26650/SJ

Dizinler / Indexing and Abstracting

Web of Science Emerging Sources Citation Index (ESCI)

TÜBİTAK ULAKBİM TR-Dizin

EBSCO Sociology Source Ultimate

EBSCO SocINDEX (with Full Text)

DOAJ

ProQuest CSA Sociological Abstract

Erih Plus

SOBİAD

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ SOSYOLOJİ DERGİSİ
İSTANBUL UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIOLOGY

Cilt/Volume 42 • Ek Sayı/Supplement 1 • Aralık/December 2022
E-ISSN: 2667-6931 • doi 10.26650/SJ

Sahibi / Owner

Prof. Dr. Hayati DEVELİ

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İstanbul, Türkiye
Istanbul University, Faculty of Literature, Istanbul, Turkey

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Responsible Manager

Prof. Dr. Yücel BULUT

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İstanbul, Türkiye
Istanbul University, Faculty of Literature, Istanbul, Turkey

Yazışma Adresi / Correspondence Address

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü,
Balabanağa Mah. Ordu Cad. No. 196, Laleli, Fatih, 34459 İstanbul, Türkiye

Telefon / Phone: +90 (212) 455-5700/15998

E-mail: sosyolojidergi@istanbul.edu.tr

<http://iupress.istanbul.edu.tr/tr/journal/iusd/home>

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusosyoloji>

Yayıncı / Publisher

İstanbul Üniversitesi Yayınevi / Istanbul University Press

İstanbul Üniversitesi, Merkez Kampüsü, 34452 Beyazıt,

Fatih / İstanbul, Türkiye

Telefon / Phone: Tel:+90 0212 455 57 00 / 15730 / 31

Dergide yer alan yazılardan ve aktarılan görüşlerden yazarlar sorumludur.

Authors bear responsibility for the content of their published articles.

Yayın dili Türkçe, İngilizce, Fransızca, Almanca'dır.

The publication languages of the journal are Turkish, English, French and Germany.

Haziran ve Aralık aylarında, yılda iki sayı olarak yayımlanan uluslararası, hakemli, açık erişimli ve bilimsel bir dergidir.
This is a scholarly, international, peer-reviewed and open-access journal published biannually in June and December.

Yayın Türü / Publication Type: Yaygın Süreli / Periodical

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ SOSYOLOJİ DERGİSİ
İSTANBUL UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIOLOGY

Cilt/Volume 42 • Ek Sayı/Supplement 1 • Aralık/December 2022
E-ISSN: 2667-6931 • doi 10.26650/SJ

DERGİ YAZI KURULU / EDITORIAL MANAGEMENT BOARD

Baş Editör / Editor-in-Chief

Prof. Dr. İsmail COŞKUN, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye
- ismail.coskun@istanbul.edu.tr

Baş Editör Yardımcısı / Co-Editor-in-Chief

Doç. Dr. Murat ŞENTÜRK, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye
- murat.senturk@istanbul.edu.tr

Alan Editörleri / Section Editors

Prof. Dr. Yücel BULUT, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye - yucel.bulut@istanbul.edu.tr

Doç. Dr. Besim Can ZIRH, ODTÜ, Sosyoloji Bölümü, Ankara, Türkiye - besimcan@metu.edu.tr

Prof. Dr. Ali ERGUR, Galatasaray Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye - aergur@gsu.edu.tr

Prof. Dr. Nadir SUĞUR, Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Eskişehir, Türkiye - nsugur@anadolu.edu.tr

Prof. Dr. Mutlu BİNARK, Hacettepe Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Ankara, Türkiye - binark@hacettepe.edu.tr

Bilimsel Sekreteryası / Scientific Secretariat

Arş. Gör. Dr. Zeynep Zehra SADIKOĞLU, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü, İstanbul, Türkiye
- zeynep.sadikoglu@medeniyet.edu.tr

Dil Editörleri / Language Editors

John Zacharias CRIST, İstanbul, Türkiye

Kevin A. COLLINS, İstanbul, Türkiye

Editöryal İlişkiler Yöneticisi / Editorial Relations Manager

Doç. Dr. Ayşen ŞATIROĞLU, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye
- aysen.satiroglu@istanbul.edu.tr

İstatistik Editörü / Statistics Editor

Dr. Öğr. Üyesi Tuba TOPÇUOĞLU, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye
- tuba.topcuoglu@istanbul.edu.tr

Kitap İnceleme Editörü / Book Review Editor

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali AKYURT, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye
- mehmetali.akyurt@istanbul.edu.tr

Metodoloji Editörü / Methodology Editor

Doç. Dr. Aynur ERDOĞAN COŞKUN, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye
- aynur.erdogan@istanbul.edu.tr

Tanıtım Yöneticisi / Publicity Manager

Dr. Öğr. Üyesi Melike AKBIYIK, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye
- melike.akbiyik@istanbul.edu.tr

Editöryal Asistan / Editorial Assistant

Arş. Gör. Hamdüsena EŞREFOĞLU, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye
- hamdusenaesrefoglu@istanbul.edu.tr

Teknik Uzman / Technical Specialist

Arş. Gör. Begüm UZUN, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye - begumuzun@istanbul.edu.tr

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ SOSYOLOJİ DERGİSİ
İSTANBUL UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIOLOGY

Cilt/Volume 42 • Ek Sayı/Supplement 1 • Aralık/December 2022
E-ISSN: 2667-6931 • doi 10.26650/SJ

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Doç. Dr. Ayşen ŞATIROĞLU, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye
- aysen.satiroglu@istanbul.edu.tr

Prof. Dr. Enes KABAKCI, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye - ekabakci@istanbul.edu.tr

Doç. Dr. Metin ÜNVER, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, İstanbul, Türkiye - munver@istanbul.edu.tr

Prof. Dr. Yücel BULUT, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye - yucel.bulut@istanbul.edu.tr

Prof. Dr. Ali ERGUR, Galatasaray Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye - aergur@gsu.edu.tr

Prof. Dr. Kurtuluş KAYALI, Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye

Prof. Dr. Nadir SUĞUR, Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Eskişehir, Türkiye - nsugur@anadolu.edu.tr

Doç. Dr. Craig BROWNE, University of Sydney, Faculty of Arts and Social Sciences, Sydney, Australia - craig.browne@sydney.edu.au

Emeritus Prof. David R. SEGAL, Maryland University, Department of Sociology, Maryland, U.S. - dsegal@umd.edu

Prof. Dr. Douglas KELLNER, University of California, California, U.S.

Prof. Dr. Glenn MUSCHERT, Khalifa University, Department of Humanities & Social Sciences, Abu Dhabi, UAE.

- glenn.muschert@ku.ac.ae

Prof. Dr. J. Scott BROWN, University of Miami, Department of Sociology & Gerontology, Coral Gables, FL.

Scripps Research FELLOW, Florida, U.S. - sbrow@MiamiOH.edu

Prof. Dr. Jeffrey C. ALEXANDER, Yale University, Sociology, Connecticut, U.S. - jeffrey.alexander@yale.edu

Dr. Michal ILLNER, Czech Academy of Sciences - Akademie věd České republiky, Prague, Czech Republic.

Prof. Dr. Philip SMİTH, Yale University, Sociology, Connecticut, U.S. - philip.smith@yale.edu

Doç. Dr. Ryan KELTY, United States Air Force Academy, Department of Behavioral Sciences and Leadership, CO, U.S.

- kxx@usafa.edu

Prof. Dr. Sujatha FERNANDES, University of Sydney, Faculty of Arts and Social Sciences, Sydney, Australia

- sujatha.fernandes@sydney.edu.au

Prof. Dr. Timothy SHORTELL, City University of New York, New York, U.S.

Prof. Dr. William Peter BAEHR, Lingnan University, Department of Sociology & Social Policy, Tuen Mun, Hong Kong

- pbaehr@Ln.edu.hk

İÇİNDEKİLER / TABLE OF CONTENTS

ARAŞTIRMA MAKALELERİ / RESEARCH ARTICLES

- Sentetik Bilim Arayışı: Carl Heinrich Becker'in Almanya'da Üniversite Reformu ve Sosyolojinin Kurumsallaşması Üzerine Düşünceleri** 1
The Quest for Synthetic Science: Carl Heinrich Becker's Reflections on University Reform and the Institutionalization of Sociology in Germany
Muhammed Fazıl Baş
- Türk Milli Kimliğinde Alarmizm ve Devlet-Toplum Etkileşimi: Hatay-Belen Örneği** 25
Alarmism and State-Society Interplay in the Turkish National Identity: The Case of Belen, Hatay
Alaattin Oğuz
- Çekiç ile Tornavida Arasındaki Fark: Amerikan Askerî Yardımları Sonrası TSK'daki Dönüşümün Toplumsal Etkileri** 51
The Difference Between a Hammer and a Screwdriver: The Social Effects of the Transformation of TAF After the American Military Aid
Cemil Sağlam
- Üniversitelerde Araştırma Odaklı Yönetim Anlayışı: İstanbul Üniversitesi Örneği** 77
Research-Oriented Management Philosophy in Universities: The Case of Istanbul University
Mahmut Ak, Levent Şahin, Eray Yurtseven
- Panel Data Analysis on the Socio-Economic Determinants of Corruption in the D-8 Countries** 117
Fatih Karasaç, Halil Kete
- The Validity and Reliability of The Turkish Version of The Social Curiosity Scale** 133
Serdar Karakullukçu, Erdiñç Karakullukçu, Betül Önal, Aysun Kazak, Ayşe Şahin
- The Mental Health of a Society in Crisis: Complaints of Depression and Anxiety** 153
Veysel Bozkurt, Hasan Kaya, Erol Göka, Kadriye Burcu Öngen Bilir

Sentetik Bilim Arayışı: Carl Heinrich Becker'in Almanya'da Üniversite Reformu ve Sosyolojinin Kurumsallaşması Üzerine Düşünceleri

Muhammed Fazıl Baş¹

Öz

Alman oryantalist Carl Heinrich Becker, 1916-1930 yılları arasında Prusya Eğitim Bakanlığı'nda bürokrat ve bakan olarak üstlendiği rollerle ilgili dönemin en önemli kültür politikacısı olarak karşımıza çıkar. Özellikle 1918 yılı ile birlikte, Almanya'nın Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik ayrılması ve Alman İmparatorluğu'nun yerini Weimar Cumhuriyeti'ne bırakması ile oluşan kriz karşısında, kültür meselesine dönmenin önemine işaret eder. Becker aynı zamanda 1880'lerden itibaren Almanya'nın yaşadığı iktisadi, sosyal ve politik dönüşümün gerilimleri ile de hesaplaşır. Becker bu çerçevede, öncelikle başta "Yüksek Öğretim Reformu Üzerine Düşünceler" (1919) metninde olmak üzere Alman yüksek öğretiminde karşılaşılan sıkıntıları ele almış ve Alman kültür hayatının en öncelikli sorununun siyasi ve toplumsal sahada görülen tikelcilik ve bireysellik olduğu tespitinde bulunmuştur. Becker'e göre birey, halk ve devlet arasında vatandaşlık düzeyinde bir bütünlüğün sağlanamaması, Alman milletini kültür düzeyinde zayıf kılmaktadır. Becker, bu problemin aşılması için ise üniversitelerde söz konusu sıkıntıları mesele edecek ve bunlara cevap niteliğinde bir zihniyetin oluşmasını sağlayacak sentezci, yani toplumsal ilişkileri parçalar değil bütün halinde kavrayacak ders ve bilimlerin geliştirilmesi gerektiğine işaret eder. Sosyoloji, söz konusu sentetik bilim anlayışının kristalleştiği en önemli saha olarak göze çarpar. Bu makale, Becker'in genel olarak kültür meselesi ve üniversite reformu, özellikle sosyolojinin kurumsallaşma ihtiyacı hakkındaki düşüncelerine odaklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Carl Heinrich Becker • Üniversite reformu • Almanya'da sosyoloji • Sosyolojinin kurumsallaşması • Sentetik bilim

The Quest for Synthetic Science: Carl Heinrich Becker's Reflections on University Reform and the Institutionalization of Sociology in Germany

Abstract

German Orientalist Carl Heinrich Becker appeared as the most important cultural politician in the Prussian Ministry of Education in terms of his roles as civil servant and minister between 1916-1930. He noted the vital importance of returning to the question of culture, especially in the face of the crisis right after 1918 when Germany had been defeated in World War I and the German Empire had ceded its place to the Weimar Republic. Becker also processed the tensions of the economic, social, and political transformations Germany had experienced since the 1880s. In this context, Becker dealt primarily with the problems of German higher education, especially in his book *Gedanken zur Hochschulreform* [Reflections on Higher Education Reform] (1919), and stated the particularism and individualism in the political and social spheres to be the most important problems German cultural life faced. According to Becker, the lack of unity among the individual, the public, and the state at the level of civic understanding had weakened the German nation. In order to overcome this issue, university courses and sciences needed to be developed that would offer a mentality of synthesis, namely that they would grasp social, economic, and political issues as a whole, not in parts. In this framework, sociology stood out as the most important field in which the synthetic understanding of science had emerged. This article focuses on Becker's approach to the issue of culture and university reform in general and the need to institutionalize sociology as a scientific discipline in particular.

Keywords: Carl Heinrich Becker • University reform • Sociology in Germany • Institutionalization of sociology • Synthetic science

1 Sorumlu yazar: Muhammed Fazıl Baş (Dr. Öğr. Üyesi), Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Bölümü, İstanbul, Türkiye, Eposta: fazilbas@yildiz.edu.tr ORCID: 0000-0003-3618-3171

Atf: Baş, M. F. (2022). Sentetik bilim arayışı: Carl Heinrich Becker'in Almanya'da üniversite reformu ve sosyolojinin kurumsallaşması üzerine düşünceleri. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 42(Suppl. 1), 1-24. <https://doi.org/10.26650/SJ.2022.42.3.0004>

Extended Summary

Becker's activities from the 1890s until his death in 1933 can be summarized under two headings as an Orientalist and as a cultural politician (Essner & Winkelhane, 1988). The essential point regarding the current study is Becker's efforts at transferring his experiences as an Orientalist academician into the policies he wanted to develop as a cultural politician. In 1916, Becker was appointed as an expert in the Prussian Ministry of Education, after which he gained importance as a cultural politician. After being appointed undersecretary in the same ministry in 1919, he then became Minister of Education in 1921 but soon returned to his previous position. Between 1925-1930, he again held the position of Prussian Minister of Education. During all these periods, he did not lose his academic interest and continued his studies until his death in 1933 (Essner & Winkelhane, 1988, p. 154). In particular, Becker should be emphasized to have held office independently of all political parties at a time of political polarization. Becker in his own words carried out all these activities as a "member of the education party" (as cited in Essner & Winkelhane, 1988, p. 159).

Becker's importance as a cultural politician was also reflected in his being considered the third reformer of the German education system, after Wilhelm von Humboldt (1767-1835) and Friedrich Althoff (1839-1908). Becker's role as a cultural politician after 1918 can be observed in his proposals to reform the education system from the ground up; ensuring unity in the higher education system; redesigning educational content within the framework of the current cultural-spiritual requirements; creating courses and chairs that showed the synthetic approach for areas such as sociology, political science, and studies on foreign societies (*Auslandstudien*); appropriately staffing the newly created courses and chairs; reshaping education in terms of the requirements of mass society; abolishing status differences between academicians; and involving students in the educational process.

One of the topics that Becker emphasized the most as a cultural politician was political education (i.e., citizenship education), which is intended to pave the way for individuals to understand themselves as part of a whole (i.e., as part of the people) and which would also ultimately enable to a cultural awareness to actually be sharpened. In fact, the educational institutions that Becker proposed or initiated to open involved the structures in which political education would be imparted to individuals. Two examples of such institutions were the German High School of Politics (*Deutsche Hochschule für Politik*) and the German High School of Physical Education (*Deutsche Hochschule für Leibesübungen*). In addition to all these and in terms of the importance carried for this study, Becker was one of the most important people to support the inclusion of sociology as a course and chair in German universities as of 1919 (Essner & Winkelhane, 1988, p. 163). Becker hired academicians who could work in the field of sociology or who could contribute to the forming of sociology chairs (Müller, 1991, p. 349).

Becker also tried to establish the intellectual foundations for institutionalizing sociology as a synthetic science at that time. In his writings in the 1920s, Becker pointed to the need for synthetic science in response to the current cultural crisis in Germany. As was already mentioned, Becker didn't limit the need for synthetic science to sociology; still, sociology stood out among the many other synthetic sciences as the field that could most clearly respond to this need in the relevant debates.

Becker's thoughts can be read most comprehensively in his series of articles "Gedanken zur Hochschulreform" [Reflections on Higher Education Reform]. Becker's primary problem with the issues experienced in the field of culture was the prevailing particularism and individualism in Germany (Becker, 1997a, pp. 184–185). The problem Becker noted with particularism and individualism was that each part gained importance and strength within a whole, but the power that was inherent in each part could not be extended to the whole. Becker observed this problem in two areas: society in general and education in particular. With regard to society, the issue is about the inability to form a national identity that encompasses all Germans. On the other hand, the particularistic education according to Becker seemed to have revealed a crisis of culture in Germany. The corporate logic that made collective work possible disappeared at the university. The unity of teaching and research within the university had also suffered as a result. This was largely because academicians acted more as researchers trying to specialize more and more in their own professions rather than as teachers educating out of a sense of social responsibility. This situation led to different scientific fields diverging more and more from each other. In addition to universities, polytechnic schools had also emerged to meet the needs of industry and the market, which, as explained above, dissolved the unity of teaching and research. As a result of the disintegration of unity and the inability to produce a general societal outlook, knowledge had gradually gained an encyclopedic nature (Becker, 1997a, pp. 193–198). This meant that, while knowledge was increasing, a holistic and general view of society could not be obtained.

Becker also tried to offer a solution to the existing problems. Firstly, serious reforms needed to be carried out in universities and the connection of science with life needed to be restored. Higher education reform could be tackled on two levels: technical and content-related. The main purpose at the technical level was to ensure unity in education and to abandon different institutionalizations beyond universities that would lead to the separation of research and teaching. Universities also needed to be redesigned as institutions that train researchers, enable professions, and above all, provide citizenship education as the main framework of higher education (Becker, 1997a, p. 204).

However, one important step toward achieving these goals involved the creation of courses that would address these goals in terms of content. Becker (1997a, p. 202) stated the need to exist for courses that would give students an overview of society. To do this, he drew attention to the need to design these synthetic courses in a way

that would be fed from many disciplines. He stated that the primary task here fell to philosophy, but that philosophy needed to also not confine itself to an area that only experts could understand. Again, studies on foreign societies were capable of responding to the need, since these were not fed from a single discipline and dealt with entire peoples through their psychological characters and social structures. Becker stated that this field could produce a sociological view if it were well-structured. As far as his views on sociology, Germany had lagged in this area because sociology was based on the synthetic approach that did not fit the German way of thinking. However, “sociological courses are an urgent need at all universities” because “spiritual habits can only be created in the intellectual sphere through a sociological perspective that later becomes political opinion when it is transferred to the ethical realm” (Becker, 1997a, pp. 189–190).

The harshest criticism of Becker’s assessment of sociology came from the German historian Georg von Below (1920). Von Below was skeptical of Becker’s portrayal of sociology as a synthetic science, and his criticisms gathered around two points: The first is the potential sociology has to be used as a tool for popularizing socialism. To von Below, sociology was the battering ram of socialism. The second point involves how von Below assessed sociology as a typical French science reflecting positivism (Stöltung, 2006, p. 9). If one looks at the issue through the antagonism of Becker and von Below, this situation is indeed seen to be a reflection of the modernist-conservative/traditionalist split among German academicians of the time (Ringer, 1990, p. 276). A considerable number of German academicians during the Weimar period had developed a conservative reaction similar to von Below’s. The collapse of the Reich in 1918 and the replacement of the Weimar Republic undoubtedly had the greatest influence on this. However, this situation can be accepted to reflect the ailments that had arisen in the rapidly changing society since the 1880s. Industrialization, urbanization, and population growth had had serious impacts on education that led to the shattering of traditional notions and statuses (Kleine, 1989, p. 9).

Meanwhile, Becker was one of the intellectuals who were known at the time as reasonable republicans (*Vernunftrepublikaner*). He believed the need existed to act actively in the face of the changing societal conditions and to find solutions to current problems. In his eyes, universities should become independent of the determinants of the market and state control. On one hand, universities should preserve their old elite position in society, while on the other they should respond to the cultural needs of the time by taking the changing society into account. This was the driving force behind Becker’s emphasis on sociology as a synthesis. Becker’s expectation of sociology was that it should provide political education. As previously stressed, Becker had pointed out the main problems of the Germans to be particularism and individualism. Politically, single German states could not develop into a unified state. On the basis of all these

lay the fact that German individuals could not develop their relations with the state on the basis of citizenship. Therefore, the importance of sociology for Becker, who set the goal of strong individual and national unity, was also related to its capacity for providing citizenship education (Müller, 1991, p. 253).

Sosyoloji tarihini soyuttan somuta üç farklı düzeyde ele almak mümkündür: En soyut düzeyde sosyoloji tarihi, sosyolojik çalışmaların tarihi olarak ele alınabilir. Buna göre çeşitli sosyologların ya da sosyolojik fikir ürettiği kabul edilen akademisyenlerin ya da entelektüellerin eserleri geliştirdikleri kavramlar ve düşünce sistemleri temelinde, yeri geldiğinde birbirleri ile etki ilişkisi içinde ele alınabilir. İkinci düzeyde bir sosyoloji tarihi ise, söz konusu sosyolojik kavram ve düşünce sistemlerinin toplumsal yapı ile bağlantısına işaret edilmesi ve bu şekilde birinci düzeydeki soyut analizin somutlaştırılması yoluyla yazılabilir. Bu şekilde aynı tarihsel meselelere farklı kişilerin nasıl bir sosyolojik yorum getirdiğini, ya da farklı toplumların toplumsal yapısında görülen farklılıkların ne gibi sosyoloji geleneklerinin doğmasının önünü açtığını gözlemek mümkün olacaktır. Bu iki düzeyde, hareket edilen nirengi noktası büyük ölçüde sosyolojik eserlerdir, öyle ki söz konusu eserleri yazan isimlerin “meslekten sosyolog” ve hatta akademisyen olması gerekmez. Daha özeldir eserleri ele alınan bir ismin ya da farklı isimlerin üzerinde uzlaşmış, kesin ve somut bir sosyoloji tanımından hareket edilmesi dahi beklenmez. Eser ya da eserlerin toplumsal yapı ile olan ilişkisi içinde belli toplumlarda geliştirilmiş bir sosyoloji geleneğine işaret edilmesi mümkün olsa bile, söz konusu geleneğin sınırları rahatlıkla ulusal devlet sınırlarının ötesine doğru esnetilmeye müsaittir.

Üçüncü bir düzeyde ise sosyolojiyi kurumsallaşma süreci içinde ele almak mümkündür. Bu düzeyde artık ilk iki düzeydeki gibi eser ve yazar merkezli (ya tamamen eser ve yazara odaklanan ya da toplumsal yapıdan metine-metinden toplumsal yapıya hareket eden) bakış açısı takip edilmez. Bunun yerine belli bir toplumdaki akademik geleneğin dönüşümünün toplumsal yapıdaki dönüşümle ilişkisi çerçevesinde farklı toplumsal aktörler tarafından nasıl alımlandığı tartışmanın merkezinde olacaktır. Bunu takiben ise, söz konusu alımlanmaya binaen sosyolojinin tanımının nasıl bir uzlaşım içinde işlevselleştirilerek kurumsal bir yapıya büründürüldüğü, yani üniversite içinde bir disiplin olarak tanımlandığı önem taşıyacaktır. Böyle bir tartışma içinde ulusal devletin sınırları ve kurumları daha fazla belirleyici olacaktır. Daha kısa bir şekilde ifade etmek gerekirse, birinci ve ikinci düzeydeki eser-yazar merkezli bakış açısından ulusal bir sosyoloji tanımı merkezli bir bakış açısına doğru kaymak gerekecektir.

Sosyolojiyi bir kurumsallaşma süreci içinde ele almak Alman sosyolojisini anlamak için faydalı görünmektedir. Klasik sosyoloji metinlerine atıfla literatürde Alman sosyologlarına sıklıkla referans verilse de, özellikle Weber, Simmel ve Sombart gibi Alman sosyolojisinin en güçlü isimlerinin temel eserlerinin ortaya çıktığı dönem olan 1890-1920 yılları arasında Almanya’da ortak bir sosyoloji tanımı üzerinde uzlaşmış olduğunu ya da sosyolojinin böylesi bir tanım üzerinden bilimsel bir disiplin olarak üniversitede kurumsallaşabildiğini görmek mümkün değildir. Esasında Almanya’da 19. yüzyılın ortalarından itibaren sosyolojik bir bakışın gelişmeye başladığı ve bunun

bilimsel çalışmalara yansdığından söz edilebilir. Fakat 19. yüzyıldan 20. yüzyıla sosyoloji hep tartışmalı bir alan olarak görülmeye devam etmiştir. Bunda sosyolojinin bir Fransız bilimi ve bu anlamda pozitivist bir bilim olarak görülmesinin etkisi vardır. Pozitivist anlayışı yansıtan ilk sosyolojik dersler 1870'ler gibi pek geç olarak görülemeyecek bir zamanda verilmeye başlansa da (Kruse, 1990, s. 151) bunlara eleştirel olarak yaklaşılmış ve bir süreklilik kazanmaları sağlanamamıştır. Öte taraftan Alman toplum bilimleri anlayışı içindeki metodolojik tartışmalar Almanlara özgü bir sosyolojinin gelişmesinin önünü daha fazla açmış görünmektedir. Kruse (1990), özellikle Almanya'daki tarihçi anlayış içinde gerçekleşen bir “paradigma değişiminin” 1890'lar sonrasında Weber, Simmel, Sombart gibi isimlerin sosyolojik bir anlayış getiren eserler vermesinin önünü açtığını söylemektedir. Fakat bu dönemdeki eserlere bakıldığında dahi ortak bir sosyoloji anlayışının, daha doğrusu sosyolojiden ne beklenmesi gerektiğine dair ortak bir tanımın geliştirilemediği görülmektedir. Üstelik bu 1909 yılında Alman Sosyoloji Cemiyeti'nin (*Deutsche Gesellschaft für Soziologie*) kurulmasına rağmen böyledir.

Alman sosyolojisi dendiğinde bugün akla gelen neredeyse bütün isimlerin kuruluşunda yer aldığı bu Cemiyet, esasında sosyolojinin kurumsallaşması yolunda atılmış ciddi bir adım olarak görülebilse de, 1910'lar boyunca Cemiyet'in içinde bir tanım birliğinin sağlandığına şahitlik etmek mümkün değildir. Cemiyet'in kuruluşunda yer alan hiçbir isim henüz kurulmadığı için tabii olarak bir sosyoloji kürsüsü işgal etmez; zaten üyeler çok farklı alanlarda bilimsel çalışmalarını sürdürüyor görünmektedir. Cemiyet'in ilk kongresine (bkz. Simmel vd., 2021) bakıldığında da yine tanım muğlaklığı dikkat çeker. 1908 yılında *Sosyoloji. Sosyalleşmenin Biçimleri Üzerine Araştırmalar* (Soziologie. Untersuchungen über die Formen der Vergesellschaftung) başlıklı bir eser yayımlayan Simmel'in ilk kongredeki konuşmasına bakıldığında cemaatten cemiyete geçiş süreci neticesinde toplumsal etkileşimlerin içeriksizleşmeleri sebebiyle ancak biçim yönünden ele alınabileceklerine işaret ettiği görülür (ss. 23-40). Sosyolojinin öncelikli olarak felsefi bir disiplin olduğunu söyleyerek sosyolojik araştırmaları modern toplumların öncesine kadar çeken Tönnies (s. 42), bir yandan sosyolojinin antropoloji, etnik psikoloji gibi diğer sosyal yaşamla ilgili bilimler içindeki yerini ararken diğer taraftan Comte'un ortaya koyduğu pozitivist anlayıştan ne yönde farklılaştığına dikkat çeker. Diğer taraftan sosyolojiye duyulan “husumetin” de farkındadır ama bu husumetin ancak isme yönelik olduğunu belirtir (s. 62). Kuruluş aşamasında Cemiyet'in yönetim kurulunda yer almakla beraber faaliyet alanına karşı ise yoğun şüpheleri olduğu belirtilen Weber'in (Lepsius, 2011, s. 8) ise ilk kongrede sunduğu ve sosyoloji kavramının değişken bir içeriğe sahip olduğunu vurgulayarak başladığı (Simmel vd., 2021, s. 65) “Faaliyet Raporu”nda öncelikli olarak Cemiyet'in ne olmadığına işaret edilir. Bu noktada Weber'in Cemiyet'in “pratiğe yönelik fikirlerin herhangi bir propagandasının” hedeflenmediğini (s. 65-66) vurgulayarak sadece bir araştırma grubu olarak planlandığını belirtmesi önemlidir. Weber'in bu haliyle bir anlamda “değer yargılarından bağımsız” olarak bir bilimsel

çalışma yapılmasını önemseydiği açıktır ve konuşmasının devamı da büyük ölçüde söz konusu sav üzerine kuruludur. Weber’in söz konusu yıllarda sürecek olan “değer yargısı tartışması” (*Werturteilsstreit*)¹ içinden konuştuğu düşünülebilir. Esasında Weber’in yüzyılın başındaki metodoloji yazılarından itibaren (bkz. Weber, 2012) özellikle tarihçi iktisat anlayışının² yukarıda belirtildiği şekliyle pratik hedefler gözeten, yani bir anlamda değer yargıları içeren siyasalar üretmeye yönelik tavrına mesafe almak istediği görülmektedir. Diğer taraftan ise Weber sosyolojisinin temel bir kavramı olan ideal tipin de yine özeldir tarihçi iktisat anlayışının teorisini dışlayan metodolojik çıkmazlarını aşma yönünde tasarlandığını belirtmek gerekir. Nihayetinde sosyolojinin, Weber için toplumsal araştırmaları mümkün kılacak bilim alanları üstü bir metodoloji olarak kurgulandığı düşünülebilir. Weber 1918 tarihli bir mektubunda ise (akt. Lepsius, 2011, s. 9) sosyolojiyi bir kürsü olarak düşünemeyecek kadar melez bir alan olarak görmektedir.

Sosyoloji üzerindeki bütün bu muğlaklıklara rağmen Alman Sosyoloji Cemiyeti’nin sosyolojinin kurumsallaşması yönünde ciddi bir adım olarak görülmesi gerektiği açıktır. Üstelik Cemiyet, Viyana’da Felsefe ve Graz’da Devlet Bilimleri Fakülteleri içinde Sosyolojiye Giriş derslerinin verilmesini takiben 1914 yılının Haziran ayında Almanya ve İsviçre’deki çeşitli fakültelere sosyolojinin bir ders olarak müfredatlarında yer alması yönünde çağrıda bulunmuştur (Matthes, 1980, s. 28). Fakat bu, Matthes’in de vurguladığı üzere, henüz bir kürsü önerisi değildir. Sosyolojinin bir kürsü olarak ortaya çıkması için ise 1919 yılının beklenmesi gerekecek ve Franz Oppenheimer Goethe Üniversitesi’nde (Frankfurt am Main) kurulan Sosyoloji ve Teorik Milli İktisat kürsüsüne atanacaktır (Lichtblau & Taube, 2010). Yine aynı yıl Köln Üniversitesi’nde İktisadi ve Sosyal Bilimler Fakültesi bünyesinde oluşturulan İktisadi Devlet Bilimleri ve Sosyoloji kürsüsüne Leopold von Wiese, Felsefe Fakültesi bünyesinde oluşturulan Felsefe ve Sosyoloji kürsüsüne ise Max Scheler atanır (Wagner & Wittmaack, 2020). Üniversiteler bünyesinde açılan söz konusu kürsülerin en büyük destekçilerinden biri ise 1916 yılından itibaren Prusya Eğitim Bakanlığı içinde görev alan Carl Heinrich Becker’dir.

Bu çalışma, Birinci Dünya Savaşı’ndan Almanya’nın büyük bir hayal kırıklığı ile yenilerek ayrılmasını müteakip, toplumun içinde bulunduğu kültürel çıkmazları değerlendirerek sosyolojiyi söz konusu sıkıntılara bir cevap olarak gören Becker’in, sosyolojinin kurumsallaşmasına duyulan ihtiyaca dönük düşüncelerini değerlendirmekte ve bu düşünceleri 1880’lerden söz konusu döneme kadar Almanya’nın tecrübe ettiği kültürel dönüşüm sancıları içine yerleştirmektedir. Makalede öncelikle Becker’in Almanya’da kültür politikacısı olarak 1916-1930 yılları arasında oynadığı rol üzerinde durulacak, takiben Becker’in ilk olarak 1918-19 yıllarında makaleler halinde, sonrasında ise bir kitapçık olarak basılan “Yüksek Öğretim Reformu Üzerine Düşünceler” (*Gedanken zur Hochschulreform*) (Becker, 1997e) metni olmak üzere dönem içinde

1 Değer yargısı tartışması için bkz. Akyurt, 2017, ss. 299-307.

2 Tarihçi iktisat için bkz. Baş, 2015.

yazdığı makalelere odaklanılacaktır. “Değerlendirme ve Sonuç” kısmında ise öncelikle Becker’in yaklaşımına dair tepkilere bakılacak ve ayrıca Becker’in düşüncelerinin içine yerleştirilmesi gereken izleklere işaret edilecektir.

“Eğitim Partisine Mensup” Bir Kültür Politikacısı Olarak Carl Heinrich Becker

Becker’in 19. yüzyılın son yıllarından 1933 yılındaki ölümüne kadar süren faaliyetlerini iki başlık altında toplamak mümkündür: oryantalist ve kültür politikacısı (Essner & Winkelhane, 1988). Bizim çalışmamız açısından vurgulamamız gereken nokta ise Becker’in özellikle oryantalist bir akademisyen olarak edindiği tecrübeleri kültür politikacısı olarak geliştirmek istediği siyasalara taşıma gayretidir.

Öncelikli olarak Becker, Martin Hartmann ile birlikte, Alman oryantalizmi içinde teolojik ve filolojik aşamalardan sonra 20. yüzyılın başında kültür merkezli-sosyolojik olarak belirlenebilecek üçüncü bir aşamayı hayata geçiren önemli bir akademisyen olarak karşımıza çıkar (Avcı, 2021). Becker’in ilk çalışmaları, Alman oryantalizminin ikinci aşamasını takiben filolojik bir karaktere sahiptir (Müller, 1991, s. 30). Fakat daha sonraki dönemlerde Martin Hartmann ve Heidelberg çevresi entelektüellerinin etkisi ile yavaş yavaş İslam toplumlarını kültürel bütünlükleri içinde farklı unsurları dikkate alacak şekilde incelemeyi uygun bulan kültürel-sosyolojik bir anlayışa kayar. 1932 tarihli Hartmann üzerine bir metninde, Hartmann’a bazı eleştiriler getirmekle beraber, onun kültürel-sosyolojik anlayışının “senteze” (yani daha sonradan bu çalışma çerçevesinde ele alınacak “Yüksek Öğretim Reformu Üzerine Düşünceler” metninde de vurgulanacağı üzere farklı toplumsal alanları birlikte irdeleyen bir karaktere) dayandığını önemle vurgulayacaktır (Müller, 1991, s. 34-35). Becker, 1904-1908 yılları arasında ise “Heidelberg çevresi” (*Heidelberger Kreis*) olarak bilinen ve Heidelberg şehrindeki entelektüellerin oluşturduğu halkalar içinde yer alacaktır. Bunlar içinden ise özellikle “Eranos çevresi” (*Eranos-Kreis*) ile yakın bir teşriki mesaide bulunacak (Müller, 1991, s. 188) ve bu çevre sayesinde Max Weber, Ernst Troeltsch, Albrecht Dietrich, Eberhard Gothein gibi isimlerin teoloji, kültür tarihi, iktisat, hukuk başta olmak üzere toplumsal hayatın farklı unsurlarını karşılıklı etkileşimleri açısından ele alan yaklaşımına aşına olacaktır (Müller, 1991, ss. 40-41). Kısaca söylemek gerekirse, Becker’de daha sonraki dönemde bir vurgu olarak öne çıkacak olan “sentetik bilim” onun oryantalist çalışmalarında esas aldığı temel metot olarak zaten erken dönem çalışmalarında inşa edilmeye çalışılmaktadır. Becker, bu yaklaşımını 1908 yılından kurulan Hamburg Koloni Enstitüsü bünyesinde ve 1910 yılında bu sefer kendisinin kuruluşuna ön ayak olduğu *Der Islam* dergisinde daha etkin bir şekilde pratize etme imkanı bulacaktır. Özellikle Hamburg Koloni Enstitüsü’nün yapısı gereği, koloni toplumlarını yukarıda belirttiğimiz şekliyle farklı toplumsal alanların bütününe dikkate alacak şekilde bilimsel yönden inceleme iddiası önemli görünmektedir.

Becker, 1916 yılından Prusya Eğitim Bakanlığı'na uzman/raportör olarak atanır ve bu tarihten itibaren bir kültür politikacısı olarak da önem kazanmaya başlar. 1919 yılında aynı bakanlıkta müsteşarlığa getirildikten sonra, 1921 yılında kısa bir süreliğine Eğitim Bakanı olur fakat yeniden müsteşarlık görevine döner. 1925-1930 yılları arasında ise yine Prusya Eğitim Bakanı olarak görev yapacaktır. Bütün bu dönemler içinde akademik ilgisini yitirmeyecek ve çalışmalarına 1933 yılındaki ölümüne dek devam edecektir (Essner & Winkelhane, 1988, s. 154). Becker'in özellikle de bakanlığı dönemlerinde herhangi bir partiye mensup olmadan bu makamda yer aldığı altını çizmek gerekir. Weimar Cumhuriyeti gibi politik aidiyetin anlamının pekiştiği, kutuplaşmanın ve radikalleşmenin ciddi oranda arttığı bir dönemde bunun taşıdığı anlama işaret etmek gerekir. Becker bir anlamda eğitim alanında sahip olduğu tavır ile söz konusu politikleşmenin üstünde yer alabilmiştir. Kendi ifadesi ile Becker, esasında "Eğitim Partisinin Mensubu" (*Parteigänger der Bildung*) olarak bütün bu faaliyetlerini yürütmüştür (Essner & Winkelhane, 1988, s. 159). Diğer taraftan Becker'in kültür politikacısı olarak faaliyetlerini, Birinci Dünya Savaşı'nın bitişini bir eşik olarak almak üzere iki döneme ayırmak daha doğru görünmektedir. Becker, 1916'dan savaşın sonuna kadar olan dönem içinde büyük ölçüde Almanya'nın kolonileri ya da Osmanlı İmparatorluğu gibi müttefikleri ile olan eğitim ilişkileri üzerine çalışmıştır. Özellikle savaş sırasında Almanya ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki sıkı kültür alışverişi sürecinde Becker'in de belirleyici bir ağırlığı olmuş, Becker söz konusu ilişkiye dair görüşlerini ise "Türkiye'nin Eğitim Meselesi" (*Das türkische Bildungsproblem*) (Becker, 1997a) başlıklı makalesinde ayrıntılı olarak dile getirmiştir. Bu makalenin giriş kısmında dikkati çeken bir husus, Becker'in konuşmasına Alman İmparatoruna (konuşma zaten II. Wilhelm'in doğum gününde gerçekleştirilmektedir) ve onun şahsında cisimleşen Alman halkına bağlılığı içermesi ve henüz savaşın sürdüğü dikkate alındığında düşmanlar karşısında duyulan büyük bir özgüveni yansıtmasıdır (ss. 122-123). Fakat Almanya'nın savaştan yenik ayrılması ile birlikte, Becker'in de metinlerine yansıtacağı şekliyle bu özgüven büyük oranda yıkılacak ve savaş sırasında Almanya dışına yönelik olarak geliştirilen kültür konsepti büyük ölçüde Almanya içine dönük olarak yeniden gözden geçirilecektir.³ Becker için artık "Alman halkı Almanya'nın dünya siyaseti içindeki pozisyonundan daha önemli" hale gelmiştir (1997f, s. 260). Yine 1919'da Köln Üniversitesi'nin yeniden açılması dolayısı ile yaptığı bir konuşmada, güç politikasının (*Machtpolitik*) parçalanmasının ardından, Alman ulusunun bir Anka kuşu gibi küllerinden doğacağından söz etmekte, bunun için ise sadece kılıca ve askeri güce değil bir kültür bilincine yaslanması gerektiğine işaret etmektedir (Becker, 1997d, ss. 283-284). Bunu takiben ise Becker artık daha çok Almanya'da kültür ve eğitimi yeniden reforma tabi tutma yönünde bu sefer içe dönük bir bakışa sahip bir kültür politikacısı rolünü üstlenecektir.

3 Becker'in savaş öncesi, sırası ve sonrası olmak üzere farklı momentlerde kültür kavramını nasıl yeniden işlevselleştirdiğine dair bir makale için bkz. (Baş, 2022)

Becker'in kültür politikacısı olarak önemi, onun Wilhelm von Humboldt (1767-1835) ve Friedrich Althoff'un (1839-1908) ardından Alman eğitim sistemini reforma tabi tutan üçüncü isim olarak görülmesinden de anlaşılabilir. Bu üç isim de Almanya'nın en kritik sosyo-politik dönemleri içinde söz alarak başta üniversite olmak üzere eğitim sisteminin mevcut şartlara ve ihtiyaca göre yeniden şekillendirilmesinde önemli rol üstlenmişlerdir. Humboldt, Aydınlanma yüzyılıının peşi sıra Prusya'nın Fransız işgali altında kaldığı dönem içinde ve sonrasında, Althoff Almanya'nın 1871'de siyasi birliğini sağlamakla beraber 1890'larda eriştiği yüksek sanayileşme ve şehirleşme yanında bu iki faktörün yarattığı sıkıntıları dikkate alarak, Becker ise Almanya'nın büyük bir özgüvenle girdiği Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik ayrılmanın ertesinde imparatorluğun yıkılmasına paralel olarak yaşanan büyük iktisadi, siyasi ve sosyal çözülme döneminde öne çıkmıştır (Vom Brocke, 1991, s. 4). Becker'in 1918 sonrasında kültür politikacısı olarak oynadığı rol, eğitim sisteminin baştan reforma tabi tutulmasına yönelik öneriler, özellikle üniversite-teknik yüksek okullar ayrımını dikkate alarak eğitimde birliğin sağlanması, eğitim içeriğinin mevcut kültürel-tinsel ihtiyaçlar çerçevesinde yeniden şekillendirilmesi, sosyoloji, siyaset bilimi, yabancı ülkelere dair çalışmalar (*Auslandstudien*) gibi "sentez" yaklaşımını sergileyen ders ve kürsülerin oluşturulması ve buralara uygun atamaların yapılması, eğitimin kitle meselesini dikkate alarak şekillendirilmesi, akademisyenler arasındaki statü farklarının kaldırılarak herkese mesleğin gerektirdiği eşit güvence ve fırsatların sağlanması, öğrencilerin eğitim süreçlerine dahil edilmesi başlıkları altında değerlendirilebilir. Becker, kültür ve eğitim hayatına dönük bu önerileri getirirken bir yandan Alman düşünce geleneğini dikkate alan, bu anlamda tinsel gelişimi öne çıkaran *Bildung* geleneğine yaslanan, diğer taraftan ise 1920'lerde toplumun içinde bulunduğu iktisadi, siyasi ve sosyal gelişkinliği ve sıkıntıları, yani olumlu ve olumsuz fırsatlar sunması yönüyle "kriz" durumunu dikkate alan bir tavır geliştirmeye çalışmaktadır. Ringer (1990, s. 276) dönem içindeki modernist- muhafazakar yaklaşımlar içinde Becker'i modernist kanat içine yerleştirmekte ve bu kanadın özellikle Weimar Cumhuriyeti'nin ilk dönemlerinde etkin olduğunun altını çizmektedir. Fakat görüldüğü üzere 1920'ler boyunca eğitim meselesi bir güç savaşına sahne olmuş ve Becker'in özellikle üniversiteye dönük reform çabaları 1925-1930 arasında bakanlık görevinde olmasına rağmen başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Östling, 2018, s. 71).

Becker'in bir kültür politikacısı olarak en fazla vurguladığı hususlardan biri ise bireylerin kendilerini bir bütünün yani halkın parçası olarak görmelerinin önünü açacak ve esasında halk temelinde bir kültür bilinci uyandıracak politik eğitim, bunun hukuki zemindeki karşılığı olarak ise vatandaşlık eğitimidir. Becker'in açılmasını önerdiği ya da açılmasına ön ayak olduğu eğitim kurumları bu eğitimin bireylere ulaştırılacağı yapılardır esasında. Bunların önemli bir örneği Alman Siyaset Yüksek Okulu'dur (*Deutsche Hochschule für Politik*). 1920 yılında özel bir eğitim kurumu olarak faaliyete başlayan okulun nasıl ortaya çıktığını anlatan Ernst Jäckh (1924, s. 17), okulun

tasarlanmasında Becker'in 1916 yılında yurt dışı araştırmalarına dair hazırladığı bir metin ile 1919 tarihli “Yüksek Öğretim Reformu Üzerine Düşünceler” makalesinin etkili olduğunu özellikle anmaktadır. Becker, okulun ilk yönetim kurulu içinde de yer alacak ve hatta okul için ücretsiz bir mekan ayarlanmasını sağlayacaktır (Nickel, 1920). Bu okulun önemi, özellikle 1918 sonrasında imparatorluktan cumhuriyet rejimine geçildiği bir dönemde vatandaşların yeni siyasi sistemi özümsemelerine, fakat bunu şüphesiz bir Alman kimliği oluşturacak zeminde gerçekleştirilmelerine katkı sunmasıdır.

Becker'in destek verdiği bir diğer kurum ise, yine 1920 yılında kuruluşu gerçekleştirilen Alman Beden Eğitimi Yüksek Okuludur (*Deutsche Hochschule für Leibesübungen*). Yine bir özel eğitim kurumu olan bu okul beden eğitimi teorisi, pratik ve tarih bütünlüğünü öngören ve bunun neticesinde “vücut ruhun evidir” mottosu ile ruh-beden birliğine ulaşmayı hedefleyen bir çıkış noktasına sahiptir (Court, 2017, s. 95). Becker bu okulun kuruluşunda yaptığı konuşmada Antik Yunan ve Helen kültüründe bulunan ruh-beden birliğine işaret ederek Almanya'nın yeniden inşası hedefleniyorsa saf entelektüalizmden uzaklaşılması ve tamlık arayışında olunması gerektiğini belirtmiştir (s. 93). Bu çerçevede okul müfredatında tıp, pedagoji, felsefe, tarih gibi farklı alanlardan dersler yer almaktadır. Court (s. 94), okulun yapısının ve Becker'in açılış konuşmasında belirttiği görüşlerin “Yüksek Öğretim Reformu Üzerine Düşünceler” makalesinin ana fikri ile uyuştuğunu, bu anlamda Becker'in arzuladığı sentez yaklaşımının burada da sergilendiğini söylemektedir.

Bütün bunlar yanında, bu çalışma için taşıdığı önem açısından, Becker 1919 itibarı ile Almanya'da sosyolojinin üniversitelerde bir ders ve kürsü olarak yer almasını destekleyen ve Eğitim Bakanlığı'ndaki pozisyonu gereği bunun önünü açan en önemli kişilerin başında gelmektedir (Essner & Winkelhane, 1988, s. 163). Becker ayrıca sosyoloji alanında çalışan ya da sosyoloji kürsülerini inşa edebilecek isimlerin atamalarını da gerçekleştirmiştir. Müller (1991, s. 349) Becker'in 1919-1930 yılları arasında yaptığı atamalar arasında Franz Oppenheimer ve Paul Tillich (Frankfurt am Main), Leopold von Wiese ve Max Scheler (Köln) Heinrich Cunow, Alfred Vierkandt, Richard Thurnwald ve Kurt Breysig (Berlin) isimlerini saymaktadır. Bu isimlerin atandıkları kürsüler saf sosyoloji kürsüleri olmamakla beraber İktisat ve Sosyoloji ya da Felsefe, Sosyoloji ve Halkbilimi gibi sosyolojiyi de içinde barındıran disiplinler arası bir nitelik taşımaktadır. Son olarak 1930'da Karl Mannheim'ın Frankfurt am Main'a atamasının da Becker'in desteği ile gerçekleştiğini eklemek gerekiyor (Kettler & Loader, 2001).

Sentez ihtiyacı: “Yüksek Öğretim Reformu Üzerine Düşünceler”

Becker'in sosyolojinin kurumsallaşmasındaki rolü yalnızca kültür politikacısı olarak kurumların ve mevzuatın oluşması ya da atamaların gerçekleşmesi ile sınırlı değildir.

Bunlar kadar Becker'in kurumsallaşmanın fikrî temellerini inşa etmesi de önemlidir. Hemen Birinci Dünya Savaşı'nın ertesinde başlamak üzere 1920'ler boyunca yazdığı yazılar ile Becker, Almanya'nın içinde bulunduğu mevcut duruma bir cevap teşkil etmek ve başlıca meselelerini çözüme ulaştırmak için niçin "sentetik bilime" ihtiyaç duyulduğuna işaret eder. Daha önce de belirtildiği ve çeşitli örnekleri verildiği üzere Becker sentetik bilim ihtiyacını sosyoloji ile sınırlı tutmaz, fakat sosyoloji bunlar arasında söz konusu ihtiyaca en açık bir şekilde cevap verebilecek nitelikte olan alan olarak konu ile ilgili tartışmalarda öne çıkar. Üstelik sosyolojinin sadece bilimlerden bir bilim olmayıp genel anlamıyla bütün bilimlere hizmet edebilecek bir üst metod olarak da işlev kazanabileceğini Becker'in ilgili metinlerinden çıkarmak mümkündür. Bu anlamıyla sosyolojik yaklaşım bütün sentetik bilimlere mündemiçtir yorumu yapılabilir.

Becker'in düşünceleri, belirttiğimiz üzere Weimar Cumhuriyeti dönemindeki çeşitli metinlerine yansımış olsa da, bunları en bütünlüklü olarak "Yüksek Öğretim Reformu Üzerine Düşünceler" başlıklı makaleler dizisinde görmek mümkündür.⁴ Söz konusu metin 24 Kasım 1918 ile 17 Mart 1919 tarihleri arasında altı makale olarak *Deutsche Allgemeine Zeitung*⁵ gazetesinde yayımlanmış, yine 1919 içinde ise bir kitapçık olarak ayrıca basılmıştır. Metin başlığın da işaret ettiği üzere yüksek öğretim reformunun nasıl gerçekleştirilmesi gerektiğine dair bir zemin sunmayı hedeflemektedir. Bu yönden bir yandan Almanya'nın geçmişten bugüne yüksek öğretim konusunda güçlü taraflarını öne çıkarırken, diğer taraftan ise bu güçlü taraflara rağmen 1918-9 yılı itibarıyla içinde bulunulan sıkıntıların nelerden kaynaklandığına işaret edilir. Bu noktada sıkıntıların esasında Almanya'nın Birinci Dünya Savaşından yenik ayrılmasından değil, 19. yüzyıldan bu yana ülkenin tecrübe ettiği köklü dönüşüme net bir cevap oluşturulamamasından kaynaklandığı izlenimi doğmaktadır. Bunu takiben mevzuat, öğretim üyeleri arasındaki statü farklılaşması, kitleselleşme süreci içinde öğrencilerin üniversite içindeki pozisyonu tek tek ele alınan önemli başlıklar olarak karşımıza çıkar.

Becker'in analizlerini tetikleyen olay şüphesiz Almanya'nın savaştan mağlup olarak ayrılmasıdır. Becker, savaş öncesi ve sonrası görevine devam eden bir isim olduğu için, onun yazıları üzerinden özgüven yitimini tespit etmek mümkün görünmektedir.

4 Bu bölümde "Yüksek Öğretim Reformu Üzerine Düşünceler" metni esas alınmakla beraber, yeri geldiğinde Becker'in dönem içindeki diğer yazılarına da başvurulmaktadır.

5 *Deutsche Allgemeine Zeitung*, "kuzey Alman" vurgusu ile *Norddeutsche Allgemeine Zeitung* adı altında 1861 yılında kurulmuştur. Kuruluşundan itibaren başta Bismarck olmak üzere (Bismarck 23 Ekim 1862 yılında Prusya Dışişleri Bakanı ve Geçici Şansölye olarak atanmış ve sonradan Alman İmparatorluğu Şansölyesi olarak 1890'a kadar Almanya'nın en önemli siyasi figürü olmuştur.) Alman devleti ve hükümetine yakın bir yayın politikasına sahip olmuş ve yarı-resmi, muhafazakar bir gazete olarak görülmüştür. Gazete 9 Kasım 1918'de Spartakistler tarafından ele geçirilerek ismi *Die Internationale* olarak değiştirilmek istense de, 12 Kasım'da gazete asıl yönetimine dönmüş, isim değişikliği ile *Deutsche Allgemeine Zeitung* halini almış ve Almanya'nın yeniden inşa edilmesi sürecine katkı sağlamak isteyen herkese çağrıda bulunmuştur (Fischer, 1967, s. 40). Halihazırda zaten Eğitim Bakanlığı içinde görevli bulunan Becker de, eğitim reformuna dair görüşlerini gazetenin isim değişikliğine gitmesinden yaklaşık 10 gün sonra burada yayımlamayı uygun görmüştür.

Daha önce de belirtildiği üzere 1916 tarihli “Türkiye’nin Eğitim Meselesi” başlıklı konuşmasında Alman halkı ve Kayzer arasındaki birliğe, Kayzer’in Almanya’nın ruhunun cisimleşmiş hali olduğuna vurgu yapılmakta ve Almanya’nın iktisadi ve uluslararası hedeflerine işaret edilmektedir (1997a, ss. 122-123). Oysa hemen savaşın ertesinde yazılmış 1918 tarihli “Kültürde Kendini Kanıtlama” olarak tercüme edilebilecek (*Kulturelle Selbstbehauptung*) bir metninde savaşın galipleri ile Almanya arasında bir karşılaştırma yaparak, biz “askeri ve iktisadi bir imparatorluktuğ”, onlar ise bu ikisinin yanında bir “düşünce imparatorluğuydu” demektedir (1997c, s. 176). Becker’in burada kültüre işaret ettiği açıktır. Nitekim ilerleyen sayfalarda Almanya’nın bir memur devletine dönüştüğünü, kültür üreten bir devlete sahip olmadıklarını belirtir (1997c, s. 177). Dolayısı ile savaş sonrasında Becker’in temel odak noktası Almanya’nın kültür alanındaki zayıflıkları olmuştur. Becker’in kültürden ne anladığını kültür politikasına dair yaptığı şu tanım üzerinden anlamak mümkündür: “Tinsel değerlerin içeriği istihkam etmek ve dışarıda ise diğer halklardan ayırmak üzere bilinçli olarak halkın ya da devletin hizmetine verilmesi” (1997b, s. 225). Bu tanımdan hareket ederek kültürde temel hedefin tinsel değerler üzerinden halk ve devlet olarak bütünleşmek olduğu söylenebilir.

Şüphesiz Becker için söz konusu hedefe ulaşmada eğitimin rolü öncelikli bir önem taşımaktadır. Zaten Alman anlayışı ile bir kültür üretiminin, Alman *Bildung* geleneği ile de yakın bağları bulunmaktadır. Alman eğitim hayatının ve özelde üniversitelerin temelini Humboldt ve Becker’in özel vurgusu ile Fichte ve Schleiermacher’in inşa ettiği *Bildung* anlayışı oluşturur ve esasında bu sebeple de “üniversitelerin çekirdeği sağlamdır” (1997a, s. 195). Fakat bu sağlam çekirdeğin verimleri devam ettirilememiş ve özellikle 1850’lerden sonra yaşanan toplumsal gelişmeler karşısında uygun politikalar geliştirilememesi sonucunda 20. yüzyılın başında arzulanan hedeften uzak kalmıştır.

Becker’in kültür sahasında yaşanan sıkıntılar için gösterdiği öncelikli sorun ise Alman toplumuna hakim olan tikelcilik (*Partikularismus*) ve bireyseldirlik (*Individualismus*), zaten tikelcilik bireyseldirliğin toplum hayatına aktarılmış halidir (1997a, s. 184-185). Tikelcilik-bireyseldirlik ile Becker’in işaret ettiği problem, parçanın önem kazanması ve güçlenmesi fakat her bir parçada mündemiç olan bu gücün bütüne teşmil edilememesidir. Becker söz konusu problemi toplum ve eğitim olmak üzere iki alanda gözlemler. Toplum temelinde mesele bütün Almanları kapsayan milli bir kimliğin oluşturulamamasıdır. Şüphesiz 1871 gibi geç bir tarihte siyasi birliğini tamamlamış bir Almanya için bu kritik öneme sahip bir eleştiridir. Becker’e göre Almanlar doğuda Slav batıda ise Roman kanından gelen kavimlerden/kabilelerden (*Stämmen*) ibarettir henüz. Oysa “sosyalist ya da kralcı olsun, bir Fransız Fransızdır, İngiliz İngilizdir” (1997d, s. 177). Demek ki söz konusu olan toplumun kavmi, sınıfsal ve fikri düzeyde birbirinden ayrılmış olmasıdır. Eskiden fikirler etkin iken artık sınıfsal

çıklarlar fikirlerin önüne geçmiştir. Dolayısı ile Becker'e göre tikelcilik Alman halkının ana karakteri haline gelmiştir (1997a, s. 184-185). Bunun konumuz açısından önemi ise, eğitimin bir halkın ana karakterine dayanması gereğidir. Halbuki tikelci bir anlayış üzerine kurulan eğitim, Becker'e göre, Almanya'da ciddi bir kültür problemini ortaya çıkarmış görünmektedir.

Tikelciliğin iki düzeyde yansımaları görülmektedir (1997a, s. 185): Bunun ilki, siyasi mantık içeren bir pratik etiğin geliştirilememiş olmasıdır. Bu, bireyin üstünde kolektif ilişkilerin ve çıkarın geliştirilmesi ve kollanması sorumluluğunu içermektedir. Esasında, modern toplumlarda bunun karşılığı bir millet olarak hareket etmektir. Bu çerçevede, Almanlar siyasi birliklerini henüz yeni elde etmiş olmakla beraber, bir millet olma yolunda yeterli ilerlemeyi sağlayamamıştır. Becker'in yazılarına bakıldığında söz konusu pratik etiğin karşılıklarından birinin de sosyalizm olduğu görülür. Fakat Becker burada sosyalizmin farklı algılanış biçimleri olduğunun farkında olarak bir ayrıma gider. Bir yanda sosyalizmin kültürün öldürülmesi anlamına gelen Bolşevizm versiyonu, diğer tarafta ise kökünü idealizmden alan ve bu anlamda kültürü besleme potansiyeli taşıyan versiyonu bulunmaktadır (1997d, s. 178) ve bu ikinci versiyonu etik bir zihniyeti yansıtır (1997a, s. 182). Bu çerçevede sosyalizmin materyalist ve idealist olmak üzere iki farklı yansımadan söz etmek mümkündür. Becker, Batı demokrasilerini ise kapitalist ve gayrı-sosyal (*unsozial*) olarak niteler, bu anlamda sosyalist bir zihniyeti onlar da yansıtmamakta, etik bir anlayış olarak sosyalizmi kültür üretici bir işlevi ile diğer halklara sunma potansiyelini Almanlar taşımaktadır. Fakat bu da ancak Almanlar bir millet olmayı başardığı takdirde mümkündür, zira ancak "bir millet kendini kültür temelinde kanıtlayabilir" (1997d, s. 179).

Tikelciliğin ikinci düzeydeki yansıması ise, "bilimsel sahada uzmanlaşmanın hakim olması ve sentez eksikliğidir" (1997a, s. 185). Eğitime somut düzeyde bakıldığında, Almanya'nın farklı siyasi alt birimlerden (krallık, prenslik vd.) oluşan bir imparatorluk olduğu düşünüldüğünde, eğitim sisteminin her bir siyasi birimde kökleştiğini ama imparatorluk için aynısının söylenemeyeceğini belirtir (1997d, s. 177). Becker, bu çerçevede İmparatorluğu "kültürden yoksun" olarak görmektedir: parçalarda zengin ama bütünde yoksuldur. Fakat ana sıkıntı buradan çok daha derinlerde görünmektedir. Esasında 18. yüzyıl sonu-19. yüzyıl başı itibariyle Almanya bilimde Humboldt, Fichte ve Schleiermacher gibi üç önemli isim üzerinden ciddi bir temel oluşturmuştur⁶ ve yukarıda belirtildiği üzere bu sebeple de üniversiteler sağlam bir çekirdeğe sahiptir. Fakat, idealizmden beslenen, araştırma ve eğitim birliğine dayanan ve toplumsal meseleler etrafında şekillenen bu bilim anlayışı siyaset tarafından uygun görülmemiş, bunun neticesinde bilimsel çalışmalar gittikçe toplumsal meselelerden uzaklaşarak kendi sahasına doğru çekilmiştir. Bu bilimin apolitikleşmesidir (1997a, s. 192). Bilim gittikçe toplumdan ve siyasetten uzaklaşmış ve kendi içine kapanmıştır, vatandaşlık

6 Becker'de Fichte ve Schleiermacher, Humboldt'tan daha fazla öne çıkmaktadır.

bilinci göz ardı edilmiştir. Becker bu sebeple, Almanya’da kültür sahasında abartılı bir “saf entelektüel” eğilim olduğunu belirtir: “Bizde irade, etik toplumsallık (*Ethos*) yerine aklın (*Intellekt*) ardındadır” (1997a, s. 181). Üniversiteler bir karakter ve irade inşa etme endişesi taşımamaktadır. Bilimin toplumsal sorumluluk ile bağı koparması, üniversite içinde bir pozisyon elde etmek için bireyler arasında rekabetin doğmasına yol açmış, kendi pozisyonlarını garanti altına alan akademisyenler ise gittikçe daha fazla memurlaşmış ve üniversite bürokratikleşmiştir. Üniversitede, kolektif bir çalışmayı mümkün kılacak korporatif mantık ortadan kaybolmuştur. Üniversite içindeki eğitim-araştırma birliği de bundan zarar görmüştür. Bunun asıl sebebi ise akademisyenlerin bir toplumsal sorumluluk gereği öğrenci yetiştiren hocalardan ziyade, kendi meslekleri içinde gittikçe daha fazla uzmanlaşmaya çalışan araştırmacılar olarak hareket etmesidir. Bu da gittikçe farklı bilimsel alanların birbirinden uzaklaşmasına yol açan bir durumdur. Sadece üniversite içindeki farklı bilim alanları değil, yüksek öğretim bir bütün olarak da farklı alanlara doğru parçalanmıştır. Üniversiteler yanında sadece sanayi ve piyasanın ihtiyaçlarına dönük araştırmaya odaklı teknik yüksek okullar ortaya çıkmış, bu durum da yukarıda belirtildiği üzere eğitim-araştırma ve yüksek öğretim birliğini ortadan kaldırmıştır. Birliğin parçalanması ve genel bir bakışın üretilmemesi sonucu bilgi giderek ansiklopedik bir mahiyet kazanmıştır (1997a, s. 193-198). Bunun anlamı, bilgi birikimi çoğalırken topluma dair bütünlüklü ve genel bir bakışın elde edilememesidir.⁷ Becker bu noktada, öğrencilere de ayrı bir parantez açmakta, onların da tıpkı akademisyenler gibi kolektif bir zihin yapısına sahip olmadığına işaret etmektedir. Öğrenciler de hızlıca meslek edinip para kazanabilecek şekilde hareket etmekte, bu sebeple bütüncül bir bakış için emek harcaacaklarına işlerine yarayan bir alanda uzmanlaşmayı tercih etmektedir (1997a, s. 186). Diğer taraftan özellikle Almanya’da öğrencilerin istedikleri fakülteden istedikleri dersleri takip etmelerini mümkün kılan, bu anlamda öğrenim sürecine içerik ve zaman esnekliği getiren öğrenim serbestiyeti (*Lernfreiheit*) sağladığı avantajların tersine kötüye kullanılmakta ve öğrenciler bütüncül bir bakışa sahip olamadan üniversiteden mezun olmaktadır (1997a, s. 202).

7 Becker (1997a, s. 192) burada çok önemli bir örnek olarak Schmoller’i verir. Ona göre tarihçi anlayış Almanlar açısından hem bir güç hem de engel olarak işlev görmüştür. Almanlar güçlü bir tarihçi eğilime sahip olmakla beraber, özellikle ilk dönem politik tarihçilerinin sahip oldukları sentez anlayışı, Schmoller (dönemin diğer tarihçi iktisatçılarını da dahil etmek gerekiyor) tarafından “amatörlük” olarak nitelenerek terk edilmiştir. Tarihçi iktisatçıları tümevarımı öne çıkaran, insanın ve toplumsal hayatın sonsuz sayıda faktörün neticesinde inşa edildiğini kabul eden ve bu sebeple söz konusu karmaşık yapıya mümkün mertebe çok veri toplayarak yaklaşmayı deneyen bir metodolojiye sahiptir. Fakat Schmoller ve kuşağı, söz konusu verilerden bir teori oluşturmaktan kaçınmış ya da bunu ertelemiştir. (Daha ayrıntılı bir açıklama için bkz. Baş, 2015). Nitekim, sonraki kuşağa denk gelen aralarında Max Weber’in de olduğu ilk Alman sosyologları tarihçi iktisat içindeki bu teori çıkmazını aşmak üzere hareket edeceklerdir ve Weber’in ideal tipleri de bu yönde bir gayretin en önemli metodolojik araçlarıdır. Tarihçi yöntemin eleştirisi olarak sosyolojinin, Becker’in Schmoller’in kuşağında tespit ettiği sentez yaklaşımı eksikliğine de bir cevap teşkil ettiği bir ölçüde düşünülebilir. (Şüphesiz Becker’in vurgusu ile bizim işaret ettiğimiz dönüşüm arasında belirli farklar vardır, ama ciddi bir örtüşme olduğu da görülmektedir.) Son olarak Becker’in bu cümleleri tarihçi anlayışın tam anlamıyla kriz içinde bulunduğu bir dönemde kaleme aldığını da hatırlamak gerekiyor.

Becker, genel hatları ile sergilemeye çalıştığımız bu tespitlerini müteakip, var olan sorunlara bir çözüm önerisi de getirmeye çalışır. Bu noktada anahtar başlık politik eğitimidir, yani bütünü oluşturan parçaların bütünü gözetken bir politik bakış açısına kavuşturulmalarıdır. Burada bütünden kasıt Alman devleti ve milleti, parçalar ise tek tek bireyler ve Alman devletini oluşturan halklardır. Becker kabileleri millet olarak eğitmenin (1997d, ss. 178-179) ve bireylerde etik düşüncenin geliştirilmesinin (1997a, s. 182) gerekliliğine işaret eder. Bunun için ise öncelikle üniversitede ciddi bir reform çalışması yapmak ve bilimin hayat ile olan bağını yeniden kurmak gereklidir (1997h, s. 322), zira üniversiteler “milletin tinsel önderidir” (1997b, s. 288). Üniversite reformunu ise teknik ve içerik olmak üzere iki düzeyde ele almak mümkündür. Teknik düzeyde öncelikli olarak eğitimde birlik sağlanmalı ve teknik yüksek okullar ve üniversite gibi araştırma ve eğitim süreçlerinin birbirinden ayrılmasına yol açan farklı kurumsallaşmalardan vazgeçilmelidir. Üniversite yüksek öğretimin ana çatısı olarak araştırmacı yetiştiren, meslek edindiren ve her şeyden önemlisi vatandaşlık eğitimi veren bir kurum olarak yeniden dizayn edilmelidir (1997a, s. 204). Bu şekilde özellikle akademisyenlerin uzmanlaşma yoluyla kendi içine kapanan ve toplumla bağlarını kesen memurlar olmasının önüne geçilecektir. Aynı zamanda akademisyenlerin ve öğrencilerin kendi aralarında ve birbirleriyle daha fazla diyalog halinde, işbirliği içinde hareket etmelerinin önünü açmak gerekir. “Bilimin birliğinin sembolü olarak hocalar ile öğrenciler arasındaki cemaat” anlamında çok uzun süredir bozulmuş olan “universitas” (1997a, s. 187) yeniden inşa edilmelidir. Özellikle kitleselleşen bir toplum içinde farklı sınıflardan gittikçe daha fazla öğrencinin üniversitelere girdiği, toplumsal taleplere bağlı olarak öğrencilerin de seslerini daha fazla duyurmak istediği bir süreçte, öğrencilerin de üniversitenin önemli bir parçası olduğunu hesaba katmak gerekmektedir. Üniversitedeki karar alma mekanizmalarına entegre edilmiş öğrencilerin bu şekilde çıkarılardan ziyade fikirler üzerinden hareket etmesine imkan sağlanacaktır. Öğrenciler “geleceğin tinsel işçileri”dir (1997a, s. 217).

Fakat bu hedeflere ulaşmanın önemli bir adımı da, içerik olarak da bunlara hitap edecek derslerin oluşturulmasıdır. Daha önceden belirttiğimiz üzere öğrenim serbestiyetinin kötüye kullanımından şikayet eden Becker, öğrencilere genel bir bakış verecek derslere ihtiyaç duyulduğunu belirtir (1997a, s. 202). Bunun için de birçok disiplin tarafından beslenecek tarzda derslerin tasarlanması gerektiğine işaret eder: “Bizim bilimlerimiz şu ana kadar dikey biçimde, birbirlerini ancak sonsuzlukta kesecek şekilde paralel olarak uzanıp durdu. Bizim yatay şekilde dikey olanları kesecek derslere ihtiyacımız var” (1997a, s. 189). Burada öncelikli görevin felsefeye düştüğünü, fakat felsefenin de kendisini sadece uzmanların anlayabileceği bir alana hapsetmemesi

gerektiğini belirtir.⁸ Yine yurt dışı araştırmaları alanı da (*Auslandstudien*) yapı itibarıyla tek bir disiplinden beslenmemesi ve “bütün bir halkı psikolojik karakteri ve toplumsal yapısı” ile ele alması sebebiyle ihtiyaca cevap verecek bir kapasiteye sahiptir. Becker, bu alanın iyi yapılandırılırsa “sosyolojik bir bakış” üretebileceğini belirtir. “Ve böylece asıl noktaya geldik,” der Becker. Almanya sosyoloji biliminde geri kalmıştır, zira sosyoloji senteze dayandığı için Alman düşünce biçimine uymamaktadır, oysa “sosyoloji dersleri bütün üniversiteler için acil bir ihtiyaçtır” zira “sadece sosyolojik bakış aracılığıyla entelektüel alanda tinsel bir alışkanlık yaratılabilir, ki bu daha sonradan etik alana taşındığında politik bir kanaat haline gelecektir” (1997a, s. 189-190).

Becker sosyolojiyi, sosyoloji tarihi içindeki metodolojik tartışmalardan büyük ölçüde bağımsız olarak, geniş bir anlamda kullanmıştır. Becker’e göre sosyoloji, parçalanmış bilim alanını toparlayacak bir bilimdir, bu anlamda bir sentez sunar ve aynı zamanda sisteme karşılık gelir. Sosyolojinin Almanya’da belirli bir döneme kadar bir Fransız bilimi olarak anlaşıldığı ve pozitivistlikle eş tutulduğu hatırlanırsa, Becker’in bundan bağımsız olarak ve esasında da 20. yüzyılın başında (daha özelde 1909 yılında Alman Sosyoloji Cemiyeti’nin kurulmasını müteakip) Weber, Simmel, Sombart gibi isimlerin sosyolojiyi direkt ya da dolaylı olarak inşa çabalarından faydalandığını düşünmek gerekir. Bu çerçevede Becker, sosyolojiyi bu sefer bir Alman bilimi olarak inşa etmek istemektedir. Bu çerçevede sosyolojiyi pozitivistlikle de karşılaştırır. Ona göre pozitivism, varlığa (*Dasein*) anatomik bir bakışla yaklaşır. Sosyolojiye karşılık gelen yeni tinsel yaklaşım ise fizyolojik ve esasında psikolojik bir bakışa dayanır. Bu vurguyla Becker, pozitivistmin bütünü parçalarına, sosyolojinin ise parçalar arasındaki işleyişe bakmaya çalıştığına işaret eder. Bu sebeple de pozitivism ile sosyolojinin örtüşmesi mümkün değildir. Diğer taraftan Becker, pozitivism ve sosyolojinin tarih ve içinde yaşanan hayat ile ilişkisinin de farklı olduğuna işaret eder. Pozitivism, geçmişe bakarken ölmüş ya da bitmiş bir olaydan nesnel ve evrensel bir sonuç çıkarmaya çalışır, ölmüş olanda sonsuzluğu arar. Halbuki bu, bugünkü hayat ile bilimin arasındaki bağın kopması anlamına gelmektedir. Sosyolojinin geçmişle ilişkisi ise bugünden hareket eder, bugünü tarihsel bir süreç içinde oluşmuş bir olgu olarak ele alır. Dolayısı ile pozitivistmin tarihsel bakışının aksine sosyolojik tarihsel bakış, iktisat ve yurt dışı araştırmalara katkısı kadar bir kültür pedagojisi sunması yönüyle de hayata geçirilebilir bir karakterdedir. “Sosyoloji kavgası yeni bir bilim kavramı için verilen kavgadır” (1997h, s. 323-325).

8 Bu noktada akla Kant’ın 1798 tarihli *Fakültelerin Çatışması* metni gelmektedir. Kant, Teoloji, Hukuk ve Tıp Fakültelerinin belirli yararlılıklar neticesinde işlev kazandığına, Felsefe Fakültesinin ise hakikate yönelecek saf bir bilimsel çalışmayı ortaya koyma potansiyeline işaret eder (bkz. Kant, 2021). Becker, Kant’ın bu metnin yayımlanmasından 120 yıl sonra, bir anlamda kendi döneminin şartlarını dikkate alarak sentez potansiyeli taşıyan bilimsel alanları uzmanlaşma sergileyenlerden ayırarak, Kant’ın yaklaşımını yenilemiş görünmektedir.

Değerlendirme ve Sonuç

Becker'in sosyoloji üzerine değerlendirmelerine en ciddi eleştiri Alman tarihçi Georg von Below'dan (1920) gelmiştir. Von Below, ilk olarak 1919 yılında yayımlanan "Bir ders olarak sosyoloji" başlıklı metninde, Becker'in sosyolojiyi sentetik bir bilim olarak sunmasına şüphe ile yaklaşmıştır. Von Below'un eleştirileri iki noktada toplanır: Bunların ilki sosyolojinin, dönem içindeki sosyalist eğilimler sebebi ile, sosyolojinin sosyalizmi yaygınlaştırmak için bir araç olarak kullanılma potansiyelidir. Sosyolojiyi, sosyalizmin bir koçbaşı olarak görmektedir (Stöltung, 2006, s. 9). Von Below'un bu yönde bir yorum yapmasında şüphesiz Becker'in partisiz bir bürokrat olmakla beraber, Alman Sosyal Demokratik Partisi'nin (SPD) hükümette olduğu ve bu partiden Konrad Haenisch'in Eğitim Bakanlığını yaptığı bir dönemde bu görüş ve girişimlerde bulunmasının etkisi vardır. Esasında Haenisch, SPD'ye mensup olmasına rağmen üniversitenin partiler üstü bir konumda olması ve üniversiteleri dünya görüşleri çatışmalarından uzak tutmak gerektiğini düşünmektedir (Loader & Kettler, 2018). Fakat dönem içinde muhafazakar ve cumhuriyet karşıtı bir siyasi tutum sergileyen von Below'un bu kanaatte olmadığı açıktır. Diğer tarafta von Below, sosyolojinin Fransız geleneğini yansıtan bir bilim olması sebebiyle pozitivizmi de yansıttığı kanaatindedir. Diğer taraftan Becker'in sentetik bilim olarak sosyoloji anlayışının bazı sosyoloji taraftarları tarafından dahi reddedildiğini bildirir. Onlar sosyolojiyi bir "evrensel bilim" (*Universalwissenschaft*) olarak değil "münferit bilim" (*Einzelwissenschaft*) olarak inşa etmek istemektedir (Reif, 2016, s. 14). Below, bu vurgusuyla sosyolojinin belirli bir metodolojisi ve sahası olan münferit bilimler üstü genel bir bilim olamayacağına işaret etmektedir ve atıfta bulunduğu sosyoloji taraftarları ise Georg Simmel ya da Leopold von Wiese gibi önemli sosyologlardır. Felsefe ya da tarih gibi evrensel bilimler zaten mevcuttur. Sosyolojinin münferit bir bilim olarak inşasına ise gerek yoktur, zira birçok başka bilim zaten bu hizmeti hali hazırda sunmaktadır (Loader & Kettler, 2018). Bu tartışmalara dönemin sosyologları ise sınırlı bir şekilde katılmıştır. Tönnies Becker'in yaklaşımını savunmakla beraber sosyolojinin münferit bir bilim olarak inşasının gerektiğine işaret etmiş, von Wiese ise sosyolojiyi tam anlamıyla tartışmalar üstü bir pozisyonda konumlamak istediğinden Becker'e de von Below'a da mesafeli bakmıştır. Von Wiese esas olarak sosyolojinin siyasi tartışmaların yedeğine alınacağından korkmakta, Stöltung'un (2006, s. 21) tespiti ile Max Weber'in değerden bağımsız bilim anlayışını apolitiklik olarak yorumlayarak kenarda durmaktadır.

Meseleye Becker ve von Below karşıtlığı üzerinden bakarsak, esasında bu durumun dönem içindeki Alman akademisyenlerin modernist-muhafazakar/gelenekçi (Ringer, 1990, s. 276) olarak ayrışmasının bir yansıması olduğu söylenebilir. Loader ve Kettler (2018), bu ayrışmayı her iki kanadı da ikiye ayırarak daha da ayrıntılandırmaktadır: Buna göre gelenekçiler Yunan, Antik Roma ve klasik Alman metinleri merkezinde filolojik bir müfredatı esas alan klasik *Bildung* taraftarları ile Nietzsche'nin toplum

eleştirilerini romantize eden radikal revizyonistler olarak, modernistler ise eğitimin piyasanın ihtiyaçları ve yeni bilimler ile yönlendirilmesini savunanlar ile ilerici bir toplumsal dönüşümün desteklenmesi görüşündekiler olmak üzere ayrılmaktadır (Loader & Kettler, 2018). Becker bu tabloda, ilerici toplumsal dönüşümü dikkate alan modernistlerle, von Below ise daha çok klasik Bildung anlayışı ile örtüşüyor görünmektedir.⁹ Weimar döneminde Alman akademisyenlerin önemli bir kısmının von Below'a benzer şekilde muhafazakar bir tepki geliştirdikleri gözlenmektedir. Bunda en büyük etki, şüphesiz 1918 itibariyle İmparatorluğun yıkılarak yerini Weimar Cumhuriyetinin almasıdır. Fakat bu durumun, zaten 1880'lerden beri hızla dönüşen toplumda doğan rahatsızlıkların bir yansıması olduğu kabul edilebilir. Sanayileşme, kentleşme, nüfus artışının eğitim üzerinde de ciddi bir etkisi olmuş, geleneksel anlayışlar sarsılmış, "tinsel aristokrasi"ye karşılık gelen akademisyenler ile kitle toplumu karşı karşıya kalmıştır (Kleine, 1989, s. 9). Bu dönemde üniversitelerde öğrenci sayısının ciddi biçimde artması, üniversite ile devlet arasındaki ilişkide devlet kontrolünün gittikçe daha baskın hale gelmesi, toplum içindeki sınıf ve çıkar çatışmalarına paralel olarak öğrencilerin de politikleşmesi, yüksek öğretimin piyasanın taleplerine göre şekillenmeye başlaması en belirgin şekilde görülen endişe ve şikayetlere işaret etmektedir. Esasında bu tarz endişelerin yüksek öğretimde Almanları Wilhelm von Humboldt'u keşfetmeye ittiğinden söz etmek mümkündür (bkz. Östling, 2018). Humboldtçu üniversite ideali esasında 19. yüzyılın sonuna kadar pek bilinmemekte ya da dillendirilmemektedir, bu daha çok 20. yüzyılın başındaki bir icattır (Langewiesche, 2010, s. 82). Üniversite rektörlerinin çeşitli dönemlerde yaptıkları açılış konuşmalarını inceleyen Langewiesche (2010), rektörlerin çoğunun muhafazakar bir anlayışta olduğuna, üniversitenin yaşadığı statü kaybından endişe duyduklarına, cumhuriyete ve kitlelere (kitle demokrasisine) karşı yoğun bir şüphe içinde olduklarına işaret eder.

Bu muhafazakar tutum karşısında Becker ise dönem içinde "aklen cumhuriyetçi" (*Vernunftrepublikaner*) olarak adlandırılan entelektüeller içinde yer alır. Becker, 1918 öncesinde İmparatorluğa ve imparatora kesin bir bağlılık sergilemektedir, fakat 1918'da savaş sonrasında içine düşülen kriz durumunda Cumhuriyetin acil bir çözüm olduğuna işaret eder. "Ben coşkun bir Cumhuriyet taraftarı değilim, ona akılla bağlıyım," diyecektir (akt. Müller, 1991, s. 263). Tıpkı cumhuriyete olan yaklaşımı gibi değişen toplumsal şartlar karşısında da aktif bir şekilde hareket edip mevcut meselelere çözüm getirilmesi gerektiği düşüncesindedir. Onun gözünde üniversite piyasanın belirleyiciliğinden ve devletin kontrolünden bağımsızlaşmalı, bir yandan toplum içinde eski seçkin konumunu sürdürürken diğer taraftan ise değişen toplumu dikkate alarak günün kültür ihtiyacına yanıt vermelidir. Becker'in sosyolojiyi bir sentez olarak öne çıkarmasının ardında da bu tavır yatar.

9 Bununla birlikte Müller (1991, ss. 272-273) Becker üzerindeki Nietzsche etkisine, Becker'in "Doğa bilimleri ve [bunlar üzerine inşa edilen] pozitivist felsefe, Marksizm ile birlikte Almanların gizeme, ebediyete, ihtişama yönelmiş ruhunu deneye, gözleme, ekonomiye, yarara ve akla döndürdüler," sözlerine atıfla işaret etmektedir.

Esasında Becker'in sosyolojiden beklentisinin büyük ölçüde bir politik eğitim sunması olduğu görülmektedir. Becker daha önce vurgulandığı şekliyle Almanların birincil probleminin tikelcilik/bireyselcilik olduğunu vurgulamıştır. Siyasal yönden Alman devletleri tek bir devlete evrilememiştir¹⁰, toplumsal yönden sınıf ve çıkar çatışmaları öne çıkmaktadır. Bütün bunların temelinde ise Alman bireylerin devlet ile olan ilişkilerini vatandaşlık temelinde geliştirememiş olmaları yatar. Dolayısı ile güçlü birey ve milli bütünlük hedefini koyan (Müller, 1991, s. 253) Becker için sosyolojinin önemi bir vatandaşlık eğitimi sunması ile de ilgilidir. Esasında Almanya'da vatandaşlık eğitimi, politik eğitim ya da halk eğitimi tecrübeleri zaten Birinci Dünya Savaşı öncesinde, yüzyılın ilk yılları itibariyle başlamıştır. Weimar döneminde de sosyoloji ile pedagoji arasında ciddi bir yakınlaşma söz konusu olmuş ve halk eğitimine yönelik yüksek okullar daha çok sosyologların girişimi ile açılmıştır. Hatta dönem içinde açılan sosyoloji enstitülerinin de, farklı toplumsal kesimler arasında bir aracı işlevi görecektir şekilde halk eğitimi merkezleri olarak görüldüğü belirtilmektedir (Kleine, 1989, s. 9). Becker'in savaş öncesi dönemdeki gelişmelerden haberdar, savaş sonrakiler üzerinde ise etki sahibi olduğuna işaret edebiliriz. Üstelik Becker'in Weimar döneminde politik bir eğitim olarak sosyoloji arayışında olan tek isim olmadığını da altını çizmek gerekir. Becker'in 1930 yılında Frankfurt'ta üniversiteye atanmasını sağladığı Karl Mannheim'ın çalışmalarının da büyük ölçüde Becker'in kaygılarını taşıdığı belirtilmektedir. Mannheim da tıpkı Becker gibi *Bildung* anlayışını sosyoloji ile yenilemek istemektedir. İdeolojik bilgi karşısında bilgi sosyolojisini öne çıkarırken, esasında 1920'lerde yüksek öğretimde karşılaşılan sorunlara, toplumdaki sınıf ve çıkar çatışmalarına, politik radikalleşmeye cevap üretmektedir; "Becker tam da Mannheim'ın teklif edeceği şeyi arzulamaktadır" (Loader & Kettler, 2018). Mannheim'ın aynı zamanda 1929 tarihli *İdeoloji ve Ütopya* eserinde sentez meselesini ciddi bir şekilde tartıştığının da altını çizmek gerekmektedir (bkz. Mannheim, 2008, blm. III).

Becker, bir kriz dönemi entelektüelidir. Almanya'nın savaştan çıktığı ve aynı zamanda uzun on yıllar sonucunda içine sürüklendiği toplumsal çelişkilerin derinleştiği bir dönemde partisiz ya da kendi ifadesi ile "eğitim partisine mensup" bir bürokrat ve bakan olarak Eğitim Bakanlığı içinde kritik bir rol üstlenmiştir. Becker öncelikle bir sürekliliği temsil eder: 1918 gibi bir kırılma noktasının öncesi ile sonrasını birleştiren ve esasında da bunun kaygısını güden bir karaktere sahiptir. Savaş sırasında imparatorlukla özdeşleşmekte, savaş sonrasında ise Sosyal Demokratik bir bakanın altında çalışmakta bir beis görmez. Bu sürekliliği sağlayan ise onun daha derin bir mesele olarak kültür sorununu gündeme getirmiş ve burada gördüğü problemlere günün politik tarafgirliğine bulaşmadan çözüm arayışında olmasıdır. Bu çerçevede Becker'in kendisinin önerdiği sentez yaklaşımının da bir örneğini teşkil ettiği söylenebilir: Klasik Alman *Bildung*

10 Becker bu durum sebebiyle, Prusya'nın öncü devlet rolünü üstlenmesinin önemine dikkat çeker. Eğitim politikalarında da yine Prusya'nın bu şekilde öne çıkması gerekmektedir (Müller, 1991, s. 253, s. 267). Becker'in de esasen Prusya Eğitim Bakanlığında bürokrat ve bakan olarak görev aldığı hatırlamak gerekiyor.

anlayışını önemsemekte fakat yaşadığı dönemin meselelerinin farkında olarak üniversiteyi reforme etmek istemektedir. Bu çerçevede Becker'in düşüncelerinin ele alınması Weimar dönemi Almanyası'nı yakından tanımayı mümkün kılmakla beraber, içine oturduğu bağlamdan bağımsız olarak da, genelde üniversitenin özelde ise sosyoloji biliminin topluma ilişkisine dair bir tartışma ortamı sunmaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author declare no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Grant Support: The author received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Kaynakça/References

- Akyurt, M. A. (2017). *Alman sosyolojisinde yöntem tartışmaları (1870-1914)*. (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Avcı, R. (2021). *Alman oryantalizmi: Kurgu ile gerçek arasında*. Ketebe Yayınları.
- Baş, M. F. (2015). *Tarihçi iktisattan sosyolojiye: Gerhard Kessler* (Doktora Tezi.) İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Baş, M. F. (2022). Kavramların işlevselliği: Carl Heinrich Becker ve Alman Toplum düşüncesinde kültür-medeniyet karşıtlığı. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 41(2), 409–434. <https://doi.org/10.26650/SJ.2021.41.2.0064>
- Becker, C. H. (1997a). Das türkische Bildungsproblem (1916). In G. Müller (Ed.), *Internationale Wissenschaft und nationale Bildung: Ausgewählte Schriften*. Böhlau Verlag.
- Becker, C. H. (1997b). Die Problematik der deutschen Universitäten der Gegenwart (1921). I In G. Müller (Ed.), *Internationale Wissenschaft und nationale Bildung: Ausgewählte Schriften*. Böhlau Verlag.
- Becker, C. H. (1997c). Eine Forderung an die neue Erziehung (1919). In G. Müller (Ed.), *Internationale Wissenschaft und nationale Bildung: Ausgewählte Schriften*. Böhlau Verlag.
- Becker, C. H. (1997d). Einweihung der Universität Cöln (1919). I In G. Müller (Ed.), *Internationale Wissenschaft und nationale Bildung: Ausgewählte Schriften*. Böhlau Verlag.
- Becker, C. H. (1997e). Gedanken zur Hochschulreform (1919). In G. Müller (Ed.), *Internationale Wissenschaft und nationale Bildung: Ausgewählte Schriften*. Böhlau Verlag.
- Becker, C. H. (1997f). Kulturelle Selbstbehauptung (1918). I In G. Müller (Ed.), *Internationale Wissenschaft und nationale Bildung: Ausgewählte Schriften*. Böhlau Verlag.
- Becker, C. H. (1997g). Kulturpolitische Aufgaben des Reiches (1919). In G. Müller (Ed.), *Internationale Wissenschaft und nationale Bildung: Ausgewählte Schriften*. Böhlau Verlag.
- Becker, C. H. (1997h). Vom Wesen der deutschen Universität (1924). In G. Müller (Ed.), *Internationale Wissenschaft und nationale Bildung: Ausgewählte Schriften*. Böhlau Verlag.
- Court, J. (2017). Carl Heinrich Beckers Hochschulreform und die Deutschen Kampfspiele 1922 / Carl Heinrich Becker's university reform and the "Deutsche Kampfspiele" 1922. *Sudhoffs Archiv*, 101(1), 90–109.

- Essner, C., & Winkelhane, G. (1988). Carl Heinrich Becker (1876-1933), Orientalist Und Kulturpolitiker. *Die Welt des Islams*, 28(1-4), 154-177. <https://doi.org/10.1163/157006088X00140>
- Fischer, H.-D. (1967). The 'deutsche allgemeine Zeitung' (1861-1945): A portrait of a famous German newspaper. *Gazette (Leiden, Netherlands)*, 13(1), 35-46. <https://doi.org/10.1177/001654926701300103>
- Jäckh, E. (1924). Zur Vorgeschichte der deutschen hochschule für politik. *Zeitschrift für Politik*, 13, 16-19.
- Kant, I. (2021). *Fakültelerin çatışması* (M. Albayrak, Çev.). Fol.
- Kettler, D., & Loader, C. (2001). Introduction. In K. Mannheim (Ed.), *Sociology as political education*. Transaction Publ.
- Kleine, H. (1989). *Soziologie und die Bildung des Volkes: Hans Freyers und Leopold von Wieses Position in der Soziologie und der freien Erwachsenenbildung während der Weimarer Republik*. Leske + Budrich.
- Kruse, V. (1990). Von der historischen Nationalökonomie zur historischen Soziologie: Ein Paradigmenwechsel in den deutschen Sozialwissenschaften um 1900. *Zeitschrift Für Soziologie*, 19(3), 149-165. <https://doi.org/10.1515/zfsoz-1990-0301>
- Langewiesche, D. (2010). Die 'Humboldtsche Universität' als nationaler Mythos. Zum Selbstbild der deutschen Universitäten in ihren Rektoratsreden im Kaiserreich und in der Weimarer Republik. *Historische Zeitschrift*, 290(1). <https://doi.org/10.1524/hzhz.2010.0002>
- Lepsius, M. R. (2011). Max Weber und die Gründung der Deutschen Gesellschaft für Soziologie. *Soziologie*, 40(1).
- Lichtblau, K., & Taube, P. (2010). Franz Oppenheimer und der erste Lehrstuhl für Soziologie an der Goethe-Universität Frankfurt. İçinde F. Herrschaft & K. Lichtblau (Eds.), *Soziologie in Frankfurt* (pp. 55-70). VS Verlag.
- Loader, C., & Kettler, D. (2018). *Karl Mannheim's sociology as political education*. Taylor & Francis.
- Mannheim, K. (2008). *İdeoloji ve ütopya* (M. Okyayuz, Çev.). De Ki.
- Matthes, J. (1980). *Einführung in das Studium der Soziologie*. Westdeutscher Verlag.
- Müller, G. (1991). *Weltpolitische Bildung und akademische Reform: Carl Heinrich Beckers Wissenschafts- und Hochschulpolitik 1908-1930*. Böhlau Verlag.
- Nickel, E. (1920, December 20). *Die Gründung der deutschen hochschule für politik*. <https://berlingeschichte.de/bms/bmstxt00/0006nova.htm>
- Östling, J. (2018). *Humboldt and the modern German university: An intellectual history*. Lund University Press.
- Reif, M. (2016). Professionelle und öffentliche Soziologie: Ein soziologiegeschichtlicher Beitrag zur Professionalisierung der Disziplin in Deutschland. *Soziologie*, 45(1), 7-23.
- Ringer, F. K. (1990). *The decline of the German mandarins: The German academic community, 1890-1933*. Wesleyan University Press.
- Simmel, G., Tönnies, F., Weber, M., Sombart, W., Troeltsch, E. & Kantorowicz, H. (2021). *Sosyolojinin öncüleri: Alman Sosyoloji Cemiyeti'nin ilk kongresi*. Dergâh Yayınları.
- Stöltung, E. (2006). Die Soziologie in den hochschulpolitischen Konflikten der Weimar Republik. İçinde B. Franke & K. Hammerich (Eds.), *Soziologie an deutschen Universitäten: Gestern, heute, morgen* (1. Aufl). VS Verlag für Sozialwissenschaften.

- Vom Brocke, B. (1991). Friedrich Althoff: A Great Figure in Higher Education Policy in Germany. *Minerva*, 29(3), 269–293.
- Von Below, G. (1920). *Soziologie als Lehrfach: Ein kritischer Beitrag zur Hochschule-reform*. Duncker & Humblot.
- Wagner, M., & Wittmaack, M. (2020). Die akademische Institutionalisierung der soziologischen Lehre in Köln. *KZfSS Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, 72(3), 383–402. <https://doi.org/10.1007/s11577-020-00708-w>
- Weber, M. (2012). *Sosyal bilimlerin metodolojisi*. Küre Yayınları.

Türk Milli Kimliğinde Alarmizm ve Devlet-Toplum Etkileşimi: Hatay-Belen Örneği*

Alaattin Oğuz¹

Öz

Modern milletler için kurumsal bir temel oluşturan etno-tarihsel ve kolektif geçmiş anlatıları aynı zamanda güçlü bir eylemsel bileşen olma işlevi görmektedir. Bu anlatıların oluşturduğu mekanizmalar, bir milletin geleneğinin özgünlüğünün doğrulanmasını ve daha geniş ölçekte anlam, norm ve değerler üretiminin imkanını sağlar. Kültür dışı düşünce ve davranış kalıplarını benimsemek, kişinin kendi ait olduğu gruptan yabancılaşmasının ve ahlaki çöküşünün bir işareti olarak görüldüğünden, ortak bir geçmişe bağlılık, grup olmanın temel bir gerekliliği olarak addedilir. Bu nedenle modern öncesi etnik tarih ve ortak hatıralar modern milletlerin mihenk taşı haline gelmiştir. İnsanların kültürel olarak kendi değerlerini korumak ve “dejenere” unsurları yok etmek için, yani bu iki cepheyi birbirinden keskince ayırmak için gösterdikleri çabaların basitçe öteki hakkında bir korku işareti olarak tanımlanması yeterli değildir. Dolayısıyla günümüzde milli kimliğin taşıyıcı özneleri yüksek düzeyde siyasi gerilim yaşadıklarında, kimliğe ve ona verilen ayrıcalıklara karşı duyarlılık düzeyleri artmakta ve yumuşak bir gereçlelendirmeye sosyal uyuma vurgu yapmaktadırlar. Türk milliyetçiliğinin gündelik hayatta ve sosyal pratiklerdeki müteyakkız hali, milli kimlik anlatılarının doğallaşmasına yol açmakta, bu da döngüsel olarak tarihsel referanslarla bağlantıların inşa edilmesini kolaylaştırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Milli Kimlik • Milliyetçilik • Tehdit algısı • Mülteciler • Etnik-çekirdek

Alarmism and State-Society Interplay in the Turkish National Identity: The Case of Belen, Hatay

Abstract

The narratives of a collective ethno-historical past form the institutional basis for modern nations and function as a powerful operational component. The mechanisms of these narratives validate the authenticity of a nation's traditions and generate meaning, norms, and values on a larger scale. Adherence to a shared past is a fundamental requirement of being a group, as adopting non-cultural patterns of thought and behavior is ultimately considered a sign of alienation and moral degradation from one's group. For this reason, pre-modern ethnic history and shared memories have become the cornerstone of modern nations. Defining people's efforts to preserve their cultural values and to isolate the “degenerate” elements (i.e., sharply distinguishing local and foreign) as solely a sign of fear offers an incomplete perspective. Therefore, when the national subjects these days experience a high level of political tension, their sensitivity to their identity and the privileges given to it increases, and they emphasize social harmony as a flexible justification. The vigilance of Turkish nationalism in daily life and social practices has led to the naturalization of national identity narratives, and this has facilitated the cyclical construction of links with historical references.

Keywords: National identity • Nationalism • Perception of threat • Refugees • Ethnic-core

* Bu çalışma Prof. Dr. Ceylan Tokluoğlu danışmanlığında Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı'nda hazırlanan “Reconstruction of Turkish National Identity through Shifting Perceptions of Threat” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

1 Sorumlu yazar: Alaattin Oğuz (Dr. Arş. Gör.), Pamukkale Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Denizli, Türkiye. Eposta: aoguz@pau.edu.tr; alaoguz@gmail.com ORCID: 0000-0002-6908-2820

Atf: Oğuz, A. (2022). Türk milli kimliğinde alarmizm ve devlet-toplum etkileşimi: Hatay-Belen örneği. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 42(Suppl. 1), 25-50. <https://doi.org/10.26650/SJ.2022.42.3.0005>

Extended Summary

This study focuses on coping mechanisms in an environment where subjects who claim a national identity are under threat. What coping strategies and mechanisms step in when the patterns of solidarity holding a nation together are in danger? This fundamental question requires one to consider the current and historical formation and reproduction processes of the Turkish national identity. To do this, the position of nationalist individuals is covered as a social group in the context of newly emerging political situations such as the Syrian refugee issue in Türkiye. This study focuses on the daily experiences of nationalist individuals who have been involved and decisive in restoring the national identity in the Belen district of Türkiye's Hatay Province. The people who are focused on here have a solid motivation to attribute Turkishness as a supra-identity above all other ethnic identities in Türkiye, as evidenced by both the political election results in the region and the evaluations made through participant observations. National identity is positioned as a frame of reference running parallel to the political agenda in districts such as Belen with strong nationalist motivations. Experiencing high levels of political tension at the local level has increased the sensitivity toward the national identity and its privileges. Therefore, people place more emphasis on the importance of social cohesion. In this sense, the vigilance of Turkish nationalism has led to the naturalization of narratives regarding national identity for ordinary people in Turkish nationalist towns.

The study argues Turkish nationalism to strongly emphasize social harmony based on the narratives of history, values, and symbols and to oppose demands, even those coming from Muslim elements. Although Syrian refugees are not in a demanding position with regard to the national identity, Turkish nationalist individuals feel responsible and aspire to declare who is dominant in the region, as they view refugees as an unsettling element in comparison to the local Turkish residents. For example, Arabic signboards in Hatay are typically seen as a cultural variance, but now the neutral meaning has changed and transformed into a threat. National honor is the primary determining dynamic that led to this change in meaning.

The people of Belen, Hatay mostly choose to neutralize possible threats to their dominance through a variety of defense mechanisms. In this regard, they insist on three dynamics due to social cohesion's focus on the permanence of national identity: a strong emphasis on self and their position as true owners of the area, a reference to collective memory (myth), and emphasis on maintaining the existing social stratification.

This study has adopted a thematic analytical method using qualitative research techniques. While participatory observations provide the opportunity to participate in daily life practices and combine various observations with a holistic perspective, context sensitivity has also allowed the researcher to analyze statements using

theoretical concepts. In addition, sociocultural definitions are concerned with detailed field descriptions. These frameworks have enabled the researcher to penetrate the subjects' perspectives, establish a theoretical connection, and decide how to reconsider relevant concepts to create a new framework within existing theories. The qualitative research methodology has been developed to address some of the deficiencies in quantitative research methods and focuses on field studies. Social phenomena differ from physical ones and cannot be explained by causal relationships or universal laws of nature. The qualitative methodology suggests appropriate techniques that help researchers access the meaning behind an object. Therefore, qualitative research tools are necessary for analyzing the subjects' identities in the field. For example, in-depth interviews with younger and older generations are essential for revealing the feelings people of different ages have and for identifying temporal changes. Therefore, the qualitative method involves a type of social research that focuses on how people interpret and make sense of the world in which they live and their life experiences. This approach adheres to the interpretative paradigm, which argues that reality has no single meaning. Researchers should pay more attention to how people construct their existence in real life and give sense to their actions. Therefore, being in the field should involve a multidimensional scientific practice that engages in a reflexive relationship with the reality of the locale..

The primary data in this study consists of in-depth interviews, field notes, and participant observations. The prime criteria for participants to take part in the in-depth interview is that they are nationalist individuals who are encountered in the town's public spaces. Nationalist individuals entail those who believe in the precedence and supremacy of the Turkish identity with an operational definition. This general definition is removed from electoral politics, because elections and party-oriented explanations make the nature of social actions in everyday life difficult to understand. Using this operational framework, those who fit the description were invited to partake in the interview in daily meetings and conversations. If no typology suitable to this prime criterion emerged in the daily discussions, the interview was still carried out to keep the public's pulse using the participant observations and field descriptions. The study attempted to reach as many ethnic and social strata as possible in the field and conducted in-depth interviews with 13 people. The transcripts tracked the participants anonymously and censored any descriptions that might reveal the identity of an interviewee. The fieldwork was carried out in 2020, during which time the Syrian immigrations to Türkiye were a main agenda and shaped the main subjects in the discussions. Due to being an intense and controversial topic, the focus was on the changing political atmosphere, primarily with regard to social transformation. In this respect, the views of influential people in the region were critical. Therefore, the main focal points consisted of identity, threat perception, and relationship with the state.

When considering Belen, the political conjuncture in 2020 (the abandonment of the Democratic Opening Policy, formation of new political coalitions, and Syrian refugees) helped to consolidate the superiority of nationalism in daily life as a discourse. Two common conditions were witnessed in the field: mental fatigue/reluctance resulting from political divisions and strife, and the presence of refugees as a threat to national integrity. This included a nationalistic self-confidence and derived psychological support from the Democratic Opening policy. The objections to the Democratic Opening policy stemmed from the sensitivity toward protecting the achievements of the Turkish national identity that accompanies the discourse on national unity. Places such as Belen where nationalist sentiments run high maintained a sense of this threat. A high number of references was made to the “us versus them” distinction, historical events, and social cohesion for coping with the complications. In this context, the nationalists focused on Syrians and confirming their own national superiority. According to the individuals who were interviewed in the field, while Türkiye acts compassionately toward refugees and “other Muslim nations,” these elements should also respect Türkiye’s red lines. For nationalists, national honor must be defended at all costs. Confusion in the streets of Belen had caused concern about public visibility. While the local Turkish citizens do employ Syrian refugees in jobs that require mainly manual labor, they also complain about their presence, claiming cultural and national incompatibility. The nationalists possess an ideology based on anxiety about political domination and preservation of national culture. This argument is also economically visible because Syrians live in Belen’s Muhlisali District, one of the three prominent neighborhoods, and the relatively wealthy Belen residents had moved to more modern settlements in the town center.

The dominant majority nationalism often manifest itself in preserving the dominant national culture. For this reason, nationalism is defined as an ideological scheme that defends the legitimacy of this defensive action. The definition of national borders emerges as a cultural compromise when specific values, classifications, and meanings are agreed upon and are only visible through this custom. Nation states, however, ensure that this meaningful partnership is fortified with institutional closures. According to Wimmer (2004, p. 8–9), the institutional practice of this type of preservation consists of a multidimensional intervention encompassing democratic, legal, military, and social dimensions. Therefore, nationalizing social inclusion and exclusion principles depends on a successful compromise between the political elite and the other lower strata of society; it is not a top-down but rather a reflexive decision.

The globalist and multicultural trends that emerged in the 1990s led to tension between the Western powers and the dominant national identities and nation-states. The definition of nationality was also under the impact of a flexible and tentative framework rather than a structurally sound one. Dominant national identities tried to

adapt claims of legitimacy to this new global challenge. The threat perceived in the eyes of dominant national identities has been strongly related to political ideology and the level of cultural integration. Tracing the connotations of this sentiment hints not only about the inner mechanism of the group but also about the group's relationship with the current political agenda. Therefore, people's efforts to protect their self-worth, pride, success, and inner integrity when feeling alarmed should not be considered independent of the daily political agenda.

The political agenda shapes the perceptions of threats and feeds the fear of foreign invasion and alienation from the intrinsic culture. Negative attitudes toward immigrants mostly concern fears about a generalized loss of social status and identity. The Democratic Opening policy and the Syrian refugee problem over the last decade in Türkiye are examples of the dynamism of the national protectionist and adaptive reflexes. These have mainly found themselves concerned with softer concepts such as social cohesion. This smooth expression of cohesion or harmony is the insistence on the permanence of national identity and reconstruction of the legitimacy with the sense of identity, shared history, and social balance narratives. Resting upon the historical roots and domination of the area, national pride, and the sense of owning the area signify that vigilance about upholding national boundaries works very effectively. Recent examples of red-line cases in the public are the Democratic Opening policy, the Syrian migrations, and the July 15 coup attempt. Because nationalism equates each individual with one another and grants them dignity through collective consciousness, denying one's identity is a sign of denying one's pride. Attempts that are made toward this type of existence also involve crossing their red lines.

As a result, tense situations about national identity increase sensitivity toward national identity and its achievements. Nationalists strive to maintain current achievements by setting continuity mechanisms off in moments of crisis. Belen has had a cyclical reproduction of Turkish national identity between the locals and the political elite. This cyclicity is evident in the local's reactions to issues such as the Democratic Opening policy and Syrian refugees.

Ortak geçmiş anlatısına dayanan etnik topluluklardan farklı olarak (modern) millet, belli bir coğrafyada mukim, (yine) ortak bir geçmişe, yaygın bir kamu kültürüne ve tüm bireyleri için geçerli haklara sahip bir insan topluluğunu tanımlar (Smith, 2001, s. 13). Burada etnisitenin geleneksel topluluklar olarak kavramsallaştırılması ve dayanışmanın mekanikten organiğe doğru tanımlanması Durkheimcı bir formülasyonu işaret eder. Durkheim geleneksel toplulukları düşük etkileşime sahip ve basit topluluklar olarak resmederken, modern toplulukları unsurları birbirine bağımlı, heterojen ve yüksek etkileşimli olarak tanımlamaktadır. Bu durumda modern topluluklar yoğun işlevsellikleri ve karmaşık dokuları ile tıpkı geleneksel topluluklar gibi kolektif bilincin taşıyıcısıdır. Bu bilinç, sıradan üyeler için sağduyu ve bir gruba ait olma duygusu sağlar. Durkheimcı bakışa göre modernleşme sürecinin, modern topluluklara geleneksel topluluklar üzerinde pratik ve işlevsel bir üstünlük sağlayan kapsamlı bir iş bölümüne dayalı karmaşık bir farklılaşma getirdiği düşünülür. Bununla birlikte, her iki kolektivite biçiminin anlatısında da, kendine mahsus bir iş bölümüyle birlikte toplumun ortalama vatandaşları için ortak inanç ve duyguyu sağlayan kolektif bir bilinç vardır (Durkheim, 2013, s. 99).

Topluluğun, üyelerinin bireysel vicdanına her anlamda üstün geldiği geleneksel dünyada kolektif bilinç çok daha etkili bir güç olsa da, modern topluluklarda da etkisi önemsiz değildir. Moderniteyle birlikte bu bilinç, bireysel özgürlükler ve mesleki iş bölümü gibi dinamik güçlerle karşılaştıkça daha az yoğun ve daha az katı hale gelmiştir ve fakat varlığını sürdürmektedir. Durkheim, din örneğini ele alarak diğer tüm dini inanç ve pratiklerin daha az dindar bir karakter kazandıkça, bireyin de giderek başka bir tür dinin nesnesi haline geldiğini ifade etmektedir. Yani burada bireyin haysiyetine odaklı bir kolektif bilinç durumu gözlemlemekteyiz (Durkheim, 2013, s. 134). Bu anlatıda modern toplum yaşayan bir organizmadır ve ahlaki olarak üstün konumdadır. Buradaki iş bölümü, işlevsel olarak uzmanlaşmış birey ve kesimler arasında birbirine bağımlı bir organik dayanışmaya yol açar. Yukarıda ifade ettiğimiz soyut insan türüne olan saygının kaynağı budur. Modern öncesi topluluklar ise görece kendi kendine yeterli öbekler halinde ve yalnızca mekanik bir dayanışma ağı oluşturmalarıdır. Yani aslında topluluktan topluma (eski tabirle cemaatten cemiyete) geçiş, gerileme değil, ahlaki bir ilerlemedir.

Durkheim'a göre toplumun, kendisini oluşturan bireylerden niteliksel olarak farklı olmasının kabulü koşuluyla, bireylerin oluşturduğu bir gruba nesnesi olarak ele alması ancak bu yolla mümkündür. Böylece ahlak, herhangi bir gruba bağlanmanın başladığı yerde karşımıza çıkmış olur (Durkheim, 1986, s. 156–157). Etnik ve ulusal kimlikler de ahlaki bir aradılığı bünyelerinde taşırlar. Etnisitelerin ve modern milletlerin diğer insan gruplarından farklı olması, nesiller arası değerlerin nispeten tutarlı bir taşıyıcısı olmaları dolayısıyladır. Toplumsal olarak paylaşılan bu ortak inançlar, büyük ölçüde etnik grupları ve milletleri anlamlı ahlaki evrenler oluşturan zengin mitler ve ortak geçmiş anlatıları çerçevesinde inşa eder. Kaynağı çoğunlukla belirsiz mitler ve seçici

bir tarihselleştirme yoluyla, topluluğun tarihi, birbirini izleyen nesiller boyunca tutarlı ve duygusal bir anlatı üzerinde sabit bir hat takip eder. Modern milletler için kurumsal bir temele sahip olan etno-tarihsel ve kolektif geçmiş anlatıları, beklenenin çok ötesinde güçlü bir kolektif eylem mekanizmaları işlevi görür. Bu mekanizmalar, bir milletin geleneğinin orijinalliği/yeganeliği için bir onay sağlarken aynı zamanda üyelerinin eylem ve davranışlarına da ahlaki kurallar dayatırlar. Bu nedenle milliyetçilerin kültürel olarak kendilerine ait olanı kurtarmak ve asli olmayan her şeyi temizlemek için, yani bu iki cepheyi birbirinden keskince ayırmak için gösterdikleri çabalar, basitçe öteki hakkında bir korku işareti olarak tanımlanamazlar. Tam tersine, bu arınma ve saflaştırma çabaları, kişinin “kendine” sadık kalmasını, “kendi özünden” kopmamasını işaret eden temel bir ahlaki ilkeye dayanır. Bireyin ahlakı, grup üyeliğinden çıkarıldığından, bu ilke, bireyin ahlaki değerinin o gruba karşı duruşuyla belirlenir. Ahlaklı bir insan olmak her şeyden önce kişinin bir gruba bağlı olmasına dayanır. Bu şekilde geleneği aktarma, grubun adını, mitlerini ve hatıralarını koruma ve atalara karşı bir sadakat duygusunu gösterir. Orijinal geleneğin saflığından herhangi bir sapma, bireyin otomatik olarak grubun özünü sulandıran ahlaki bir zayıflıkla malul olduğunun işaretidir. Kültüre yabancı birtakım düşünme ve davranış kalıplarını benimsemek nihayetinde kişinin kendi ailesine yabancılaşmasının ve ahlaki çöküşünün bir işareti olarak görüldüğünden, ortak geçmişe olan bağlılık grup olmanın temel bir gerekliliği olarak addedilir. Modern öncesine dayanan etnik tarih ve ortak hatıraların milletlerin temel taşı haline gelmesinin nedeni budur (Smith, 1999, s. 63). Modern millet, organik dayanışma gibi gelişkin bir toplumsal birlik esasınca teşekkül etmiştir ve bu dayanışmanın kaynağı olan her şey mekanik dayanışmada olduğu gibi ahlakidir. İnsanın davranışlarını, kendi benliği dışında bir formasyon üzerinden düzenlemeye zorlayan her şey ahlaki alanın sınırları içerisinde (Durkheim, 2013, s. 19).

Anthony Smith de bu bağlamda (1998, 140–142) siyasal elitlerin faaliyetlerine odaklanan açıklamaların, milli kültürlerin neden bu kadar derin ve geniş bir şekilde hissedildiğini ve nesiller boyunca devam edebildiğini tatmin edici bir şekilde açıklayamadıklarını ileri sürer. Bu noktada kültürün somutlaştırılması için siyasal ve kültürel elitlerin, milli grubun üyeleri arasında verili olarak bulunan kültürel formlardan yararlandığı bir inşa sürecini başlatmaları gerekmektedir. Smith’in ve etnosembolizm yaklaşımının Durkheim’den etkilendiği nokta burasıdır. Etnosembolizme göre milletin ana gövdesini oluşturan etnik çekirdeğin (ethnic core) ortak kültür, sembol, tarih ve mitlerde kendini gösteren formların izini -modern dönüşümlere rağmen- modern öncesi döneme kadar sürmek mümkündür. Yani modern milli dayanışma örüntüsü derin köklere sahiptir ve dayanışma potansiyeli yüksek bir ideoloji olarak karşımızdadır. Milli ideolojinin sürekliliğini ve direncini de bu duygusal dayanışma potansiyelinde aramak gerekir. Hutchinson da Smith’e dayanarak modern millet inşasında kültürel elitleri, millete yönelik tehditlere bir karşılık olarak milli bilinci kültürel düzeyde diriltmeye çalışan ahlaki yenileyciler olarak değerlendirerek, bu potansiyelin aktif/

hazır karakterini işaret eder. Dolayısıyla bu bir keşif süreci olduğu için milli karakteristikleri ortaya çıkarma çabası döngüsel ve refleksif bir faaliyettir, yani -modernist anlatıların hilafına- yukarıdan aşağıya bir belirlenim süreci değildir (Hutchinson, 2005, s. 113–115). Her ne kadar 1990'lardan itibaren post-yapısal, akışkan, gündelik ve özne odaklı milliyetçilik analizleri yaygınlaşıyor ve bu analizler modernist anlatıya karşı konumlandırılıyor olsa da, son kertede bu çabalar analiz birimini çoğullaştırma ve milliyetçilik analizlerini özcülükten kurtarma işlevi de görmektedir.¹ Aydınlatıcı olan bir diğer boyutu da bu tür araştırmaların bir yandan milliyetçi duyguların gündelik hayattaki sayısız pratiğini gözler önüne sererken diğer taraftan söylemsel düzeyde milliyetçiliği diri tutmaya çalışan siyasal elitlerin halkın beklenti ve hassasiyetlerini ne derece dikkate aldıklarını ortaya koymasıdır. Diğer bir deyişle söz konusu analizler “elit-halk” ilişkisinin çoğunlukla etkileşimli ve refleksif olduğunu görmemize olanak sağlamaktadırlar. Bu çalışmada milli kimliğe sahip çıkan öznelerin kendilerini tehdit altında hissettikleri bir vasattaki başa çıkma mekanizmalarına odaklanılmıştır. Milleti bir arada tutan dayanışma örüntülerinin tehdit altında olduğu hissedildiğinde hangi başa çıkma stratejileri ve mekanizmaları devreye girmektedir? Bu temel soru Türk milli kimliğinin güncel ve tarihsel oluşum ve yeniden üretim süreçlerini ele almamızı gerektirmektedir. Bunun için Türkiye'deki Suriyeli mülteci sorunu gibi yeni ortaya çıkan siyasal durumlar bağlamında, milli birlik duygusunun güçlü olduğu bir bölgede milli kimliğe sahip çıkan öznelerin –sosyal bir grup olarak- içinde buldukları durum ele alınmıştır. Çalışma, Hatay'ın Belen ilçesinde milli kimliğin pratikte yeniden üretilmesinde müdahil ve belirleyici olan milliyetçi öznelerin günlük yaşam deneyimlerine odaklanmaktadır. Burada odaklanılan kişiler, hem alan araştırmasının yapıldığı bölgedeki siyasal seçim sonuçları hem de katılımcı gözlem yoluyla yapılan değerlendirmelerle anlaşıldığı üzere, Türkiye'deki diğer tüm etnik kimliklerin üzerinde bir üst kimlik olarak Türklüğe güçlü bir önem atfetme motivasyonuna sahiptirler. Milli kimlik, Belen gibi milliyetçi motivasyonu güçlü olan ilçelerde, siyasal gündeme paralel ilerleyen yerel gerçeklikler için bir referans çerçevesi konumundadır. Yerel düzeyde yüksek bir siyasal gerilim yaşamak, milli kimliğe ve ona verilen ayrıcalıklara karşı duyarlılığı artırmakta ve insanlar bu nedenle sosyal uyumun önemine daha fazla vurgu yapmaktadırlar. Türk milliyetçiliğinin hem siyasal hem de sosyal olarak yaygınlığı ve müteyakkız hali, Türk milliyetçi kasabalarındaki sıradan insanlar arasında milli kimlik anlatılarının doğallaşmasına yol açmakta, bu da döngüsel olarak kasabanın milli söylemi uzun bir yerel-tarihsel arka plana bağlayıp seçici yakınlıklar ve bağlantılar inşa etmesini kolaylaştırmaktadır.

1 Milli kimliği popüler ve akışkan düzlemlerde ele alan sosyolojik çalışmaların bazıları: Milli kimliğin gündelik hayatta olağan şekilde varlığına dair Billig (1995); grup kimliğinin bilişsel ve dinamik karakterine dair Brubaker ve diğerleri (2006), Brubaker (2004); gündelik hayatta milli kimlik araştırmalarının metodolojik imkanlarına dair Fox & Miller-Idriss (2008), Hearn & Antonsich (2018); popüler milliyetçiliğin ve milli duyguların tarihsel pratiklerine dair Van Ginderachter & Beyen (2012); kuramsallaştırma çabalarına dair de Skey & Antonsich (2017).

Çalışmada tarih, değer ve sembollere dayalı anlatılarında toplumsal uyumu kuvvetle vurgulayan Türk milliyetçiliğinin, Müslüman unsurlar² olsalar bile, yerel dışı bir unsura karşı bir itiraz oluşturduğu ileri sürülmektedir. Suriyeli mülteciler, milli kimlik düzeyinde talepkar bir konumda olmasalar da, Türk milliyetçisi bireyler, mültecileri yerleşik nüfus üzerinde tedirgin edici bir unsur olarak konumlandırıdıklarından, bölgede gerçekte kimin baskın olduğunu her fırsatta ortaya koyma ihtiyacı hissetmektedirler. Sözelimi bu yüzden Hatay’da normal zamanda turistik bir çeşitlilik olarak görülen Arapça yazılı tabelalar, günümüzde mültecilerin dükkânlarının üzerini kapladığında nötr anlam değişip bir tehdide dönüşmektedir. Bu anlam değişikliğine yol açan asıl belirleyici dinamik milli onurdur. Belen’deki milliyetçiler çoğunlukla egemenliklerine yönelik olası tehdidi çeşitli savunma mekanizmaları ile etkisizleştirme yolunu seçmektedirler. Bu noktada toplumsal uyum, milli kimliğin kalıcılığı konusundaki odağı ifade eder ve şu 3 dinamiğin ısrarla vurgulanmasını gerektirir:

- 1) Ortak Biz’e ve ev sahipliğine güçlü vurgu,
- 2) Ortak tarihe başvuru (mit),
- 3) Mevcut toplumsal statünün sürmesinin gerekliliği (uyumun bozulmaması) vurgusu

Metodoloji

Konuyu milli kimliğe sahip çıkan özneler gibi analiz ünitesinin kavranması zor bir çoğunluk çerçevesinden seçmemizin üç nedeni var. Birincisi, son 25 yılda globalleşmeye gösterilen ulus-devlet yanlısı tepkiler genellikle siyaset bilimi çerçevesinde ele alınıp konunun sosyal boyutları es geçilmekteydi. Burada ise kimlik konusu çoğunluk (Wimmer, 2004; Kaufmann, 2004), etnik-çekirdek (Smith, 1986; 2004) ve süreğenlik/longue duree (Smith, 2009) kavramları çerçevesinde tartışılmaktadır. İkinci neden, ulusal kimliğin döngüsel yeniden üretim sürecinde sıradan öznelerin günlük etkileşimi ile ilgilidir. Bu boyut, milliyetçiliğin büyük tarihsel ve yapısal anlatılarının ötesine geçmeye çalışır ve mikrodan makroya döngüselliklere odaklanır. Bu, “milliyetçilik ne zaman ve nasıl ortaya çıkmıştır” gibi büyük anlatı sorularından, “milliyetçilik sıradan insanlar arasında günlük yaşamda nasıl işlemektedir” sorularına bir geçiştir. Üçüncü boyut, milli kimliğin geçmişle kendi yerel soy ve siyasi-elit bağları içindeki süreklilik gösteren karakteridir. Bu boyut, modern ulusun, yerelin özgül karakteri açısından analizinde etnosembolik yaklaşımları çağırır.

Bu sadece konu başlığında değil, aynı zamanda konunun işlenme biçiminde de bir değişiklik anlamına gelir. Süreçte yapısalcı kuramsal tutumların yerine giderek inşacı (constructivist) yaklaşımların, formel ve tarihsel tartışmaların yerine aktörlerin rolünün

2 Bu çalışmada Suriyeli mülteciler.

vurgulandığı bir analiz biçiminin belirginleştiğini gözlemlemekteyiz. Bu teorik kayma milletin pratik sınırlarında bir milliyetçilik ve milli kimlik mikroanalizinin, diğer bir deyişle postmodernist ve kültürelci eğilimlerin yardımıyla gerçekleşmiştir. Dolayısıyla hedef, milliyetçiliğin politik ideolojisinin aktarımı değil, mikro düzeyde milli kimliğin refleksif bir yeniden üretimini keşfetmektir.

Metodolojik olarak asıl kırılma noktası milletin sabit addedilen imajında gerçekleşmiştir ve alternatif bir anlatıyla milletin çok daha öznel, bilişsel, gündelik ve dalgalı karakteri üzerinde durulmuştur. Brubaker'ın ortaya koyduğu gibi, ağ teorisi, metodolojik bireycilik, inşacı teorik yaklaşımlar ve postmodern teorisinin katkılarında dolayı, analiz birimindeki sosyal grupların sabit ve biçimsel tanımlarının yerini daha bireyci, operasyonel, düşünümsel, esnek, işlevsel ve analitik kavramlar almaktadır (Brubaker, 1996, s. 13). Bu teorik kayma, hâkim ve/veya merkezdeki milli grupların dezavantajına gibi görünse de, aslında hem milletin gündelik hayatta nasıl işlediğine hem de hakim sosyal grupların anlamlandırma süreçlerine eğilerek geleneksel pozisyonlarını nasıl savduklarına odaklanır. Dolayısıyla gündelik hayatta milli kimliğin yeniden üretimi farklı yönleriyle ve çok daha refleksif bir şekilde analiz edilmektedir. Bu noktada kimliğin yeniden üretimi esas olarak millet kavramıyla ilişkilendirilmekte ve günlük yaşam deneyimlerinde çoğunlukla fark edilmeyen gösterge ve temsillerin ortaya konulmasını zorunlu kılmaktadır.

Bu çalışmada nitel araştırma teknikleri kullanılarak tematik bir analiz metodu benimsenmiştir. Katılımcı gözlem, günlük yaşam pratiklerine katılım imkânı sağlayıp çeşitli gözlemleri bütüncül bir bakış açısıyla birleştirirken; bağlam duyarlılığı, araştırmacının bir gözlemi o bağlama uygun kavramlar aracılığıyla analiz etmesine olanak sağlar. Ayrıca, sosyokültürel tanım, alanın ayrıntılı olarak tanımlanması ile ilgilidir. Bu çerçeveler, araştırmacının öznelerin bakış açısına nüfuz etmesine ve teorik bir bağlantı kurmasına izin vermekte; aynı zamanda mevcut teorilerde yeni bir çerçeve oluşturmak için ilgili kavramların nasıl yeniden ele alınacağına karar verilmesini sağlamaktadır (Stewart, 1998, s. 3–8). Nitel araştırma, saha çalışmalarına odaklıdır. Kirk & Miller'a göre bu hesapsızlık anlamına gelmez: "Nitel araştırma, kendi tarihince tanımlanan, ampirik ve sosyal olarak konumlandırılmış bir olgudur; sadece nicel olmayan her şeyi içeren belirsiz (karmaşık) bir çanta değildir" (Kirk & Miller, 1986, s. 10). Nitel araştırma metodolojisi, nicel metodolojideki bazı eksiklikleri gidermek için geliştirilmiştir. Sosyal bir olgu fiziksel olgulardan elbette farklıdır ve basit nedensel ilişkiler ve evrensel doğa kanunları ile açıklanamaz. Nitel metodoloji insanların davranışlarını anlamak için, araştırmacıların bir nesnenin/şeyin arkasındaki anlama erişmelerini sağlayacak uygun tekniklerin uygulanması gerektiğini ileri sürer (Denzin ve Lincoln, 2000, s. 10). Bu nedenle, sahadaki öznelerin kimliğini analiz etmek için nitel araştırma araçları gereklidir. Örneğin, farklı kuşakların duygularını ortaya koymak ve değişen süreçleri belirlemek için hem genç hem de yaşlı kuşaklarla derinlemesine

görüşmeler yapma gerekliliği buna örnektir. Dolayısıyla nitel yöntem, insanların yaşadıkları dünyayı ve yaşam deneyimlerini yorumlama ve anlamlandırma biçimlerine odaklanan bir sosyal araştırma türüdür. Bu yaklaşım, gerçekliğin tek bir anlamı olmadığını savunan yorumlayıcı paradigmaya bağlıdır. Araştırmacı, insanların gerçek hayatta kendi gerçekliklerini nasıl inşa ettiklerine ve eylemlerini nasıl anlamlandırdıklarına dikkat etmelidir. Dolayısıyla sahada olmak, net gerçekleri kategorik bir ilişkiyle ortaya çıkarmak şeklinde cereyan eden tek boyutlu bir bilimsel pratik değildir.

Bu çalışmadaki birincil veriler, derinlemesine görüşmeler, alan notları ve katılımcı gözlemlerden oluşmaktadır. Derinlemesine görüşmede katılımcılar için çıkış noktası, kasabanın kolektif mekanlarında karşılaşılan milliyetçi öznelerdir. Milliyetçi özneler, operasyonel bir tanımla Türk üst kimliğini kabul etmiş bireyleri kapsamaktadır. Bu genel tanım politik seçim siyasetinin katı ve gündelik tanımlamalarından uzaktır, çünkü seçim ve parti odaklı tanımlar sosyal eylemin gündelik hayattaki doğasını anlamayı zorlaştırmaktadır. Zikredilen operasyonel çerçevede günlük toplantı ve sohbetlerde tanıma uyan kişiler seçilmiştir. Rutin gündelik diyaloglarda Türk üst kimliğini ileri süren kişiler kabul ettikleri takdirde derinlemesine görüşmenin adayları olmaktadır. Eğer rutin gündelik görüşmelerde bu temel kritere uygun bir tipoloji ortaya çıkmaz ise, görüşme kamuoyunun nabzını tutmak için, katılımcı gözlem ve alanın betimlenmesi amaçlı sürdürülmüştür. Sahada olabildiğince çok farklı etnik ve sosyal tabakaya ulaşmaya çalışılmış ve 13 kişiyle derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Metinde, görüşülen kişilerden bahsedilirken takma adlar kullanılmış ve görüşülen kişilerin kimliğini ortaya çıkaracak tanımlamalar da sansürlenmiştir. 2020 yılında gerçekleştirilen saha çalışmasında Suriyelilerin Türkiye'ye göçü ana gündem maddesi olmuş ve görüşmelerin temel tartışma noktasını şekillendirmiştir. Yoğun ve tartışmalı bir gündem olduğu için saha çalışmaları boyunca doğrudan değişen siyasi atmosfere ve asıl olarak da toplumsal dönüşüme odaklanılmış, bu meyanda bölgede etkili ve bilinir kişilerin görüşlerine dikkat edilmiştir. Katılımcılarla Suriyeli mülteciler ve etrafındaki tartışmalar üzerinden yola çıkılarak milli kimliklerine dönük anlatıların izi sürülmüş, kimlik ve tarih anlatısı, tehdit algısı ve devletle olan ilişki temalarına odaklanılmıştır.

Milliyetçilik Tartışmalarında Kültürel Kalkış Noktaları: Gündelik Hayat ve Etnosembolizm

Gündelik boyutuyla milliyetçilik 1990'larda postmodernizmin kültürel dönüşümüne (cultural turn) eşlik eden, aynı zamanda büyük siyasi ve ekonomik anlatıların terk edildiği bir düzlemde kendine hat çizer. Bu analiz biçiminde tarihsel ve büyük yaklaşımların köken arayışına tekabül eden "neden" sorusu yerine, sahadaki öznelere ve operasyonelliğe odaklı bir "nasıl" sorusunun üzerine düşülmüştür. Büyük anlatılar milliyetçiliği sıradan insanlar için doğal kabul etmekte ve gündelik hayatı ve özneleri

bir analiz nesnesi olarak konumlandırmamaktaydı. Bu görüşü eleştiren ve temelde kültürelci olarak sayılabilecek görüşler ise sıradan insanların milli ideolojilerin etkisiz unsurları olmadığını, bu etkileşimde aktif bir özne olduklarını, dolayısıyla onların günlük yaşamda bir analiz birimi olması gerektiğini savunmaktadırlar (Edensor, 2002, s. 1–12).

Gündelik yaşamı merkeze alan milliyetçilik yaklaşımı, bireyin pratiklerini aşağıdan yukarıya bir bakış açısıyla ele alarak onların milli değer ve formların yeniden üretimine nasıl katıldığını inceler. Gündelik milliyetçilik yaklaşımının öncü ismi olan Michael Billig ise (ki kendisi “banal milliyetçilik” kavramını kullanır) ulus-devletin yukarıdan aşağıya yönelen sembolik temsillerinde gündelik olana yaptığı vurguyla bu alanın özgülleşmesinin önünü açmıştır. Billig’in ifadesiyle söylersek:

Gündelik milliyetçilik kavramı batının köklü milletlerinin yeniden üretimine imkân veren ideolojik rutinleri ele almak için ileri sürülmüştür. Bazı araştırmacıların zannettiğinin aksine, (ideolojik -A.O.) rutinlerin gündelik hayattan ayrı düşünülemediği iddiasındayız. Vatandaşların yaşamında gündelik, milleti işaret eden ya da vurgulayan (anlamında -A.O.). Milliyetçilik köklü milletler nezdinde aralıklı (istikrarsız) bir ruh halinin tersine, endemik/yaygın bir durumdur. (Billig, 1995, s. 6).

Bu bakış ulus-devletin yukarıdan aşağıya sembolik gösterenleri açısından banal milliyetçiliği vurgular. Bununla birlikte bu çalışmada yukarıdan aşağıya bir perspektiften çok refleksif bir tutum benimsenmiştir. Çalışmada ideoloji ve özneler gündelik pratikler arenasında döngüsel bir ilişki içinde ele alınmaktadır. Pratiklere yapılan bu vurgu bu anlamda önemlidir çünkü 1990’lardan beri bazı araştırmacılar milletin küreselleşme ve onun etkileri nedeniyle anlamlı bir kategori olup olmadığını sorgulamışlardır. Ki Brubaker bu meyanda gündelik olanın analizinde kategoriler yerine pratikleri kullanmaktadır. Brubaker & Cooper bu ayrımı şöyle ifade etmektedir:

Pratik kategorileri ile (...) bazılarının “yerli”, “halk” veya “alelade” olarak adlandırdığı kategorilere benzer bir şeyi kastediyoruz. Bunlar, sosyal analistler tarafından kullanılan deneyimden uzak kategorilerden farklı olarak, sıradan sosyal aktörler tarafından geliştirilen ve uygulanan günlük sosyal deneyim kategorileridir. Alternatif olarak “pratik kategorisi” ifadesini tercih ediyoruz, çünkü bu (sosyal analistlerinki -A.O.) bir yanda “yerli”, “halk” ya da “alelade” kategoriler ile diğer yanda “bilimsel” kategoriler arasında görece keskin bir ayrıma işaret ederken, bu tür “ırk”, “etnisite” veya “millet” gibi kavramlar pratik ve analitik kullanımları arasında yakın karşılıklı bağlantı ve etkileri ile tebarüz eder. (Brubaker & Cooper, 2000, s. 4)

Bu tanımlama Brubaker’ın kimlik meselelerine ontolojik gerçeklikler yerine epistemolojik inşalar olarak yaklaşan bilişsel-inşacı yaklaşımının doğal bir uzantısıdır. Brubaker’e göre tüm bu kimlikler gerçekte objektif olarak var olan şeyler değil, olan şeylere dair bakış açılarıdır (Brubaker, 2004, s. 4). Önceki tarihsel ve yapısal milliyetçilik tartışmalarını eleştiren Jon Fox ise tüm bu çalışmaların kitlelerin düşüncelerini ve eylemlerini betimlemeyi amaçlamadığını, daha ziyade onları daha geniş bir tarihsel/ yapısal anlatıya yerleştirmeyi amaçladığını iddia etmektedir. Diğer taraftan gündelik

hayatı odağa alan milli kimlik yaklaşımının, milliyetçiliğin tarihsel doğuşu konusunda da bir iddiası yoktur. Fox'a göre bu bakış milliyetçiliğin işleyişine ve siyaset kurumu ile halkın karşılıklı belirlenim ilişkisine odaklanır. Dolayısıyla insanlar daha aktif bir pozisyonda konumlandırılmalıdır (Fox & Miller-Idriss, 2008, s. 574). Gündelik milliyetçiliğin tarihsel anlatı üzerine bir önermesi olmasa da, Fox bunun tarihin dışına çıkma anlamına gelmediğini savunmaktadır. Gündelik hayatta milli kimliğe dair pratikleri kanıksanmış olarak görmek yerine, ampirik olarak her seferinde yeniden tespit etmemiz gerekmektedir (Fox & Miller-Idriss, 2008, s. 575). Milliyetçilik çalışmaları kimlik oluşumunun kültürel pratiklerine bugüne değin odaklanmadığı için, günümüzde kültürelci bir yaklaşımı ortaya koymanın en büyük çekincesi, elitler ve halk arasındaki ilişkiye odaklanırken -eski bir alışkanlığın uzantısı olarak- elitleri analizin başına yerleştirmek olabilir. Gündelik milliyetçilik ise, bu teyakkuzun etkisiyle, milliyetçiliğin siyasal elitler düzleminden önce, aşağıdan bir inceleme başlatmanın gerekliliğini vurgular (Fox & Miller-Idriss, 2008, s. 576). Ana çerçevesi çizilen gündelik milliyetçilik sadece milliyetçilik çalışmalarının yeni bir alanı olarak değil, haddizatında yeni bir metodolojik imkân olarak değerlendirilmelidir.

Çalışmanın ikinci kavramsal referans çerçevesi etnosembolizmdir. Etnosembolistler milleti tarihsel olarak inşa edilmiş, mit, sembol ve kültürde cisimleşmiş topluluklar olarak tanımlarlar. Anthony Smith'e göre bir milliyetçilik teorisi olan etnosembolizm, kolektif kimlikleri tarihi derinliği içerisinde ve modern milletleri de yine tarihsel formların sürekliliği içinde işleme koyacak bir yöntemi gerektirir. Smith en eski düzlemde etnik cemaatleri, modern milletin mitleri ve tarihsel öğeleri paylaştığı ve tarihsel ana vatanını/kutsal yaşam alanlarını birbirine bağladığı bir terim olarak ele alır (Smith, 1991, s. 4). Çizilen bu hat sadece soyut ve simgesel temsillerde değil, belki daha önemlisi tarihsel süreklilikte kurumsallaşmış birtakım pratiklerde tebarüz eder (Smith, 2001, s. 23).

Bununla beraber Smith milliyetçiliğin modern bir olgu olduğunu inkâr etmez. Tarihsel etnik ilişkilerin modern çağda üç büyük devrimle dönüşüme uğradığını iddia eder: modern endüstri devrimi ve piyasa ekonomisi, bürokratik devlet ve laik kitlesel eğitim. Bu devrimler, Smith'e göre etnik grupların modern milletler formuna evrilmelerini mümkün kıldı (Smith, 1998, s. 192). Modern milletler eski etniklerin uzantısı olarak yorumlanırken kastedilen bazı ortak sembolik özelliklerde sağlanan sürekliliklerdir. Hem etniklerin hem de milletlerin gücü, insan gruplarının kendilerinde mistifiye ettikleri duygusal etkilerden ileri gelir (Smith, 1986, s. 206–207). Dolayısıyla milletin oluşumunda süreklilik etkisi kültürel geçmişte gizlidir. Smith, milletin oluşumunda bazı siyasi ve ekonomik faktörleri gözlemlese de, devamlılığı sağlayan temel unsuru kültürel temelerde görür. Millet, modern ve karmaşık bir yapı arz ederken, aslında en çok korunan, dinamik ana kültürel öğelerdir. Nihai olarak modern dönemde etnisitelerin sürdürülebilirliği için millet olmaktan başka bir seçenek kalmamakta ve

bu da ancak rasyonel-merkezîyetçi bir siyasal örgütlenme, kitlesel okuryazarlık ve toplumsal hareketlilik ile mümkün olabilmektedir (Smith, 1986, s. 256 –257).

Primordializm ve inşacılık gibi modernist bakışın dışındaki yaklaşımlar da millet ve ulus-devletler tarihinin farklı yönlerini ele almış olsalar da, esas olarak seçkinlerin eylemlerine odaklanmakta ve analiz birimindeki diğer faktörleri göz ardı etmektedirler. Etnosembolizm ise hem milliyetçiliğin popüler düzlemdeki karşılıklarını hem de duygusal yönlerini vurgulayarak bu eksiklikleri ortadan kaldırma iddiasındadır (Smith, 1999, s. 9). Etnosembolizmin temel argümanı, tarihsel etnisiteye ait mit, hatıra, gelenek ve sembollerin modern milliyetçiliğin ana unsurlarını oluşturduğudur. Sonuç olarak, bu alandaki araştırmalar köken, hatıra, gelenek ve diğer etno-dinsel sembolleri takip etmelidir. Yaygın modernist-ilerlemeci görüşe göre modern öncesi toplumsal örgütlenmeler yok olmaya doğru gidecek ve yeni modern millet dünyasında eski kutsal ve dinsel unsurlara yer kalmayacaktır. Bu yaygın genellemeler önemli ölçüde eleştirilmiş olsalar da, alanda pozitivist öncüllere yol açmıştır. Fakat yine de sözgelimi geleneksel dinin, çağdaş dünyada birçok insanın yaşamında önemli bir rol oynamaya devam ettiği ve milliyetçiliğin doğasını şekillendirdiği gözlemlenmektedir. Bu durum, Balkan ve Ortadoğu milliyetçilik tecrübelerinde çok daha nettir. Dini temellere dayalı etnik ve milli bağlar, geçmişte olduğu kadar sağlam olmaya devam etmektedir. Aslında Smith din ve etnisiteyi ulusun iki kültürel kaynağı olarak tanımlar (Smith, 2003, s. 25). Smith'e göre dinin sağladığı temeller, milliyetçiliğin kutsal sayılan temel unsurları, yani tarihsel anılar, mitler, semboller ve değerlerdir. Bu kaynaklar, milli kimliğin sürekliliğini sağlar ve bir millet inşa etmenin dört boyutunu ima eder: bölge, topluluk, kader ve tarih (Smith, 2003, s. 31). Gellner, bu uyarlayıcı bakış açısına ek olarak, Batılı olmayan uluslara göndermede bulunarak 19. ve 20. yüzyılın “geri kalmış” ülkelerinin, gelişmiş Batı Avrupa ülkelerine duydukları hınçla geleneksel dini değerleri yücelterek popülist bir yol izlediklerini iddia etmiştir (Gellner, 1997, s. 235). Türk milli kimliği açısından, milliyetçi kasabalarda bunun pek çok anlamı ve karşılığının olduğu şüphesizdir.

Egemen İdeolojinin İnşası: Popüler Düzlemde İslam ve Türklük

Modern öncesi imparatorluklar dönemindeki etnik siyaset kozmopolit bir ideolojik disiplin çerçevesince belirlenmiş, etnik olmayan bir siyasi düzen şeklindeydi ve son derece hiyerarşikti. Böylesi bir düzende mevcut hiyerarşinin devamlılığı gereği her grup keskin olarak tanımlanmak zorundaydı. Mamafih eski toplulukların siyasi bir formasyonla devletin kurucu unsuru haline gelmelerinden itibaren, etnik statüler birer sorunsala dönüşmeye başlamıştır (Wimmer, 2004, s.2). Osmanlı İmparatorluğu'nda da klasik dönemde insanlar hakkındaki tanımlamalar arasında din ve inanç baskın bir tanımlama ve kategorizasyon biçimiydi. İmparatorluk mantalitesinin bağlamı da modern milliyet eksenli kimliklendirmelere uygun değildi. Hatta on dokuzuncu

yüzyıldaki merkezi yeniden örgütlenmesinde bile Osmanlı milliyeti ifadesi birçok belirsizlik barındırıyordu. Buna mukabil din, Osmanlı İmparatorluğu'nda insanların etiketlendiği ve kendilerini tanımladığı en bildik yoldu. Fakat şaşırtıcı şekilde bu belirsiz ortamdan modern millet ideolojisi büyüdü, serpildi ve tüm bölgeye hâkim oldu (Kasaba, 2006, s. 199). Bu bağlamda geniş bir zaman diliminde din ve millet kavramları arasında süreklilik anlatısı inşa edebilmek için ilgili kavramların anlamlarındaki farklılaşmayı göz önünde bulundurarak analizde kavramsal bütünlüğün korunmasını sağlamak gerekmektedir. Bu sürekliliğin çerçevesini çizmek ve Türklük ve İslam'ın kendine özgü terminolojik anlamlarını kavramak için uygun tarihsel momentler ortaya konmalıdır. İlk moment, İslam'ın 16. ve 18. yüzyıllar arasında Osmanlı için evrensel bir inanç sistemi olarak popüler disiplini şekillendiren ideolojik bir güce dönüşmesi sürecidir. İkinci bağlam ise, 19. yüzyılda Anadolu'ya Müslüman (ve Türk) göçlerinin etkisiyle oluşan ve Smith'çi etnik çekirdek (ethnic-core) kavramı ile daha iyi anlaşılabilen Türk-Müslüman çoğullaşmasıdır. Modern millet ve milliyetçiliğin pratikteki imkânı elitler ve halk düzlemindeki bu iki özgül dinamik sayesinde işlerlik kazanabilmiştir.

İlk tarihsel durakla ilgili olarak, Osmanlı Devleti, Akdeniz havzasında doğal sınırlarına ulaştıktan sonra 16. yüzyılda siyasi ve dini konularda merkezileşme politikaları uyguladı. Osmanlı seçkinleri, çok daha bedensel disiplinli bir tebaa yaratmak için ulema ve siyasetçilerin ortak hareket etmesini gerektiren bir evrenselci politika başlattılar (Krstic, 2019, s. 65–67). Avrupa'da bu, dini mezheplerin resmileşmesi ve tebaanın açık ve kesin dini ilkelere göre disipline edilmesi anlamına gelmekteydi. Krstic, Osmanlıların bu merkezileşme ve disiplin politikasını dış tehditler nedeniyle seçmediğini; merkezileşme sürecindeki toplumsal ve proaktif siyasi dinamiğin bu disipline yol açtığını belirtir (2011, s. 14). Modern tarihçiler, bu merkezileşme ve evrensel ideolojileşme sürecine hem yukarıdan hem de aşağıdan bir bakış açısı ile yaklaşırlar. On altıncı yüzyılın ilk yarısında bir dönem Safevi faaliyetleri nedeniyle toplumsal disiplin süreci zarar görmüş ve bulanıklaşmışken yerelde tasavvufi çizgiler de rastlanıyordu. Bununla birlikte, ulema faaliyetleri ve dini ilmihal kitaplarının yaygınlığı on altıncı yüzyıl boyunca sosyal hayata ciddi tesir etti. Yine aynı süreçte Osmanlı Şeyhülislamı, tüm Müslüman toplumlara, tüm kasaba ve köylerde camiler inşa etmeleri ve Cuma hutbelerine katılmaları için bir fetva verdi (Dressler, 2005, s. 162). İnsanlardan günlük dini yükümlülüklerle ve ayrıntılı inanç sistemlerine uygun davranmaları bekleniyordu. Günlük dini ritüeller ile ilgili kitaplar (ilmihaller) bu dönemde hatırı sayılır bir sayıya ulaştı. İdeolojik bağlar kurmak için arzu edilir ve makul konular bulmak bir gereklilik olduğundan merkezi yönetim, inanç sistemi üzerinden bir ortak değer inşasını önemsiyordu. Bir orta çağ devletinin tebaasına -hem Saray'da hem de tabanda, geniş topraklarda- belirli bir merkezi ideolojik disiplin açısından yaklaşması ilginç bir durumdur. Meeker, devletin on altıncı yüzyılda topluma müdahalesini şu şekilde ifade etmektedir:

Günlük ibadetler ve dualar, itaat ve dayanışma temalarına bağlanmaktadır. Bu temalar aracılığıyla Osmanlılar, memurların bireysel ve grup formasyonu için bir disiplin oluşturdu. Bu disiplin (...) mimari tasarımlar, eğitim programları, denetim ve teftiş yöntemleri ve resmî törenler dahil olmak üzere yapıların ve kurumların koordinasyonu ile iletildi ve yaygınlaştı. (...) O zamanlar bir Osmanlı panoptikonu vardı ama konsept, dizayn ve işleyiş olarak Bentham panoptikonundan tamamen farklıydı. Osmanlı panoptikonu, bireyleri sürekli gözetim altında tutulan ayrı hücrelerde tecrit eden bir mekanizmadan ziyade, öznenin grup ilişkiseliliği/birlikteliği ve denetim mekanizmasıyla psikolojik kontrolüne dayanıyordu. (2007, s. 139)

Meeker'a göre ana ideolojik bileşen itaat ve dayanışmaya yönelik İslami inanç ve uygulamalarıdır. Bunun belirli bir dil, etnik köken veya soylu ailelerle hiçbir ilgisi yoktur. Temel beklenti, dini görgü ve disiplinden oluşan itaati sınamaktır. Dolayısıyla, bireyler toplumsal olarak üretilmiş ve devlet kurumlarıyla sağlam karşılıklı ilişkilere sahip olmuştur.

İkinci moment ise on dokuzuncu yüzyıl için işaretlediğimiz Kafkaslar ve Balkanlardan Anadolu'ya yönelen yoğun Müslüman göçleridir. Müslüman unsurların Osmanlı toplumuyla bütünleşmesi, Anadolu'nun geleneksel toplumsal yapısını kökten değiştirerek yeni toplumsal ve siyasi formasyonların önünü açtı. Bu temel toplumsal ve siyasi dönüşüm süreci, tüm eski sadakat ve örgütlenme biçimlerinin yerini alarak halkı yeni bir siyasi kimlik etrafında örgütlenmeye hazır hale getirdi. Türk milli devleti, ortak kültürel mirasa ve gelecek tasarımına dayanan yeni bir siyasi kimlik ve aidiyet duygusunun inşa edildiği yeni bir örgütlenmeydi (Karpas, 1985, s. 77). Smith, milliyetçiliğin Batı Avrupa'daki muadillerine göre nispeten daha geç ortaya çıktığı devletlerde, milliyetçiliği diğer etnik grupların müzakeresi yerine, etnik çekirdek etrafında oluşturma eğiliminde olduklarını öne sürer. Merkezi konumdaki etnik grubu modern ulus-devlet formasyonu üzerinden motive etmek, Batı Avrupalı muadillerinden çok daha fazla ideolojik müdahale gerektirmektedir. Türkiye, Smith tarafından ortaya atılan bir terim olan, siyasi kurumları ve milli kültürel varlıkları dönüştüren *lateral* bir süreci takip etti. *Lateral* modda kurumsal milliyetçilik söylemi, homojenleşme için her zaman bir milletin sembolik unsurlarını güçlendirmeye dikkat gösterir (Smith, 1991, s. 101–102). On dokuzuncu yüzyılın sonlarında Osmanlı aydınlarının Türk kültürel milliyetçiliği ve 1910'larda İttihat ve Terakki'nin uyguladığı resmi Pan-Türkçü milliyetçilik girişimleri, Türk milliyetçiliğinin tabana doğru yayılmasının en somut örnekleriydi. Hutchinson'ın öne sürdüğü gibi, ulus-öncesi kategorinin şekillenmesi üç aşamalı bir "kültürelden siyasala" kuralını izler. İlk aşamada, entelektüeller modern millete ayırt edicilik, tanımlılık ve sosyal bir varlık kazandırmaya çalışır. İkinci aşama, gazeteler, cemiyetler, okullar ve kurumlar gibi kültürel üretimlerin büyük ölçüde milletin yüceltilmesi noktasına ulaşan kristalleşme aşamasıdır. Son aşamada milletin özgüllük kazanması ile siyasi idealler bir hedefe doğru harekete geçer. Bu önemlidir çünkü millet modern donanımıyla siyasi arenaya çıktıkça dış tehditlere karşı değerlerini koruyabilme şansı elde edebilmektedir (Hutchinson, 1994, s. 122–124).

Özetle, Osmanlı İmparatorluğu'nda devlet ve toplum arasındaki ilişki, özellikle 16. ve 17. yüzyıllardaki merkezileşme ve kurumsallaşma çabaları sırasında karşılıklı ve ortak bir siyasi eğilime sahipti. Bu klasik dönem Osmanlı gaza ideolojisinin sonunu ve devşirme sistemi gibi merkezi/hanedan geleneksel uygulamalarının başlangıcını işaret eder. Meeker'e göre, bu hanedan-merkezi sistem, imparatorluğun birincil bir varlık olarak Müslüman tebaasından bekleyeceği şeylerle paralellikler taşıyordu. Osmanlı hanedanı, sarayda tüm memurluk gereksinimlerini belirlemek için hizmetkar tebaası oluşturmuş ve kökenlerine bakılmaksızın herkesin İslami disipline göre yetiştirilmelerini beklemiştir (Meeker, 2007, s. 138). Böylece kimlik, Osmanlı tebaasının kontrolü için ortak bir bağlantı işlevi görmüştür. Milliyetçilik çağına ulaşan Osmanlı aydınları da bu yaygın ve baskın disiplin mekanizmalarına ve son yüzyıldaki Müslüman göçlerine bakarak toplumda modern milli formasyon için uygun bir etnik öze sahip olduklarını düşündüler.

Hatay-Belen'de Suriyeli Mülteciler ve Milli Tehdit Algısı

Tarihsel olarak Hatay coğrafyası, derbent (dağ geçidi) organizasyonları inşa etme açısından oldukça elverişli bir bölgeydi (Raphael, 2011, s. 70). Payas, Belen, Bakras ve Karamurt dağ geçitleri aynı geçit üzerindedir, ancak kritik bir konumda olduğu için Osmanlı Devleti, komşu derbentlerden daha çok Belen'e önem veriyordu. Belen'deki derbent II. Selim zamanında kurulmuştur. Daha sonra Kanuni Sultan Süleyman, Kayseri'deki bazı Türkmen ailelerini Belen'e yerleştirdi. Böylece Belen kasabası, bir külliye'nin kurulmasıyla iskân edildi.

Hatay bölgesindeki derbentler siyasi coğrafya açısından tarih boyunca kamunun güvenliğini sağlamak amacıyla işlev görmüştür (Halaçoğlu, 1994, s. 162). Derbentler zamanla doğal büyümeyle köyden kasabaya dönüşen kendi kendine yeten kuruluşlardı. Olağan bir prosedür olarak, yerel Müslüman kadı veya sancak beyi, dağ geçidinin belirlenmesi için belirli bir yer talep eden Saray'a bir rapor yazar, birkaç yer hakkında yapılan ayrıntılı araştırmalar sonucunda, avantaj ve dezavantajları göz önünde bulundurularak derbentin kurulup kurulmayacağına karar verilir (Orhonlu, 1990, s. 9-16). Yerel düzeyde güvenliği sağlamanın yanı sıra, bir dağ geçidi bölgesi inşa etme nedenlerinden biri, coğrafi bir alanı iskân yoluyla canlandırmaktır. Bu alanda bir külliye ve bazı devlet kurumlarının kurulmasının yanı sıra, tebaanın burada yerleşip düzenli bir hayat sürmesi mümkün olmaktadır. Arazinin belirli bölgeleri, bu alanda fayda göstermesi beklenen dağ geçidine yerleşmiş insanlara tahsis edilirdi.

Nitekim devletin seçtiği Türkmen aileleri ve bu ailelerin merkezi devletle olan güçlü ilişkileri dikkate alındığında, Osmanlı'nın kendine özgü bir anlam dünyası inşa ettiği görülmektedir. Tarihsel sosyoloji ve antropoloji açısından bakıldığında, modern ulus-devletin etnik siyasetinde belirli bir etnisiteyi ve dini makbul/ideal bir kimlik olarak

seçerken, açıktır ki modern milliyetçilikten çok önce imparatorluk dünya görüşüyle şekillenmiş Osmanlı'da da benzer bir seçici siyaset işlerlikteydi. Bu, Smith'in modern millet inşa sürecinin etnik-çekirdek (ethnic-core) ve lateral boyutlar hakkındaki tartışmasına güçlü bir referans içerir. Smith, milliyetçilerin ulusal bir kültür veya eğitim sistemi yaratmaya yönelik ilk çabalarının tarihsel referanslara sahip olduğunu, tutarlı bir millet formasyonu için orta çağ devletlerinin geç döneminin bu formasyonun toplumsal temeli oluşturduğunu ileri sürer (Smith, 1996, s. 135). Böylelikle modern millet öncesi etnik kategorinin milli bir kimliğe dönüşmesi süreci de mümkün olmaktadır. On dokuzuncu yüzyılın sonları ve yirminci yüzyıl başlarındaki kültürel ve siyasi Türkçülük faaliyetleri de bu kristalize olma haline dönüktü. Belen ilçesi özelinde bu süreklilik dinamikleri ideolojik disipline bağlılık kadar siyasi coğrafya koşullarından da etkilenmiş ve gündelik hayattaki milliyetçilik söylemini belirlemiştir.

Milliyetçilik, elit ve popüler düzeylerde günümüzde hüküm süren operasyonel bir ideolojidir. Bugün on dokuzuncu yüzyılın evrimci ve materyalist teorilerinin ve yirminci yüzyılın neo-Marksist, liberal ve globalleşmeci yaklaşımlarının öngöremediği milli ideolojilerin baskınlığına, esnekliğine ve istikrarlı varlığına tanık olunmaktadır. Malesevic'in ileri sürdüğü gibi milliyetçilik, organizasyonel, ideolojik ve mikro dayanışma temelleri aracılığıyla topluma nüfuz edecek kadar derin ve uzun süreli bir dinamiğe sahiptir (Malesevic, 2019, s. 8). Türk milli kimlik formasyonu bu üç dinamiği de içerdiğinden, milliyetçiler kimliğe dair tüm etno-politik tartışmalarda korumacı bir refleksle ve tarihsel referanslarla bir karşılık oluşturma tutumu sergilemektedir.

Çalışmanın alan çalışmasının yapıldığı 2020 yılının siyasi konjonktürünün (Açılım Politikasının terki, yeni siyasi koalisyonlar ve Suriyeli mülteciler), milliyetçiliğin söylemsel ve varlık olarak gündelik hayattaki üstünlüğünün pekişmesine yardımcı olduğu görülmektedir. Milli kimlik tartışmaları -Suriyeli mülteci sorununu bir kenara bırakırsak- bazen iç ve dış tehlikeler yerine, egemen güçlerin kendi aralarındaki gerilimlere atıfta bulunabilmektedir. Alanda yaygın iki duruma tanık olunmuştur: Birincisi, siyasi bölünme ve çekişmelerden kaynaklanan zihinsel yorgunluk ve isteksizlik; ikincisi ise milli bütünlüğü tehdit eden unsurlar olarak görülen mültecilerin varlığıdır. Bu bir milliyetçi özgüveni de içermektedir ve psikolojik desteğini demokratik açılım politikasının işlevini yitirmesinden almaktadır. Açılım politikasına itiraz, milli bütünlük söylemine eşlik eden Türk milli kimliğinin kazanımlarını koruma hassasiyetinden kaynaklanmaktadır. Belen gibi milliyetçi duyguların yüksek olduğu yerlerde tehdit hissi canlıdır ve bu tehditle baş etmek için biz ve onlar ayırımına, tarihsel olaylara ve sosyal uyuma yüksek oranda atıf yapılır. Bu bağlamda milliyetçilerin spesifik vurguları Suriyeliler üzerinde yoğunlaşmaktadır ve milli üstünlüğün teyidini amaçlamaktadırlar. Alanda görüştüğümüz öznelerle göre Türkiye mültecilere veya 'diğer Müslüman milletlere' merhamet duygusuyla hareket ederken, bu unsurlar Türkiye'nin kırmızı çizgilerine de riayet etmelidirler. Milliyetçiler için, her şeye rağmen

milli onurun savunulması gerekmektedir. Belen sokaklarındaki nüfus karmaşası kamusal görünürlikle alakalı bir tedirginliğe yol açmaktadır. Belen’de yaşayan yerel halk Suriyelileri ağırlıklı olarak el emeği gerektiren işlere alırken, hem kamusal görünürlükleri hem de kültürel ve milli uyumsuzluk iddiaları nedeniyle onların varlığından da endişe duymaktadırlar. Milliyetçilerin siyasal hakimiyet ve milli kültürün korunması gibi öze dair tutumları nedeniyle kaygı üzerine temellenmiş bir tutuma sahip oldukları söylenebilir. Bu iddia maddi olarak Suriyelilerin 3 ana mahalleden biri olan Muhlisali mahallesinde oturmaları ve nispeten varlıklı Belenlilerin de ilçenin aşağısındaki daha modern yerleşimlere doğru taşınmaları ile gerekçelendirilebilir.

Demokratik açılım siyasetinin terkinin verdiği özgüven ve yeni siyasi ittifakların bürokrasiye yansımaları, pratikte Suriyeliler üzerinde alarmist reaksiyonları güçlendirmektedir. Mevcut siyasi iktidar koalisyonunda yer almayan milliyetçi öznelerden de aynı paralelde tepkiler ifade edilmekte ve Suriyelilerin ve Türklerin İslamiyet karşısındaki konumları karşılaştırılmaktadır. Ticaretle uğraşan ve ilçenin tanınmış kişilerinden Aslan’ın (52) ifadeleri şu şekildedir:

Suriye olayı olmadan (önce) Suriyeliler buradaydı. Onların yaşantılarını da biliyoz. Madem çok dindarlar, aha görüyo, hani, doğru düzgün ne namaz kılıyorlar ne bişey yapıyorlar. Yani, bana göre en iyi dindar olan, yaşayan, yaşatmaya çalışan Türkiye. Yani Arap ülkelerini görüyorsun, adam mesela Fransa’da Peygamber Efendimiz’e neler dedi? Hangi Arap ülkesi çıktı? Arap ülkeleri sadece, en basiti Arabistan bile, sadece Peygamber Efendimiz’e, Hac yerine para kazanmak amacıyla yapıyorlar, hiçbir şey yapmıyorlar. Bir de bizimkilere kızdığım nokta şu, bir kere paran varsa, durumun iyiye hac farzdır. Peygamber Efendimiz, Allahu Teala öyle demiş. Ama bizimkiler ne hikmetse oraya para akıtıyorlar. Ben ona karşıyım. Bize farz 1 kere, 10 kere farz dememiş. Ha keşke onlar (Araplar) bizim gibi yaşasalar.

Biz ve onlar ayrımı Belen’in milliyetçi özneleri için son derece önem arz etmektedir. Biz ve onlar ayrımının bugünkü hali ile tarihsel referans noktaları arasında dönüşümlü bir ilişki vardır. Belediye kültür işlerinde çalışan Anıl (37) Türklerin dine yaklaşımındaki özgünlüğünü ifade ederken bu refleksivitenin izlerini sergiler:

Bizde dine saygı var. Bizde ne derler, ruhani şeylere saygı var. Bizim zaten güzel yaşamamızın sebebi, saygıdan kaynaklanır. Biliyorsunuz hocam saygı her şeyi güzelleştirir. Saygı olduğu sürece bi sıkıntı yok. Bizde dini inanışa saygı var. Şimdi yok mu burda kumar oynayıp öbür tarafta her türlü pislği yapan insanlar? Var. Ama dinini yaşayan insanlara da karışmıyorlar. Ama Arap ülkelerinde nasıl, dikta var. Din diktası var. Zaten biz o yüzden İslamiyet’i güzel yaşıyoruz. Hiç uzağa gitmeyelim. Şurda çok eski çok tarihi 400 yıllık bi cami var. Bir mescit var. Dibinde kumarhane var. Ama caminin eşrafi, geçip kumarhanede oturan adama bi şey demiyor. Ya da onlar onlara laf atmıyor. Bizdeki en büyük kavram bu: saygı. Dürüstlükten kaynaklanıyor. Adam yaptığı şeyi gizlemiyor. Ama Arap ülkelerine bakın, gizli yapıyorlar, daha çok sapıtıyorlar. Bizde her şey aleni olduğu için sapıtma kavramı yok. Bizim en büyük avantajımız o hocam.

İslamiyet’in Türkler sayesinde tarihte başarılarla eriştiği yaygın bir kanaattir. Güncel siyasi arenada ise Araplara dair iki farklı tutumdan söz edilebilir: Arapları dışlayarak

Türk milletinin üstünlüğünü vurgulayanlar ve Araplara karşı dışlayıcı söylemleri olmayan ancak Türklerin İslam'ın asıl koruyucusu olduğunu vurgulayanlar. İlk sınıfa girenler arasında yörede tanınan bir Ermeni olan ve sosyal sorumluluk faaliyetleri ile uğraşan Nancy (40) de var. Nancy Suriyeli mültecilerin ilçeye olumsuz etkisini kültürel yönleri vurgulayarak dile getirmektedir:

Kültürel olarak insanlarımız (Suriyelilerden) çok etkilendi. Yani özellikle giyim kuşam konusunda bizim bayanlarımız onlara özenmeye, onlar gibi başlarını bağlamaya başladılar. Farklı bağlama şekilleri, işte ferace dediğimiz tarz giyim tarzı, bizimkiler onlara özeniyorlar.

Türklerin öncü rolünü vurgulayan ikinci sınıftakiler ise güncel siyasette Türkiye'nin Ortadoğu'da ve Akdeniz'de aktif özne olma iddiası ile tarihte İslam dünyasının lideri olmakla altın çağlara ulaşıldığı iddiası arasında bir süreğenlik kurmaktadırlar. Yoğun milliyetçi duygulara sahip olan Yavuz (40), bu özgül siyasi durumun istikrarlı bir iktidar sayesinde kurulduğunu ve İslam alemini kurtarma görevinin de Türklerde olduğunu vurgulamaktadır:

Şu an biz Araplardan daha iyi yaşıyoruz hocam. Şu an Kabe Türkiye'nin içinde olsa, bu şekilde olmaz, bütün İslam coğrafyasına hakim olur. Bir Arabistan bir Kabe'ye sahiplik yapan bir ülke, başındaki adama bakıyorum, ben Müslümanlığımdan şüpheliyim. Sen kardeşim, Mısır'da bir isyan çıkıyor da sen bastıramıyorsan yanı başında, bi Lübnan'a Ürdün'e sahip çıkamıyorsan, bi İran'a Irak'a sahip çıkamıyorsan, hani bir Kuveyt'e Basra körfezine sen sahip çıkamıyorsan, kim çıkacak ya. Mecbur Allah razı olsun Reyis çıkıyor.

Türk milletinin hem tarihte hem de günümüzde övünülesi bir pozisyonunda olduğu iddiası ile Açılım Politikası'ndan vazgeçilmesi arasında bir paralellik kurulmakta, her iki durumda da, etnik çekirdek pozisyonundaki Türklerin egemenliği ve ev sahibi konumu onaylanmaktadır. Bu bakımdan Açılım Politikası'ndan vazgeçilmesi, milliyetçi öznelerin devlete atfettikleri simgesel anlamların yeniden tesisini sağlayıp bir özgüven atmosferi yaratmıştır. Devlete atfettikleri anlamda bir süreklilik arayışında olan bazı milliyetçiler, hükümetin bir zamanlar Açılım Politikası başlatmasının bilinçli bir yaklaşımın sonucu olduğunu düşünmektedirler. Açılım Politikası'ndaki maksatlılık iddiasında, siyaset kurumu ile kurulan ilişkide yaşanması muhtemel bir hayal kırıklığının önüne geçme arzusunun olduğu açıktır. İslamcı ve milliyetçi söylemleri güçlü olan İsmail'in (42) Açılım Politikası'ndan vazgeçilmesine dair yorumları da bu bağlam üzere görünmektedir:

Dediler... işte (açılım politikasından dolayı, devlet) “yanlış yapıyor, taviz veriyor”. Taviz vermiyor. Bakın bu ülke hepimizin. Bu ülkede siyaset yapmak isteyen adam gibi siyaset yapsın, elinden silahı bıraksın. Gelsin burada herkesin gözünün önünde... şeffaf bir şekilde... “Madem sen Kürt halkını temsil ediyorsun, bu halka yakışır bir şekilde siyaset yap. Gelebiliyorsan cumhurbaşkanı ol, başbakan ol, bu ülkeyi sen yönet” dediler... Bu çok büyük bir risk. Yani siyasi bir kişilik olarak Tayyip Erdoğan elini taşın altına koydu, bu riski aldı. Ama bu riski almasına rağmen silah bırakmadılar... Yani insanlar... sonradan Tayyip'in doğru yaptığına karar verdiler. Dediler ki “Tayyip bunlara bir fırsat sundu. Bu ülke düzelsin. Teröre para harcamayalım. Yıkmayalım,

yapalım, düzeltelim. Bir iyi niyet adımı olarak attı, ama bu iyi niyeti gene onlar kötüye kullandı.” Yani HDP’nin veya sempatanlarının hiçbir zaman için gerçekten ülke için bir şeyler üretmeyeceğini görmüş oldular. Millele açık ve net gösterdi. Burada o hareketin (Açılım Politikası’nın) yanlış olduğunu düşünenler sonradan dediler ki “ha doğru yapmış”.

Suriyeli mültecilerle karşı karşıya gelmenin yarattığı psikoloji, Açılım Politikası’nın tetiklediği siyasi tecrübe ve pratiklerden ayrı değerlendirilmemelidir. Açılım Politikası’nın milli sınırları (closure) tehdit ettiğini hisseden milliyetçiler, yeni dönemde Suriyeli mülteciler meselesinde beliren kırmızı çizgileri daha net bir çerçeve üzerinden çizme gereği duymaktadırlar. Onlara göre, tüm iyi niyetlerine rağmen, Türklerin bir hoşgörü sınırı vardır ve bu sınırın ihlali çok ağır karşılıklar gerektirir. Belen’deki bazı milliyetçiler için bu, Türklerin genetik bir özelliğidir. Bu özellik gereğince Türk milleti yoksunlara karşı şefkatli ve merhametlidir. Ancak iddia edilen bu genetik özellik istismar edilirse milliyetçi bir refleks olarak onlara geri dönecektir, ki Suriyeli mültecilere dair konularda tecrübe edilen de budur. Açılım Politikası, sosyal/milli içermenin bütünlüğüne yönelik dış bir tehdit olarak değerlendirilirken, Suriyeliler ise ilçenin ekonomik faaliyetlerinde rol oynadıkları için içsel bir tereddüt noktası olarak görülmektedir. Bu nedenle, Açılım Politikası’ndan vazgeçilmesiyle güvence altına alınan milli bütünlüğün değer ve ayrıcalığı, Suriyelilere karşı hep hatırlatılması gereken bir kırmızı çizgiyi temsil etmiştir. Bu da genetik ve özgül karakteristiklerle kendini ifade etmektedir. Görüşmelerin büyük çoğunluğunda da Türklerin bu “kalıtsal” özellikleri üzerine bir söylemle karşılaşılımıştır. Sözelimi Celil (48), lidere bağlılığı Türklerin olmazsa olmaz bir özelliği olarak nitelendirirken “Biz lider zihnietine sahip bir milletiz. Lidere bağlılık bu anlamda genlerimizde var” ifadesini kullanmıştır. Aynı şekilde İskenderun’da beyaz eşya servisinde usta olarak çalışan Hilmi (40), 15 Temmuz 2016 askeri darbe girişimini anlatırken, bir insanın başkalarında olmayan müstesna bir özelliği bünyesinde taşıyarak ancak gerçek bir milliyetçi olabileceğini şu sözlerle ifade etmektedir:

15 Temmuz oldu, ben burdan 10 kilometre ilerdeydim. Bi kalktım saat gece 4 falan, hani harp oluyor, ya harp nedir, hani televizyonu açtık hani bilmiyoruz yataktan kalktık, hemen tek yaptığım şey ne oldu? Ceketimi çekip... abim... çocuklar... bayrağı aldık... Burası kalabalık (değil), burası bizi açmadı. Kalktık İskenderun’a gidelim dedik... Hiçbir çıkarımız yok. Yattığımız yerden kalktık direktman oraya gittik. Hatta ben İskenderun’da Arçelik servisinde çalışıyorum. Orda başka illerden gelen arkadaşlar “yav diyor sen deli misin kalkmışsın evinden gelmişsin”. Dedim “oğlum sen ayrısın ben ayrırım. Sen bana milliyetçi derken... bende suç buluyorsun. Sen kendi kökenine bak. Ben öldüğüm zaman beni burda üçyüz kişi uğurlar, sen öldüğün zaman 3-4 kişi arkandan gelir, çünkü sen adam olmadığın, milliyetçi olamadığın için. Her adam milliyetçi olamaz”... Bu nedir? Kendi içimizdeki olan bir şey.

İleri gelen bir ailenin üyesi ve genç milliyetçilerin rol modeli olan Numan (51), milliyetçilerin genetik ya da içlerinde olana atıfta buldukları öze ek olarak tarihsel ruha da referansta bulunmaktadır:

Bu bir ruh, bunun bir adı yok, bu insanların doğasında var. Bizim DNA'mızda var. Bizim Orta Asya'dan beraber getirdiğimiz dokuz yüz... yıldır içimizde yaşattığımız... güzel bir ruh, güzel bir DNA. Rabbim iyi ki Müslüman, iyi ki Türk yaratmış. Biz her zaman için kendimiz için gurur duyuyoruz. İnşallah çoluk çocuklarımızda da bu ruh yaşar... Her dönemde gençler tabii farklı şeylere yönlenebilir, farklı yönere gidebilirler. Farklı şehirlere gidebilirler ama o içindeki ruh yeniden gelir. Bunun ismini inşallah koyarsınız ama ben bunca seneden beri bunun ismini koyamıyorum. Bunu bulmanın imkânı yok. Bu içimizde yaşayan, bizim ruhumuzda... ruhumuzla özdeşleşmiş bir duygu. Yani bunun ismi yok... bunun adı Türk. Yani bunu insanlar anlayamadılar, ancak yaşayarak (anlaşılır). Ancak o an hissederek, o an geldiğinde yani.

Belen'in kuruluş öyküsünde milli bir öz olduğu kanaati de yaygın bir anlatıya eşlik eder. Anıl (37), Belen'in milliyetçi karakteristiğini bu anlatıyla ifade eder:

Aslında benim kafamda oturan şablon şu hocam, Kanuni Sultan Süleyman'dan beri buranın en büyük stratejik önemi ne olmuş? Askeriye. Geçit bölgesi. Çünkü denizle ovanın arasında çok güzel bir kartal yuvası olarak görüyoruz. Kale gibi. Zaten Bakras Kalesi var. Devlet bence... Kayseri-Develi ya da diğer illeri saydığımızda Türkmen yerleşimleri saydığımızda, devletin rastgele aile getirdiğini zannetmiyorum. Büyük bir ihtimal buraya milli duyguları güçlü olan vatanperver aileleri ya da boyları aşiretleri getirmiştir. Zaten ben her zaman söylerim, milliyetçilik dediğimiz kavram sonradan kazanılmaz. Bence genettir. Yani mutlaka soysal bir şeydir bu. Soydan geçiyordur. İrsidir. Çünkü senin, özür diliyorum örnekte hata olmaz, baban vatanperver değilse sana bunu aşilayamaz. Ya da sana geçmez bu duygu. Bi yerde hani biz her zaman deriz ya, "Türk'ün bi tık noktası vardır. O tık noktasına ulaşana kadar Türk her zaman bi sessizdir" değil mi? Ama bizim bazı tabularımız vardır, ya da bazı çizgilerimiz, red line deriz. Red line'ı geçeceğin zaman "bi dur" denir. Bence dediğim gibi o dönemdeki aşiret kavramı büyük bir ihtimalle coşkulu ya da böyle vatanperver aşiretlerin buraya toplanmasıdır ki bu da irsi olarak geçmiştir. Belki kansal yani bu.

Etnik temeli bu güçlü anlatı, insanların artık kendilerini güvende hissettikleri, devlet ve milletin uyum halinde olduğu inancını yansıtmaktadır. Milliyetçi özgüven, insanları kendileriyle başkaları arasına çizgi çekmek için milli karakteristikler belirlemeye yöneltirken, bu 'ötekiler' yeni dönemde Suriyeli mülteciler olmuştur. Toplam nüfusu 30.000'in üzerinde olan Belen, şu anda 3.000 – 4.000 Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapmakta, kasabanın üç mahallesinden biri olan ve tamamı mültecilerin yaşadığı Muhlisalı, halk arasında Arapali olarak anılmaktadır. Suriyelilerin kamuda görünürlükleri ve rahat davranışları bir milliyetçi gözetime ve sorguya tabii olmaktadır. Dolayısıyla bu kültürel rahatsızlık, Suriyelilerin konumu ve özellikleri hakkında genellemelere yol açmıştır.

Yine Anıl (37), Suriyelilerin etnik özelliklerinden duyduğu rahatsızlığı dile getirirken ve Suriyelilerin Türkiye'nin milli bütünlüğüne nasıl dahil edilebileceğini tartışırken milleti aileye benzetmiş ve mahremiyet kavramı üzerinden şunları söylemiştir:

Herkesin bir milli mahremi vardır bence. Milli mahremdir o. O yüzden eğer benim altımda yaşıyorsan, benim bayrağımın altında yaşıyorsan, ki bizim diyelim, benlik bir şey yok, bizim bayrağımızın altında yaşıyorsan bize uymak zorundasın. Bizim gibi olmak zorundasın. Senin dinin, ailen ne gerektirir, yaşayışın ne gerektirir, o bizi bağlamaz.

Bu mahremiyet vurgusu hassasiyetin derecesini göstermektedir ve Suriyeliler bu nedenle meydan okuyan bir özne olarak algılanmaktadır. Milliyetçi söylem, Suriyeliler karşısında Türkleri mahremiyetin ve dolayısıyla onurun sahibi olarak kodlamaktadır. Açılım politikası sonrasında Türkiye'nin İslam dünyasındaki liderlik rolüne olan inanç ve milliyetçiliğin kazandığı zafer duygusu sayesinde, bugün Suriyeliler üzerinden oluşan rahatsızlık hissi, kolayca aşılabilecek bir meydan okuma olarak algılanmaktadır.

Sonuç

Hâkim çoğunluğa dayalı milliyetçilikler görünürlüklerini genellikle egemenliğinin sürdürülmesi ve baskın milli kültürün korunmasında ortaya koyarlar. Bu nedenle milliyetçilik bu koruma amacının meşruiyetini savunan ideolojik bir şema olarak tanımlanabilir. Milli sınırların tarifi belirli değerler, sınıflandırmalar ve anlamlar konusunda hemfikir olduğunda kültürel bir uzlaşma olarak ortaya çıkar ve bu deneyimle ancak ortaya konulabilir. Ulus devletler ise bu anlamsal ortaklığın kurumsal kapanmalarla tahkim edilmelerini sağlamaktadır. Wimmer'e göre bu korumanın kurumsal pratiği demokratik, hukuki, askeri ve sosyal boyutları kapsayacak çok boyutlu bir müdahaleden oluşur. Dolayısıyla sosyal içerme ve dışlama ilkelerinin millileştirilmesi süreci siyasal elitlerle toplumun diğer ve alt tabakaları arasındaki başarılı bir uzlaşmaya bağlıdır, yani yukarıdan aşağıya doğru bir karar değildir, düşündürseldir (Wimmer, 2004, s. 8–9).

1990'larda neşet eden küreselleşmeci ve çok kültürcü eğilim, Batılı güçler ile devletin kurucu unsuru olan baskın milli kimlikler ve ulus-devletler arasında bir gerilime yol açmıştır. Milliyet tanımı da klasik tanımından uzak ve esnek bir çerçeveye konulmaya çalışılmıştır. Baskın milli kimlikler bu yeni küresel meydan okumaya karşı meşruiyet iddialarını yeni döneme uyarlamaya çaba gösterdiler. Hâkim milli kimliklerin gözünde tehdit algısı, kimliğin siyasal ideolojisi ve kültürel entegrasyon düzeyi ile güçlü bir şekilde ilişkilidir. Bu duygunun çağrışımlarının izini sürmek, sadece grubun iç davranış mekanizması hakkında değil, grubun mevcut siyasi gündemle kurduğu ilişki hakkında da ipucu vermektedir. Dolayısıyla insanların alarm durumuna geçerek özdeğerlerini, gururlarını, başarılarını ve içsel bütünlüklerini kollamaya çalışmaları, mevcut gündemin politik değişkenlerinden bağımsız düşünülmemelidir.

Bu da tehdit algısına yön vermekte ve yabancıların istilası ve kültüre yabancılaşma korkusunu beslemektedir. Göçmenlere yönelik olumsuz tutumlar, çoğunlukla genelleştirilmiş sosyal statü ve kimlik kaybına dönük korkulardır (Wimmer, 2004, s. 218). Türkiye özelinde son 10 yıl içerisinde yaşanan demokratik açılım ve Suriyeli mülteciler meseleleri de bu milli korumacı ve uyarlamacı reflekslerin dinamizmine örnek konumundadır ve ifadesini toplumsal uyum gibi daha yumuşak kavramlarda bulur. Bu aslında milli kimliğin kalıcılığı konusundaki ısrarı ifade eder ve biz duygusu,

ortak tarih ve toplumsal denge anlatıları ile sürekliliğinin meşruiyetini döngüsel olarak yeniden inşa etmeye çalışır. Belen özelinde tarihsel köklerin ve hakimiyetin sağladığı milli gurur ve ev sahipliği duygusu, milli sınırlara dair teyakkuzun çok etkin bir şekilde işlediğini gösterir. Bu nedenle “Türk’ün damarına basmak”, sosyal/siyasi gerekçelendirmelerde sıklıkla duyduğumuz bir kırmızı çizgi ifadesi olarak karşımızdadır. Bu çizgi, hakimiyet pozisyonunun tartışmalı hale geldiği bir anımlar. Halk arasında kırmızı çizgi vakalarına örnek olarak son dönemde Açılım Politikası, Suriyeli göçler ve 15 Temmuz kalkışması zikredilebilir. Greenfeld & Wu’nun ifadesiyle milliyetçilik, kimlik dahilindeki her bir bireyi diğerleri ile eşit hale getirir ve ona ortak bilinç sayesinde bir onur bahşeder. Dolayısıyla kişinin kendi kimliğini inkârı, kendi onurunu inkârı olarak görülmektedir (Greenfeld & Wu, 2020, s. 775). Bu varlığa dönük kalkışmalar da kendi kırmızı çizgilerini yaratmaktadır.

Sonuç olarak kimliğe yönelik oluşan gerilimli durumlar milli kimliğe ve onun kazanımlarına duyarlılığı artırmaktadır. Milliyetçiler bu kriz anlarında süreklilik mekanizmalarını devreye sokarak, mevcut kazanımların sürdürülmesine çalışmaktadır. Belen özelinde, yerel ile seçkinler arasında Türk milli kimliğinin yeniden üretiminde bir döngüsellik olduğu, bunun da Açılım Politikası ve Suriyeli mülteciler gibi konulardaki tepkilerde izlenebildiği bir vakiydir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author declare no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Grant Support: The author received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Kaynakça/References

- Billig, M. (1995). *Banal nationalism*. Sage.
- Brubaker, R. (1996). *Nationalism reframed: Nationhood and national question in the New Europe*. Cambridge University Press.
- Brubaker, R. (2004). *Ethnicity without groups*. Harvard University Press.
- Brubaker, R., Feischmidt, M., Fox, J., & Grancea, L. (2006) *Nationalist politics and everyday ethnicity in a Transylvanian town*. Princeton University Press.
- Brubaker, R., & Cooper, F. (2000). Beyond ‘identity’. *Theory and Society*, 29(1), 1–47.
- Denzin, N.K., & Lincoln, Y. (2000). *Handbook of qualitative research*. Sage.
- Dressler, M. (2005). Inventing orthodoxy: Competing claims for authority and legitimacy in the Ottoman-safevid conflict. In H. Karateke & M. Reinkowski (Eds.), *Legitimizing the order: The Ottoman rhetoric of state power (Ottoman Empire and Its Heritage)*. Brill.

- Durkheim, E. (1986). Political obligation, moral duty and punishment. In A. Giddens (Ed.), *Durkheim on politics and the state*. Stanford University Press.
- Durkheim, E. (2013). *The division of labour in society*. Palgrave Macmillan.
- Edensor, T. (2002). *National identity, popular culture and everyday life*. Berg Publications.
- Fox, J. E., & Miller-Idriss, C. (2008). Everyday Nationhood. *Ethnicities*, 8(4), 536–576.
- Gellner, E. (1997). The Turkish option in comparative perspective. In S. Bozdoğan & R. Kasaba (Eds.), *Rethinking modernity and national identity in Turkey*. University of Washington Press.
- Greenfeld, L., & Wu, Z. (2020). Nationalism: The modern motive-force. In T. Janoski, C. D. Leon, J. Misra & I. W. Martin (Eds.), *The new handbook of political sociology*. Cambridge University Press.
- Halaçoğlu, Y. (1994). Derbend. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (c. 9, s. 162–164). İstanbul.
- Hearn, J., & Antonsich, M. (2018). Theoretical and methodological considerations for the study of banal and everyday nationalism. *Nations and Nationalism*, 24(3), 594–605.
- Hutchinson, J. (1994). Cultural Nationalism and Moral Regeneration. In J. Hutchinson & A. Smith (Eds.), *Nationalism*. Oxford University Press.
- Hutchinson, J. (2005). *Nations and zones of conflict*. Sage.
- Karpat, K. (1985). *Ottoman population, 1830-1914: Demographic and social characteristics*. University of Wisconsin Press.
- Kasaba, R. (2006). Dreams of empire, dreams of nations. In J. Esherick, H. Kayalı & E. V. Young (Eds.) *Empire to nation: Historical perspectives on the making of the modern world*. Rowman & Littlefield Publishers.
- Kirk, J., & Miller, M. (1986). *Reliability and validity in qualitative research*. Sage Publications.
- Krstic, T. (2011). *Contested conversions to Islam: Narratives of religious change in the Early Modern Ottoman Empire*. Stanford University Press.
- Krstic, T. (2019). State and religion: ‘Sunnitization’ and ‘confessionalism’ in Suleyman’s time. In P. Fodor (Ed.), *The battle for Central Europe*. Brill.
- Malesevic, S. (2019). *Grounded nationalism*. Cambridge University Press.
- Meeker, M. (2007). The disorders of an order: State and society in Ottoman and Turkish Trabzon. In K. Benda-Beckmann & F. Pirie (Eds.), *Order and disorder: Anthropological perspectives*. Berghahn Books.
- Orhonlu, C. (1990). *Osmanlı İmparatorluğunda Derbend Teşkilatı*. Eren Yayıncılık.
- Raphael, K. (2011). *Muslim fortresses in the levant: Between crusaders and mongols*. Routledge.
- Skey, M., & Antonsich, M. (2017). *Everyday nationhood: Theorising culture, identity and belonging after banal nationalism*. Palgrave Mcmillan.
- Smith, A. (1986). *Ethnic origins of nations*. Blackwell.
- Smith, A. (1991). *National identity*. Penguin Books.
- Smith, A. (1995). *Nations and nationalism in a global era*. Polity Press.
- Smith, A. (1996) History and modernity: Reflection on the theory of modernity. In J. Hall & I. Jarvie (Eds.), *The social philosophy of Ernest Gellner*. Rodopi.
- Smith, A. (1998). *Nationalism and modernism: A critical survey of recent theories of nations and nationalism*. Routledge.

- Smith, A. (1999). *Myths and memories of the nation*. Oxford University Press.
- Smith, A. (2001). *Nationalism*. Polity Press.
- Smith, A. (2003). *Chosen peoples*. Oxford University Press.
- Stewart, A. (1998). *The ethnographer's method*. Sage Publications.
- Van Ginderachter & Beyen, M. (2012). *Nationhood from below: Europe in the long nineteenth century*. Palgrave Macmillan.
- Wimmer, A. (2004). *Nationalist exclusion and ethnic conflict: Shadows of modernity*. Cambridge University Press.

Çekiç ile Tornavida Arasındaki Fark: Amerikan Askerî Yardımları Sonrası TSK'daki Dönüşümün Toplumsal Etkileri*

Cemil Sağlam¹

Öz

Ordu, modernleşme hareketinin merkezinde bulunması dolayısıyla Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti'nde askerî olduğu kadar toplumsal öneme de sahip olmuştur. Bu makale TSK'nın Türk modernleşmesindeki bu rolünün Amerikan Askerî Yardımları sonrasındaki durumunu açıklamayı amaçlamaktadır. 1947'de başlayan Amerikan askerî yardımlarıyla birlikte artan teknik kabiliyetleri sayesinde TSK, toplumun büyük bir kesimini eğitip modern bir vatandaş haline getirecek imkân ve kabiliyete kavuşarak toplumsal etkisini daha da arttırmıştır. Böylelikle ordu, ülke savunmasının yanında halk eğitimindeki en önemli kurumlardan biri haline gelmiştir. Askere gidip orada modern araç ve düşünceyle tanışan gençler terhis olduklarında bu yeni kültürün birer taşıyıcısı olarak edindikleri modern teknik bilgi ve terbiyeyle sivil yaşama dönmüşlerdir. Doküman analizine dayalı bu çalışmada ordudaki değişimin toplumsal etkisi çoğunlukla 50'li ve 60'lı yıllarda yapılan köy monografileri, 60'lı yıllarda hazırlanan Devlet Planlama Teşkilatı raporları ve yer yer Türkiye'ye Amerikan Askerî Yardım Kurulu (Jammatt) arşivi kullanılarak ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Buradan hareketle çalışmada Amerikan Askerî Yardımları sonrasında TSK'nın 1950'ler itibarıyla Türkiye'nin kırsal kesimindeki kalkınma hamlelerine katkı verdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Modernleşme • Türk Ordusu • Mekanizasyon • Askerî yardım • Kırsal kalkınma

The Difference Between a Hammer and a Screwdriver: The Social Effects of the Transformation of TAF After the American Military Aid

Abstract

The army has had social as well as military importance in the Ottoman Empire and the Republic of Türkiye due to its position at the center of the modernization movement. This article aims to explain the role of the Turkish Armed Forces (TAF) in Turkish modernization after receiving American military aid. TAF is found to have further bolstered its social effects by gaining the opportunity and ability to train a large part of society and transform them into modern citizens by virtue of the technical capabilities that increased through the American military aid received after 1947. By joining the army and encountering modern tools and ideas there, young people have become the bearers of this new culture by conveying modern technical knowledge and training into civilian life after being discharged. Based on documental research, this study mostly uses the village monographs that were made in the 1950s and 1960s and state planning organization reports, as well as occasionally drawing from the Joint American Military Mission for Aid to Turkey (JAMMAT) archives. The study has concluded that after receiving American military aid, TAF began contributing more to developmental movements in the rural areas of Türkiye in the 1950s.

Keywords: Modernization • Turkish army • Mechanization • Military aid • Rural development

* Bu çalışma Dr. Öğr. Üyesi Barış Ateş danışmanlığında Milli Savunma Üniversitesi Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Askerî Sosyoloji Anabilim Dalı'nda hazırlanan "İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Türk Ordusunda Mekanizasyon ve Ordu-Toplum ilişkilerinde Modernleştirme Misyonu" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

1 Sorumlu yazar: Cemil Sağlam (Arş. Gör.), Milli Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Askerî Sosyoloji Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye, Eposta: cemil.saglam@outlook.com ORCID: 0000-0001-6740-5748

Atıf: Sağlam, C. (2022). Çekiç ile tornavida arasındaki fark: Amerikan Askerî Yardımları sonrası TSK'daki dönüşümün toplumsal etkileri. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 42(Suppl. 1), 51-75. <https://doi.org/10.26650/SJ.2022.42.3.0058>

Extended Summary

This article aims to reveal the changes in the role of the Turkish armed forces (TAF) in the modernization of Türkiye post-World War II. While American military aid has previously been researched mostly as the subject of international relations and history, this study will examine it from a sociological perspective.

As a modernizing force, the military has had significant influence during both the Ottoman era and throughout the Republic of Türkiye. TAF was one of the most important state institutions in Türkiye as it taught and educated people how to be good citizens before World War II. With the implementation of compulsory military service since the beginning of the 20th century, the young villagers, the main source of soldiers for the army, were able to get a chance to see what lay beyond the mountains of their villages. However, the military lacked the technical capabilities to provide education for the masses. Despite the deficiencies, the army attempted to train young recruits, many of whom at the very least became literate by the end of their service.

Prior to the 1950s, nearly 75% of the population of Türkiye lived in underdeveloped rural areas. People hardly went outside of their villages, and agricultural production was not based on the market economy. Illiteracy was high among rural people, and medical conditions were poor in villages. Military service was practically the only reason for young males to leave their village and enabled young people to discover new places and meet new people from all around Türkiye. Most importantly, military service made these people realize they are a part of the nation.

In those years, TAF also lacked the capacity to defend the country against the Soviets. The army's power was constrained by inadequate transportation, out-of-date equipment leftover from the era of World War I and the War of Independence, and its outdated military education. As a result, TAF began training young males both militarily and ideologically so as to strengthen the young Republic. However, these trainings mostly played no vital role in developing the technical skills that might be needed in agriculture in that period. This picture changed significantly after World War II.

During the Cold War, the US began to implement an encirclement policy toward the USSR. Thus, Türkiye's strategic significance was obvious to the US. Türkiye could be an optimal choice for a US base due to its closeness to the Soviet mainland. In addition, equipping Turkish soldiers was far cheaper than equipping American soldiers at that time. Based on these considerations, the US started providing military and economic aid to Türkiye in an effort to strengthen its military force and open its economy to the market. The US planned to use these developments so that Türkiye could acquire the strength needed to hold the Soviets at bay until US reinforcements arrived. Therefore, the US established the Joint American Military Mission for Aid to Turkey (JAMMAT) in 1947 for carrying out the military aid. In the beginning, US

authorities thought that the military aid would be enough to modernize the Turkish army but later realized that weapon and equipment transfer alone would not be useful. Therefore, JAMMAT applied a large-scale military education program in order to train soldiers on how to use high-tech weaponry.

Through JAMMAT's efforts, the number of motorized vehicles rapidly increased during this time, whereas the number of mounted animals in the armed forces declined. Thus, the young recruits of those years found an organization that was very different from what their fathers and grandfathers had told them about before. Soldiers who lived in barracks at that time had no idea what a motor looked like. A wooden stick plough had been the most sophisticated piece of machinery they'd seen before enlisting. They hardly even knew the difference between a hammer and a screwdriver. During their conscription, young soldiers witnessed the power of the machinery and experienced devices such as telephone that bring distant locations closer. Thus, these novelties significantly affected the young soldiers' mindsets.

While the military aid transformed the armed forces and its soldiers, economic assistance also changed civilian and economic life. The mechanization of agricultural production led to radical changes in rural areas. The article will consider the works from the Public Road Administration Group, a JAMMAT unit, in this regard. Due to how this organization's constructions had linked the cities and countryside, villagers consequently started to visit cities more frequently. This boosted interactions between cities and villages and also caused changes in production and job patterns. Because the tractor had replaced the ox, the demands in production fields also changed. For instance, driving became one of the most essential and wanted skills in agricultural production at that time. Soldiers who had learned how to drive in the army could become more useful both to the military and in civilian life. With driving skills, these conscripts would become the operators, drivers, and transporters whom agricultural production needed in that period. In short, JAMMAT's activities not only improved Türkiye's military capability but also its infrastructure and population quality.

In this way, young villagers began to meet the new requirements of the agriculture-based economy with the good training they obtained in the army. While TAF taught its soldiers essential skills, it also maintained its education of citizens on reasonable ideological grounds. After conscription service, young villagers returned to society as mobile personalities who were equipped with the skills needed to deal with the new demands that may arise around them. With the skills that they acquired in the army, their importance also gradually rose. Thus, they began to play a vital role and were able to be elected as chiefs in their villages.

As can be seen, Turkish villages witnessed big changes in the 1950s. Too many people lost their jobs in agricultural production as the new types of machinery poured

into the fields, and many of them moved to the big cities. As a result, many problems occurred, the results of which are still affecting Turkish society. However, these problems are the subject of another study. This article has focused on the role of the military within the progress of Turkish modernization. By applying the document research method, this study has used the monographs on villages that were made in the 1940s and 1950s, as well as the reports from the State Planning Organization and from the JAMMAT archive. As a result, the study has found that upon receiving US military aid, TAF was able to train its soldiers more efficiently and impart on them important skills that would be useful for their civilian life, in addition to the ideological education TAF had been providing for a long time.

Modernleşme sürecindeki müstesna konumu itibariyle ordu, Osmanlı ve Türk modernleşme çabalarının merkezinde yer almıştır. Bu sebeple Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti'nde ordu, ülke güvenliği ve savunmasının dışında da görevler üstlenmiştir. Özellikle Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren askeriye, toplumun modernleştirilmesi amacıyla yoğun bir şekilde kullanılmıştır (Janowitz, 1964, s. 104). Ancak ordunun kitle eğitimi vermek için yeterince uygun olmayan altyapısı 50'li yıllara kadar ordu eliyle modernleşmenin istenilen sonuçları tam olarak vermesinin önüne geçmiştir. Buradan hareketle bu çalışmada 1947 yılı itibariyle başlayan Amerikan Askerî Yardımlarının Türk ordusunun toplumu modernleştirme misyonunu başka bir merhaleye taşıdığı iddia edilmiştir.

1950'li yıllar ile birlikte sosyal bilimlerde hâkim olan modernleşme paradigması içerisinden çıkan gelişme yazını, ABD'nin Batı dışı dünya ile kuracağı ilişkinin ana hatlarını belirlemiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası Türk-Amerikan ilişkileri de bu fikrî ortamdan doğan politikalar ışığında şekillenmiştir. Bu dönemde rakibi SSCB'yi çevreleme politikası güden ABD, Sovyetler karşısında tutunmaya çalışan devletlere ekonomik ve askerî yardımlarda bulunarak savaşı kendinden uzak ve daha az maliyetli bir hale getirmeye çalışmıştır. Amerikalı bir askerî 5247 dolarlık yıllık masrafına karşılık senelik 400 dolarlık maliyetle teçhiz edilebilecek bir Türk askeri gerçeği, ABD'nin yapacağı yatırımın ne denli kârlı olduğunu göstermektedir (Celep, 2020, s. 5). ABD Başkanı Eisenhower da 1955'te ulusal güvenlik konseyinde yaptığı konuşmasında Türkleri kendi güvenliklerini sağlamak için silahlandırmanın Amerikan askeri göndermekten çok daha az maliyetli olduğunu ifade etmiştir (FRUS, 1956, s. 608). Ancak ABD'nin silah yardımlarını hedef ülkelerde politik bir nüfuz aracı olarak kullanmadaki mahareti de unutulmamalıdır (Sislin, 1994, s. 678).

Askerî yardımlar ordunun envanterinin yanında organizasyonunda da köklü değişikliklere neden olmuştur. Orduda yaşanan bu değişimin askerliğini yapıp memleketine dönen askerler vasıtasıyla ilerleyen yıllarda büyük toplumsal etkileri ortaya çıkmıştır. Ordunun ülkenin her yerinden binlerce genci silah altına alıp onları bir vatandaş haline getirerek toplumun sosyal ve ekonomik manada modernleşirmesi Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren süregelen bir uygulamadır (Janowitz, 1964, s. 82). 1933 tarihli Genelkurmay Başkanlığı tarafından da faydalı eser olarak nitelenen bir kitaptaki ifadeler ordunun Türkiye'de genç bir köylü için ne ifade ettiğini göstermesi bakımından önemlidir.

“...Türk köylüsünü (umumî hayat)a soka ilk müessese (kışla) olmuştur. Demek ki halka kıymet veren ilk müessese (kışla)dır. Ve bu kıymet hükmü bu günkü (Halk hakimiyeti)nin ilk kıvılcımıdır. (Kışla)lar yirmi yaşını geçen her genci, muhitinden (Hususi hayat)ından ayırarak tek bir çatı altına topluyordu. Ve orada memleketin her tarafından gelen vatandaşlar ile görüşürüyor, icap ederse memleketin her tarafını dolaştırıyordu. Kışlalar bu suretle millete, geniş memleket meşhumunu duyuran bir müessese olmuş ve millî hissin terbiye ve inkişafını yaratan bir muhit

vücuda getirmişti. Demek ki kışladan evvel, köylüyü kendi kasabası dışarısında, umumî camiaya bağlayan hiçbir vasıta yoktu.” (Faik, 1933, s. 196).

Askerlikle birlikte devlet otoritesinin henüz tam olarak hissedilmediği taşranın en ücra köşesinden gelen gençler devletle tanıştığı gibi temel görgü kaidelerini de öğrenmişlerdir. Fakat bu yıllarda ordunun fiziki şartları ve acemi eğitimindeki eksiklikleri erlerin iyi bir eğitim almalarının önüne geçmiştir. Bu yüzden terhis olan askerler sonraki yaşamları üstünde radikal değişikliklere neden olacak kazanımlar edinmemişlerdir. Ancak yine de askerliğini yapan gençlerin kırsal kesimde toplum içerisindeki önemini arttırdığını iddia eden çalışmalar mevcuttur (Boran, 1993, s. 248). Terhis olup köyüne dönen askerlerin toplumsal kabul görüp köy üstünde dönüştürücü bir etkiye bulunmaları ise ancak 50’li yıllar itibarıyla mümkün olmuştur.

Türkiye’de değişim rüzgarlarının estiği 50’li yıllara nüfusun yaklaşık %75’i köylerde yaşamaktadır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2014, s. 7). Böylesine büyük bir nüfusu barındıran köylerin durumu ise bu yıllarda pek iç açıcı görünmemektedir.

“Yirminci yüzyılın ilk yarısında bile, köylülerin çoğu erken demir çağına çok benzer bir kültürel seviyede denebilecek bir yaşam sürüyordu. Bu durum ancak 1950’lerin sonlarında fark edilir bir biçimde değişmeye başladı.” (Pierce, 2003, s. 113).

Joe E. Pierce’in Anadolu köyü için yaptığı bu tanımlama mübalağalı görünmekle birlikte temel bir gerçeğe vurgu yapmaktadır: Köyün ve köylünün içinde bulunduğu kötü koşullar. Bu kötü koşullara rağmen ordunun asker kaynağı çoğunlukla bu köylerde yetişen gençlerden oluşmaktadır.

Köylerin uzun yıllardır hem durgun bir sosyal ve ekonomik yapıya sahip olması hem de ordunun en büyük asker kaynağı oluşu kırsalda gerçekleşen değişimin taşrada net bir şekilde hissedilmesinde etkilidir. Bu doğrultuda makalede Amerikan Askerî Yardımlarının Türkiye’nin toplumsal yapısı üstündeki etkileri köylerde neden olduğu değişimler ışığında incelenmeye çalışılmıştır. Amerikan Askerî Yardımlarıyla ilgili mevcut çalışmalar ordudaki dönüşüme ve ordu-siyaset ilişkilerine odaklanmaktadır.¹ Bu makale, yardımların toplumsal sonuçlarını göstermeye çalışarak literatüre bu yönde bir katkı sunmayı amaçlamaktadır.

1 Celep, B. (2020). Türkiye’ye Amerikan Askerî Yardım Kurulu (Jammatt) ve Türkiye’deki Faaliyetleri. AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi; Güvenç, S. (2010). “ABD Askerî Yardımı ve Türk Ordusunun Dönüşümü: 1942-1960”, içinde Türkiye’de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti, Ed. Evren Balta Paker ve İsmet Akça. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. s. 255-285; Güvenç, S., & Uyar, M. (2021). “Lost in Translation or Transformation? The Impact of American Aid on the Turkish Military, 1947–60”, Cold War History, s. 1-19; Uyar, M. & Güvenç, S. (2022). “A Tale of Two Military Missions: The Germans in the Ottoman Empire and the Americans in the Republic of Turkey”, War & Society 41, sy 2 s. 85-106; Orkunt, S. (1978). Türkiye-ABD Askerî İlişkileri. Milliyet Yayınları.; Cossaboom R. & Leiser, G. (1998) “Adana Station 1943–45: Prelude to The Post-War American Military Presence in Turkey”, Middle Eastern Studies 34, sy 1, s. 73-86; Munson IV, H. A. (2012). “The Joint American Military Mission to Aid Turkey: Implementing The Truman Doctrine And Transforming U.S. Foreign Policy, 1947-1954”. Washington State University Department of History.; Livingston, C. (1994), ““One Thousand Wings’: The United States Air Force Group and the American Mission for Aid to Turkey, 1947–50”, Middle Eastern Studies 30, sy 4, s. 778-825.

Kırsalda yaşanan değişimlerde askerlerin rolünün daha iyi anlaşılabilmesi için çalışmada öncelikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında taşranın durumu incelenmiştir. Bu amaçla doküman analizi metodu kullanılarak 1940 ve 50'lerde hazırlanan köy monografileri ve 1960 ve 70'lerde Devlet Planlama Teşkilatı bünyesinde köylerle ilgili yapılmış çalışmalara başvurulmuştur. Bunların yanında Türkiye'ye Amerikan Askerî Yardım Kurulu'nca üretilen arşiv belgeleri de çalışmada kullanılmıştır. Çalışma kabaca iki ana kısma ayrılmıştır. İlk bölümde makineleşmenin Türkiye'nin kırsal kesiminde neden olduğu sosyal ve ekonomik değişimler ele alınmıştır. İkinci bölüm de ise 50'li yıllarda askerde modern teknik eğitimden geçip terhis olan gençlerin köylerdeki modernleşme hareketlerine olan etkisi incelenmiştir.

Kırsalın Dönüşümü

20. asrın en önemli sosyal değişimlerinden birisi köylülüğün ölümüdür (Hobsbawm, 2020, s. 390). 50'li yıllarda büyük bir ivme kazanan modernleşme hareketi Türkiye'de de köyü ve köylülüğü büyük oranda ortadan kaldıracak değişikliklere neden olmuştur. Yaşanan bu gelişmelerin temelinde modernitenin soyut ve somut araçlarla köye ulaşması yatmaktadır. Köylüler modernleşmenin pratik kazanımlarını gördükçe değişimi benimsemişlerdir. Bu durum çoğu zaman köyün dışına çıkıp orada gördüklerini köyüne taşıyan kişiler vasıtasıyla gerçekleşmiştir. 1950'li yıllar Anadolu'su düşünüldüğünde köyün dışına çıkabilme lüksüne sahip olanlar çoğunlukla askerliğini yapmak için ayrılan gençlerdir.

Köy dışına çıkmanın yanında bunu mümkün kılan ulaşım ağı, özellikle kırsal bölgelerde değişim ve dönüşüm üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Türkiye'de 50'li yıllara gelindiğinde birçok köy, şehirle etkileşimlerini sağlayacak yeterli bir yol ağına sahip değildi. Bu durum dağ ve ova köyleri karşılaştırıldığında daha da netlik kazanmaktadır. 1940'lı yıllarda Batı Anadolu'da demiryolu geçen ova köyleri kasabalaşırken yeterli ulaşım imkanlarına sahip olmayan dağ köylerinde geleneksel yaşamın devam ettiği sonucuna varılmıştır (Boran, 1993, s. 46–47). Yani şehirle kurulan ilişki köylerde değişimin kapısını aralamıştır.

Manisa'nın köylerinde yapılan bir araştırma ulaşımın modernleşme sürecindeki önemini ortaya koyması bakımından zikredilmeye değerdir. Bu köylerde yol sıkıntısı çeken dağ köylülerine son yıllarda hayatlarında ne gibi değişiklikler olduğu sorulduğunda kayda değer bir değişiklik yaşamadıklarını belirtmişlerdir. Bölgedeki ulaşım şartları daha gelişmiş olan ova köylerinde aynı soru sorulduğunda ise bazı değişikliklerin olduğunu söylemişlerdir (Boran, 1993, s. 46–47). Buradan merkeze yakın ve ulaşım imkanları nispeten iyi olan köyler doğal olarak değişime daha açık bir yapıda olduğu sonucuna varılabilir. Ancak bu değişimin Türkiye çapına yayılması köydeki insanın bu değişimleri içselleştirmesiyle mümkün olmuştur. Örneğin 30'lu yıllarda Doğu illerine gönderilmiş numunelik demir pulluklar çeşitli bahaneler öne

sürülerek kullanılmamıştır (Sılan, 2010, s. 58). Hülasa halkın yenilikleri benimsemesi zihniyette de bir değişimi gerektirmektedir.

Ulaşım yetersizliği ve şehir merkezlerine olan uzaklık köylünün farklı kültürlerle tanışmasının da önüne geçmiştir. Bunun bir sonucu olarak köyünden askere giden birçok genç Bilecik'in bir dağ köyünden askere gelen gencin yaşadığına benzer bir kültür şoku yaşamıştır (Göknil, 1943, s. 323). Askere giden birçok insan orada gördükleri ve öğrendikleriyle ufuklarını köy sınırlarının dışına taşımıştır (Göknil 1943, s. 324). Fakat bu yıllarda askerden dönen gençler köylerde kapsamlı bir değişim meydana getirememişlerdir. Bu durumda köylünün modernitenin pratik sonuçlarıyla henüz tanışmamış olmasının önemi büyüktür.

40'lı yıllarda şehirlerden kopuk köylerde sağlık ve hijyen koşulları da kötüdür. Köylüler hastaneye gitmemekte, gitmek isteseler bile çoğu zaman buna imkân bulamamaktadırlar (Makal, 1978, s. 54). Hijyen koşullarının kötü oluşu birçok sağlık sorununu da beraberinde getirmektedir. (Tanyol 1961, s. 42) Sokaklardaki hayvan gübreleri her mevsim çeşitli hastalıklara neden olmaktadır (Tütengil, 1954, s. 52–55). Bu durumun doğal bir sonucu olarak köylerde 1940'lı yıllara gelindiğinde bebek ve çocuk ölümleri çok fazladır ve bu ölümler ebeveynler tarafından doğal karşılanmaktadır. Öyle ki bazı köylerde ölen bebek ve çocuklarının sayısı, cinsiyet ve yaşlarını hatırlayamayan ebeveynlere rastlanmıştır (Berkes, 1942, s. 29).

Köylerde yaşanan değişimler arasında toplumsal dönüşüme etkisi bakımından tarımsal mekanizasyonun ayrı bir önemi vardır. Türkiye'nin zirai makineleşme çabaları Osmanlı'nın son yıllarına kadar götürülebilir. 1. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti 2.800.000 askeri silah altına almıştır (Çankaya, 2019, s. 177). Zirai üretimden böylesine büyük bir işgücünün ayrılması makineleşme için uygun bir ortam yaratmıştır. Fakat yeterli altyapı olmaksızın girişilen bu hareket istenilen sonuca ulaşamamıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki tarımda makineleşme hamlesi de eğitim, yedek parça ve yakıt gibi temel meseleler halledilemediğinden sonuçlandırılmamıştır. Büyük çiftliklerce alınan araçlar ise bozulduklarında tamir ettirilememiş ve bir kenara bırakılmışlardır. Böylelikle tekrar eski geleneksel yöntemlere dönmüş ve Anadolu'nun birçok yerinde “makine maşatlığı” yakıştırmayı yapılan hurdalık ortaya çıkmıştır (Köymen, 1999a, s. 9). İstenilen sonuca ulaşamayan bu ilk deneme köylülerin modern tarımsal aletlere karşı bir önyargı geliştirmesini de beraberinde getirmiştir (Köymen, 1999a, s.7).

Hayvan gücüne dayalı zirai üretimden makineye geçişte yaşanan bu sorun o yıllarda mekanizasyondan geçmemiş Türk ordusu için de geçerlidir. 1930'da Genelkurmay Başkanlığı mevcut durumda araçların kullanımından bakımına kadar eksiklikler olduğundan yurtdışından traktör yerine binek hayvan alınmasını istemiştir (Köymen, 1999a, s. 8). Bu nedenle Amerikan askerî yardımları öncesinde ve hatta yardımların sürdüğü ilk yıllarda zirai makineleşme, toplumsal bir değişimi tetikleyecek güce

ulaşamamıştır. Bunun gerçekleşmesi için öncelikle eğitim ve bakım gibi temel meselelerin çözülmesi gereklidir ki bunlar önemli oranda kışlalarda halledilecektir.

Modernleşme teorileri Batı dışı toplumlara tarımsal üretimle kalkınmayı amaçlayan ekonomik reçeteler sunmuştur. Buna göre tarımsal mekanizasyonla zirai üretim arttırılacak ve buradan elde edilecek sermaye ile ağır sanayi yatırımlarına girilecektir (Köymen, 1999b, s. 135). Türkiye'ye 2. Dünya Savaşı sonrasında yapılan Amerikan yardımları da bu teoriler ışığında şekillenmiştir. Türkiye'nin hammadde üretimi ve zirai bir ekonomi ile gelişebileceği fikrinden hareketle tarımda makineleşme 50'li yıllarda Türkiye'nin gündemine girmiş ve Türkiye'nin birçok bölgesinde boy gösteren traktörler ve uygun hava şartları, tarımsal üretim ve verimde büyük bir artış yaşanmasına neden olmuştur (Keyder, 1999, s. 165). Ordu da bu yıllarda teknik eğitim verip terhis ettiği askerlerle makineleşen tarımın işgücü ihtiyacına dolaylı yoldan destek vermiştir.

Yine bu yıllarda Avrupa'da 2. Dünya Savaşı'nın etkileri devam ettiğinden tarım ürünlerine büyük bir talep yaşanmış bu da zirai ürün fiyatlarının belli bir süre yüksek seyretmesine sebep olmuştur (Turhan, 2020, s. 76). Bu durum tarıma endeksli bir gelişme planı sunan modernleşme kuramlarına olan güveni arttırırken hızlı makineleşmenin neden olabileceği problemlerin de göz ardı edilmesine neden olmuştur (Robinson, 1963, s. 461–462). Makineleşmenin süratle arttığı 50'li yıllarda Doğu Anadolu'daki bir köye alınan su motorunun, kullanımı ve bakımındaki sorunlar nedeniyle köylü tarafından kabul görmeyişi örneği döneme dair genel bir tablo çizmektedir.

“Diyelim motor sağlamdı. Böyle olsaydı bile bu köyde alattirik çalışmaz da ve de bi tek lamba yanmaz da. Neden dersen, her şeyden evvel biz, meteliğe kurşun atan insannarık. Bi ciğara parasını bulamazık. Yiygimizden artan iki ölçek mahsulü duza gaza verdik mi odur bizimkisi. Şimdıcik, bu motor sağlam olsaydı, bunun başına bir usta isterdi makinist diyollar ona. Beş yüz bin lira aylık isterdi o. Onu veremezdik bir, ikincisi herhangi bir ev alattirik alacak olsa yedi sekiz yüz lira masrafı tutarmış eve almak için. Ben gendi nefsim böyle bi haltın altına giremem, çoluğun çocuğun rızkını ortaya döküp de.” (Makal, 1963, s. 123).

Modernleşme teorilerinin makineleşmenin toplumsal yapılardan bağımsız olarak sonuç vereceği gibi hatalı temel kabulleri, plansız ve yoğun bir makineleşmeyi de beraberinde getirmiştir. Bu durum başlangıçta tarımsal üretimde kısa vadeli büyük bir artış yaşanmasına neden olmuştur. Örneğin yapılan araştırmalara göre 50'li yılların başlarında pamuk üretiminde dönüm başına 28 kg artış yaşanmıştır (Ankara Üniversitesi, 1954, s. 84–92). Ancak üretimdeki bu artış bir yana makineleşmeyle birlikte köylerdeki geleneksel yapılar da çözülmeye başlamıştır. Makinelerin insan ve hayvan gücünün yerini alması geleneksel tarımın önemli aktörlerinden ortakçıların işsiz kalmasına neden olmuş ve çok geçmeden köyden kente göç başlamıştır.

Çeki gücünü hayvanlardan devralan ve zirai mekanizasyonun birçok unsuruyla etkileşime giren traktörler tarımda makineleşmenin simgesi haline gelmiştir (Tekeli,

1982, s. 111). Bunun yanında ulaşım şartlarının iyi olmadığı bu yıllarda traktörler üretim aracı olmalarının yanında bir ulaşım aracı olarak da değerlendirilmişlerdir. Bu yüzden traktörler köylünün yaşam pratikleri üstünde dönüştürücü bir etkide bulunmuştur.

Tablo 1²

1948-58 Yılları Arası Bazı Zirai Alet ve Makinelerin Sayısındaki Değişim (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1960, s. 11) ve (Devlet İstatistik Enstitüsü, 2001, s. 293-301)'den derlendi

	Traktör	Traktör Römorku (Treyler)	Bıçer-bağlar	Bıçer-döver	Traktör Pulluğu	Su Pompası
1948	1.756	140	335	268	1.119	253
1952	31.415	12.982	911	3.222	22.828	4.007
1953	35.670	16.697	1.196	4.458	25.620	5.389
1954	37.743	18.088	1.651	4.076	26.140	7.456
1955	40.282	21.778	1.655	5.618	28.842	10.010
1956	43.727	22.885	2.168	6.025	30.763	10.868
1957	44.144	24.396	2.755	6.523	31.498	14.451
1958	42.527	24.919	2.662	6.592	30.973	18.075

Makineleşmeyle birlikte Türkiye'nin tarım arazilerinde de artış gözlenmiştir. 1948'de 13.742 hektar olan tarım arazileri 1952 yılına gelindiğinde 17.357 hektara çıkmıştır (Ankara Üniversitesi, 1954, s. 48). Tarım arazilerindeki bu hızlı artış hayvan gücü kullanımında kademeli bir azalma olmasını sağlamıştır. Böylelikle modern ve geleneksel tarım yöntemleri bir süre daha bir arada kullanılmıştır (Tekeli, 1982, s. 89). Ancak bu geçiş süreci insan ve hayvan gücüne dayalı geleneksel üretim aleyhinde işlemiştir. Makineli tarıma geçilmesiyle birlikte 1948-52 yılları arasında her bir traktör ortalama 0,2 manda ve 1,3 at ve 2,7 öküzü zirai üretimin dışına çıkarmıştır (Ankara Üniversitesi, 1954, s. 73-74).

Bu teknik sorunlara ek olarak zirai makineleşme toprak mülkiyetinde de büyük değişimlere yol açmıştır (Ankara Üniversitesi, 1954, s.120). Traktör sahibi olmak yakıtı, bakımı ve kullanılması gibi birçok masrafı da beraberinde getirdiğinden birçok köylü için kârlı bir yatırım olmamıştır (Ankara Üniversitesi, 1954, s. 63). Çünkü 50'li yıllara gelindiğinde bir traktör 75 hektardan küçük arazilerde kullanıldığında kâr ettirmeyen bir öküzde bu rakam 5,5 hektardır (Tekeli, 1982, s. 94). Sonuçta birçok köylü kar edemediği için topraklarını kiraya vermek veya satmak zorunda kalmıştır. Bölgeden bölgeye ve üründen ürüne değişmekle birlikte 50'li yıllarda Türkiye'de köylü bir ailenin geçinebilmek için en az 20 dönümlük bir araziye ihtiyacı vardır (Tekeli, 1982, s. 114). Borçlarını ödeyemeyip arazilerini satarak bu sayının altına

2 1952'ye kadar zirai istatistik verileri dört yılda bir toplanırken bu tarihten sonra yılda bir toplanmıştır.

düşenler ise tarım işçileri haline gelmiştir (Tekeli, 1982, s. 100). Bunun yanında bir traktörün ürün çeşidine bağlı olarak değişmekle beraber 10-50 arası köylünün işgücüne değer üretim yapması bu işçilerin de işlerini ellerinden almış ve şehirlere göç hızlanmıştır (Cem, 1970, s. 361). Hatta bu yıllarda makineler yüzünden işlerini kaybeden bazı köylüler Çukurova örneğinde de olduğu gibi makineleri bozmaya bile çalışmışlardır (Karpat, 1962, s. 47). Yine benzer şekilde işlerini kaybetme korkusuyla Hakkari’de katırla taşımacılık yapan köylüler posta işlerinde kullanılmaya başlanan Jeep’i bozmaya çalışmışlardır (Güvenç, 2015, s. 148).

Köy enstitüleri ve köycülük akımının etkisiyle köydeki hızlı ve kontrolsüz makineleşmesinin sancuları edebiyata da yansımıştır (Karpat, 2011, s. 197). *Medeniyetin Yedek Parçası* (Nesin, 2013, s. 5–12) ve *Amerikan Sargısı* (Baykurt, 2016) eserlerinde köylerdeki bu kontrolsüz ve ani değişimlerin neden olduğu sorunlar dile getirilmiştir.

Makineleşme köylerde toprak mülkiyeti ve üretim tekniklerinin yanında üretimin amacıyla da değişikliklere neden olmuştur. Aslında bu değişimin tarihi köylere ilk demir pullukların girdiği 20. yüzyılın başlarına kadar götürülebilir. Ancak o yıllarda ulaşımın sıkıntılı olması köylünün ürettiğini pazarlamasının, dolayısıyla köylerde kapsamlı bir dönüşüm yaşanmasının önüne geçmiştir (Tekeli, 1982, s. 92–94).

Amerikan Askerî Yardımları 50’li yıllarda taşradaki bu kalkınma hamlelerinden bağımsız değildir. Özellikle askerî yardım heyeti içerisindeki yol grubunun doğrudan zirai üretime etkisi olan çalışmaları olmuştur. Yol grubu yaptığı tetkiklerde Türkiye’nin ilk etapta 35.000 km’lik bir karayolu ağına ihtiyacı olduğunu hesaplamıştır (Celep, 2020, s. 236). Askerî öncelikli yollar bu sayının yalnızca 2.000 km’sini oluşturmaktadır. Öncelik askerî yollara verilse de orta ve uzun vadede yapılan yollar Türkiye’de yeraltı kaynakları ve tarımsal üretim alanları ile pazar arasındaki bağlantıyı güçlendirmiştir (Jammat, 1948b). Yol ağları gelişip taşranın derinlerine nüfuz ettikçe tüccarın köye ulaşımı da artmış ve böylelikle köydeki üretimin pazarlanması da kolaylaşmıştır (Ankara Üniversitesi, 1954, s. 130).

Pazara yönelik üretimdeki artış zirai örüntüde de değişime neden olmuş ve şehrin talepleri köylerdeki arazilerin ekiminde giderek daha belirleyici olmaya başlamıştır (Tuğaç ve ark., 1970, s. 30). Örneğin çavdar ve arpa gibi geleneksel ürünler terk edilirken pamuk ve buğday gibi getirisi yüksek ürünlere rağbet artmıştır. Böylece pamuk ve buğday üretimi yapılan köylerde 1948-52 yılları arasında bu ürünlerin ekili olduğu arazilerde iki kata varan artış gözlemlenmiştir (Ankara Üniversitesi, 1954, s. 31–33). Ayrıca yeni yapılan yollarla birlikte köylüler, şehrin sosyo-kültürel imkanlarından da faydalanmaya başlamıştır. Bunu yanında ilk kez kurulan hava gözlem radarları ile tarımsal üretimde çok önemli olan hava tahminleri daha isabetli yapılmaya başlanmıştır (Jammat 1948a).

Pazara endeksli zirai üretimdeki artış ve şehirle gelişen ilişkiler köylerde nakit kullanımını arttırarak şehirle kurulan bu yoğun üretim ilişkilerini yönetebilecek yeni bir köylü tipi ihtiyacını da ortaya çıkarmıştır (Karpas 1960, s. 90). 50’li yıllar düşünüldüğünde şehir görmüş ve modern yaşamı az da olsa tecrübe etmiş olmaları dolayısıyla askerden dönen gençler bu ihtiyaca cevap verebilecek en uygun adaylar olarak öne çıkmışlardır.

Köye Dönen Asker ve Köyde Yaşanan Değişimler

Toplumsal yapılar ve ilişkiler kültürle birlikte kendini görünür kılar (Turner 2020, s. 543). Toplumların yaşama biçiminden düşünme yapısına kadar birçok şey kültür dairesi içerisinde şekillenir ve anlam kazanır. Sosyal yapının temel yapıtaşlarından biri olması hasebiyle kültürde meydana gelen değişim birçok toplumsal sorunu da beraberinde getirir. Farklı bir kültürle girilen etkileşim bir kültürün değişimindeki temel nedenlerden biridir. Bu noktada farklı kültürlerle temas eden bireylerin kültürel etkileşimi sağlamadaki rolü büyüktür. Bu değişim ise üç aşamada gerçekleşir. Öncelikle farklı kültürle karşılaşan ve onun bazı özelliklerini benimseyen kişiler (müceddit) bu yenilikleri kendi kültürüne taşıır. Ardından bu kimseler, içinde buldukları toplumda itibar kazanma ve fayda temin etmek için yeniliklerin yayılmasına gayret eder. Son olarak yenilikler zamanla elekten geçer ve mevcut kültüre katılır (Turhan, 2020, s. 41–42).

Yeni bir kültür unsurunun taşıyıcısı olan mücedditler, etraflarındaki değişimi görüp değerlendirme kapasitesine sahip “hareketli kişilik”lerdir. Bu kişiler zamanla geliştirdikleri empati yeteneği ile geleneksel kalıpların dışına çıkmalarını sağlayacak düşünce yapısına sahip olmuşlardır (Lerner, 1958, s. 49–50). Bir kişinin yeni bir kültürle tanışması ve onun taşıyıcısı haline gelebilmesi için mevcut sosyal ve coğrafi çevresinin sınırlarını aşması gerekir. Bu noktada askerlik çağı gelen gençler, 1950’li yıllar düşünüldüğünde köyünün sınırları dışına çıkıp farklı bir kültürü benimseyebilecek en uygun müceddit adaylarıdır. Ancak toplumsal dönüşümde görev alacak bu kişilerin modern bireyler halini alması kolay olmamıştır. 1950’lere geldiğinde köyünden askere giden gençler babaları ve dedelerinden duyduklarına çok da benzemeyen, yabancıları oldukları bir organizasyonla karşılaşmışlardır. Bu değişimin ardında Türkiye’ye Amerikan Askerî Yardım Kurulu (JAMMAT) vardır.

Bu askerî yardım programı Sovyetler Birliği karşısında Türk ordusunu güçlendirip Amerika ve müttefik desteği gelene kadar savunma yapabilmesini temin etmek için başlatılmıştır. Askerî yardımlar öncesinde Türkiye’ye gelen ABD heyetinin incelemeleri sonucunda yardım organizasyonu dört ana grup olarak planlanmıştır. Turkey United States Army Group (TUSAG) Kara Kuvvetleri, Turkey United States Air Force Group (TUSAFG) Hava Kuvvetleri, Turkey United States Navy Group (TUSNG) donanma ve Public Road Administration Group (PRAG) ise yollardan sorumlu olacak şekilde

teşkilatlandırılmıştır (Jammat 1951). 1947 yılında American Mission Aid to Turkey (AMAT) çatı kuruluşu altında faaliyete başlayan misyonun adı 1949'a gelindiğinde Joint Military Mission for Aid to Turkey (JAMMAT) olarak değiştirilmiştir (Celep, 2020, s. 46).

Yardımlarla birlikte envanteri kapsamlı bir şekilde değişen TSK, 1950'lere gelindiğinde 40'lı yıllardaki halinden çok daha farklı bir görünüm arz etmektedir. General Salih Acael bu durumu "Kırıkkale piyade tüfekleri hariç her şey USA damgalı idi" sözleriyle ifade etmiştir (Acael, 2007, s. 44). Envanterdeki bu değişimin yanında yardım heyetinin daha ilk günden dikkatini çeken en önemli hususlardan biri askerî eğitimin çağın gerekliliklerini karşılamıyor oluşudur. Bu nedenle askerî eğitimde Amerikan sistemi uyarınca değişikliklere gidilmiştir (Ateş, 2022, s. 6).

Bu yıllarda askere gelen erler ise yeni silahları kullanabilmeleri için sahip olmaları gereken temel mekanik bilgilerden yoksundur. Büyük bir bölümü okuma yazma bilmeyen bu gençler, mekanik aletlere o kadar uzaktır ki tahta pulluklar birçoğu için askere gelmeden önce gördükleri en teknolojik alettir. Öyle ki bu yıllarda bazı genç askerler çekiç ile tornavida arasındaki farkı bile bilmemektedir (Robinson, 1963, s. 243). Herhangi bir çeki hayvanı olmaksızın hareket eden araçlar ise askerlerin bazıları nezdinde şeytani güçlerin tesiri altındaki aletlerdir (Cumhuriyet, 1950, s. 2).

Amerikan Askerî Yardım Heyeti, yardımların etkili olabilmesi için kapsamlı ve etkili ordu ile sınırlı olmayan bir er eğitim programı uygulamaya koymuştur. Bu doğrultuda acemi erlerin eğitimi amacıyla 1954'te ayrı birlikler kurulmuştur (Celep, 2020, s. 180). Terhis olup makineli tarımın geliştiği köylerine döndüklerinde ise bu gençler, aldıkları teknik eğitimi uygulayabilecekleri uygun bir ortamla karşılaşmışlardır. Askerde toplumsal rollerini öğrenen ve teknik meselelere yatkın bir hale gelen gençler eliyle ordunun toplum üzerindeki etkisi de artmaya başlamıştır (Robinson, 1963, s. 246).

Orduda geçirdiği sürenin ardından çekiç ve tornavida arasındaki farktan ilk yardıma kadar birçok şey öğrenen gençler, terhis olduklarında köylerine bu tecrübeyle dönmüşlerdir. Bu sayede modern bir birey olarak bilgi birikimlerini köylerine taşımış ve modernitenin taşradaki temsilcileri haline gelmişlerdir. "Umur görmüş" bir şekilde köye dönen gençler burada eskiye nazaran daha sözü geçer bir hale gelmişlerdir (Makal, 1963, s. 129). Böylelikle köyde modern fikirlerin kabulünü sağlayacak ortam da yeşermeye başlamıştır. Nitekim 1962'de yapılan bir ankette köylerde geleneksel fikirlere destek %23 iken bu oran 1968'e %16,1'e gerilemiştir (Tuğaç ve ark., 1970, s. 253).

Ayrıca çekirdek ailesinden başlamak üzere çevresini etkileyen bu insanların yapacağı etki, köye dışarıdan gelen yabancılarınkinden daha fazla olması muhtemeldir. Örneğin Aksaray'ın Demirciler köyündeki idealist bir öğretmen yaşlı bir kadını taciz ettiği iddiasıyla linç edilmeye çalışılmıştır (Makal, 1978, s. 162). Bu gibi örnekler modern

fikirlerin tanıdık simalar tarafından yayılmasının önemini ortaya koymaktadır. Buradan hareketle askerden dönmüş modern fikirlere sahip bir köylünün fikirlerinin köye dışarıdan gelmiş bir öğretmeninkinden daha fazla kabul görmesi beklenebilir.

Türkiye’de askerlerin kültürel değişim üstündeki bu dönüştürücü etkisi ilk kez Amerikan askerî yardımlarıyla görülmüş bir hadise değildir. Ordu, Osmanlı devrinde özellikle İkinci Meşrutiyet’e gelinen dönemde ülkedeki eğitim kurumların yarısından fazlasını kontrol etmekteydi (Karatamu, 1971, s. 387). Bu durum bu okullardan mezun olan askerlerin modernleştirici bir aydın olmalarını da beraberinde getirmiştir. Nitekim Afet İnan da kışların halkın modernleştirilmesindeki önemini şu sözlerle ifade etmiştir:

“Asker ocağı, örgütleriyle, millet ve hükümetin güvenine sahip, ilim ve ahlakça yüksek, özveri düşünceleri özellikleri ile seçkin, görev aşkıyla asker-subay heyetlerinden kurulu eğitim topluluğu, milletin yetmiş gençlerini yalnız askerlik açısından değil bilim açısından da eğiten ve öğreten bir okul, bir eğitim ocağıdır. Bu ocakta vatandaşlar, eşitliği öğrenirler; cesaret ve girişim düşüncelerini geliştirirler. Bu ocakta bütün vatandaşlar hep aynı toprağın evladı olduklarını en iyi duyarlar. Bütün vatandaşların millet ve ülkede yararlı ve hizmet eden olması gereği orada en iyi anlaşılır.” (İnan, 2010, s. 241).

Tarihsel tecrübeler ve ordunun o yıllarda ülkedeki en gelişmiş bürokratik yapılardan birisi olması nedeniyle 1936-37 eğitim yılında köylünün askerliğini onbaşı ve çavuş rütbelerinde yapmış kişiler eliyle eğitilmesi için çalışmalara başlanmıştır. Uygulamalardan verim alınması Köy Enstitüleri programına giden yolun da taşlarını döşemiştir. (Bahadır, 2002, s. 283) Nitekim bu yıllarda köylerdeki etkin kişilere bakıldığında çoğunun askerlikteki rütbesiyle ünlendiği görülmektedir. Manisa’nın bir dağ köyünden Osman Çavuş (kendisi köye radyoyu ilk getiren kişidir.) (Boran, 1993 s. 161, 167, 248) aynı bölgenin nüfuzlu kişilerinden İbrahim Çavuş (Boran, 1993, s. 146), ve Ankara’nın bir köyünden Mehmet Onbaşı (Berkes, 1942, s. 49) buna örnektir. Ancak köy-şehir münasebetlerinin henüz gelişmediği ve tarımsal üretim kaynaklı toplumsal değişimi tetikleyen gelişmeler yaşanmadığından bu kişiler köylerde bir dönüşümü sağlayacak toplumsal taleple karşılaşmamışlardır.

Köy muhtarları askerlikteki tecrübelerin köydeki toplumsal değişime olan etkisini göstermesi bakımından önemli örnekler içermektedir. 1968’de Türkiye genelindeki 220 köyde yapılan bir araştırmaya göre köyün en tesirli kişisi sorulduğunda %64,1 oranında “muhtar” cevabı alınmıştır. Muhtarların köyelerine kazandırdığı yenilikler ise su deposu, okul ve teknolojik araçlar gibi birçoğu köylünün yabancı olduğu ve 50’li yıllarda Amerikan ekonomik yardımlarla birlikte önemi artan yeniliklerdir. Araştırmaya konu olan 216 muhtar 41,1 yaş ortalamasına sahiptir (Tuğaç ve ark., 1970, s. 114–121). 1968 yılında 41 yaşında olan bir muhtarın 20 yaşında askere gittiği ön kabulünden hareketle 1947-49 yılları arasında askerlik yaptığı sonucuna varılabilir. Bu tarihler Amerikan askerî yardımlarının başladığı ve TSK’nın büyük bir dönüşüm geçirdiği yıllardır. Modern

teknolojilerin ve düşüncenin etkisinde kalarak askerliğini tamamlayan gençler, terhis olup köylerine döndüklerinde köylü nezdinde aklı başında ve müteşebbis bir imaj çizerek muhtarlığa kadar yükselmişler ve zamanla köyün en etkili isimlerinden olmuşlardır.

Mekanizasyon sürecinden geçen bir ordudan terhis olan gençlerle köylerde sadece muhtar profili değişmemiştir. Başkalarının sahip olmadığı teknik bilgiyle köye gelen gençler şoförlük gibi bazı yeni meslek gruplarını ortaya çıkarıp zanaatların da değişmesine neden olmuşlardır. 1950 yılında otoyolların nakliyedeki payı %32,5 iken 1970'e gelindiğinde bu oran 73,9'a yükselmiştir. Bu yıllarda ulaşım imkanlarının artmasıyla köy ve şehir arasındaki ilişkiler daha da sıkılaşıırken kamyonlar bu yeni dönemin simgesi haline gelmeye başlamışlardır (Adalet, 2018, s. 145).

Ulaşım altyapısındaki iyileştirmeler ve zirai üretimde yaşanan makineleşmenin etkisiyle işgücünde artan ihtiyaç askerî mekanizasyondan geçen ordunun kendisi için eğittiği askerler tarafından karşılanmaya başlanmıştır. Örneğin ordunun yoğun bir şekilde verdiği şoförlük eğitimi sivil işgücü piyasasında yoğun ilgi görmüştür. TSK da 1948 itibarıyla kendi ihtiyacını karşılamak için binlerce askere şoförlük eğitimi vermeye başlamıştır. Ordunun eğittiği bu askerler terhis olduklarında tarım sektöründeki hızla artan şoför açığına doğrudan katkı yapmışlardır. Öyle ki 50'lerin ortalarına gelindiğinde tarım sektöründeki şoför oranı %24,9'a kadar yükselmiştir. Bu dönemde yapılan bir araştırmaya göre köylerdeki şoförlerin %12'si araç kullanmayı okul ve kurslarda, %88'i de pratik yaparak öğrenmişlerdir. Pratikten yetişen bu kimselerin çoğu bunu askerde tecrübe ettiğini belirtmiştir. (Ankara Üniversitesi, 1954, s. 50–55).

Orduda verilen eğitimlerin köylerdeki meslek gruplarına hangi ölçüde yansıdığına bakıldığında orduda yoğun bir şekilde verilen sürücülük ve tamircilik eğitimlerinin köylerde geleneksel mesleklerin yanında artan bir şekilde kendilerine yer bulduğu görülmektedir. 1968'de yapılan bir araştırmada askerliğin kendilerine katkısı olduğunu söyleyen 2262 köylüden 144 (6,3)'ü ordudayken bir zanaat öğrendiğini söylemiştir. Bunların %11'i şoförlük ve makinistlik, %13,1'i, sıhhiyecilik, %12,4'ü radyo/telsizcilik ve elektrikçilik, %6,9'u demircilik ve nalbantlık ve %5,5'i marangozluk öğrenmiştir (Tuğaç ve ark., 1970, s. 167–168).

Tablo 2

Askerde Verilen Eğitimlerin Köylerdeki Zanaatlarla Karşılaştırılması

1968'de 1000'den Fazla Nüfuslu 58 Köydeki Zanaat Oranları (Tuğaç ve ark., 1970, s. 59)		TUSAG Bünyesinde Nisan 1949'da Açılan Kurslara Katılım (Jammat 1949)		TUSAFG Bünyesinde Kasım 1952'de Açılan Kurslara Katılım (Jammat 1952)	
Zanaatlar	Yüzde (%)	Eğitimler	Er Sayısı	Eğitimler	Er Sayısı
Demirci	56,9	Demircilik/ Kaynakçılık	2	Kaynakçılık	12
Marangoz	75,9	Marangozluk	4	Marangozluk	12
İnşaat ustası	77,6	Güç Ünitesi Tamiri	15	İnşaatçılık	25
Motor tamircisi	19	Motor mekaniği	100	Tesisatçılık	11
Değirmenci	41,4	Tekerlekli araç	24	Nakliyecilik	53
Başka	37,9	Radyo Telsiz Tamiri	24	Aşçılık	58

Ordu, araç kullanımı ve tamirinin yanında yine en başta kendi ihtiyacını karşılamak üzere askerlerine marangozluk, aşçılık ve demircilik gibi eğitimler de vermiştir. Askerde buldukları süre boyunca öğrendikleri bu işleri icra eden gençler deneyimli bir işçi haline gelmektedirler. Terhis olduklarında bu işleri köylerinde de yaparak köylerdeki zanaat ve meslek gruplarının çeşitlenmesini sağlamışlardır.

Orduda verilen eğitimin köylerde tatbiki dönemin edebi eserlerinde de kendine yer bulmuştur. Örneğin Emeksiz köyünden İbrahim Germiyan, ekmeğini askerde öğrendiği şoförlükten kazanmaktadır.

“Efendi, bizim askerlik bitti. Asker ocağında şoförlüğü de öğrendik millet sayesinde. Şimdi köyde işler açılıyor. Daha şimdiden baraja kum, çakul işine bağlandık. Yazın yalnız pancar çeksek kamyonun parası çıkar, iş çok. Bundan sonra milleti de Polatlı pazarına kamyonla indireceğiz. Bu da babamın şartı...” (Aydemir, 2012, s. 212).

Askerî eğitimin sivil hayata tatbikindeki esnekliği göstermesi açısından askerliğini tank sürücüsü olarak yapan Hüseyin Germiyan'ın köye izne geldiğinde bataklık kurutma çalışmalarında ekskavatör operatörüyle değişmeli çalışması da bu bağlamda edebiyatımıza yansımış ilginç bir örnektir (Aydemir, 2012, s. 11).

Orduda verilen okuma yazma eğitimi de köyün dönüşümünde önemlidir. Bunda okur-yazarlığın modernleşme sürecinin yapıtaşlarından biri oluşu önemli bir etkidir. Kişi, okuyup yazarak sadece bu fiilleri gerçekleştirmekle kalmaz aynı zamanda bireyler üstü kollektif hafızaya da erişim imkânı elde eder. Bu sayede karşılıklı ilişkilerin kurulduğu büyük bir ağa dahil olur ve bu girift yapı içerisinde yaşamasını kolaylaştıracak empati yeteneği geliştirir (Lerner, 1980, s. 124). Bu süreçle birlikte insanlar kendilerini, çevrelerindeki hâkim sınırlı düşüncelerden ve kulaktan dolma bilgilerden soyutlama imkânı da elde ederler (Tütengil, 1977, s. 69).

1960'lara gelinen süreçte köylülerin okuma yazma gibi temel eğitimleri alabilecekleri iki farklı kaynak vardır. İlki köy öğretmenlerinin girişimleriyle açılmış zorunlu olmayan okuma-yazma kurslarıdır. Diğeri ise orduda verilen zorunlu eğitim programıdır. Burada birçok genç okuma-yazmanın yanında başka eğitimler de alarak terhis olmuştur. Bu dönemde hala birçok köylü okulsuzluğu önemli bir sorun olarak görülmemektedir. (Tuğaç ve ark., 1970, s. 19–20) Okulda verilen eğitimin köy yaşantısına katkı sunmayacağını düşünmeleri velilerde okulda harcanan vaktin zayi olduğu algısının gelişmesine neden olmuştur (Makal, 1963, s. 129; Tütengil, 1956, s. 41). Bu nedenle gençlere askerde zorunlu olarak okuma yazma öğretilmesi onların köyde eğitim almasının önündeki bu engeli de aşmalarını sağlamıştır.

Nitekim yapılan araştırmalar da ordunun bu yıllarda kitle eğitiminde oldukça etkili olduğunu göstermiştir (Tuğaç ve ark., 1970, s. 168). Emekli orgeneral ve dönemin CHP Kütahya Milletvekili Asım Gündüz de ordunun toplumsal eğitimdeki rolünü şu sözlerle ifade etmektedir:

“Binaenaleyh ordu, hakiki bir mekteptir. Erat okutulur, belki Milli Eğitim Bakanlığından daha çok olarak okur yazar efrat yetiştirilir... Her sene 100-120 bin genç orduya gelmekte bu meslek okullarında yetiştirilerek, okutularak bir meslek sahibi yapılarak köylerine gönderilmektedirler. Binaenaleyh ordu Milli Eğitim Bakanlığının yanında en birinci hadim ve yardımcıdır.” (TBMM Zabıt Ceridesi, 1950, s. 604)

Artan okullaşma ve her yıl askerden okur yazar bir şekilde dönen binlerce gençle birlikte taşrada okuma yazma oranlarında artış yaşanmıştır (Makal, 1970, s. 31) diyerek dile getirmektedir. Mahmut Makal, askerden dönen gençlerin köyün kalkınmasındaki potansiyelini “...askerden dönmüş okur yazar- köy gençlerinin benliğine, köyüne hizmet aşkı sindirilmiştir. Bu aşk şimdilerde altı ay değil, altı yıl öğrenim gören öğretmen adaylarına ne yazık ki verilememektedir.” diyerek dile getirmektedir. Köy öğretmenleri ve askerden dönen eğitimli gençlerin etkisiyle köylerde 16 yaş üstü okur yazar oranı 1962- 68 yılları arasında %35'ten %39,4'e yükselmiştir (Tuğaç ve ark., 1970, s. 155–160). İstatistiklere de yansıyan şekilde kadınlar bu oranlar içerisinde daha az yer tutmaktadır. Kızların okula daha az gönderilmesi ve askerlik gibi köy dışına çıkıp görgüsünü arttırma imkanından mahrum oluşları toplumsal değişimde aktif rol alamamalarına neden olmuştur (Makal, 1970, s. 34).

Köyden Kente Göç ve Köydeki Diğer Gelişmeler

1960'lara geldiğinde yaklaşık 10 yıl önce başlayan askerî ve ekonomik yardımların olumlu ve olumsuz sonuçları da görülmeye başlanmıştır. Bu yıllarda kontrolsüz makineleşmeyle köyün sosyal ve ekonomik yapısı bozulduğundan kentlere göç de hızlanmıştır. Makineleşmeyle birlikte topraklarını kaybeden köylüler ve işlerinden olan ortakçılar tarım işçileri haline gelmişlerdir ki bu durum ilk etapta şehre olan göç dalgasını yavaşlatmıştır (Tekeli, 1982, s. 103–104). Bir kısım köylü ise şoförlük ve

tamircilik gibi nitelikli işlere girerek bu yeni döneme ayak uydurmaya çalışmıştır. (Kıray, 1999, s. 156).

Köylerde tarımsal üretimin hala bir ekmek kapısı oluşunun yanında köylülerdeki şehre olan yabancılaşma da ilk başlarda şehre göçü yavaşlatmıştır (Boran, 1993, s. 184–85). Ancak zamanla bu korkular ve çekinceler aşılmıştır. 1968’e gelindiğinde birçok köylünün şehre dair olumlu düşünceler beslediği görülmüştür. Köylülerin %87,7’si şehre gidenlerin mutlu olduklarını, %88’i kazançlarının iyi olduğunu ve %91,9’u çocuklarının daha iyi imkanlara kavuştuğunu söylemiştir (Tuğaç ve ark., 1970, s. 105; Yörükân & Cebe, 1956, s. 19). Zihniyetlerdeki bu değişim artan köy-şehir ilişkilerinin doğal bir sonucu olmakla birlikte askerlik için köyünün dışına çıkıp şehirle temas etmiş gençlerin varlığından bağımsız değildir. Köylerde topraksız kalan ve maddi durumları bozulan aileler daha önce şehre gitmiş fertlerini orada çalışmaya göndermişlerdir. Köy şehir ilişkilerinin yeni yeni geliştiği bu yıllarda daha önce şehre gidenlerin ise çoğu zaman askerlik için köyünden ayrılan kimseler olması muhtemeldir.

Kırdan kente göç zirai mekanizasyonun bir sonucu olduğu kadar aynı zamanda şehirdeki iş imkanlarıyla da ilgilidir (Tekeli, 1982, s. 86). Köylere neden göç ettiği sorulduğunda %47’si şehirdeki iş imkanlarından ötürü olduğunu söylerken topraksızlığı göçün sebebi olarak görenlerin oranı %21,8’de kalmıştır (Tuğaç ve ark., 1970, s. 104). Türkiye’nin her yerinde şantiyelerin yükseldiği 50’li yıllarda bir inşaat amelesinin bir köylüden daha fazla kazanıyor oluşu şehre olan göçe dair bir fikir vermektedir (Tanyol, 1959, s. 215). Bu imkanların yarattığı algı neticesinde şehirlere büyük bir göç başlamış ve 1960’a gelindiğinde sadece İstanbul’daki konutların %40’ının gecekondulardan meydana gelmesine neden olmuştur (Cem, 1970, s. 364).

Şehirle kurulan ilişkiler kontrolsüz göçe neden olmakla birlikte köylülerde şehir bilincinin gelişimine de katkı sağlamıştır. Örneğin sağlıkla ilgili konularda köylüler artık eski “kocakarı ilaçları” ilaçları yerine gripin ve aspirin gibi modern tıp ürünleri kullanılmaya başlanmıştır (Yörükân & Cebe, 1956, s. 22). Bu yıllarda yapılan araştırmalar insanların artan ulaşım imkanlarının da etkisiyle doktora daha sık başvurduğunu ortaya koymaktadır (Yurduseven, 1960, s. 104; Yurt, Ergil & Sevil, 1971, s. 125). Kentle kurulan bu ilişki köylerdeki sağlık koşullarının ve köylülerin sağlıkla ilgili zihniyetinin iyileşmesinde önemli ancak tek neden değildir. Genel bir sağlık muayenesinin ardından askere alınan ve orada kaldıkları süre boyunca temel hijyen kurallarını öğrenip içselleştiren gençlerin terhis olup köylerine döndüklerinde bu bilincin diğer köylülere de sirayet etmesine yardımcı olmuşlardır (Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, 1973, s. 147).

Ordu, tuvalet ve banyo kullanımından yemek yeme adabına kadar eskiden de verdiği temel eğitimin yanında askerini düzenli olarak günde 3500 kalorilik bir beslenme rejimine sokmuştur (Birand, 1987, s. 230–232). Böylelikle gençler köylerine sağlıklı

bir şekilde dönmeye başlamışlardır. Ayrıca askerde temel sağlık ve hijyen eğitimi alan gençlerin bir kısmı köylerde sağlıkla ilgili konularda danışılan kimseler haline de gelmiştir. Örneğin Aksaray'ın Demirciler köyünde damdan düşüp yaralanan bir kadına askerliğini sıhhiye çavuşu olarak yapmış ve halihazırda köylünün sağlık sorunlarıyla da ilgilenen birisi ilk yardımda bulunmuştur (Makal, 1980, s. 114).

Ulaşım altyapısının iyileşmesi ve şoför sayılarındaki artış ile artık köylerden şehirle gidiş nedenleri de çeşitlenmeye başlamıştır. Eskiden zaruri işler için gidilen şehir ve kasabalara artık kahvelerde sohbet etmek veya bir yerel bir sinemada film izleyip eğlenmek için gitmek çok zor değildir (Lerner & Robinson, 1960, s. 37). Nitekim 1968'de köylerde kadınların %26,5'i erkeklerin ise %74,9'u en az bir kez sinemaya gitmiştir (Tuğaç ve ark., 1970, s. 202–203). Ancak bu değişim şehirle bağlantısı yüksek bölgelerde hissedilmektedir (Tuğaç ve ark., 1970, s. 204). Ulaşım sorunun olduğu yerlerde sinema hala şanslı bir azınlığın tecrübe edebildiği bir yeniliktir (Makal, 1980, s. 24). Bu noktada Ankara ABD Büyükelçiliği'ne bağlı Amerikan Haberler Merkezi'nin elektriği olmayan köylere sinema otomobilleri göndermesi köylüyü sinemayla tanıştırtırken aynı zamanda ABD'nin Türk kırsalındaki etkisini arttıran bir gelişme olmuştur (Güvenç, 2015, s. 148).

50'li yıllar, aynı zamanda köylülerin zihnindeki şehirli insan imajının da değişmeye başladığı yıllardır. Şehirle artan ilişkiler ve askerden gelen evladında gördüğü şehirlileşme emareleri, kendisinin de şehirli olabileceğine inanmasını sağlamıştır. Artık onun için şehirli birisi, aralarındaki farklılığın entelektüel değil maddi nedenlerden kaynaklandığı birisidir. Yani para kazanıp şehirli gibi yaşamasını sağlayacak araçlara sahip olursa o da pekâlâ şehirli olabilir veya şehir hayatını köyüne taşıyabilir (Tuğaç ve ark., 1970, s. 209–210). Kırsal kesimdeki bu fikrî değişim köylerde yavaş yavaş şehir kültürünün benimsenmesine ve geleneksel köy değerlerinin terkedilmeye başlanmasına neden olmuştur (Robinson, 1952, s. 97–98). Bu değişim özellikle kılık kıyafette göze çarpmaktadır. Artık şalvarlar yerini pantolona bırakmaya başlamıştır (Lerner, 1958, s. 46). Daha ziyade erkek kıyafetlerinde göze çarpan bu değişim (Kurhan, 1956, s. 70; Yörükân & Cebe, 1956, s. 22), şehirle kurula ilişkilerin yoğunluğu oranında kadın kıyafetlerinde de görülmüştür (Arslan, 2011, s. 62).

Kılık kıyafetteki değişimin benzeri mimaride de yaşanmıştır. Köy mimarisindeki bu değişimler modern inşaat malzemelerinin kullanımı ve modern inşa tekniklerini bilmeyi de gerektirmektedir. Bu noktada askerde verilen duvarcılık, çatı döşemeciliği ve boyacılık gibi inşa faaliyetlerinde ihtiyaç duyulan eğitimler önemlidir (Jammal 1952). Askerde inşaatla ilgili eğitim alan gençlerin köylerine döndüklerinde yeni yapılarda çalışmış olmaları kendi evlerini inşa ederken de modern inşa teknikleri kullanmış olmaları muhtemeldir.

1950'lerle birlikte önceden iki odalı olarak inşa edilen evlerin yerini her biri bir amaç için kullanılan çok sayıda odanın olduğu evlere bırakmıştır. Geleneksel yapı

malzemesi kerpiç terk edilmeye başlanmış ve yerini kırmızı tuğla, kiremit ve çimento gibi malzemeler almıştır (Karpat, 1960, s. 89). Eskiden sıcaklığın muhafazası için alçak tavan ve ahşap tercih edilirken yalıtım sağlayacak yeni inşa malzemeleri ile evler geleneksel köy mimarisinin dışında inşa edilir bir hale gelmiştir (Yörükân & Cebe, 1956, s. 21–22). Askerde toplu yaşamda banyo ve helanın önemini kavrayan gençlerin köylerine bu konu hakkında daha bilinçli dönmüş olmaları beklenebilir. Nitekim 50’ler itibarıyla evin uzağına yapılan helalar artık evlere eklenmeye başlanmıştır. 1968’e gelindiğinde köydeki helası olmayan evlerin oranı 18,2’ye kadar düşmüştür (Tuğaç ve ark., 1970, s. 248).

İletişim araçlarını da kapsayan Amerikan askerî yardımları, ordunun silahlarını modern bir hale getirmekle sınırlı kalmamış aynı zamanda muhabere yeteneklerini de büyük ölçüde iyileştirmiştir. Bu maksatla yardımlarla birlikte telefon ve telsiz gibi birçok cihaz TSK bünyesinde çok daha yoğun bir şekilde kullanılmaya başlanmış ve bunları kullanıp tamir edebilecek askerlerin eğitime girilmiştir. Askerî yardımlar kapsamında 1952 Aralık ayına geldiğinde TSK her yıl 1200 askerini sinyal okulunda telsiz operatörü olarak eğitmeye başlamıştır (Jammal, 1953). Askerde iken ordu içi iletişimde önemli bir yere sahip olan iletişim cihazlarını kullanan gençler terhis olduklarında uzakların nasıl yakın bir hale geldiğini bizzat tecrübe etmiş bir şekilde köylerine dönmüşlerdir.

1950’lerle birlikte artık radyolar Türkiye’nin her yerinde görülmeye başlanmıştır. İnsanları kitle iletişiminde demokratik bir şekilde eşit bir hale getiren radyo aynı zamanda otoriter bir biçimde herkesi birer dinleyiciye dönüştürmüştür (Adorno, 202, s. 49). Bu dinleyici kitlesinin oluşumu kitle iletişim araçlarına olan talebi de arttırmıştır (Lerner, 1980, s. 123). 1950’lerde Amerikalı toplum bilimcilerin Türkiye’nin kırsal bölgelerinde yürütmeye başladıkları çalışmalar (Erken, 2020) radyonun en güvenilir iletişim aracı, haber programlarının da en etkili yayınlar haline geldiğini ortaya koymuştur (Tamer Torun & Koçak Oksev, 2020, s. 179–180).

Hem bir iletişim aracı hem de bir prestij unsuru olarak radyolar 50’li yıllar itibarıyla köy evlerinin baş köşelerini süsler hale gelmiştir (Karpat, 1960, s. 89). 1950’de o dönem Ankara’nın bir köyü olan Balgat’taki tek radyo köy muhtarının evinde bulunmaktadır. Muhtar bu radyo ile köylüleri evine toplamakta ve dinlediği haberleri yorumlayıp anlatarak köydeki kanaat önderi imajını güçlendirmektedir (Lerner, 1958, s. 26–27). Buna karşın 1954 yılına geldiğinde Balgat’taki radyo sayısı 100’ü aşmış ve köydeki çoğu kimse enformasyonun direkt muhatabı haline gelmiştir (Lerner, 1958, s. 40). 1962’de köylerde her gün radyo dinleyenlerin oranı %19 iken 1968’e geldiğinde %40,2’ye yükselmiştir (Tuğaç ve ark., 1970, s. 194–196). Yani köye ulaşmanın yolu radyo antenlerinden geçmektedir. Bu durum Soğuk Savaş atmosferi içerisinde Amerikan propagandasının kırsal kesime hangi kanal üzerinden ulaştırılacağını da göstermektedir.

Sonuç

Ordu Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti'nde modernleşme sürecinin önemli kurumlarından olmuştur. Bu nedenle sadece ülke savunması değil aynı zamanda halkın modernleştirilmesinde de önemli görevler üstlenmiştir. Ordunun bu modernleştirici rolünde İkinci Dünya Savaşı sonrasında birtakım değişiklikler meydana gelmiştir. Soğuk Savaş ile birlikte ABD'nin SSCB'yi çevreleme politikası dahilinde stratejik konumundan ötürü önem kazanan Türkiye, ABD'den askerî ve ekonomik yardımlar almıştır. Askerî yardımların yürütülmesi için 1947'de faaliyetlerine başlayan Amerikan Askerî Yardım Kurulu (JAMMAT) eliyle mekanizasyon sürecinden geçen TSK'da kısa zamanda büyük değişimler yaşanmıştır. Bu değişimler neticesinde ordunun envanteri gelişirken halkı eğitime kapasitesi de büyük oranda atmıştır. Eskiden de halkın eğitilmesinde önemli bir kurum olan ordu yardımlar sonrasında halk eğitimi için daha iyi koşullara ve eğitim sistemine kavuşmuştur. Buradan hareketle bu çalışmada Amerikan askerî yardımları sonrası TSK'nın eğittiği askerlerin, terhis olduklarında taşrada yaşanan değişimlerde önemli roller aldıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Amerikan askerî yardımlarının etkileri taşrada 1950'li yılların ikinci yarısı itibariyle kendini iyice hissettirmiştir. Gerek kırsalda yapılan yolların şehir-köy bağlantısını sağlaması (ve bu bağlantının doğal sonucu olarak gelişen köy-kent ilişkileri) gerekse artan makineleşme sonucu üretim ilişkileri ve örüntüsündeki değişim, yüzyıllardır durağan bir yapıda seyreden köy yaşamını köklü bir şekilde değiştirmiştir. Bu değişim sürecine ordu, yetiştirdiği “hareketli kişilik”lerle büyük bir etkide bulunmuştur. Amerikan askerî yardımları sonrası mekanizasyon sürecinden geçen TSK'da köylü askerler teknik bilgiye sahip modern bir vatandaşa dönüşerek köylerine dönmüş ve modernitenin taşradaki temsilcileri haline gelmişlerdir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'ye yapılmaya başlanan ekonomik yardımlar ziraate dayalı bir ekonomi ile kalkınmayı hedeflediğinden tarım sahasında nitelikli işgücü ihtiyacını arttırmıştır. Aynı yıllarda mekanizasyon sürecinden geçen ordu ise başta kendi ihtiyacı için eğittiği askerlerinin terhis olup memleketlerine dönmesiyle sivil alandaki bu ihtiyacın giderilmesine katkıda bulunmuştur. Askere geldiklerinde çoğu çekiç ile tornavida arasındaki ayrımı yapamayacak kadar teknik bilgiden yoksun olan bu askerler ordunun kendi ihtiyaçları doğrultusunda eğitilmişlerdir. Özellikle askerde verilen sürücülük ve motor tamiri gibi eğitimler ülkenin dört bir yanının karayolları ile buluştuğu ve tarım arazilerinde traktörlerin boy gösterdiği bu yıllarda talebin karşılanmasında etkili olmuştur.

Askerde geçirdiği süre zarfında bir zanaat sahibi olan binlerce genç burada vatandaşlık bilgisinden okuma yazmaya kadar onu modern bir vatandaş haline getirecek eğitimler de almıştır. Aldıkları teknik eğitimin yanında devletin ideolojik normlarını da içselleştirmiş bir vatandaş olarak köylerine dönen bu gençler, kendilerini millet

mefhumu içerisine düşünebilir hale gelmişlerdir. Böylece ekonomik yardımlarla birlikte taşrada yaşanan gelişmeler askerden dönen bu gençleri bir özne haline getirerek yeni dönemde köy içinde daha fazla önem kazanmalarını sağlamıştır. Özellikle askerliğini Amerikan Askerî yardımları sonrasında dönüşen TSK’da yapan gençler yıllar sonra köylerde muhtar gibi önemli kişiler haline geldiklerinde köylerinde önemli değişikliklerin öncüsü olmuşlardır.

Askerden modern bir birey olarak dönen gençler öğrendikleri zanaatlarını köylerinde de yaparak köylerdeki meslek ve zanaat örüntülerinde değişimlere neden olmuşlardır. Bununla birlikte tarımda hızla artan makineleşme ve köydeki işgücü yapısındaki değişimler tarım alanında büyük bir işsizliği de beraberinde getirerek şehre göçleri hızlandırmıştır. Yani orta ve uzun vadeli sonuçları dikkate alınmaksızın girilen makineleşme denemeleri başlarda zirai üretimi ve kârı arttırmıştır. Fakat sürdürülebilir olmayan bu sistemin aksamasıyla her yıl binlerce insan şehirlere akın etmeye başlamış ve etkisi bugün hala sürmekte olan toplumsal sorunlara neden olmuştur.

Teşekkür: Barış Ateş’e derin teşekkürlerimi sunmak istiyorum. Bu araştırma onun rehberliği ile mümkün oldu. Ayrıca Esra Ecem Şahin ve Beyzanur Arslan’a da teşekkür etmek istiyorum. Onların çabaları sayesinde bu makaleyi okumak daha kolay ve tabii ki sevgili eşim Şeyda Düzgören Sağlam’a da desteği için çok teşekkür ederim.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Acknowledgement: I want to express my profound thanks to Barış Ateş. With his guidance, this research became possible. Additionally, I want to thank Esra Ecem Şahin and Beyzanur Arslan. This article is easier to read thanks to their efforts. And of course, I’m also thankful to my beloved wife, Şeyda Düzgören Sağlam, for her support.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author declare no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Grant Support: The author received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Kaynakça/References

- Acarel, S. (2007). *Yassıada’dan Cudi’ye : Yakın tarihimize samimi bir derkenar*. İGÜS.
- Adalet, B. (2018). *Hotels and highways: The construction of modernization theory in Cold War Turkey*. Stanford University Press.
- Adorno, T. W. (2021). *Kültür endüstrisi: Kültür yönetimi*. İletişim Yayınları.
- Ankara Üniversitesi. (1954). *Türkiye’de ziraat makinalaşma: Ziraatte makina kullanılmasının doğurduğu teknik, ekonomik ve sosyal meseleler üzerinde bir araştırma*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Arslan, R. (2011). Bir kalkınma yaklaşımı ve Kestanelik Köyü çevresi. *Istanbul Journal of Sociological Studies* 15, 49–78.
- Ateş, B. (2022). Civil–military relations and education of military elites in Türkiye: Lessons learned from the past. *Armed Forces & Society*.

- Aydemir, Ş. S. (2012). *Toprak uyanırsa*. Remzi Kitabevi.
- Bahadır, Z. (2002). Köy enstitüsü. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 26, 283–285.
- Baykurt, F. (2016). *Amerikan sargısı*. Literatür Yayınları.
- Berkes, N. (1942). *Bazı Ankara köyleri üzerinde bir araştırma*. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Enstitüsü.
- Birand, M. A. (1987). *Emret komutanım*. Milliyet Yayınları.
- Boran, B. (1993). *Toplumsal yapı araştırmaları: İki köy çeşidinin mukayeseli tetkiki*. Sarmal Yayınevi.
- Celep, B. (2020). *Türkiye 'ye Amerikan Askerî Yardım Kurulu (Jammatt) ve Türkiye 'deki faaliyetleri*. AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi.
- Cem, İ. (1970). *Türkiye 'de geri kalmışlığın tarihi*. Cem Yayınevi.
- Cumhuriyet. (1950, Nisan 13). *Türkiye ve Marshall Yardımı*. <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1950-04-13/0>
- Çankaya, Ö. (2019). Millî Mücadele döneminde asker firarileri. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 29, 175–203.
- Devlet İstatistik Enstitüsü. (1960). *Traktör anket neticeleri ve ziraat alet ve makineleri 1955-1959*. DİE.
- Devlet İstatistik Enstitüsü. (2001). *Tarımsal göstergeler 1923-1998*. DİE.
- Erken, A. (2020). *Amerika ve modern Türkiye 'nin oluşumu: Bilim, kültür ve siyasal ittifaklar*. VakıfBank Kültür Yayınları.
- Faik, A. (1933). *Askerliğin psikolojisi hakkında bir kalem tecrübesi*. Millî Mecmua Matbaası.
- FRUS 1956-57. (1956). *United States relations with Turkey: Questions of economic and military assistance*. C. XXIV.
- Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı. (1973). *Cumhuriyet 'in 50 'nci yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri*. Yazar.
- Göknil, N. (1943). Garbi Anadolu köy monografileri Bilecik ve Edremit bölgeleri. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 2(2), 312–359.
- Güvenç, S. (2015). Bir Soğuk Savaş sembolü olarak Jeep 'in Türkiye serüveni: 1954-1972. F. Aral (Ed.), *Siyasetin bilimi: İlder Turan 'a armağan içinde* (s. 143–158). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Hobsbawm, E. J. (2020). *Kısa 20. yüzyıl: Aşırılikler çağı 1914-1991*. Everest Yayınları.
- İnan, A. A. (2010). *Medeni bilgiler: Türk milletinin el kitabı*. Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- JAMMAT. (1949, 12 Mayıs). “Monthly progress report on aid to Turkey program for April 1949”. (US NA. RG 334/251A/1)
- JAMMAT. (1951, 12 Şubat). “Analysis of military aid program to Turkey”. (US NA/106)
- JAMMAT. (1952, 20 Aralık). “Monthly progress report on aid to Turkey program for November 1952”. (US NA. RG 334/1)
- JAMMAT. (1953, 12 Ocak). “Monthly progress report on aid to Turkey program for December 1952”. (US NA. RG 334/1)
- JAMMAT. (1948a, 17 Nisan). “Monthly progress report on aid to Turkey program for April 1948”. (US NA. RG 334/251A/1)
- JAMMAT. (1948b, 25 Şubat). “Monthly progress report on aid to Turkey program for 1948”. (US NA. RG 334/251A/1)

- Janowitz, M. (1964). *The Military in the political development of new nations: An essay in comparative analysis*. Phoenix Books.
- Karatamu, S. (1971). *Türk Silahlı Kuvvetleri tarihi, 3. Cilt, 6. Kısım (1908-1920), 1. Kitap*. Genelkurmay Basımevi.
- Karpat, K. H. (1960). Social effects of farm mechanization in Turkish villages. *Social Research* 27(1), 83–103.
- Karpat, K. H. (1962). *Çağdaş Türk edebiyatında sosyal konular*. Varlık Yayınları.
- Karpat, K. H. (2011). *Osmanlı'dan günümüze edebiyat ve toplum*. Timaş Yayınları.
- Keyder, Ç. (1999). Türkiye'de tarımda küçük meta üretiminin oluşumu. O. Baydar (Ed.), *75 Yılda köylerden şehirlere içinde* (s.163–172). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Kıray, M. B. 1999. Sosyo-ekonomik hayatın değişen düzeni: Dört köyün monografik karşılaştırılması. O. Baydar (Ed.), *75 Yılda köylerden şehirlere içinde* (s.151–162). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Köymen, O. (1999a). Cumhuriyet döneminde tarımsal yapı ve tarım politikaları. O. Baydar (Ed.), *75 Yılda köylerden şehirlere içinde* (s.1–30). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Köymen, O. (1999b). Köylü sorunu araştırma ve tartışmaları. O. Baydar (Ed.), *75 Yılda köylerden şehirlere içinde* (s.133–140). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Kurhan, Y. (1956). Yenidebir köyü monografisi. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 2(10–11), 60–71.
- Lerner, D., & Richard, D. R. (1960). Swords and ploughshares: The Turkish army as a modernizing force. *World Politics*, 13(1), 19–44.
- Lerner, D. (1958). *The passing of traditional society: Modernizing the Middle East*. Free Press.
- Lerner, D. (1980). Çağdaşlaşma sürecinde iletişimin işlevi. *Kurgu Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli İletişim Dergisi*, 3(3), 109–134.
- Makal, M. (1963). *Yer altında bir Anadolu*. May Yayınları.
- Makal, M. (1970). *Kalkınma masalı*. Bizimköy Yayınları.
- Makal, M. (1978). *Bizim köy*. Derinlik Yayınları.
- Makal, M. (1980). *Hayal ve gerçek*. Derinlik Yayınları.
- Nesin, A. (2013). *Yedek parça*. Nesin Yayınevi.
- Pierce, J. E. (2003). *Bir Türk köyünde yaşam*. Epsilon.
- Robinson, R. D. (1952). Tractors in the village: A study in Turkey. *Journal of Farm Economics*, 34(4), 451.
- Robinson, R. D. (1963). *The first Turkish Republic: A case study in national development*. Harvard University Press.
- Sılan, N. S. (2010). “Doğu sorunu”: *Necmeddin Sahir Silan raporları (1939-1953)*. Ed. T. Akekmekçi ve M. Pervan. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Sislin, J. (1994). Arms as influence: The determinants of successful influence. *Journal of Conflict Resolution* 38(4), 665–689.
- Tamer Torun, A. & Oksev, B. K. (2020). Soğuk Savaş yıllarında ABD iletişim araştırmaları: Türkiye'de radyo dinleme raporunun analizi. *TRT Akademi*, 5(9), 162–181.
- Tanyol, C. (1959). Traktör giren 50 köyde nüfus hareketlerinin ve içtimai değişimlerin kontrolü. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 2(13–14), 198–218.

- Tanyol, C. (1961). Peşke Binamlısı köyü. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 2(16), 17–58.
- TBMM Zabıt Ceridesi. (1950, 15 Şubat). “Devre: VIII”.
- Tekeli, İ. (1982). *Türkiye’de kentleşme yazıları*. Turhan Kitabevi Yayınları.
- Tuğaç, A., Yurt İ., Ergil İ. & Sevil, H. T. (1970). *Türk köyünde modernleşme eğilimleri araştırması: Rapor-I*. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı.
- Turhan, M. (2020). *Kültür değişimleri: Sosyal psikoloji bakımından bir tetkik*. Altınordu Yayınları.
- Turner, B. S. (2020). *Sosyoloji sözlüğü*. Pinhan Yayıncılık.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2014). *İstatistik göstergeler 1923 - 2013*. TÜİK.
- Tütengil, C. O. (1954). İhsaniye köyü incelemesi. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 2(9), 37–58.
- Tütengil, C. O. (1956). Keçiller köyü incelemesi. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 2(10–11), 36–43.
- Tütengil, C. O. (1977). *100 soruda kırsal Türkiye’nin yapısı ve sorunları*. Gerçek Yayınevi.
- Yörükân, T. & Cebe, T. (1956). Çatak köyü araştırması. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 2(10–11), 1–27.
- Yurduseven, M. (1960). Antalya İhsaniye köyü incelemesi. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 2(15), 99–104.
- Yurt, İ., Ergil G. & Sevil, H.T. 1971. *Türk köyünde modernleşme eğilimleri araştırması: Rapor III: Orman köylerinin sosyo-ekonomik durumu*. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı.

Üniversitelerde Araştırma Odaklı Yönetim Anlayışı: İstanbul Üniversitesi Örneği

Mahmut Ak¹ , Levent Şahin² , Eray Yurtseven³

Öz

Bu çalışmanın amacı, dünyada araştırma odaklı üniversite felsefesinin gelişiminden yola çıkarak Türkiye'deki araştırma üniversitesi konseptinin İstanbul Üniversitesi özelinde değerlendirilmesidir. İstanbul Üniversitesi'nin Türkiye'nin en köklü ve önemli üniversitelerinden biri olarak YÖK'ün belirlediği araştırma üniversiteleri içerisinde önemli bir paya sahip olması bu çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Çalışmada sırasıyla araştırma ekosistemi ve dünyadaki gelişimi, Türkiye'de YÖK tarafından başlatılan araştırma üniversitesi hamlesi ve son olarak da İstanbul Üniversitesi'nin araştırma üniversiteleri arasında başarılı olmasını sağlayan stratejiler anlatılmıştır. Çalışmada genel olarak literatür taramasına dayalı olarak betimsel bir araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Sonuç olarak İstanbul Üniversitesi'nin Türkiye'de araştırma üniversitesi hamlesi başladığından beri bu konuya ilişkin önemli ve özel stratejik kararları aldığı ve bunları planlı ve koordineli bir şekilde uygulamaya koyduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Araştırma Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, Araştırma Stratejisi

Research-Oriented Management Approach in Universities: The Case of Istanbul University

Abstract

The purpose of this study is to evaluate Istanbul University under the concept of a Research University in Turkey, particularly based on the development of research-oriented philosophy. Istanbul University, which is considered one of the deep-rooted and important institutions in the country, is significant in terms of contributing an important share among the research universities determined by the Council of Higher Education (YÖK). The present work sought to explain the research ecosystem and its development around the world, the attempt of Research University by YÖK in Turkey, and finally, the strategies that enable Istanbul University to be successful among research universities. This research followed a descriptive research method related to the findings of the literature review. As a result, it was determined that Istanbul University has taken important and special strategic decisions on the issue since the start of the research university initiative in Turkey, putting this strategy into practice in a planned and coordinated manner.

Keywords: Research University, Istanbul University, Research Strategy

1 Mahmut Ak (Prof. Dr.), İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, İstanbul, Türkiye. Eposta: mak@istanbul.edu.tr
ORCID: 0000-0003-2069-3070

2 Sorumlu Yazar: Levent Şahin (Prof. Dr.), İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, İstanbul, Türkiye. Eposta: levent.sahin@istanbul.edu.tr ORCID: 0000-0003-2648-7825

3 Eray Yurtseven (Prof. Dr.), İstanbul Üniversitesi, İstanbul Tıp Fakültesi, Biyoistatistik Bölümü, İstanbul, Türkiye. Eposta: eyurt@istanbul.edu.tr ORCID: 0000-0003-0565-6407

Atıf: Ak, M., Şahin, L. & Yurtseven, E. (2022). Üniversitelerde araştırma odaklı yönetim anlayışı: İstanbul Üniversitesi örneği. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 42(Suppl. 1), 77-115. <https://doi.org/10.26650/SJ.2022.42.3.0001>

Extended Summary

Since they first appeared on the world stage, universities have continued to play a leading role in the development-oriented ecosystem of countries. Although the existence of universities affects the social system in general, its primary concern and impact is on the “education function,” which is a subsystem of the social system. Universities, which traditionally have carried out training and education functions, scientific research, and social services, have focused on research activities in an effort to support the development of countries, especially after the Second World War. In this context, it is evident that universities, which are seen to have started to produce knowledge, products, services, policies, and programs for the solution of all economic, social, political, cultural, and social problems of countries, have evolved in the direction of adopting a “research-oriented management philosophy.” Undoubtedly, this transformation has not been realized at the same capacity and on the same scale for all universities. While some universities have maintained their preference to prioritize education and training activities, those that are more suitable and sufficient in terms of material and human resources have come to the forefront with their research functions. Research-oriented universities, which are seen to differ from other universities in terms of their mission, vision, and fundamental objectives, strive for excellence, not only in research, but also in other roles and functions. It is recognized that research universities that prioritize interdisciplinary work strive to make a difference with their graduate programs and studies, have a strong strategic planning culture, and do not neglect to fulfill their responsibilities towards society have been predominantly public universities across the world. However, it is also seen that some private universities, especially in Japan and the USA, operate with a research-oriented administration philosophy.

Stakeholder relations and sustainability of the process are very important in the research university ecosystem. In this regard, research assistants and graduate students work in harmony to create a strong research culture, use funding sources effectively, and establish powerful productivity-oriented institutional collaborations with the business world. In ensuring the sustainability of the process, the continuity of workshops, research seminars, academic and library information systems, open research forums, journals and books are of great importance. The research-oriented university philosophy became evident in Turkey in 2017 within the scope of the “Mission Differentiation and Specialization” project of the Council of Higher Education (YÖK). The process started with the identification of 11 noble and five candidate research universities. At this point, research capacity is monitored with 33 performance indicators under the headings of research quality, interaction, and cooperation, with the results now beginning to be announced. Finally, in the public ranking of research universities in 2021, Istanbul University ranked fifth among 20 public universities with a total score of 54.72. This success of Istanbul University, which has followed a rising trend

among research universities from 2017 when it was first announced until the last announcement, is appreciated and followed by the entire public, especially by the scientific community. The scope of this article is to strategically examine all aspects of this success of Istanbul University, one of the world's most well-established and respected higher education institutions. In this framework, this article evaluates the University's research strategy, institutional research structure, research process cycle and its sustainability, research competencies, and performance monitoring under separate sections.

Istanbul University has directly reflected its research-oriented administration philosophy to its fundamental principles and values. It has preferred to share this effectively with all of its stakeholders, especially the academic staff of the university, at different times and grounds and through appropriate methods. The 2019-2023 Strategic Plan of the University, which is currently in force, has two objectives: 1) to increase the research infrastructure and qualified scientific studies to an internationally competitive level and to ensure their sustainability, and 2) to increase its entrepreneurial and innovative activities and projects that turn into economic and social values. The 40 performance indicators in eight targets under these objectives are directly related to research activities.

Istanbul University fulfills the institutional functioning of research activities through the sub-units it has established. Some of the prominent sub-units in this regard include: Research Oriented Graduate Schools, Istanbul University Technopolis, International Projects Office, 3D Medical and Industrial Design Laboratory, CEOTEKMER Enterprise Center, Teknopark Esenler, and Istanbul University Pharmaceutical Application and Research Center.

The allocation of internal resources to research activities at Istanbul University is carried out through the BAP (Scientific Research Projects) unit. In this scope, it is clearly seen that the budget distribution of research support is based on project type, research area, priority areas, and technical infrastructure development projects. In this respect, it is apparent that the University encourages cooperation with internal/external stakeholders and procurement of external resources in different ways in order to make resource utilization more efficient and effective. It is important to emphasize that the other policy in budget allocations is output-oriented resource utilization. Focusing on project development activities and mechanisms in maximizing the research budget, the University attaches great importance to increasing the number of academic staff and even undergraduate and graduate students that constitute its researcher category. At this point, the dissemination of the project culture and its diffusion to the grassroots is seen as a function of special interest. The University, which attaches special importance to institutional collaborations with the business world, plays an active role in determining the areas of cooperation, the strategic content of the projects that can

be produced in these areas, and in identifying the appropriate academic staff. Additionally, it also provides technical and mental support in the later stages of the projects.

Istanbul University devotes special attention to the University's research competencies and the rankings of national and international academic rating organizations. It also attempts to extend its current situation and future perspectives on these issues to the grassroots. In the "Competency Assessment of Universities by Research Areas," which was updated and published by Scientific and Technological Research Council of Turkey (TÜBİTAK) in 2021, 160 universities were evaluated within the scope of 130 sub-research areas. In this analysis, Istanbul University demonstrated a high-level performance by ranking first in 60 areas, second in 26 areas, third in 10 areas, and fourth in 11 areas. Considering the results of this analysis, the Council of Higher Education has associated Istanbul University in 16 fields in its 11th Development Plan. Four of them are in the areas of health, two in areas of science/engineering, and six are in areas of social sciences. The University displays particular interest in the areas with which it is associated and pays utmost attention to the development of projects related to these areas.

Istanbul University has achieved great success by being included in the list of all 11 reputable rating organizations that rank the most successful universities in the world. Of these, Istanbul University is the only Turkish University to be ranked in the top 500 of ARWU's 2022 ranking, which is one of the most recognized lists worldwide. The University has also demonstrated the same success in the CWTS LEIDEN ranking. In the URAP 2022-2023 ranking, which evaluates the academic success of universities in Turkey, Istanbul University ranked third among public universities.

Toplumsal yaşamın önemli bir aktörü olan Üniversitelerin tarih boyunca oynadığı rol ve aldığı sorumluluklar, ülkelerin gelişimi ve dönüşümü açısından büyük önem taşımıştır. Bugün gelinen noktada geleneksel sorumluluklarının yanında yenilikçi fonksiyonları da üstlenen Üniversiteler özellikle “araştırma” faaliyetlerine ağırlık vermeye başlamışlardır. Ülkeler arasında farklılıklar görülmekle birlikte genellikle “araştırma üniversitesi” adı altında yapılandıkları görülen yükseköğretim kurumlarının Türkiye’de de 2017 yılından itibaren aynı ifade ile anılmaya başlandığı görülmektedir.

Günümüzde araştırma üniversitelerini ön plana çıkaran hususlar arasında; bu üniversitelerin sadece araştırma faaliyetlerine değil disiplinler arası bir bakış açısıyla eğitim-öğretim faaliyetlerine de büyük önem vermeleri, lisansüstü eğitim faaliyetlerinde tüm paydaşlar açısından yüksek yetkinlik düzeyine odaklanmaları, evrensel bir bakış açısıyla akademik özgünlüğe ve özgürlüğe çok önem vermeleri, güçlü stratejik planlamalara sahip olmaları ve topluma karşı olan tüm sorumluluklarını da ihmal etmemeleri gelmektedir. Bu denli derin bir perspektife odaklanıldığında araştırma üniversitelerinin tüm yönleriyle incelenmesinin büyük önem taşıyacağını söylemek yanlış olmayacaktır.

Bahsi edilen önem çerçevesinde bu çalışmada öncelikli olarak dünyada araştırma üniversitesi olgusunun gelişimi ve sahip oldukları amaç ve misyon değerlendirilmiştir. Daha sonra Türkiye’de Yükseköğretim Kurulu tarafından 2017 yılında başlatılan araştırma üniversitesi açılımına ilişkin geniş bir değerlendirme sunulmuştur. Buna göre yıllar içerisinde Türkiye’de araştırma üniversitesi uygulamalarının hangi kriterler eşliğinde değişim ve dönüşüm yaşadıkları, Üniversitelerin performans sıralamalarını da içerecek şekilde verilmiştir. Çalışmanın en orijinal kısmını ise çok başarılı bir araştırma üniversitesi performansına sahip olan İstanbul Üniversitesi’nin araştırma stratejisi, kurumsal araştırma yapısı, araştırma süreci döngüsü ve bunun sürdürülebilirliği ile araştırma yetkinlikleri ve performans takibinin nasıl yapıldığına ilişkin derinlemesine tasviri oluşturmaktadır.

Misyon ve Amaçları Bakımından Araştırma Üniversitesi Olgusu

Latince lonca kelimesinin karşılığı olan “universitas” kelimesinden gelen ve ilk anlamı ile “bağımsız ve çıkarları olan kişiler topluluğu” anlamında kullanılan Üniversite kavramı (Antalyalı, 2007, s. 25–26), zaman içerisinde çok büyük bir değişim ve dönüşüm süreci geçirmiştir. Bu konuda farklı görüşler olsa da Üniversiteye ilişkin ilk örnekleri; M.Ö. 400 yılında Eflatun tarafından kurulan Academia; M.Ö. 387 yılında Aristo tarafından kurulan Lyceum; retorik ve tartışma usullerini öğretmek amaçlı Roma’da kurulan okullar ile araştırma enstitüsü niteliği taşımasından dolayı İskenderiye Müzesi (MÖ 330-200) olarak göstermek mümkündür (Damar ve ark., 2020, s. 137–

139). Bugünkü anlamıyla Batı tipi bir tanımlamaya uygun düşen Üniversiteyi, “en üst seviyede eğitim verilen, araştırma yapılan ve bilgi üretilen kurum” olarak açıklamak pek tabii ki yanlış olmayacaktır.

Geçmişten günümüze rol, görev ve sorumluluklarının hızla değiştiği görülen Üniversite'nin içerisinde bulunduğumuz bilgi toplumu ve hatta bilgi ötesi toplumda (Toplum 5.0) da küresel anlamlar içerdiğini görmek oldukça mümkün görülmektedir. Bu bağlamda özellikle dünya çapında Üniversite kavramının ön plana çıktığı ve bunun “alanında uzman kişilerle yapılmış geçerli araştırmalar, akademik özgürlük, esnek yönetim, akademik çalışmalar için gerekli imkanlar ve yeterli fonlama konularında mükemmelliği” temel özellikler olarak aldığı görülmektedir. Bununla birlikte aranan mezunlara sahip, öncü araştırma ve dinamik bilgi ve teknoloji transferi oluşturabilen bir dünya Üniversitesi için gereklilikleri şu şekilde sıralamak mümkündür (Emil & Akşab, 2018, s. 1–2):

- Öğretim elemanları ve öğrenciler için yüksek düzeyde yetenek yoğunlaşması,
- Zengin öğrenme ortamı ve yüksek katma değerli araştırmaların yürütülmesi için artan kaynaklar,
- Akademik özgürlük ve özerklik çerçevesinde stratejik vizyonu, yeniliği ve esnekliği cazip kılan ve kurumların bürokrasi tarafından engellenmeden karar vermelerine ve kaynaklarını yönetmelerine imkân veren doğru yönetim uygulamaları.

Üniversitenin toplum içerisinde oynadığı geleneksel rol ve görevlerin de zaman içerisinde değiştiğini söylemek mümkündür. Buna göre toplumsal öncülük, hizmet niteliğini sürekli artırma ve toplumsal kalkınmaya katkı olarak sıralanabilecek geleneksel rollerin zaman içerisinde zenginleştiği ve bunlara ilave olarak buluşların patent, lisanslama ve araştırma gelirleriyle korunması; Üniversitelerce oluşturulan şirketler ve ortaklıklar yoluyla yeni kaynakların yaratılması; bölgesel-ulusal kalkınmaya, zenginleşmeye katkıların artırılması ve yaşam boyu eğitim perspektifinin derinleştirilmesi gibi ilave rollerin eklendiği görülmektedir. Yine evrensel başlıca görevlerini eğitim-öğretim (meslek insanı yetiştirme), bilimsel araştırma ve topluma hizmet olarak sınıflandırmanın mümkün olduğu Üniversitelerin yoksulluk, açlık, cahillik, sosyal dışlanma gibi yerel ve küresel sorunların çözümünde aktif rol almak; sürdürülebilir insani gelişim ve insan hakları konularında çalışmalar gerçekleştirmek; kültürler arası uyumun geliştirilmesine katkı sağlamak; öğrencilerin evrensel bilgi, beceri, davranış ve tutumlarını geliştirmelerine yardımcı olmak ve genel olarak eğitimin kalite ve niteliğini artırmak gibi yeni görevler de üstlendiği görülmektedir (Erdem, 2013, s. 109–120).

İkinci Dünya Savaşı'na kadar daha çok “kitlesel eğitim vermek” amacıyla hareket ettikleri görülen Üniversitelerin, bu tarihten sonra ulusal kalkınma için araştırma

faaliyetlerine de yoğun bir şekilde odaklandıkları görülmektedir. Aslında bunun ilk örneğini 1810 yılında kurulan Berlin Üniversitesi'ne kadar götürmek mümkündür. Buna göre Wilhelm von Humboldt, Berlin Üniversitesini reforme etmiş; araştırma faaliyetlerinin ağırlığını eğitim-öğretime göre artırmıştır. Bu çerçevede hedef, kamu kaynaklarıyla araştırma faaliyetlerinin desteklenmesi olmuştur (Altbach, 2011, s. 66–67; Erdoğmuş, 2018, s. 4; Ramli ve ark., 2013, s. 307–309).

Genel olarak araştırma üniversitesi olgusunu, “kusursuz araştırma çıktılarını, eğitim-öğretim, bilgi transferi, kamu, sanayi ve uluslararası iş birliklerine yansıtan yükseköğretim kurumu” olarak tanımlamak mümkündür (Meek ve ark., 2009). Araştırma üniversitesinin tanımlanmış özellikleri arasında “yüksek nitelikte akademik kadro, mükemmel araştırma sonuçları, eğitim-öğretimde yüksek kalite, güçlü fon kaynakları, güçlü araştırma olanakları, ulusal ve uluslararası yetenekli öğrenciler, akademik özgürlük” yer almaktadır (YÖK, 2020, s. 12). Yükseköğretim ekosistemi içerisinde araştırma üniversitelerinin (Mohrman ve ark., 2008, s. 7; TAÜG, 2016, s. 3);

- Yalnızca araştırmada değil; eğitim-öğretim ve bilgi paylaşımı faaliyetlerinde de mükemmeliyetçi bir yapıda oldukları,
- Uluslararası düzeyde karşılığı olan, derin ve yaygın etki bırakan araştırma faaliyetleri yürüttükleri,
- Disiplinler arası çalışmaları yoğun bir şekilde tercih ettikleri,
- Kendine has araştırmacı yetiştirme programlarına ve güçlü doktora programlarına sahip oldukları,
- Bünyelerinde yüksek yetkinlikte lisans ve lisansüstü eğitim programlarını yapılandırdıkları,
- Evrensel etik değerlerini önemsedikleri,
- Tüm öğretim elemanı kadrolarının bilimsel ve akademik özgürlüğüne ve özgünlüğüne sahip oldukları,
- Farklı bakış açısı ve yaklaşımlara toleranslı oldukları ve hatta bunu teşvik ettikleri,
- Kendilerine ait stratejik planlamaların güçlü ve araştırma stratejilerinin belirgin olduğu,
- Eğitim-öğretim ve araştırma faaliyetleri ile toplumsal sorunların çözümüne yönelik politika geliştirdikleri ve bu anlamda topluma karşı sorumluluklarını da ihmal etmedikleri anlaşılmaktadır.

Araştırma üniversitelerinin dünyada daha çok kamu üniversitelerinde yoğunlaştığı ve bununla birlikte ABD ve Japonya’da vakıf üniversitelerinin de araştırma üniversitesi olarak yer aldığı genel olarak bilinmektedir. Bu çerçevede dünyanın en saygın uluslararası derecelendirme kuruluşlarından biri olan THE (Times Higher Education) 2023 verilerine göre dünya genelinde üniversitelerin araştırma puanları dikkate alınarak yapılan sıralamada en üstte yer alan ilk 20 Üniversite ve bağlı olduğu ülkeler aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 1

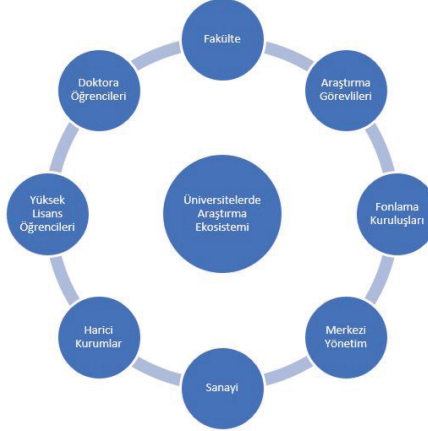
THE (Times Higher Educaiton) 2023 Üniversitelerin Araştırma Puanlarına Göre Sıralaması (Times Higher Educaiton, 2023)

Kurum	Ülke	Dünya Sıralaması
University of Oxford	İngiltere	1
Harvard University	ABD	2
University of Cambridge	İngiltere	3
Stanford University	ABD	4
Massachusetts Institute of Technology	ABD	5
California Institute of Technology	ABD	6
Princeton University	ABD	7
University of California, Berkeley	ABD	8
Yale University	ABD	9
Imperial College London	İngiltere	10
Columbia University	ABD	11
ETH Zurich	İsviçre	12
The University of Chicago	ABD	13
University of Pennsylvania	ABD	14
Johns Hopkins University	ABD	15
Tsinghua University	Çin	16
Peking University	Çin	17
University of Toronto	Kanada	18
National University of Singapore	Singapur	19
Cornell University	ABD	20

Dünyada araştırma üniversitelerinin araştırma ekosistemlerine ait değerlendirmeler incelendiğinde iki ana unsurun ön plana çıktığı görülmektedir. Bunlar; araştırma ekosisteminin paydaşları ve sürecin sürdürülebilirliğine ilişkindir. Aşağıda bu iki unsurun grafikleri yer almaktadır.

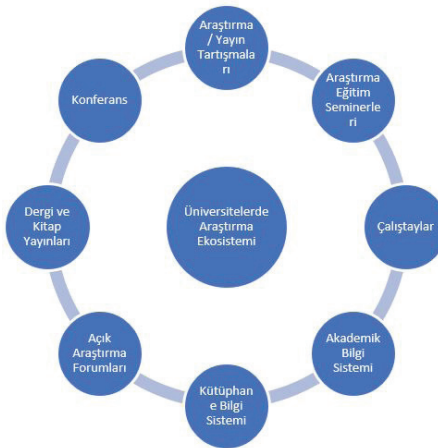
Birinci grafikte üniversitelerde araştırma ekosisteminin paydaşları gösterilmektedir. Burada önemli olan hususlardan bir tanesinin fakültelerde araştırma görevlileri ile lisansüstü eğitim alan öğrencilerin bir araştırma kültürü içerisinde ahenkli bir şekilde iş birliği geliştiriyor olduğu görülmektedir. Pek tabi ki bu ahenk, güçlü bir ekosistem

için tek başına yetmeyecektir. Özellikle ülkenin kalkınma stratejisine ve öncelikli alanlarına uygun biçimde kamu ve diğer fonlama kuruluşları tarafından elde edilen kaynakların etkin ve verimli kullanımı bu ekosistemin diğer bir kritik noktasını oluşturmaktadır. Araştırma üniversitesi ekosisteminde unutulmaması gereken bir diğer önemli husus ise, üniversite-sanayi-iş dünyası iş birliğinin güçlü ve kurumsal bir şekilde yürütülmesidir. Tüm bu hususların etkin bir şekilde işliyor olması, Üniversite araştırma ekosisteminin dinamizmini arttıracaktır.

Grafik 1. Teorik Modele İlişkin DFA Sonuçları (Pandey, 2015, s. 174)

Grafik 2 ise Üniversitelerin araştırma ekosistemini bir süreç çerçevesinde değerlendirmektedir. Buna göre araştırma tartışmaları, eğitim seminerleri, çalıştaylar, dergi ve kitap yayınları, konferanslar büyük önem taşımakta ve sistemin kusursuz işleyişine büyük katkı sağlamaktadır

Grafik 2. Araştırma ekosisteminin süreç görünümü (Pandey, 2015, s. 175)

Türkiye’de Araştırma Üniversitesi Hamlesi: Yükseköğretim Kurulu’nun Açılımı

Yirminci yüzyılın son çeyreğinden itibaren başta küreselleşme olgusu olmak üzere birçok çevresel faktör yaşamın her alanını derinden etkilemiştir. Bu bağlamda Üniversiteler de tarihsel süreç içerisinde bilim odaklı birinci kuşak üniversitelerden eğitim ve araştırma odaklı ikinci kuşak üniversitelere ve özellikle son dönemde de girişimci ve toplumla bütünleşen üçüncü kuşak üniversitelere doğru evrilmeye başlamıştır (Çiftçi, 2010, s. 341). Üniversitelerin çağın gereklilikleri doğrultusunda yapılanmaları, daha iyi ve nitelikli hizmet sunabilmeleri, üniversite-toplum-sanayi birlikteliğini daha iyi sağlayabilmeleri için yükseköğretim karar vericileri ve politika yapımcılar farklı yaklaşımlar ve yöntemler geliştirmeye çalışmışlardır. Buna ilaveten tüm dünyada oluşan acımasız rekabet ortamı, üniversitelerin öneminin daha da fazla anlaşılmasını sağlamış ve konu çoğu zaman ülkelerin çok yönlü kalkınma politikalarının da ana gündemi haline gelmiştir (Damar ve ark., 2020, s. 140).

Türkiye’de üniversiteler geleneksel bir yapı içerisinde çoklu fonksiyonları yerine getirmek amacıyla örgütlenmişlerdir. Bu bağlamda eğitim-öğretim, bilimsel araştırma ve topluma hizmet görevlerinin tamamını eş anlı olarak yerine getiren bir yapıda bulunmaktadır. Özellikle de geniş öğrenci kitlelerine eğitim-öğretim hizmeti sunuyor olmaları onları “kitlesele eğitim veren üniversiteler” konumuna sokmaktadır. Bunu Türkiye’deki ön lisans, lisans ve lisansüstü eğitimlerine devam eden öğrenci sayısından anlamak son derece mümkündür (Damar ve ark., 2020, s. 141). Bununla birlikte Türkiye’de genel olarak 2000’li; özdele de 2010’lu yıllardan itibaren Türk yükseköğretim sistemi de hızlı bir şekilde dönüşmeye başlamıştır. Özellikle bazı üniversitelerin kendilerini araştırma üniversitesi olarak tanımlaması ile başlayan bu dönüşüm süreci, YÖK’ün bu konu ile ilgili olarak kurumsal bir yapılanmaya bürünmesi ile önemli bir kimlik kazanmıştır. Bu çerçevede ilk ve en önemli gösterge, 2017 yılında YÖK tarafından ilan edilen “Miyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma” Projesi olmuştur. Buna göre bazı Üniversiteler Bölgesel Kalkınma Odaklı Üniversite; bazıları ise Araştırma Üniversitesi unvanını almaya başlamıştır. Makalenin ana konusu olan araştırma üniversiteleri sürecinin belirlenmesinin ilk aşamasında 58 devlet üniversitesi Yükseköğretim Kurulu’na niyet beyanında bulunmuş ve belirlenen kriterlere göre yapılan değerlendirme sonucunda ilk 25 üniversite ikinci aşamaya geçmeye hak kazanmıştır. İkinci aşamada ise bu 25 üniversitenin araştırma üniversitesi olma talebi kapsamında hazırlamış oldukları öz değerlendirme raporları dikkate alınarak 19 üniversite belirlenmiştir. Son aşamada ise Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, TÜBİTAK, Kalite Kurulu, Devlet ve Vakıf Üniversite temsilcilerinden oluşan bir jürinin üniversite rektörleri ve üst yönetimi ile gerçekleştirdiği mülakat sonrasında on asil, beş aday araştırma üniversitesi belirlenmiştir. Bu tespit yapılırken Üniversitenin misyonu, vizyonu ve hedefleri; araştırma bütçesi; insan kaynakları ve araştırma altyapısı; araştırma yönetim politikası ve stratejileri; bilimsel yayın sayısı; atıf sayısı; uluslararası İş birlikli yayın sayısı; uluslararası işbirliği proje

fon tutarı; doktora mezun sayısı; patent belge sayısı; 100/2000 doktora öğrenci sayısı gibi göstergeler esas alınmıştır. Bu Üniversiteler aşağıdaki gibidir:

Tablo 2

2017 Yılında İlan Edilen 10 Asil, 5 Aday Araştırma Üniversitesi (YÖK, 2020, s. 20)

Asil Üniversiteler	Aday Üniversiteler
1. Orta Doğu Teknik Üniversitesi	1. Yıldız Teknik Üniversitesi
2. Boğaziçi Üniversitesi	2. Bursa Uludağ Üniversitesi
3. İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü	3. Ege Üniversitesi
4. İstanbul Teknik Üniversitesi	4. Çukurova Üniversitesi
5. Hacettepe Üniversitesi	5. Selçuk Üniversitesi
6. Gebze Teknik Üniversitesi	
7. İstanbul Üniversitesi	
8. Ankara Üniversitesi	
9. Erciyes Üniversitesi	
10. Gazi Üniversitesi	

Yukarıdaki bilgiye ilaveten 18 Mayıs 2018 tarih ve 30425 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 7141 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun marifetiyle İstanbul Üniversitesi’ne bağlı iken bağlantısı değiştirilerek İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa adıyla yeni bir Üniversite kurulmuş ve on birinci araştırma üniversitesi olarak ilan edilmiştir (Resmi Gazete, “Yükseköğretim Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” 18 Mayıs 2018).

İlan edilen on bir asil ve beş aday Araştırma Üniversitesi’nin yıllık olarak yapmış oldukları faaliyetler, 2017 yılından itibaren YÖK bünyesinde oluşturulan “İzleme ve Değerlendirme Komisyonu” tarafından belirlenen kriterler çerçevesinde takip edilmeye başlanmıştır. Bu kriterler; Araştırma Kapasitesi, Araştırma Kalitesi ile Etkileşim ve İş birliği başlıklarının altındaki toplam 33 performans izleme kriterinden oluşturulmuştur. İlgili 33 performans izleme kriteri ile 2017, 2018, 2019 ve 2020 yılı değerlendirmeleri yapılmıştır. Öncelik yıllardan farklı olarak 2020 yılında, Araştırma Üniversiteleri kendi içerisinde A1 (Üst Düzey Araştırma Performansı Gösteren 70-100 arası puan alanlar); A2 (Yüksek Düzey Araştırma Performansı Gösteren 35-70 arası puan alanlar) ve A3 (Orta Düzey Araştırma Performansı Gösteren 20-35 arası puan alanlar) olarak da performans kümelerine ayrılmıştır.

Tablo 3

Araştırma Üniversiteleri İzleme ve Değerlendirme Kriterleri (YÖK, 2020, s. 23)

Araştırma Kapasitesi (%25)	Araştırma Kalitesi (%40)	Etkileşim ve İş birliği (%35)
1. Atıf Sayısı	1. Incites Dergi Etki Değerinde İlk %50'lik Dilime Giren Bilimsel Yayın Oranı	1. Üniversite-Üniversite İş birlikli Yayın Oranı
2. Bilimsel Yayın Sayısı	2. Incites Dergi Etki Değerinde İlk %10'luk Dilime Giren Bilimsel Yayın Oranı	2. Üniversite-Sanayi İş birlikli Yayın Oranı
3. Ulusal Ar-Ge ve Yenilik Destek Programlarından Alınan Proje Sayısı	3. Bilim Ödülü Sayısı	3. Uluslararası İş birlikli Yayın Oranı
4. Ulusal Ar-Ge ve Yenilik Destek Programlarından İlgili Yılda Kuruma Aktarılan Fon Tutarı	4. Öğretim Üyelerinin Teknopark, Kuluçka Merkezi, TEKMER'de Ortak veya Sahip Olduğu Faal Firma Sayısı	4. Üniversite-Sanayi İş birlikli Ulusal ve Uluslararası Patent Belge Sayısı
5. Uluslararası Proje Fon Tutarı	5. Öğrenci/Son Beş Yıllık Mezunların Teknopark, Kuluçka Merkezi, TEKMER'de Ortak veya Sahip Olduğu Faal Firma Sayısı	5. Uluslararası İş birlikli Ulusal ve Uluslararası Patent Belge Sayısı
6. Ulusal ve Uluslararası Patent Başvuru Sayısı	6. YÖK 100/2000 Doktora Burs Programı Öğrenci Sayısı	6. Kamu Fonları Kapsamında Üniversite-Sanayi İş birliği İle Yapılan Ar-Ge ve Yenilik Projelerinden Alınan Fon Tutarının İlgili Proje Sayısına Oranı
7. Ulusal Patent Belge Sayısı	7. TÜBİTAK 2244 Sanayi Doktora Programı Öğrenci Sayısı	7. Kontratlı Üniversite-Sanayi İşbirliğiyle Yapılan Ar-Ge ve Yenilik Projelerinden Alınan Fon Tutarının İlgili Proje Sayısına Oranı
8. Uluslararası Patent Belge Sayısı	9. Yayınların Açık Erişim Yüzdesi	9. Uluslararası Öğretim Üyesi Oranı
9. Faydalı Model ve Tasarım Belge Sayısı	10. Tezlerin Açık Erişim Yüzdesi	10. Dolaşımdaki Öğretim Üyesi / Öğrenci Sayısı
10. Doktora Mezun Sayısı	11. Dünya Akademik Genel Başarı Sıralamalarında İlk 500'e Girme Sayısı	
11. Doktora Öğrenci Sayısı	12. Akredite Edilmiş Program Sayısı	

Araştırma ve aday araştırma üniversitelerinin sırasıyla 2017, 2018 ve 2019 yıllarındaki performansını gösteren Tablo 4 ve Tablo 5 ayrı ayrı incelendiğinde teknik ve mühendislik ağırlıklı eğitim veren üniversitelerin toplam puanlarının, sosyal bilim ağırlıklı üniversitelere göre daha yüksek olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte aday araştırma statüsünde bulunan Yıldız Teknik Üniversitesi'nin toplam

Tablo 4
Araştırma ve Aday Araştırma Üniversiteleri (2017-2018) (YÖK, 2020)

#	2017						2018					
	Üniversite	Toplam	Araştırma Kapasitesi (%25)	Araştırma Kalitesi (%40)	Etkileşim ve İş birliği (%35)	#	Üniversite	Toplam	Araştırma Kapasitesi (%25)	Araştırma Kalitesi (%40)	Etkileşim ve İş birliği (%35)	
1	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	69,54	20,1	24,2	25,2	1	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	73,52	20,8	27,3	25,4	
2	Boğaziçi Üniversitesi	55,41	13,1	23,9	18,5	2	Boğaziçi Üniversitesi	59,29	13,1	28,8	17,5	
3	İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü	53,76	10,4	24,8	18,6	3	İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü	56,93	10,8	27,7	18,4	
4	İstanbul Teknik Üniversitesi	53,09	17,0	24,5	11,7	4	İstanbul Teknik Üniversitesi	54,93	17,1	23,3	14,5	
5	Hacettepe Üniversitesi	38,39	12,9	14,0	11,5	5	Hacettepe Üniversitesi	41,98	12,7	16,0	13,2	
6	Gebze Teknik Üniversitesi	36,63	13,0	10,5	13,0	6	Yıldız Teknik Üniversitesi*	41,05	11,4	18,2	11,4	
7	Yıldız Teknik Üniversitesi*	32,86	10,3	11,5	11,0	7	İstanbul Üniversitesi	39,24	15,8	11,7	11,8	
8	İstanbul Üniversitesi	32,58	11,7	10,5	10,4	8	Gebze Teknik Üniversitesi	38,49	10,8	14,4	13,3	
9	Ankara Üniversitesi	27,88	9,0	8,6	10,3	9	Ankara Üniversitesi	37,25	9,0	15,6	12,6	
10	Bursa Uludağ Üniversitesi*	25,89	3,2	11,3	11,4	10	Erciyes Üniversitesi	29,22	5,6	11,3	12,3	

Tablo 4
Devamı

#	Üniversite	2017				2018					
		Toplam	Araştırma Kapasitesi (%25)	Araştırma Kalitesi (%40)	Etkileşim ve İş birliği (%35)	#	Üniversite	Toplam	Araştırma Kapasitesi (%25)	Araştırma Kalitesi (%40)	Etkileşim ve İş birliği (%35)
11	Ege Üniversitesi*	24,44	8,2	8,2	8,0	11	Ege Üniversitesi*	25,92	9,2	9,2	7,5
12	Erciyes Üniversitesi	22,93	5,1	7,6	10,2	12	İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa	25,48	4,3	7,3	13,9
13	Gazi Üniversitesi	22,04	9,4	6,9	5,7	13	Gazi Üniversitesi	25,43	10,0	9,3	6,2
14	Çukurova Üniversitesi*	19,81	3,1	6,8	9,9	14	Bursa Uludağ Üniversitesi*	24,50	4,0	10,2	10,3
15	Selçuk Üniversitesi*	15,63	5,7	4,5	5,5	15	Çukurova Üniversitesi*	21,15	3,4	8,3	9,5
						16	Selçuk Üniversitesi*	19,66	5,9	7,6	6,2

* Aday Araştırma Üniversitesi

puanının da yine yüksek olduğu dikkat çeken bir diğer husus olarak görülmektedir. 2018 yılında İstanbul Üniversitesi – Cerrahpaşa'nın da araştırma üniversitesi statüsü ile tabloda yer almaya başladığı da göze çarpmaktadır.

Üç yıllık (2017, 2018, 2019) performanslar bir arada değerlendirildiğinde; Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin önemli bir araştırma performansına sahip olduğu; Ege Üniversitesi'nin ise aday statüsündeki olmasına rağmen yine yüksek puanlara eriştiği görülmektedir. Tablolardan çıkan bir diğer önemli sonuç ise 2018 yılındaki bölünme sürecine rağmen İstanbul Üniversitesi'nin araştırma üniversitesi performansının eksilmediği hatta artış göstermeye başladığıdır.

Tablo 5
Araştırma ve Aday Araştırma Üniversiteleri (2019) (YÖK, 2020)

2019					
#	Üniversite	Toplam	Araştırma Kapasitesi (%25)	Araştırma Kalitesi (%40)	Etkileşim ve İş birliği (%35)
1	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	74,36	19,4	27,4	27,5
2	İstanbul Teknik Üniversitesi	60,93	17,9	24,9	18,1
3	Boğaziçi Üniversitesi	60,43	12,4	23,7	24,3
4	İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü	53,73	12,2	23,3	18,2
5	Ankara Üniversitesi	40,88	9,8	15,2	15,8
6	Hacettepe Üniversitesi	38,33	11,5	16	10,9
7	İstanbul Üniversitesi	38,15	14,7	12,4	11,1
8	Yıldız Teknik Üniversitesi*	35,44	11,4	14,7	9,3
9	Ege Üniversitesi*	33,43	9,3	11	13
10	Gebze Teknik Üniversitesi	31,36	8,3	11,1	11,9
11	Bursa Uludağ Üniversitesi*	28,49	4,3	12,8	11,3
12	Erciyes Üniversitesi	26,3	4,5	11,3	10,5
13	Çukurova Üniversitesi*	25,46	4,2	7,8	13,4
14	Gazi Üniversitesi	24,8	10,2	5,3	9,3
15	İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa	22,67	7,8	4,7	10,1
16	Selçuk Üniversitesi*	17,47	4,9	4,9	7,7

* Aday Araştırma Üniversitesi

YÖK tarafından alınan karar gereğince 2020 yılından itibaren aday araştırma üniversitesi statüsü kaldırılmış ve program kapsamında yer alan tüm üniversiteler araştırma üniversitesi unvanını almıştır. Bu kapsamda 20 devlet araştırma üniversitesinin haricinde 3 vakıf üniversitesi de listelenmiştir.

Tablo 6

Devlet Araştırma Üniversiteleri (2020) (YÖK, 2021)

#	Araştırma Grubu	Üniversite	2020			
			To- plam	Araştırma Ka- pasitesi (%25)	Araştırma Kalitesi (%40)	Etkileşim ve İşbirliği (%35)
1	A1	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	85,4	21,39	35,86	28,15
2		İstanbul Teknik Üniversitesi	76,24	19,78	32,83	23,62
3		Boğaziçi Üniversitesi	70,34	14,59	27,5	28,24
4	A2	İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü	60,87	15,98	24,95	19,94
5		Yıldız Teknik Üniversitesi	54,11	16,2	23,33	14,58
6		Ankara Üniversitesi	53,07	13,29	20,52	19,26
7		İstanbul Üniversitesi	50,06	15,03	16,29	18,74
8		Erciyes Üniversitesi	48,65	9	20,57	19,09
9		Hacettepe Üniversitesi	48,49	15,89	20,91	11,69
10		Gebze Teknik Üniversitesi	44,06	13,98	16,05	14,03
11		Ege Üniversitesi	38,85	14,58	14,94	9,32
12		İstanbul Üniversitesi- Cerrahpaşa	37,36	11,81	5,63	19,91
13		A3	Marmara Üniversitesi	32,74	7,13	11,1
14	Bursa Uludağ Üniversitesi		32,27	5,42	13,09	13,76
15	Dokuz Eylül Üniversitesi		28,8	7,22	9,77	11,82
16	Atatürk Üniversitesi		28,03	4,27	14,94	8,82
17	Gazi Üniversitesi		27,96	11,4	10,49	6,07
18	Çukurova Üniversitesi		27,63	6,24	9,91	11,49
19	Fırat Üniversitesi		23,18	1,87	12,21	9,1
20	Karadeniz Teknik Üniversitesi		20,23	3,99	9,09	7,15

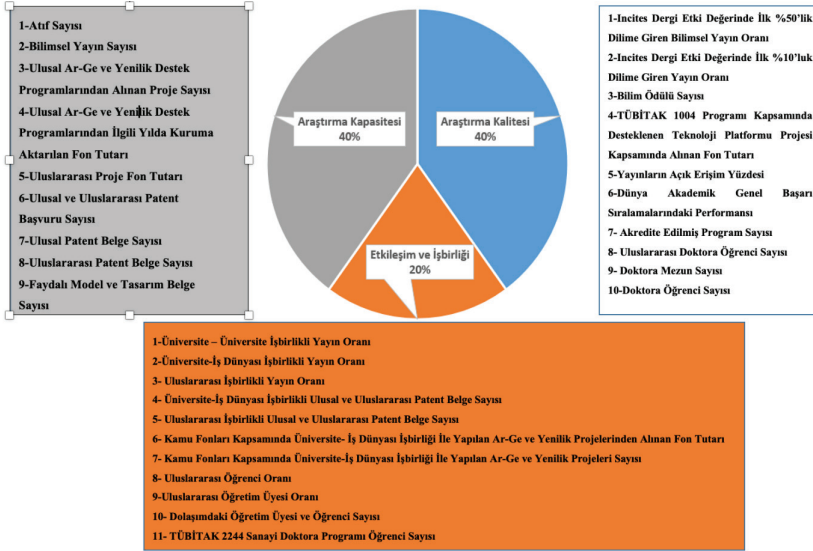
Buna göre 20 araştırma üniversitesinin gösterildiği Tablo 6'ya bakıldığında İstanbul Üniversitesi'nin sıralamasını korumakla birlikte toplam araştırma puanını anlamlı bir şekilde yükselttiği gözlemlenmektedir. Önceki yıllardan farklı olarak Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fırat Üniversitesi, Atatürk Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi ve Marmara Üniversitesi'nin önceki yıllarda ilan edilen aday araştırma üniversitesi statülerinde bulunmalarına rağmen 20 araştırma üniversitesine dahil oldukları dikkat çekmektedir. Bununla birlikte önceki yıllarda aday araştırma üniversitesi statüsünde bulunan Selçuk Üniversitesi'nin 20 devlet araştırma üniversitesi içerisine giremediği görülmektedir.

Tablo 7
Vakıf Araştırma Üniversiteleri (YÖK, 2021)

İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi
Sabancı Üniversitesi
Koç Üniversitesi

Türkiye'de an itibarıyla 78 Vakıf Üniversitesinin bulunduğu göz önüne alındığında, alınan bu kararın Türk Yükseköğretim Sistemi için önemli ve isabetli olduğu düşünülmektedir. Halihazırda araştırma kapasitelerinin yüksek olduğu bilinen bu üç vakıf üniversitesinin araştırma üniversitesi kapsamına alınmış olmasının, gelecek dönem için diğer vakıf üniversitelerinin de bu alana ilişkin motivasyonlarını artıracakı düşünülmektedir.

YÖK, 2021 yılında araştırma üniversitelerinin özelliklerini de göz önünde bulundurarak araştırma üniversitesi izleme kriterlerinde birtakım değişikliklere gitmiştir. Bu değişiklikler içerisinde en fazla göze çarpan husus, toplama etki eden üç ana kriterin iki tanesinde gerçekleşen yüzdesel farklılıktır. Buna göre araştırma kapasitesi %25'ten %40'a çıkarken; etkileşim ve iş birliği %35'ten %20'ye düşürülmüştür. Araştırma kapasitesi ise %40 oranındaki ağırlığını aynı şekilde korumuştur. Bir diğer önemli değişiklik ise araştırma üniversitesi izleme kriterlerindeki alt göstergelerde olmuştur. Buna göre araştırma kapasitesi 9 gösterge, araştırma kapasitesi 10 gösterge ve etkileşim ve iş birliği ise 11 gösterge olmak üzere toplamda 30 göstergeden oluşmuştur. Bütün bu değişiklikler Şekil 1 ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

Şekil 1. Araştırma Üniversitesi İzleme Kriterleri (2021) (YÖK, 2022)

Yukarıda sözü edilen yeni kriterler çerçevesinde tespit edilen 2021 yılı devlet araştırma üniversiteleri sıralamasına bakıldığında İstanbul Üniversitesi'nin önceki yıllara göre önemli bir yükseliş kaydettiği; toplam puan baz alınarak yapılan sıralamada devlet araştırma üniversiteleri arasında beşinci sıraya yükseldiği görülmektedir. İstanbul Üniversitesi'nin mevcut ve yeni kriterlere hızlı bir şekilde adapte olduğu; geliştirmiş olduğu stratejilerle araştırma üniversiteleri arasında göz alıcı bir performans sergilediği rahatlıkla söylenebilir. 2020 yılına göre toplam puanını %10 oranında yükselttiği görülen İstanbul Üniversitesi'nin teknik ağırlıklı yapıya sahip olan birçok üniversiteyi geride bırakması önemli bir başarı olarak görülmelidir.

Tablo 8
Devlet Araştırma Üniversiteleri (2021)

#	Araştırma Grubu	Üniversite	2021			
			Toplam	Araştırma Kapasitesi	Araştırma Kalitesi	Etkileşim ve İş birliği
				%40	%40	%20
1	A1	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	85,87	32,57	36,54	16,76
2		İstanbul Teknik Üniversitesi	68,63	27,75	27,18	15,70
3		Boğaziçi Üniversitesi	63,25	21,29	28,82	13,14
4	A2	İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü	57,94	25,61	19,14	13,19
5		İstanbul Üniversitesi	54,72	21,54	23,70	9,48
6		Yıldız Teknik Üniversitesi	50,87	23,45	18,06	9,36
7		Hacettepe Üniversitesi	50,26	21,04	22,59	6,63
8		Gebze Teknik Üniversitesi	50,14	20,35	19,69	10,10
9		Ankara Üniversitesi	45,17	17,60	18,10	9,47
10		Ege Üniversitesi	45,06	20,76	14,42	9,88
11		Erciyes Üniversitesi	44,85	15,45	21,36	8,04
12		İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa	43,47	20,88	13,53	9,06
13		A3	Gazi Üniversitesi	41,06	19,88	15,06
14	Fırat Üniversitesi		36,73	10,08	20,37	6,28
15	Marmara Üniversitesi		33,03	11,42	13,35	8,26
16	Dokuz Eylül Üniversitesi		32,09	11,98	14,11	6,00
17	Atatürk Üniversitesi		30,55	12,55	13,68	4,32
18	Çukurova Üniversitesi		28,79	13,91	9,47	5,41
19	Karadeniz Teknik Üniversitesi		28,55	11,62	12,11	4,82
20	Bursa Uludağ Üniversitesi		26,20	7,66	10,01	8,53

Devlet araştırma üniversitelerinin 2020 yılı sıralamasına göre değişim ivmesini gösteren Tablo 9 incelendiğinde A1 araştırma grubunda Orta Doğu Teknik Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi ve Boğaziçi Üniversitesi'nin mevcut sıralamalarını korudukları; A2 araştırma grubunda İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü'nün yine 4. sırada olarak başarılı grafiğini devam ettirdiği; aynı grup içerisinde yer alan İstanbul Üniversitesi,

Hacettepe Üniversitesi, Gebze Teknik Üniversitesi ve Ege Üniversitesi'nin yükseliş gösterdikleri; A3 araştırma grubunda ise Gazi Üniversitesi, Fırat Üniversitesi ve Karadeniz Teknik Üniversitesi'nin sıralamada daha üst konumlara geldikleri görülmektedir.

Tablo 9

Devlet Araştırma Üniversitelerinin 2020 Yılı Sıralamasına Göre Değişim İvmesi (2021)

#	Üniversite	Toplam	2020 Sıralamasına Göre Değişim İvmesi
1	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	85,87	↔
2	İstanbul Teknik Üniversitesi	68,63	↔
3	Boğaziçi Üniversitesi	63,25	↔
4	İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü	57,94	↔
5	İstanbul Üniversitesi	54,72	↑
6	Yıldız Teknik Üniversitesi	50,87	↓
7	Hacettepe Üniversitesi	50,26	↑
8	Gebze Teknik Üniversitesi	50,14	↑
9	Ankara Üniversitesi	45,17	↓
10	Ege Üniversitesi	45,06	↑
11	Erciyes Üniversitesi	44,85	↓
12	İstanbul Üniversitesi- Cerrahpaşa	43,47	↔
13	Gazi Üniversitesi	41,06	↑
14	Fırat Üniversitesi	36,73	↑
15	Marmara Üniversitesi	33,03	↓
16	Dokuz Eylül Üniversitesi	32,09	↓
17	Atatürk Üniversitesi	30,55	↓
18	Çukurova Üniversitesi	28,79	↔
19	Karadeniz Teknik Üniversitesi	28,55	↑
20	Bursa Uludağ Üniversitesi	26,20	↓

2017 yılından 2021'e kadar olan toplam araştırma puanlarını gösteren Grafik 3 incelendiğinde İstanbul Üniversitesi'nin performans ivmesinin sürekli olarak yükseliş gösterdiği görülmektedir. Bütün bu performans artışının nedenlerinin inceleneceği bir sonraki bölümde üniversitenin araştırma stratejisinin, kurumsal yapılanmasının, araştırma kaynakları ve yetkinlikleri ile araştırma performansı takibinin ne denli önemli olduğu vurgulanacaktır.

Grafik 3. İstanbul Üniversitesinin toplam araştırma puanları (2017-2021)

Bir Araştırma Üniversitesi Olarak İstanbul Üniversitesi

İstanbul Üniversitesi yukarıda genel hatlarıyla ifade edilen başarılı araştırma üniversitesi serüveni, sahip olduğu öncü Ar-Ge ve yenilik ekosistemi ile evrensel problemlerin çözümünde aktif rol oynaması ile yakından ilişkilidir. Bu anlayış içerisinde, İstanbul Üniversitesi bilim insanlarını desteklemeyi ve öğrencilerini de bu amaç kapsamında yetiştirerek topluma kazandırmayı hedeflemektedir. Bu çerçevede Üniversitenin araştırma politikası aşağıdaki ilkelerden oluşmaktadır (İstanbul Üniversitesi, t.y.)

- Ulusal ve uluslararası düzeyde nitelikli akademik çalışmalarla, bilime yön vermek,
- Sosyal, Fen ve Sağlık bilimlerinin tüm alanlarında Ar-Ge faaliyeti yürüten bilim insanlarını desteklemek, bilgilendirmek ve onları ülke menfaatleri, öncelikleri ve Dünyadaki gelişmeler doğrultusunda bilimsel çalışma yapmalarını teşvik etmek,
- Ülkemizin kurum ve kuruluşların sorunlarının tespitini yapmak ve bu sorunlara yenilikçi çözümler sunmak,
- Yüksek teknoloji barındıran ürünlerin, küresel ölçekte ülkemizin rekabet gücünü arttırmasına katkı sağlamak,
- Girişimcilerin Ar-Ge ve yenilikçi fikirlerini geliştirerek küresel pazarda yatırımcılarla buluşturmak ve bu fikirlerin ekonomik değere dönüşmesine katkı sağlamak,
- Üniversite-Üniversite, Üniversite-Sanayi ve Üniversite-Kamu iş birliklerini geliştirmek, tüm bu alanlarda bilimsel çalışma yapılmasını teşvik etmek ve geliştirmektir.

Yukarıda ifade edilen araştırma stratejisinden hareketle, makalenin bu başlığı altında İstanbul Üniversitesi'nin araştırma stratejisi, kurumsal kapasitesi, araştırma kaynakları, araştırma yetkinlikleri ve araştırma performansı ve takibi konuları detaylı bir şekilde incelenecektir.

Araştırma Stratejisi

İstanbul Üniversitesi, eğitim ve girişimcilik alanlarındaki başarısını artırmakla birlikte araştırma üniversitesi odağında bir başarı bölgesi tercihinde bulunmuştur. Özellikle YÖK tarafından araştırma üniversitesi olarak seçilmiş olması, öncelikli olarak aşağıdaki temel ilkelerin takibini zorunlu kılmıştır:

- Nitelik ve niceliği yüksek araştırmacı yetiştirmeye yönelik lisansüstü programların desteklenmesi, yenilenmeye ihtiyaç duyulanların araştırma odaklı olarak yeniden tasarlanması,
- Araştırmaya yönelik altyapının geliştirilmesi ve bu altyapının etkin kullanımının takibi,
- Ulusal ve uluslararası araştırma fonlarından yararlanmaya yönelik olarak gerek ofis gerekse ekip düzeyinde destek mekanizmaları oluşturulması,
- Araştırma çıktısı odaklı performans sistemi,
- Atama kriterlerinin araştırmayı öncelikli kılabilecek biçimde düzenlenmesi,
- Araştırma kültürünü güçlendirerek katkı sağlayacak iyi uygulama örneklerinin paylaşılması.

İstanbul Üniversitesi, yukarıda ifade edilen araştırma odaklılık ilkelerini aşağıdaki temel değerlerden beslenerek gerçekleştirmektedir:

- Üniversite bünyesinde yürütülen tüm işlerde kalite odaklılık,
- Yaygın etki üreten araştırma faaliyetleri,
- Lisans ve lisansüstü seviyelerde kaliteli yükseköğretim,
- Doktora programları ile araştırma eğitime önem verilmesi,
- Araştırmada dürüstlük ve etik için en yüksek standartların uygulanması,
- Akademik özgürlük ve sorumluluk,
- Farklı fikirlere açık ve hoşgörülü olmak,
- Kendi öğretim ve araştırma önceliklerini belirleme hakkı,
- Yerel ve ulusal topluma destek, küresel sorunlara çözüm önerileri üretilmesi,
- Açık ve şeffaf yönetim ilkeleri

Tüm bu temel ilkeler ve değerler çerçevesinde İstanbul Üniversitesi'nin araştırma stratejisi; Senato, Üst Yönetim, Kalite Koordinatörlüğü, Strateji Planlama Kurulu ve birimlerin ilgili üst yöneticileri tarafından 2019-2023 Stratejik Planı çerçevesinde belirlenmiştir. Üniversitenin araştırma stratejisi "Araştırma ve Bilimsel Yayın" ile "Girişimcilik ve Yenilikçilik" stratejik alanı içerisinde değerlendirilmektedir. Amaç ve hedefler, Stratejik Planda yer alan performans göstergeleri ile belirlenen periyotlarda takip edilmektedir. 2019-2023 Stratejik Planında Üniversitenin araştırma faaliyetlerine

yönelik doğrudan 2 ana amacın altındaki 8 hedefte yer alan 40 performans göstergesi ile düzenli olarak takip edilmektedir. Bu performans göstergeleri, Üniversitenin Bilgi İşlem Daire Başkanlığı tarafından yazılımı gerçekleştirilen müstakil bir bilgi sistemi üzerinden takip edilmektedir. Stratejik Yönetim Bilgi Sistemi adı verilen bu programa, her bir performans göstergesinden sorumlu olan ve iş birliği yaptığı birim/birimler tarafından periyodik olarak düzenli veri girişi yapılmaktadır. Performans hedeflerine ilişkin gerçekleşme değerleri, anlık olarak izlenebilmekte ve bunlara ilişkin raporlamalar alınabilmektedir (<https://sybs.istanbul.edu.tr/>).

Yukarıda ifade edilen iki ana amaç ve bunlara ilişkin 8 hedef aşağıdaki gibidir (İstanbul Üniversitesi, 2019, s. 13–14):

A- Araştırma Altyapısının ve Nitelikli Bilimsel Çalışmaların Uluslararası Rekabet Edebilir Düzeye Çıkarılması ve Sürdürülebilirliğin Sağlanması amacıyla tanımlanan hedefler:

- Araştırma Altyapısının Geliştirilmesi,
- Yaygın Etkisi, Yüksek Çıktıları Olan Bilimsel Araştırmaların Arttırılması,
- Ulusal ve Uluslararası İş Birliğiyle Yapılan, Yaygın Etkisi Yüksek Olan Lisansüstü Tezlerin Arttırılması,
- Bilgi ve Teknoloji Transferi Amacıyla Kendi Alanında Seçkin Üniversite, Enstitü ve Araştırma Merkezleri ile Ortak Çalışmaların Yürütülmesi.

B- Ekonomik ve Sosyal Değerlere Dönüşen Girişimcilik ve Yenilikçilik Faaliyet ve Projelerinin Arttırılması

- Patent, Faydalı Model ve Endüstriyel Tasarım (FSMH) Kapsamında Başvuru, Tescilleme ve Lisanslama Sayısının Arttırılması
- Bölgesel, Ulusal ve Uluslararası Düzeyde Katma Değer Sağlayacak Üniversite-Sanayi İş Birliklerinin Arttırılması
- Dış Kaynaklı Projelerin Sayısının Arttırılması
- Üniversite Genelinde Girişimcilik ve Yenilikçilik Kültürünün Geliştirilmesi Doğrultusunda Faaliyetlerin Arttırılması

Kurumsal Araştırma Yapısı

İstanbul Üniversitesi'nin güçlü araştırma kapasitesine destek veren tüm alt birimleri, sürekli olarak izlenmekte ve gerekli iyileştirmelerin yapılmasına destek olunmaktadır. Üniversitenin araştırma kapasitesine doğrudan destek veren birimler aşağıdaki gibidir:

- İstanbul Üniversitesi Teknokent (ENTERTECH),
  - BIGG (TÜBİTAK Bireysel Genç Girişimci Programı)
  - İstanbul Üniversitesi Ön Kuluçka Merkezi (inventTİST)
  - Entertech Kuluçka
  - ICUBE (International Incubation Institute)
  - İstanbul Üniversitesi Teknoloji Transfer Ofisi (TTO)
  - İstanbul Üniversitesi Teknoloji Transfer Uygulama ve Araştırma Merkezi (TTM)
- Uluslararası Projeler Ofisi (UPO),
- 3 Boyutlu Tıbbi ve Endüstriyel Tasarım Laboratuvarı (3B TETLab),
- CEOTEKMER Girişim Evi,
- Teknopark Esenler,
- Araştırma Odaklı Enstitüler
- İstanbul Üniversitesi İlaç Uygulama ve Araştırma Merkezidir (İLAM).

İstanbul Üniversitesi'nde girişimciliği artırmak adına ENTERTECH bünyesinde ekosistemin tüm halkaları oluşturulmuştur. ENTERTECH; Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın Teknoloji Geliştirme Bölgeleri için belirlediği amaç ve hedefler doğrultusunda, sürekli gelişen ulusal gereksinimleri ve öncelikleri göz önünde bulundurarak hareket etmektedir. Temel hedefi; yenilikçi ve ileri teknoloji alanlarında faaliyet gösterecek şirketlere Ar-Ge çalışmalarını yürütebilecekleri ortam ve destek sağlamak, üniversiteler, araştırma kurum ve kuruluşları ile üretim sektörlerinin işbirliği sağlanarak, ülke sanayinin uluslararası rekabet edebilir ve ihracata yönelik bir yapıya kavuşturulması maksadıyla teknolojik bilgi üretmek, üründe ve üretim yöntemlerinde yenilik geliştirmek, ürün kalitesini veya standardını yükseltmek, verimliliği arttırmak, üretim maliyetlerini düşürmek, teknolojik bilgiyi ticarileştirmek, teknoloji yoğun üretim ve girişimciliği desteklemek, küçük ve orta ölçekli işletmelerin yeni ve ileri teknolojilere uyumunu sağlamak, Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu'nun kararlarını da dikkate alarak teknoloji yoğun alanlarda yatırım olanakları oluşturmak, araştırmacı ve vasıflı kişilere iş imkânı oluşturmak, teknoloji transferine yardımcı olmak ve yüksek/ileri teknoloji sağlayacak yabancı sermayenin ülkeye girişini hızlandıracak teknolojik alt yapıyı sağlamaktır (<https://kulucka.entertech.com.tr/tr/hakkimizda>).

Eğitim, mentörlük ve tecrübe aktarım programlarının yer aldığı BIGG (<https://bigg.entertech.com.tr/>); kendi işini kurmak isteyen girişimcilerin kişisel özelliklerini ortaya

koymalarını, gerekli bilgi ve beceriyi kazanmalarını, uygulamalı olarak bu yetkinlikleri elde etmelerini sağlayan bir ön kuluçka merkezi olan inventİST (<https://www.inventist.gen.tr/>); yeni ve ileri teknolojileri hedefleyen firma, girişimci ve akademisyenler için Ar-Ge çalışmalarını yürütebilecekleri üniversite, sanayi ve kamu destekli bilimsel, ekonomik ve sosyal ortamı oluşturmak ve bu ortamda elde edilen Ar-Ge çıktılarının sürdürülebilir kalkınma odaklı ticari ürün, yöntem veya hizmetlere dönüştürülmesini sağlama hedefinde olan Entertech Kuluçka (<https://www.entertech.com.tr/tr/entertech-kulucka>); teknoloji tabanlı firmaların ürünlerini satışa hazırlamak, satış yapmakta olanların mevcut kapasitelerin artırmak, uluslararası pazarlara erişim imkanı sağlamak ve potansiyel yatırımcılarla uygun işbirlikleri oluşturmak için eğitim, danışmanlık, mentörlük ve strateji geliştirme desteklerini sağlayan uluslararası hızlandırma programı olan ICUBE (<http://www.icube.com.tr/#secondPage>); farkındalık, tanıtım, bilgilendirme ve eğitim, ulusal ve uluslararası destek programları, üniversite-sanayi işbirliği, fikri sınai mülkiyet hakları, şirketleşme ve girişimcilik modülleri kapsamında İstanbul Üniversitesi öğrencilerine, araştırmacılarına, akademisyenlerine ve ENTERTECH bünyesindeki firmalara yönelik çalışmaları sürdüren İstanbul Üniversitesi Teknoloji Transfer Ofisi (<https://www.istanbultto.com/hakkimizda/>); proje ve araştırma işlemleri ile birlikte fikri ve sınai mülkiyet hakları konusunda da işlemler yapan, gelen başvuruların Fikri Sınai Mülkiyet Hakları (FSMH) Komisyonu'nda değerlendiren, bilimsel olarak değerli bulunan patentlerin, fikirlerin desteklenmesi konularında akademisyenlere destek olan İstanbul Üniversitesi Teknoloji Transfer Uygulama ve Araştırma Merkezi (TTM) (<https://ttm.istanbul.edu.tr/tr/content/merkezimiz/merkezimiz>) yukarıda da görüldüğü gibi ENTERTECH ekosistemi içerisinde yer alan birimlerdir.

İstanbul Üniversitesi'nin araştırma kapasitesi içerisinde yer alan bir diğer önemli mekanizma Uluslararası Projeler Ofisidir (UPO). UPO, uluslararası projeler çerçevesinde üniversitede görev alan araştırmacıların proje fikirlerinin değerlendirilmesi, uygun araştırma partnerlerin bulunması, projelerin yazılması ve başvuru aşamalarında bünyesine yer alan uzmanlar vasıtasıyla yönlendirici ve destekleyici bir rol oynamaktadır. Bununla birlikte uluslararası projeler konusunda araştırmacıları bilgilendirme, tanıtım, farkındalık ve eğitim faaliyetlerini de organize etmektedir (<https://upo.istanbul.edu.tr/tr/content/hakkimizda/vizyon-ve-misyon>).

İstanbul Üniversitesi bünyesinde araştırma faaliyetlerini desteklemek üzere ileri düzeyde analizler gerçekleştiren laboratuvarlar bulunmaktadır. Bu laboratuvarların bilgilerine İstanbul Üniversitesi Araştırma Laboratuvarları Bilgi Sistemi üzerinden ulaşılabilmektedir (<https://arlab.istanbul.edu.tr/arlab/front/>). Bunun yanı sıra İstanbul Üniversitesi 3 Boyutlu Tıbbi ve Endüstriyel Tasarım Laboratuvarı (3B TETLab) ile öğrenci ve akademisyenler sağlık alanında düşündükleri yeni ve yaratıcı fikirleri elle tutulur hale getirebilmekte ve hayata geçirme imkânı bulmaktadırlar. 3B TETLab İstanbul'da yaratıcı endüstrilerin

gelişmesi ile İstanbul'un sağlık teknolojisi alanındaki küresel rekabet gücünü ortaya koyması ve uluslararası değer zincirinde yüksek katma değerli ürün sayısının artmasını amaçlayan bir laboratuvarıdır (<https://tetlab.istanbul.edu.tr/tr/>).

Türkiye'nin ilk özel teşebbüs teknoloji geliştirme merkezi olan CEOTEKMER, İstanbul Üniversitesi'nin bir başka önemli araştırma merkezidir. Bu yapıda savunma sanayi, ilaç, tıbbi cihaz, biyoteknoloji, nanoteknoloji, genetik, robotik, makine, kimya, bilgi ve iletişim teknolojileri, elektrik/elektronik yazılım ve yapay zekâ gibi alanlarda üniversiteler ve bu alanların eğitmenleri teknoloji üreten sanayilerle bir araya gelme fırsatını bulmaktadır (<https://www.ceotekmer.com/>). Yine İstanbul Üniversitesi'nin kurucu ortaklarından biri olduğu Teknopark Esenler; üniversite, sanayi, araştırma merkezleri, girişimciler ve piyasalar arasındaki işbirliğini artıran, bilgi ve teknoloji transferlerini birleştiren, Ar-Ge'ye dayalı ileri teknoloji ürün ve hizmetlerin üretilmesine uygun altyapı, üst yapı ve hizmetleri sunma amacıyla kurulmuştur (<https://esenler.bel.tr/haberler/genel/teknopark-esenler-kuruldu/>).

İstanbul Üniversitesi'nin özellikle sağlık alanındaki araştırma faaliyetlerinde önemli bir yeri olan İlaç Uygulama ve Araştırma Merkezi; ilaç ve kozmetik sanayinin araştırma ve geliştirme çalışmaları sırasında ihtiyaç duyduğu klinik ve laboratuvar projelerini tasarlamayı, uygulamayı ve projeler sonucunda elde edilen verileri raporlamayı amaçlamaktadır. Ayrıca ilaç araştırma geliştirme çalışmaları içerisinde yer alan ve özellikle ilaçların farmakokinetik davranışını incelemeyi amaçlayan FAZ I çalışmaları ulusal ve uluslararası düzenlemelere uygun olarak yapma hedefini de taşımaktadır (<https://ilac.istanbul.edu.tr/tr/content/hakkimizda/ilam>).

İstanbul Üniversitesi'ne araştırma konseptine güç katan yapılardan biri de araştırma enstitüleridir. Bu bağlamda Aziz Sancar Deneysel Tıp Araştırma Enstitüsü, Deniz Bilimleri ve İşletmeciliği Enstitüsü, Havacılık Psikolojisi Araştırmaları Enstitüsü, Onkoloji Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Çocuk Sağlığı Enstitüsü, Uluslararası Soykırım ve İnsanlığına Karşı İşlenen Suçlar Enstitüsü ve İslam Tetkikleri Enstitüsü'nün her biri kendi alanlarında özgün ve nitelikli araştırmalara imza atmaktadır.

Fikri sınai mülki hakların korunmasına, üniversite-sanayi iş birliklerinin gelişmesine, girişimci akademisyen sayısının artmasına katkıda bulunmayı hedeflemektedir. İstanbul Üniversitesinin de araştırma öncelikleri kapsamında araştırma faaliyetlerinin nitelik olarak güvence altına alınması, BAP Birimi desteklerinden yararlanan akademisyenlerin yayın çıktılarının takip edilmesi, çalışmalarını etki faktörü yüksek dergilerde yayına dönüştüren araştırmacıların öncelikli olarak desteklenmesi sağlanmaktadır. Kurumdaki araştırma-geliştirme süreçleri ile eğitim-öğretim süreçlerinin birlikte yürütülebilmesi amacıyla belirli disiplinlerde, öğrencilerin de katılımının sağlandığı proje çalışmaları gerçekleştirilerek, bunların çıktılarının ilgili kurullarda değerlendirilmesi sonucunda müfredat güncellemelerine gidilmektedir.

Araştırma Süreci Döngüsü ve Sürdürülebilirliği

İstanbul Üniversitesi fiziki/teknik altyapısını ve mali kaynaklarını, araştırma öncelikleri kapsamındaki faaliyetleri gerçekleştirecek şekilde planlamaktadır. Kurum içi kaynakların araştırma faaliyetlerine tahsisi, BAP Birimi aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. İhtiyaçlar ve geri dönüşler çerçevesinde bu kriterler her yıl gözden geçirilmektedir. İstanbul Üniversitesi tarafından verilen araştırma desteklerinin bütçe dağılımı; proje türü, araştırma alanı, öncelikli alanlar ve teknik alt yapı geliştirme projeleri gözetilerek yapılmaktadır. İstanbul Üniversitesi, kaynakların etkin/verimli kullanımını sağlamak ve ilave kaynak temin edilebilmesi adına iç/dış paydaşlarla iş birliğini ve kurum dışından kaynak teminini teşvik etmek amacıyla “Kurum Dışı Ortak Katılımlı Araştırma Projesi” desteği vermektedir ([https://bap.istanbul.edu.tr/tr/content/proje-turleri/normal-arastirma-projesi-\(nap\)](https://bap.istanbul.edu.tr/tr/content/proje-turleri/normal-arastirma-projesi-(nap))). İstanbul Üniversitesi, araştırma faaliyetlerinin etik kurallara uygun olarak yürütülmesi ve “Fikri Sınai ve Mülki Hakların Korunması” için faaliyet gösteren TTO üzerinden patentleme ve ticarileştirme süreçlerinin danışmanlığını yapmaktadır. Patent ve ticarileştirme süreçleri Fikri Sınai ve Mülki Hakların Korunması Komisyonu tarafından değerlendirilmektedir. Bu faaliyetlerde nihai karar verici TTM ve İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü’dür. İstanbul Üniversitesi’nin temel amacı, mevcut araştırma kaynaklarının etkin kullanımı ve araştırmaya ayrılan fon miktarının artırılmasıdır. Bu amaçla, araştırma bütçesi her yıl gözden geçirilen ve araştırmacılara ilan edilen Türkiye’nin ve Üniversitenin öncelik alanlarına göre tahsis edilmektedir ([https://bap.istanbul.edu.tr/tr/content/proje-turleri/oncelikli-alan-arastirma-projeleri-\(onap\)](https://bap.istanbul.edu.tr/tr/content/proje-turleri/oncelikli-alan-arastirma-projeleri-(onap))). Her yılın başında alanlar, proje türleri ve bütçe belirlenerek üçer aylık dönemlerde bütçe kullanımı izlenmektedir. Mevcut cihazların yeniden alımının engellenmesi, Taşınır Kayıt Kontrol Sistemi aracılığıyla sağlanmaktadır.

İstanbul Üniversitesi’nin araştırma bütçesi tahsislerindeki diğer bir temel politikası ise çıktı odaklı kaynak kullanımudur. Yeni proje başvuruları araştırmacının performans çıktılarına göre değerlendirilmekte ve beklenen çıktıları sağlayamayan yürütücü araştırmacılar öncelikle desteklenecek grubun dışına alınmaktadır. Benzer şekilde araştırma alanlarının genel sonuç çıktılarında beklenen sonuçları üretmeyen araştırma alanları öncelikli alanlardan çıkarılmaktadır. Bütçenin etkin kullanımı amacıyla yürütücü ve yardımcı araştırmacıların tecrübe ve birikimleri ile konunun Türkiye’nin ve Üniversitenin öncelikleriyle uyumlu olması temel koşul olarak dikkate alınmaktadır. Projelerin bilimsel, teknolojik ve toplumsal alanlarda yenilik, değişim, iş birliği geliştirmesi ve sorunlara çözümler getirerek etki alanı oluşturması kriterleri önemle gözetilmektedir. İstanbul Üniversitesi araştırma bütçesinin arttırılmasına yönelik olarak aşağıdaki yolları izlemektedir:

- Döner sermaye gelirlerinden araştırmaya daha fazla kaynak ayrılması,
- Gerek iç gerekse dış kaynaklı araştırma bütçelerinin her koşul ve fırsatta arttırılması,

- İş dünyasının sorunlarının çözüm merkezi olarak iş dünyasından daha fazla araştırma geliri elde edilmesi,
- Üniversitemizin sahip olduğu patentlerin ticarileştirilmesidir.

Araştırma bütçesinin maksimizasyonunun proje üretimi artışına bağlı olması nedeni ile İstanbul Üniversitesi, proje geliştirici faaliyet ve mekanizmalara odaklanmaktadır. Bu nedenle, proje başvuru ve eş finansman desteği bir proje türü olarak BAP Birimi proje türleri içinde yer alırken, dış kaynaklı ve özellikle iş dünyası ile ortak proje geliştirilmesi güçlü bir biçimde desteklenmektedir. Araştırma desteği için kurumsal yapı tüm bileşenleri (TTM, TTO, UPO, Patent Değerleme Komisyonu vb.) ile tesis edilmiş olup, Klinik Araştırmalar Mükemmeliyet Uygulama ve Araştırma Merkezi ile İstanbul Üniversitesi İlaç Araştırmaları Merkezi bu mekanizmalardan değerli örneklerdir. Proje üretim faaliyetlerinin İstanbul Üniversitesi'nin bütün tabanına yayılması araştırma alanındaki politikalardan biridir. Daha fazla öğretim üyesinin araştırmacı grubuna dâhil edilmesi ve hatta lisans düzeyindeki geniş öğrenci kitlesinde proje kültürünün yerleştirilmesi hedeflenmektedir. Yine Türkiye'de özel sektörün Ar-Ge bütçesindeki artış ve iş dünyasının sorunlarına yönelik araştırmaların ticarileşme kabiliyeti dikkate alınarak Üniversitenin temel amacı, özel sektör merkezli kaynak yaratmaktır. Özel sektörün sorunlarına yönelik çalışmalar hem büyük fonlar yaratmakta hem de eğitim öğretim kalitesi ve Üniversitenin mezunlarının iş gücü piyasasına girişini kolaylaştırıcı sonuçlar doğurmaktadır. Burada gerçekleştirilmesi arzu edilen husus, üniversitenin bilgi birikimi ve yetiştirmiş insan gücü ile sanayinin mevcut tecrübesi ve finansal gücünün birleştirilmesi sonucu ortaya çıkacak olan bilimsel, teknolojik ve ekonomik değerlerden her iki tarafın da faydalanmasını sağlamaktır.

Bu aşamada atılan ilk adım, projenin stratejik içeriğinin belirlenmesidir. Bu bağlamda ilk olarak firmanın araştırma portfolyosu (hedeflenen Ar-Ge projelerini) incelenerek muhtemel iş birliklerini saptanmakta ve bu çalışmada yer alabilecek öğretim üyeleri araştırılmaya başlanmaktadır. Doğru öğretim üyesinin tespit edilmesi ile beraber ortak toplantı gerçekleştirilerek proje hazırlanması ve yürütülmesi aşamasında teknik olarak izlenecek yol haritası hazırlanmaktadır. Bu aşamada irdelenen önemli konulardan biri, projenin kamu destekleriyle mi yoksa firma tarafından mı finanse edileceğidir. Projenin kabulünde Ar-Ge içeriği, proje çağrılarının uygunluğu ve finansman durumu göz önünde bulundurulurken her iki paydaş için de en doğru kararın verilmesine özen gösterilmektedir. İşbirliğinin sözleşme aşamasında kapsamı daha da netleştirilerek projenin süresini ve bütçesi belirlenir. Fikri hakların etkin olarak korunduğu bir ortam oluşturmak amacıyla taraflar arasında uygun sözleşmelerin imzalanması sağlanır. Fikri hakların etkin olarak korunmadığı bir ortamda yeni teknolojiye dayalı yatırımların, Ar-Ge faaliyetlerinin ve verimlilik artışı sağlanmasının istenilen düzeyde olamayacağı taraflara aktarılmaktadır. Fikri hakların korunma işlemleri tamamlandıktan sonra,

ortaya çıkması planlanan ürün veya sürecin ticarileşebilme potansiyeli üzerinde durulmaktadır. Ticarileştirilmesi hedeflenen buluş ile ilgili ilk olarak; ilgili teknolojinin tanımlanması, müşterilere sunacağı avantajların ve özelliklerinin açıklanması, teknolojinin pazarına ilişkin potansiyelin, pazar büyüklüğünün, müşteri ihtiyaçlarının tanımlanması, rekabetin, alternatif teknolojilerin ve fikirlerin değerlendirilmesi, pazara girişin önündeki temel engellerin belirlenmesi ve yaygınlaştırma stratejileri başlıkları altında başarılı değerlendirmeler gerçekleştirilmektedir. Dış kaynaklı fon tedarikinin mümkün olması ulusal ve uluslararası düzeylerde etkili çıktı üretebilecek projelere bağlı olduğundan, bu fonlardan daha fazla yararlanmak ve çıktılarını izlemek için etkin işleyen kurumsal yapılar tesis edilmiştir. Araştırma bütçesinin bütünlük izleme ve yönetimi AVESİS sistemi kullanılarak gerçekleştirilmektedir. Proje sonuçları her üç ayda bir değerlendirilmektedir. İstanbul Üniversitesinde araştırma bütçesinin izlenmesi ve yönetimi için kullanılan diğer sistemler şunlardır:

- Bilimsel Araştırma Projeleri Başkanlığı ve Kalkınma Bakanlığı Projeleri için BAPSİS,
- İstanbul Kalkınma Ajansı için KAYS,
- Klinik Araştırmalar Mükemmeliyet Uygulama ve Araştırma Merkezi için KAV'dır.

Bu yazılımlar araştırma bütçe yönetiminin proje düzeyinde takvimlendirilmesi ve takibinde başarılı bir şekilde kullanılmaktadır.

Dış kaynak çeşitliği dikkate alınarak TTM, TTO, UPO, Klinik Araştırmalar Mükemmeliyet Uygulama ve Araştırma Merkezi ayrı ayrı yapılandırılmış, nitelikli insan kaynağı ve yeterli bütçe tahsis edilmiştir. Bu ofisler kendi alanlarında gerek yetkin personeli gerekse ülkemizin ilgili kurumlarının uzmanları ile iletişime geçerek eğitim düzenlemektedir. Bu eğitimler hem üniversite genelinde dış kaynak kullanımına yönelik farkındalığı arttırmayı, hem de proje yazımına yönelik bilgi seviyesini yükseltmeyi hedeflemektedir. Tüm ofislerimiz alanlarında proje yazma ve danışmanlık hizmeti vermektedir.

Araştırma Yetkinlikleri ve Performans Takibi

Türkiye'de Üniversitelerin yetkinliklerine ilişkin en kapsamlı çalışma, TÜBİTAK tarafından ilki 2016 yılında oluşturulan ve 2021 yılında güncellenen Üniversitelerin Alan Bazında Yetkinlik Analizi'dir. Bu analiz, Üniversitelerin araştırma alanları bazında performanslarının birbirleri ile karşılaştırılmasını ve her bir Üniversitenin yetkin oldukları alanların saptanmasını amaçlamaktadır. 2021 yetkinlik analizinde 160 Üniversite, 130 alt araştırma alanı kapsamında değerlendirilmiştir. Buna göre yetkinlik analizi oluşturulurken iki ana boyut kullanılmıştır. Bunlar %60 ağırlığa sahip olan

kalite boyutu ve %40 ağırlığa sahip olan hacim boyutudur. Kalite boyutundaki göstergeler; yayınların bağlı atıf etkisi, nitelikli yayın üretme kapasitesi, akademisyen verimliliği, Ar-Ge ve yenilik projelerinin niteliği, sanayiye katkıda bulunacak nitelikli yayın üretme kapasitesi, Türkiye'nin uluslararasılaşmasına katkı ve Üniversitenin uluslararasılaşmasına katkıdır. Hacim boyutundaki göstergeler ise; dünyadaki akademik birikime katkı, akademik değer yaratan kritik kitle, Ar-Ge ve yenilik proje hacmine katkı ve Üniversitenin Türkiye'ye görece bağlı odaklanma endeksidir (TÜBİTAK, 2021, s. 15–16). Bahsi geçen gösterge seti ve ağırlıklandırma Tablo 10'da verilmektedir.

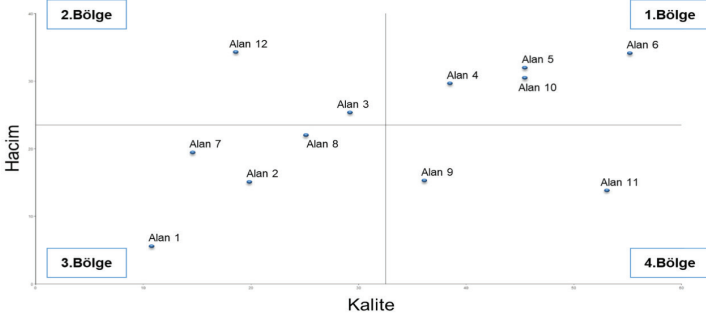
Tablo 10
Gösterge Seti ve Ağırlıklandırma (TÜBİTAK, 2021a, s. 18)

Boyutlar	Göstergeler	Pay	Payda
Hacim %40	Dünyadaki Akademik Birikime Katkı	İlgili alanda üniversite toplam yayın sayısı	İlgili alanda dünya toplam yayın sayısı
	Akademik Değer Yaratan Kritik Kitle	İlgili alanda üniversitede yayın yapmış olan akademisyen sayısı	İlgili alanda Türkiye'de yayın yapmış olan akademisyen sayısı
	Ar-Ge ve Yenilik Proje Hacmine Katkı	İlgili alanda toplam üniversite proje bütçesi	İlgili alanda toplam TÜBİTAK proje bütçesi
	Üniversitenin Türkiye'ye Görece Bağlı Odaklanma Endeksi	Üniversitenin ilgili alandaki yayınlarının toplam yayınlarına oranı	Türkiye'de ilgili alandaki yayınların toplam yayınlara oranı
Kalite %60	Yayınlarnın Bağlı Atıf Etkisi	İlgili alanda üniversite yayın başına atıf sayısı	İlgili alanda dünya yayın başına atıf sayısı
	Nitelikli Yayın Üretme Kapasitesi	İlgili alanda dünyada en çok atıf alan ilk %10'luk dilime giren yayın sayısı	Üniversitenin ilgili alandaki yayın sayısı
	Akademisyen Verimliliği	İlgili alanda üniversite yayın sayısı	İlgili alanda yayın yapan akademisyen sayısı
	Ar-Ge ve Yenilik Projelerinin Niteliği	İlgili alanda üniversite ortalama proje bütçesi	İlgili alanda ortalama TÜBİTAK proje bütçesi
	Sanayiye Katkıda Bulunacak Nitelikli Yayın Üretme Kapasitesi	İlgili alanda patentler tarafından atıflanan üniversite yayın sayısı	-
	Türkiye'nin Uluslararasılaşmasına Katkı	İlgili alanda üniversitenin yapmış olduğu uluslararası yayın sayısı	İlgili alanda Türkiye'den yapılan uluslararası yayın sayısı
	Üniversitenin Uluslararasılaşmasına Katkı	İlgili alanda üniversitenin yapmış olduğu uluslararası yayın sayısı	İlgili alanda üniversiteden yapılan toplam yayın sayısı

TÜBİTAK, Üniversitelerin alan bazlı yetkinliklerini bir grafik yardımıyla değerlendirmektedir. Grafiğin dikey eksenini hacim; yatay eksenini ise kalite boyutu temsil etmektedir. Bununla birlikte grafik 4 bölgeye ayrılmıştır. Değerlendirmeye alınan her bir Üniversite'nin birinci bölgesinde yer alan alt alanlar; diğer Üniversitelerin aynı alt alanlarına göre hacim ve kalite boyutunun her ikisinde de daha yüksek olduğu;

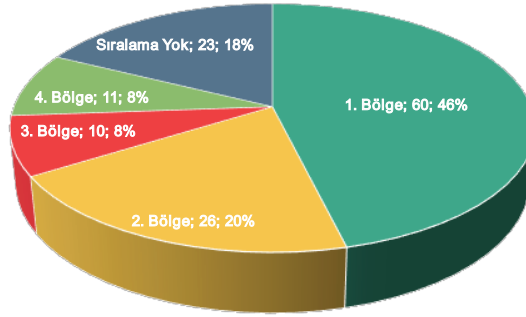
ikinci bölge hacminin yüksek, kalite boyutunun görece düşük olduğu; üçüncü bölge kalite ve hacim boyutunun her ikisinin de düşük olduğu; dördüncü bölge ise kalite boyutunun yüksek, hacim boyutunun düşük olduğu alanı ifade etmektedir. Buna ilişkin grafik aşağıda yer almaktadır.

Şekil-3: Örnek Üniversite Grafiği

Grafik 4. Üniversitelerin alan bazlı yetkinlik grafiği (TÜBİTAK, 2021, s. 28)

Grafik 5, İstanbul Üniversitesi'nin yetkinlik analizini özetlemektedir. Buna göre İstanbul Üniversitesi 130 alt alanın 60'ında (%46) birinci bölgede; 26 alt alanda (%20) ikinci bölgede; 10 alt alanda (%8) üçüncü bölgede ve 11 alt alanda (%8) dördüncü bölgede yer almaktadır. 23 alt alanda ise İstanbul Üniversitesi yetkinlik grafiğinde yer almamaktadır. Tüm bu sonuçlar tek bir potada değerlendirildiğinde yetkinlik analizi içerisinde yer alan 160 Üniversite arasında İstanbul Üniversitesi'nin 60 alt alanda öncü olduğu görülmektedir. Bununla birlikte 26 alt alanda hacim, 11 alt alanda ise kalite boyutunda karşılaştırılan diğer Üniversitelerin önünde yer almaktadır. Grafikteki hacim ve kalite boyutuna göre iyileştirilmesi gereken tüm alt alanlar İstanbul Üniversitesi araştırma politikası çerçevesinde göz önünde bulundurulmakta ve makro aksiyonlar içerisinde planlama dahilinde değerlendirilmektedir.

Grafik 5. İstanbul Üniversitesi yetkinlik analizi

YÖK, TÜBİTAK Yetkinlik Analizi sonuçlarını da göz önünde bulundurarak “Araştırma Üniversiteleri Üniversite Bazında Odak Alan Eşleştirmeleri” programını hayata geçirmiştir. Bu kapsamda İstanbul Üniversitesi’ne; 11. Kalkınma Planı kapsamında dört (Gıda Arzı Güvenliği (Su Ürünleri), İlaç (İlaç Teknolojileri), Tıbbi Cihaz (Biyomedikal Ekipman Teknolojileri) Tıbbi Tanı Kitleri); Sağlık alanında dört (Hematoloji, Onkoloji, İmmünoloji, Aşı); Fen / Mühendislik alanında iki (Optik, Elektrooptik, Fotonik ile Uzay Bilimleri ve Uydu Teknolojileri) Sosyal alanda altı (Arkeoloji, Dil ve Edebiyat, Sosyoloji, Hukuk, Tarih, Kentleşme) olmak üzere toplamda 16 alanda daha da yoğunlaşması açısından alan tanımlanmıştır. Bu eşleştirmeler Tablo 11’de sunulmuştur.

Tablo 11

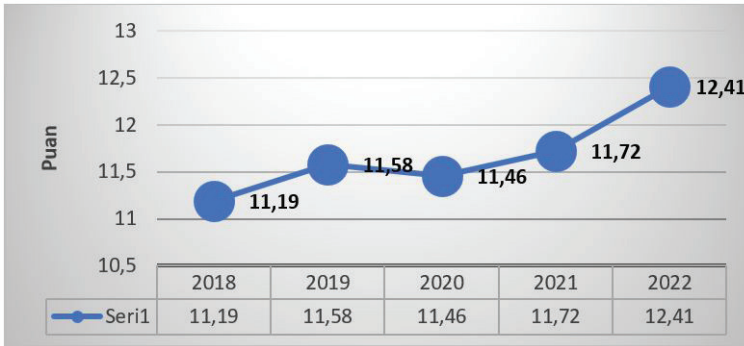
Araştırma Üniversiteleri Üniversite Bazında Odak Alan Eşleştirmeleri – İstanbul Üniversitesi (İstanbul Üniversitesi Kalite Koordinatörlüğü, 2021b).

Sosyal	Fen/ Mühendisli	Sağlık	11. Kalkınma Planı
Arkeoloji	Optik, Elektrooptik, Fotonik	Klinik Araştırmalar (Hematoloji, Onkoloji, İmmünoloji, Aşı)	Gıda Arzı Güvenliği (Su Ürünleri)
Dil ve Edebiyat	Uzay Bilimleri ve Uydu Teknolojileri		İlaç (İlaç Teknolojileri)
Sosyoloji			Tıbbi Cihaz (Biyomedikal Ekipman Teknolojileri, Tıbbi Tanı Kiti)
Hukuk			
Tarih			
Kentleşme			

Bu alan eşleştirmeleri çerçevesinde İstanbul Üniversitesi bünyesindeki öğretim elemanlarına bilimsel çalışmalarını bu alana doğru yönlendirmeleri hususunda farklı zaman ve zeminlerde geniş çaplı bilgilendirmelerde bulunmuştur. Diğer Araştırma Üniversitelerinin öncelikli alanları da gözetilerek; ilaç teknolojileri alt alanında Boğaziçi Üniversitesi'yle, tıbbi tanı kiti alt alanında Gebze Teknik Üniversitesi'yle, su ürünleri alt alanında Orta Doğu Teknik Üniversitesi'yle ve biyomedikal ekipman ve teknolojileri alt alanında İstanbul Teknik Üniversitesi ile güçlü iş birliğiyle hızlı bir şekilde hayata geçirilmiştir.

Çalışmanın buraya kadar olan kısmında anlatılan araştırma stratejisi, kurumsal araştırma yapısı, araştırma süreci ve döngüsü ile araştırma etkinliğinin etkin kullanılması sonucunda İstanbul Üniversitesi, dünya üniversite sıralamalarının (11 ranking kuruluşu) tamamında yer alan dört Türk Üniversitesinden biri olma özelliğini taşımaktadır. İstanbul Üniversitesi Kalite Koordinatörlüğü, Üniversitenin uluslararası derecelendirme kuruluşlarına temin etmek üzere veri toplanması, verilerin sisteme girişinin sağlanması ve detaylı analizlerinin yapılması hususlarında birincil derecede sorumluluk üstlenmektedir.

Tablo 12 incelendiğinde; İstanbul Üniversitesi'nin dünyanın en başarılı üniversitelerinin derecelendirildiği ARWU (The Academic Ranking of World Universities) 2022 sıralamasında ilk 500'de yer alan tek Türk Üniversitesi olduğu görülmektedir. İstanbul Üniversitesi'nin dünyada ilk 500 üniversite arasına girdiği bir diğer saygın derecelendirme kuruluşu ise CWTS LEIDEN olmuştur.

Grafik 6. İstanbul Üniversitesi ARWU 2018-2022 arası performansı.

Grafik 6, İstanbul Üniversitesi'nin ARWU 2018-2022 yılları arasındaki toplam puan performansını göstermektedir. Buna göre Üniversitenin istikrarlı bir şekilde yükseliş sergilediği görülmektedir.

Tablo 12
Araştırma Üniversitelerinin Dünya Sıralamalarındaki Durumu (2021) (İstanbul Üniversitesi Kalite Koordinatörlüğü, 2022a).

	Üniversite	URAP	WEBOMETRICS	ARWU	CWUR	LEIDEN	NTU	QS	RUR	SCI MAGO	THE	US NEWS&WORLD REPORT	SIRALAMA SAYISI
1	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	788	497	950	573	600	775	555	425	677	700	484	11
2	Hacettepe Üniversitesi	524	619	750	650	456	575	900	388	617	700	510	11
3	İstanbul Üniversitesi	626	726	450	673	376	675	900	527	628	1100	712	11
4	İstanbul Teknik Üniversitesi	753	590	950	682	536	775	725	456	655	700	577	11
5	Boğaziçi Üniversitesi	1245	623		637	1138	725	725	387	670	900	287	10
6	Bilkent Üniversitesi	1122	757	940	940	1003		595	353	546	700	643	9
7	Koç Üniversitesi	990	841		1160	1031		515	354	674	550	681	9
8	Sabancı Üniversitesi	1575	1097		1534			545	396	691	550	945	8
9	Ankara Üniversitesi	770	717	850	652	643		900	503	671	1201	689	10
10	Ege Üniversitesi	883	964	950	839	616		1100	605	697		1111	9
11	Gazi Üniversitesi	902	964	950	844	642		1100	619	722		1184	9
12	Yıldız Teknik Üniversitesi	1075	1082		1045	748		1200	662	768	1100	1063	9
13	Dokuz Eylül Üniversitesi	962	1004	750	1142	728		1200		739		1132	8
14	Marmara Üniversitesi	996	1017		997	861		1200		708		916	7
15	Atatürk Üniversitesi	1044	1042		1304	817				725	1100	1219	7
16	Çukurova Üniversitesi	1301	1097	913	913	929		1200		740		947	7
17	Fırat Üniversitesi	1147	1320	1495	1495	960				749		1358	6
18	Karadeniz Teknik Üniversitesi	1238	1348	1442	1442	916				771		1423	6
19	Bursa Uludağ Üniversitesi	1407	1250	1339	1339	1023				753		1494	6
20	Gebze Teknik Üniversitesi	1613	1467	1895	1895				602	781		1579	6
21	İzmir Yüksek Teknoloji Ens.	2009	1380	1145	1145			1100		694		777	6
22	İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa	1045	1202	1372	1372						900	1286	5
23	Erciyes Üniversitesi	1151	1270							733		1467	4

Türkiye’deki yükseköğretim kurumlarının akademik başarılarını değerlendirmek amacıyla 2009 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi Enformatik Enstitüsü bünyesinde kurulan URAP (University Ranking by Academic Performance), sahip olduğu metodoloji yoluyla her yıl düzenli olarak üniversitelerin başarı sıralamasını yayınlamaktadır. URAP 2022-2023 Türkiye sıralamasına göre İstanbul Üniversitesi, araştırma üniversiteleri içerisinde ilk beş sırada yer almıştır. Puanlamaya esas olan kriterlere göz atıldığında İstanbul Üniversitesi’nin makale, atıf, bilimsel doküman ve doktora puanlarında oldukça başarılı olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 13

URAP 2022-2023 Türkiye Üniversite Sıralaması (İstanbul Üniversitesi Kalite Koordinatörlüğü, 2022b)

ARAŞTIRMA Ü. DURUMU	URAP	SIRA	Makale Puanı	Atıf Puanı	Bilimsel Doküman Puanı	Doktora Puanı	Öğretim Üyesi/Öğrenci Puanı	Uluslararası İspirliği Puanı	Yurtiçi İspirliği Puanı	TÜBİTAK Proje Puanı	TOPLAM PUAN
VAKIF	KOÇ ÜNİVERSİTESİ	1	180.7	183.0	181.2	134.7	62.2	108.8	67.0	180.1	1097.7
A2	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ	2	170.4	174.0	180.0	183.6	53.8	97.4	68.8	155.3	1083.3
A1	ORTA DOĞU TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	3	157.0	171.4	178.8	177.2	30.6	98.6	62.6	193.2	1069.4
A2	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ	4	145.5	164.7	171.1	199.0	48.5	92.0	68.2	130.9	1019.9
A1	İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	5	150.7	162.0	171.2	174.7	39.9	93.1	59.3	162.4	1013.4
A2	ANKARA ÜNİVERSİTESİ	6	149.4	154.8	163.5	200.0	43.5	90.4	64.9	146.1	1012.7
VAKIF	SABANCI ÜNİVERSİTESİ	7	164.8	175.3	164.3	114.3	53.2	104.9	43.7	167.4	987.9
A3	GAZİ ÜNİVERSİTESİ	8	145.0	151.0	160.9	195.3	60.0	80.5	70.3	115.1	978.1
A2	EGE ÜNİVERSİTESİ	9	141.0	147.9	155.2	159.9	58.2	84.9	59.3	160.7	967.0
VAKIF	İHSAN DOĞRAMACI BİLKENT ÜNİVERSİTESİ	10	144.8	173.5	162.6	101.2	40.7	99.2	45.9	177.0	944.9
A2	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ- CERRAHPAŞA	11	146.1	150.7	150.0	163.0	69.5	81.2	63.3	88.5	912.3
A2	GEZBE TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	12	136.5	147.3	143.5	127.7	48.6	79.6	57.7	168.6	909.5
A2	YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	13	141.5	150.0	153.2	158.9	27.5	77.2	59.3	124.5	892.1
A1	BOĞAZIÇI ÜNİVERSİTESİ	14	130.6	150.9	163.8	121.1	42.3	91.4	44.9	140.3	885.1
A3	MARMARA ÜNİVERSİTESİ	15	132.3	140.8	145.6	169.6	45.5	80.9	55.8	114.3	884.8
A3	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	16	133.1	142.7	145.1	141.2	49.2	78.8	57.3	133.0	880.4
A2	ERCİYES ÜNİVERSİTESİ	17	137.4	142.6	145.2	145.9	40.9	77.1	59.8	129.5	878.3
A3	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ	18	133.6	144.4	138.3	157.3	55.3	73.6	58.2	114.5	875.3
A2	İZMİR YÜKSEK TEKNOLOJİ ENSTİTÜSÜ	19	125.1	133.1	147.8	111.8	47.8	73.6	44.0	173.1	856.4
A3	FIRAT ÜNİVERSİTESİ	20	135.6	149.6	140.6	119.4	58.8	79.5	55.1	113.1	851.7
A3	KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	21	123.8	137.3	138.7	127.0	59.8	70.5	56.5	136.5	850.2
A3	ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ	23	130.2	134.4	149.1	135.3	47.6	75.1	58.3	103.9	833.8
A3	BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ	40	119.7	129.6	129.7	69.8	40.8	74.4	48.2	115.5	727.7

İstanbul Üniversitesi Kalite Koordinatörlüğü, yukarıda bir kısmı ifade edilen İstanbul Üniversitesi araştırma yetkinlikleri ve performans takibini etkin şekilde gerçekleştirerek iyileşmeye açık yönlerin tespit edilmesi ve geleceğe yönelik strateji ve programların belirlenmesi hususlarında önemli bir rol oynamaktadır. Tüm bu çalışmaların üst yönetime düzenli olarak raporlanması ve kapsamlı bir değerlendirmeye zemin oluşturması, Üniversitenin araştırma özgünlüğüne yönelik önemli bir perspektif olarak dikkat çekmektedir.

Sonuç

Tarihsel kökeni; toplumların ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel ve dini gelişimlerinde oynadığı farklı rol ve sorumluluklar; evrensel bilginin oluşturulması, sınıflandırılması, geliştirilmesi, paylaşımı ve toplam fayda sağlayacak şekilde kullanılması süreçlerine öncülük etmesi nedeniyle Üniversite olgusu, hemen her dönem üzerinde en fazla konuşulan, düşünülen, tartışılan unsurların başında gelmiştir. İkinci Dünya Savaşına kadar “kitlesel eğitim” fonksiyonuyla ön plana çıkan Üniversitelerin bu tarihten sonra “araştırma” faaliyetlerine de ağırlık verdikleri bilinmektedir.

Araştırma odaklı yönetim felsefesi ile hareket eden Üniversitelerin aslında sadece araştırma sorumluluğunda değil diğer başlıca sorumlulukları olan eğitim-öğretim ve topluma katkı faaliyetlerinde de kusursuzluğu temsil etmeye çalıştıkları ve bu bağlamda kendine has bir ekosisteme sahip oldukları görülmektedir. Bu ekosisteme dünyada en fazla sarılan Üniversitelerin ABD ve Japonya olduğu ve her iki ülkenin de dünyanın en rekabetçi ülkeleri sıralamalarında ön sıralarda yer aldıkları önemli bir ayrıntı olarak göze çarpmaktadır.

Türkiye’de ağırlıklı olarak kitlesel eğitim veren kurumlar olarak yapılanmış bulunan Üniversiteler, 2017 yılında YÖK tarafından ilan edilen “Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesi” kapsamında araştırma üniversitesi olarak anılmaya başlamışlardır. İlk olarak YÖK Başkanlığındaki üst heyetin belirlenen kriterler çerçevesinde Üniversiteleri değerlendirmeleri ve Rektörlerle yapmış oldukları mülakat sonuçlarına göre 10 asil 5 yedek araştırma üniversitesiyle başlayan bu süreç, zaman içerisinde yine YÖK bünyesinde oluşturulan İzleme ve Değerlendirme Komisyonu’nun araştırma kapasitesi, araştırma kalitesi, etkileşim ve işbirliği ana başlıklarındaki 33 performans izleme kriteri marifetiyle yapılan değerlendirme sonucuna göre tespit edilmeye başlanmıştır. 2020 yılında yapılan değişiklikle birlikte aday araştırma üniversitesi statüsü kaldırılmış ve 20 devlet ile 3 vakıf üniversitesi araştırma üniversitesi kapsamında yer almaya başlamıştır. Araştırma üniversitesi sürecine açıklanmaya başlandığı ilk andan itibaren dahil olan İstanbul Üniversitesi, yıllar içerisinde performansını daha da artırmış ve son açıklanan 2021 yılı Devlet Araştırma Üniversiteleri sıralamasında beşinci sırada yer almıştır.

İlk bakışta sosyal bilimler ağırlıklı bir yapıya sahip olduğu görülen ve bu nedenden dolayı belki de kendisinden bu denli bir performans beklenmeyen İstanbul Üniversitesi’nin bu başarısı, aslında bu makalenin yazılma nedeni olarak da tespit edilmiştir. İstanbul Üniversitesi’nin sahip olduğu araştırma stratejisini, kurumsal araştırma yapısını, araştırma süreci döngüsünü ve bunun sürdürülebilirliğini, araştırma yetkinliklerini ve performans takibini geniş bir yelpazede değerlendiren bu çalışmanın ortaya koyduğu sonuçlar açısından Türkiye’deki pek çok üniversiteye yol gösterici nitelikte olduğu düşünülmektedir. Buna göre belirgin, kurumsal ve vizyoner bir

araştırma politikasına sahip olan ve bunu üniversitenin tüm paydaşlarına yayarak olgunlaştıran; araştırma amaç ve ilkelerini ilgili dönemin stratejik planı içerisinde derinleştiren; etkin bir araştırma sürecinin işleme için güçlü bir kurumsal yapı oluşturan Üniversitelerin mental hazırlıklarını uygulamaya geçirme aşamasına getirdiği rahatlıkla söylenebilir. Uygulama aşamasında bir süreç döngüsünün oluşturulması ve bunun yıllar içerisinde geliştirilmesi yine önemli hususlardan bir tanesini oluşturmaktadır. Sürdürülebilir bir araştırma döngüsünün değişim ve dönüşümlere karşı duyarlı olması ve bunu bir stratejik odaklanma mekanizması olarak görmesi çok önemlidir. İstanbul Üniversitesi'nin bahsi geçen tüm bu süreçleri, Üst Yönetimin stratejik bakışı, politika oluşturma ve program yürütme becerisiyle başarılı bir şekilde gerçekleştirdiği ortadadır.

Araştırma Üniversitelerinin en fazla odaklanmaları gereken konuların başında sahip oldukları yetkinlikleri iyi bilmeleri ve bunları doğru zaman ve zeminlerde kullanmaları gelmektedir. Bu anlamda TÜBİTAK'ın ilk olarak 2016 yılında yayımladığı ve 2021 yılında güncellediği “Üniversitelerin Alan Bazında Yetkinlik Analizi” sonuçları önemli fikir vermektedir. Kalite ve hacim boyutlarında 160 Üniversitenin 130 alt araştırma alanında değerlendirildiği analiz sonucunda İstanbul Üniversitesi 60 alanda birinci alanda, 26 alanda ikinci ve 11 alt alanda da dördüncü alanda yer alarak önemli bir performansa ulaşmıştır. Bu analizin sonuçlarına göre yapılan değerlendirmeler sonucunda YÖK tarafından odak alan eşleştirmelerinde İstanbul Üniversitesi'ne 16 alan tanımlanmıştır. İstanbul Üniversitesi'ni bu denli güçlü bir araştırma üniversitesi olmasını sağlayan bir diğer önemli unsur, Üniversitenin karar alıcılarının Kalite Koordinatörlüğü vasıtasıyla saygın derecelendirme kuruluşlarının yayınladığı dünya sıralamalarını yakından takip etmesi, analize tabi tutması, raporlaştırılmasını istemesi ve etkin bir tartışma süzgecinden geçirerek değerlendirmeye tabi tutması ile geleceğe yönelik karar alması aşamaları oluşturmaktadır. İstanbul Üniversitesi bahsi geçen tüm süreçleri bir kurum kültürü haline getirmeyi başaran ender üniversitelerden biridir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author declare no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Grant Support: The author received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Kaynakça/References

- Altbach, P. G. (2011). The past, present, and future of the research university. *Economic and Political Weekly*, 16(46), 65–73.
- Antalyalı, Ö. L. (2007). Tarihsel süreç içerisinde üniversite misyonlarının oluşumu. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(6), 25–40.
- BİGGİST. (2023, 11 Ocak). <https://bigg.entertech.com.tr/>
- CEOTEKMER Girişim Evi. (2023, 11 Ocak). <https://www.ceotekmer.com>
- Çiftçi, M. (2015). Girişimci üniversite ve üçüncü kuşak üniversiteler. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(27), 341–348.
- Damar, M., Özdağoğlu, G., & Özveri, O. (2020). Bilimsel Üretkenlik bağlamında dünya sıralama sistemleri ve Türkiye’deki üniversitelerin mevcut durumu. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 107–123.
- Damar, M., Özdağoğlu, G., & Özveri, O. (2020). Transformation process in universities and research university approach. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 5(1), 135–159.
- Emil, S. & Akşab, Ş. (2018). *Türkiye yükseköğretiminde araştırma üniversitesi kavramını anlamak: Karşılaştırmalı analiz*. Cumhuriyet Üniversitesi Yayıncılık.
- Entertech. (2023, 11 Ocak). *Hakkımızda*. <https://kulucka.entertech.com.tr/tr/hakkimizda>
- Erdem, A. R. (2013). Bilgi toplumunda üniversitenin değişen rolleri ve görevleri. *Yükseköğretim Dergisi*, 2(2), 109-120.
- Erdogmuş, N. (2018). *Araştırma üniversitesi yapılanması: İmkânlar ve zorluklar*. https://ilke.org.tr/images/yayin/pdf/arastirma_universitesi_yapilanmasi_imkanlar_ve_zorluklar.pdf
- International Incubation Institute. (2023, 11 Ocak). <http://www.icube.com.tr/#secondPage>
- İnventist. (2023, 11 Ocak). <https://www.inventist.gen.tr/>
- İstanbul Teknoloji Transfer Ofisi. (2023). *Hakkımızda*. <https://www.istanbultto.com/hakkimizda/>
- İstanbul Üniversitesi Araştırma Laboratuvarları Bilgi Sistemi. (2023). <https://arlab.istanbul.edu.tr/arlab/front/>
- İstanbul Üniversitesi İlaç Araştırma ve Uygulama Merkezi. (2023). *Hakkımızda* <https://ilac.istanbul.edu.tr/tr/content/hakkimizda/ilam>
- İstanbul Üniversitesi Kalite Koordinatörlüğü. (2021a). *Araştırma üniversiteleri değerlendirme raporu 2021*. Yazar.
- İstanbul Üniversitesi Kalite Koordinatörlüğü. (2021b). *Üniversitelerin alan bazlı yetkinlik analizi değerlendirme raporu, 2021*. Yazar.
- İstanbul Üniversitesi Kalite Koordinatörlüğü. (2022a). *Araştırma üniversitelerinin dünya sıralamalarındaki durumu değerlendirme raporu, 2022*. Yazar.
- İstanbul Üniversitesi Kalite Koordinatörlüğü. (2022b). *URAP 2022-2023 Türkiye üniversite sıralaması değerlendirme raporu*. Yazar.
- İstanbul Üniversitesi Teknoloji Transfer Uygulama ve Araştırma Merkezi. (2023). *Merkezimiz*. <https://ttm.istanbul.edu.tr/tr/content/merkezimiz/merkezimiz>
- İstanbul Üniversitesi Uluslararası Projeler Ofisi. (2023). *Hakkımızda*. <https://upo.istanbul.edu.tr/tr/content/hakkimizda/vizyon-ve-misyon>
- İstanbul Üniversitesi. (2019). *2019-2023 Stratejik planı*. <https://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=istanbul-universitesi-2019-2023-stratejik-plani.pdf>

- İstanbul Üniversitesi. (t.y.). *Araştırma politikası*. <https://kalite.istanbul.edu.tr/tr/content/hakkimizda/iu-arastirma-politikasi>
- Kurum Dışı Ortak Katılımlı Araştırma Projesi. (2023). *Normal Araştırma Projesi (NAP)*. [https://bap.istanbul.edu.tr/tr/content/proje-turleri/normal-arastirma-projesi-\(nap\)](https://bap.istanbul.edu.tr/tr/content/proje-turleri/normal-arastirma-projesi-(nap))
- Meek, V. L., Teichler, U., & Kearney, M.-L. (Eds). (2009). *Higher education, research and innovation: Changing dynamics* (Report on the UNESCO Forum on Higher Education, Research and Knowledge 2001-2009). <https://aau.org/wp-content/uploads/sites/9/2018/04/Higher-Education-Research-and-Innovation-Changing-Dynamics.pdf>
- Mohrman, K., Ma, W., & Baker, D. (2008). The research university in transition: The emerging global model. *Higher Education Policy*, 21, 5–27.
- Öncelikli Alan Araştırma Projeleri. (2023). *Öncelikli Alan Araştırma Projesi (ÖNAP)*. [https://bap.istanbul.edu.tr/tr/content/proje-turleri/oncelikli-alan-arastirma-projeleri-\(onap\)](https://bap.istanbul.edu.tr/tr/content/proje-turleri/oncelikli-alan-arastirma-projeleri-(onap))
- Ramli, N., Zaional, Z. A., Aziz, J. A., Ali, H. M., Hassim, J., Hussein, W. M. H. W., Markom, R., Dahalan, W. S. A. W., & Yaakob, N. I. (2013). The concept of research universities: The implementation in the context of Malaysian University system. *Asian Social Sciences*, 9(5), 307–317.
- Satyendra, C. P., & Pinaki, P. (2015). University research ecosystem: A conceptual understanding. *Review of Economic and Business Studies*, 8(1), 169–181.
- TEKNOPARKESENLER. (2023). *Teknopark Esenler kuruldu*. <https://esenler.bel.tr/haberler/genel/teknopark-esenler-kuruldu/>
- Times Higher Education. (2023). *Dünya üniversite sıralamaları 2023*. https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2023/world-ranking#!/page/0/length/25/sort_by/scores_research/sort_order/asc/cols/stats
- TÜBİTAK. (2021). *Üniversitelerin alan bazında yetkinlik analizi (bölünen üniversiteler dahil)*. Yazar.
- Türk Araştırma Üniversiteleri Güç Birliği [TAÜG]. (2016). *Araştırma üniversiteleri ve yükseköğretim, araştırma ve inovasyonda uluslararası rekabet*. https://pdo.metu.edu.tr/system/files/duyuru/TAUG_Arastirma_Universiteleri_ve_Yuksekogretim_Arastirma_ve_Inovasyonda_Uluslararası_Rekabet_Raporu_2016.pdf
- Yüksek Öğretim Kurulu. (2020). *Yükseköğretimde ihtisaslaşma ve misyon farklılaşması, araştırma üniversiteleri*. Yazar.
- Yüksek Öğretim Kurulu. (2020). *YÖK araştırma ve aday araştırma üniversitelerinin performanslarını açıkladı: Yök'ten araştırma ve aday araştırma üniversitelerinin performans değerlendirilmesi*. <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2020/yok-ten-arastirma-ve-aday-arastirma-universiteleri-degerlendirilmesi.aspx>
- Yüksek Öğretim Kurulu. (2021). *YÖK Başkanı Özvar araştırma üniversitelerine yönelik yaptıkları yeni düzenlemeleri açıkladı: Vakıf üniversiteleri de araştırma üniversiteleri programına dahil edildi*. <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2021/arastirma-universiteleri-ile-toplanti.aspx>
- Yüksek Öğretim Kurulu. (2022). *Araştırma üniversiteleri toplantısı Yükseköğretim Kurulu Başkanı Özvar Başkanlığında Elazığ'da yapıldı*. <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2022/arastirma-universiteleri-toplantisi-elazig-da-yapildi.aspx>

RESEARCH ARTICLE

Panel Data Analysis on the Socio-Economic Determinants of Corruption in the D-8 Countries

Fatih Karasaç¹ , Halil Kete²

Abstract

The phenomenon of corruption is a problem which has high negative externalities at the economic, sociological, and global levels. Throughout history, corruption has expressed itself differently but has been present in nearly every society. It continues to affect many developed and developing societies today. The widespread public externality caused by corruption has been studied in various scientific fields, such as economics, finance, sociology, and psychology. The majority of the literature reveals that corruption negatively affects economic growth and development. Measuring corruption, a socio-economic problem that is illegal, is difficult because there are challenges in identifying its determinants. The aim of this study is to conduct an empirical analysis of corruption with selected determinants. In the present study, the following the determinants of corruption were used: economic freedom, GDP, human development index, tax burden, and inflation. Data was obtained from the period between 2003 and 2021 from the D-8 countries (which consist of Indonesia, Bangladesh, Iran, Egypt, Malaysia, Pakistan, Nigeria, and Turkey), before panel data analysis was conducted. In the analysis, corruption was used as the dependent variable, while general government expenditure, economic freedom, GDP, human development index, total tax revenue as a percentage of GDP, and inflation were used as explanatory variables. The results of the analysis revealed that economic freedom, human development index, and the governments total tax revenue as a percentage of GDP positively affect the corruption perception index. The rate of inflation, GDP, and government spending did not have a significant relationship with corruption.

Keywords: Corruption • Determinants of corruption • D-8 countries • Panel data analysis

1 **Correspondence to:** Fatih Karasaç (Assist. Prof), Department of Public Finance, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Kırklareli University, Kırklareli, Türkiye. Email: fatihkarasac@klu.edu.tr ORCID: 0000-0002-2966-0155

2 Halil Kete (Assist. Prof), Department of Public Finance, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Kırklareli University, Kırklareli, Türkiye. Email: halil.kete@klu.edu.tr ORCID: 0000-0002-0823-7884

To cite this article: Karasaç, F., & Kete, H. (2022). Panel data analysis on the socio-economic determinants of corruption in the D-8 countries. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 42(Suppl. 1), 117-131. <https://doi.org/10.26650/SJ.2022.42.3.0103>

Countries are classified into different categories in terms of economic development. However, there are common problems that countries face during the economic development process. For example, inflation is not a significant macroeconomic problem for many developed countries, but it is a serious problem for developing economies. One common problem for all economies is corruption. This problem, which is related to human behavior, is among the economic and social problems faced by almost every country.

In his study “Eight Questions about Corruption” (Svensson, 2005), Svensson provides interesting information in the introduction. When interviewing the CEO of a Thai manufacturing company to investigate corruption in the field of international trade, the CEO made the surprising statement, “I hope to be reborn as a customs officer.” If a well-paid CEO desires a low-paying government position, it is clear that corruption has become a major social problem. In Zaire (now the Democratic Republic of Congo), it is estimated that the country’s former president, Mobutu Sese Seko, embezzled a treasury of \$5 billion, which is equivalent to the country’s entire foreign debt, by the time he was overthrown in 1997. Similar events have been seen in Indonesia, the Philippines, and Angola in recent times (Svensson, 2005, p. 19). Stephen Kinzer approached the 1999 Marmara Earthquake in Turkey from a different perspective in an article he wrote for *The New York Times*, stating that corruption was a hidden partner in the disaster. If construction companies had not paid bribes to be able to use substandard materials before the earthquake, and if they had built houses according to standards, the destructive effects of the earthquake could have been less severe (Kinzer, 1999).

Corruption is one of the most destructive problems in the world. It has significant costs in terms of economic growth. Fighting corruption is not an easy task. Unless there are deep-seated reforms, policies to combat corruption will often be unsuccessful (Tanzi, 1998). Corruption is a economic, social, and political problem seen across the globe. In countries where corruption is widespread, the functionality of democratic institutions decreases, economic development is hindered, and political instability arises. In these countries, foreign direct investment decreases, and local small businesses may choose to retreat due to increased start-up costs that resulted from corruption. “The United Nations Convention against Corruption” initiative of the UN is the only universal binding legislature against corruption in the world (UNODC, 2022).

As its core, corruption is a public evil. When public evils are present over a certain period of time, they affect all sectors of society, directly or indirectly. As a public evil, corruption spreads negative externalities to broad sections of society. Fighting corruption becomes possible not only by the efforts of individual people, but also through the efforts of society as a whole. The globalization process has made corruption

a global problem rather than a problem of a single country by increasing economic integration and the movement of goods, services, and capital between countries. The phenomenon of corruption can also spread to other countries as a result of economic and political relations (Çelen, 2007).

Fighting corruption is an important component for development. Research on corruption has both empirical and theoretical difficulties. One of the main empirical difficulties is measurement, as corruption is an illegal and hidden phenomenon. The actions of the parties involved in corruption can change during monitoring processes, making measurement difficult (Banerjee, Mullainathan, and Hanna, 2012).

The purpose of this study is to test the determinants of corruption in the D-8 countries using panel data analysis. To achieve this, panel data analysis was conducted using data from selected corruption determinants from Indonesia, Bangladesh, Iran, Egypt, Malaysia, Pakistan, Nigeria, and Turkey between the years 2003 and 2021. The study is composed of five chapters, including an introduction and conclusion. The second chapter discusses the concept of corruption theoretically and addresses the determinants of corruption within the framework of the variables used in the analysis. The third chapter reviews the literature on empirical studies related to the determinants of corruption. The fourth chapter focuses on the analysis conducted as per the aim of the study, which includes the presentation of the data and methods used and the examination of the findings and testing. The final chapter includes the conclusions and recommendations of the analysis.

The Concept of Corruption and Its Determinants

The general definition of corruption is the misuse of public duty for personal gain or interests. However, this definition is general and vague, leaving it open to criticism. For example, there are distinctions between political-bureaucratic, local-national, and country-specific-international forms of corruption (Farrales, 2005, p. 40).

Public corruption is the misuse of public duty for personal benefit that causes harm to the state. For example, the sale of state properties by officials, commission and bribery in public procurement, and the embezzlement of state resources are all included in this definition. Definitions of corruption typically focus on public corruption. However, corruption can also take the form of secret agreements between companies or the misuse of corporate entities that impose costs on consumers and investors. Relationships between company and state officials can result in corruption, even if they appear to fall within the limits of the law. For example, lobbying, campaign contributions, or giving gifts can be seen as parallel to corruption practices. In some areas, offering post-retirement job opportunities to government officials responsible for regulation and oversight can be seen as a covert corruption practice (Svensson, 2005, p. 21).

Factors that affect corruption can be divided into two main categories: those that affect the demand for corruption actions by the public and those that affect the supply of corruption actions by public officials. Factors that affect demand include: regulations and permits, certain features of tax systems, certain spending decisions, and the provision of goods and services below market price. Factors that affect supply include: bureaucratic tradition, the price of public duties, the severity of punishment for these crimes, corporate oversight, transparency of laws and processes, and examples set by leaders. The argument made by some economists that “corruption can have a positive contribution to economic functioning” has been rejected, and it has been shown that corruption has serious negative effects on growth (Tanzi, 1998).

Measuring corruption is important in order to reveal the extent of corruption in a country. This can provide information about the development of corruption in the country, offer the opportunity to compare with other countries and country groups, and make it possible to develop policies on the causes and consequences of corruption. It is not possible to clearly measure the corruption problem with a single definite criterion. Most of the different types of measurement are considered to be “approximate criteria” (Bayar, 2010, p. 107).

In countries where democracy is not strong, corruption has a more pronounced effect on economic growth. Many empirical studies show that corruption has a negative impact on economic growth (Gründler and Potrafke, 2019). Rehman and Naveed (2007) found that one of the most important determinants of corruption was GDP per capita when they examined 11 years of data for 104 countries. They found that middle school enrollment and public spending on education strongly reduced the corruption index.

Corruption causes a decline in investments and a slowdown in growth. High inflation in a country is one of the significant causes of corruption. Empirical evidence has shown that there is a relationship between high inflation and high corruption. Indirect causes of corruption can be identified as the independence of the central bank and, political instability (Al-Marhubi, 2000, p. 201). Braun and Di Tella (2004) showed that there is a positive relationship between corruption and the inflation variable in their study that incorporated data from 75 countries. It has been shown in numerous empirical studies that the amount of corruption in a country is positively related to the variance of inflation. The correlation is robust when including other theoretically plausible explanatory variables for the impact of corruption. The basic cross-section estimate shows that a standard deviation increase in the variance of inflation is associated with an increase of up to 0.47 points in corruption, or 32 percent of corruptions standard deviation (Braun and Di Tella, 2004).

The causes of corruption can be evaluated in a very broad framework. When trade restrictions are imposed on imported or exported goods, the prices of these goods may

rise and public officials may want to take advantage of this increase by taking bribes. State subsidies can produce opportunities by transferring resources through specific spending on goods and services. Certain goods and services may be set below market price due to social and political reasons. This can lead to demand exceeding supply. Limited supply can only be offered through allocation mechanisms. Public officials involved in this allocation process may engage in corruption. Granting permits and licenses for extracting and preparing the use of state-owned natural resources can cause corruption in public bureaucracy. Additionally, ethnic and sociological factors can be among other elements that cause corruption in a country (Çelen, 2007).

Literature Review

Many empirical studies have been conducted in the literature on corruption and its determinants. In these studies, economic and non-economic factors affecting corruption were examined, through different techniques. In particular, some studies in the literature that are relevant to the empirical methods and variables used in this study are included in this section.

Studies on the determinants of corruption have been applied for a single country or group of countries, as well as for a single year or multiple years. For example, in his study, Tosun (2003) examined the factors causing corruption for 44 countries using data from 1982-1995. The variables that the author considered as determinants of corruption were: rule of law, bureaucratic quality, the share of general government spending in GDP, urban population growth rate, economic growth rate, the share of wages and salaries in total government spending, and inflation rate. The study used the random effects ordered probit model. The results obtained showed that rule of law, bureaucratic quality, and the increase in government spending reduced corruption, while the increase in urban population growth rate increased corruption. The study did not find any significant relationship between corruption and growth rate, the share of wages and salaries in GDP, and inflation rate.

In another study, Swaleheen and Stansel (2007) examined the impact of economic growth and economic freedom related to corruption. The sample of the study consisted of 60 countries. The findings of the study revealed that corruption reduces economic growth in countries where there is little to no economic freedom. In addition, it has been observed that corruption has a positive effect on economic growth in countries with economic freedom.

Yamak et al. (2022) used the panel data fixed-planted ordinal logit model in their study in which they analyzed some economic and non-economic variables as the determinants of corruption. The sample of the study consists of the data of the G20 countries for the period 2002-2020. The results of the analysis show that increases in

GDP per capita, foreign direct investment, labor force participation rate, rule of law, and government effectiveness reduce corruption. On the other hand, increases in the inflation rate and unemployment rate have been shown to cause corruption.

Piplica (2011) examined the relationship between corruption and inflation in 11 European Union member countries. The data included in the analysis covers the years 1995 to 2008. The findings of the study reveal that the effect of corruption on inflation is positive, and this effect is indirect and lagged.

Alsahran (2019) examined the determinants of corruption for Middle Eastern countries using panel data analysis. In the study, which deals with the period of 2012-2018 for Middle Eastern countries, some economic and non-economic variables were included in the analysis as determinants of corruption. The analysis results reveal that economic freedom, education level, population growth, freedom index, human development index, per capita GDP, and foreign direct investments reduce corruption, while, democratization was shown to increase corruption.

Gerni et al. (2012) examined the determinants of corruption in a group of 23 countries which are referred to as transition economies using panel data analysis. The study, which covers the period of 2002 to 2010, included government spending as a percentage of GDP, inflation rate, human development index, economic freedom index, population growth rate, and the share of imports and exports in GDP as variables that determine corruption. The results of the study show that economic freedom, human development index, the share of imports and exports in GDP and increase in inflation rate increase corruption. On the other hand, the inflation rate and government spending as a percentage of GDP did not yield any meaningful results.

Akçay (2000) tested the relationship between corruption and economic and political freedoms in 78 developed and developing countries. The findings revealed that there is an inverse relationship between economic and political freedoms and corruption. As economic and political freedoms decrease, corruption increases, and as economic and political freedoms increase, corruption decreases.

Ghura (1998) examined the changes in tax revenue-GDP ratios and economic policies and corruption levels in 39 sub-Saharan African countries between 1985 and 1996. The results of the study show that there is a statistically significant and negative relationship between corruption level and tax revenues.

Akca et al. (2012) tested the one-way relationship between inflation and corruption in their study. In this context, the effects of inflation, growth, trade deficit, regulatory quality, government efficiency, political stability, and responsibility variables on corruption were discussed. A total of 97 countries from three different income levels for the 2002-2010 period constituted the sample of the analysis. The results of the

panel data analysis showed that inflation had a statistically significant and positive effect on corruption in all of the countries in the sample.

Methodological Analysis and Method

Data Set

In this section of the study, the determinants of corruption are investigated using panel data analysis. This study investigates the determinants of corruption for D-8 countries, including Turkey, using the annual data for the years 2003 to 2021. In the analysis, corruption was used as the dependent variable, while general government spending, economic freedom, GDP, human development index, the share of total taxes in GDP, and inflation were used as explanatory variables. The corruption levels of the D-8 countries were measured by the International Transparency Organization's Corruption Perception Index (CPI). This index ranges from 0 to 10 and determines the corruption levels of the countries. The (CPI) ranks countries according to how corrupt a country's public sector is perceived to be, so as the index approaches 0, the corruption level increases, and as it approaches 10, it decreases (International Transparency Organization, 2019). This data was obtained from statistics published annually by the International Transparency Organization.

Indicators for evaluating the impact of corruption have been selected to reflect the widest possible range of current variables (economic, political, and socio-cultural) that may affect corruption. Based on the literature research (Paldam, 1999; Topal and Ünver, 2016; Bitterhout & Simo-Kengne, 2020; Yamak et al., 2022; Linhartová et al., 2022), the most frequently mentioned determinants of corruption have been selected as explanatory variables. The gross domestic product (GDP), total GDP values in dollars of the countries in that year, and the general government expenditure were used in the analysis as the percentage of government consumption expenditure. This data was obtained from the World Bank database. The variable of tax ratio was obtained by compiling data from the World Bank database and the country's own statistical databases, as the percentage of total tax revenues in GDP. The human development index is an index calculated by the UNDP. This index, which takes a value between 0 and 1, is established by calculating a person's estimated life expectancy, the average and expected education duration of countries, and the per capita income. This data was obtained from UNDP statistics. Economic freedom data obtained from the Heritage Foundation is an index calculated by considering the economic independence of countries in the framework of sixteen categories. This index, which takes a value between 0 and 100, shows that as it approaches 0, economic freedom is restricted, and as it approaches 100, it increases. Lastly, inflation data from the World Bank database

---

1 Türkiye, Egypt, Malaysia, Nigeria, Pakistan, Bangladesh, Iran and Indonesia.

Table 1
Descriptive Statistics for Countries D-8

	CPI	ECOFREE	ENF	GDP	GSPEN	HDI	TAX
Mean	3.177632	5.614.342	143.4213	4.12E+11	8.080.855	0.656265	18.17518
Median	2.900000	5.550.000	113.9685	3.44E+11	8.435.000	0.690000	16.88780
Maximum	5.390000	7.470.000	1031.658	1.13E+12	9.650.000	0.842000	33.34289
Minimum	1.300000	4.030.000	37.95650	9.54E+10	4.500.000	0.450000	5.115393
Std. Dev.	0.950327	7.135.766	117.1993	2.39E+11	1.176.305	0.112430	6.938349

Source: Transparency International (2022a), World Bank (2021,2022) and Heritage Foundation (2022).

showing the consumer price index of the countries is included in the analysis as an explanatory variable.

The sample of the study consists of the D-8 countries analyzed during the period between 2003 and 2021. This time period can be considered sufficient in terms of showing the potential effects of the explanatory variables on the level of corruptio. Table 1 provides a general overview of the descriptive statistics of the data used.

The average CPI of the D-8 countries during the period of 2003 to 2021 is quite poor at 3.18. Among the eight economies, the country with the best perception of corruption is Malaysia with an average of 5.39, while the worst is Bangladesh, with an average of 1.30. Turkey’s perception of corruption during the specified years is 4.09, which is above the average among the countries included in the sample. The countries in question have an average inflation rate of 43%. The country with the highest inflation rate is Iran, at 103%. Turkey’s average inflation rate during this period is 36%. The average tax rates of the countries are 18.17%. The country with the highest tax rate is Turkey, while the lowest is Nigeria. The economic freedom level among the eight economies is at a reasonable level of around 60%. The country with the highest economic freedom is Malaysia, at around 75%, while the lowest is Iran at 45%. In terms of the Human Development Index, the countries appear to be in a good situation. The average human development of the eight countries is 0.65, with Turkey having the highest score, at 0.83. The country with the lowest human development is Nigeria, with an index level of 0.45.

The correlation matrix of the data set is presented in Figure 1.

Before the panel data analysis was performed, it was tested whether there was a multicollinearity problem in the variables using the Pearson correlation

Figure 1. Correlation Matrix

CPI	1.000								
ECOFREE	0.743051	1.000							
ENF	-0.038800	-0.097583	1.000						
GDP	0.282836	0.314947	0.211903	1.000					
GSPEN	-0.328529	-0.170940	0.149089	-0.182621	1.000				
HDI	0.685427	0.349009	0.272269	0.426918	-0.271788	1.000			
TAX	0.597809	0.362475	-0.160390	0.289137	-0.739379	0.546956	1.000		

coefficient. It is seen in Figure 1 that the correlation coefficients between the variables are less than 0.8. If the correlation coefficient is greater than 0.8 or 0.9, there is a multicollinearity problem (Senaviratna and Cooray, 2019). As can be seen from the correlation matrix in Figure 1, all explanatory variables are less than 0.8. Therefore, it cannot be said that there is a multicollinearity problem between the variables.

Model and Research Method

Multiple regression analysis is one of the most used methods to estimate the effect of several explanatory variables on a dependent variable. The simplest multidimensional regression model contains two explanatory variables. However, multiple regression analysis is not suitable for the use of panel data analysis (Wooldridge, 2010). Panel data has several advantages over cross-section or time series data, leading panel data analysis to attract more and more attention in econometric analysis. The first of these advantages is that in the analyzes produced with panel data, the number of observations increases, since the data of the cross-section and time series are used together, and this reduces the possibility of a linear relationship that may arise in the data of the variables used. Thus, it will be possible that the estimations to be made will yield more reliable results (Baltagi 2005). Another advantage of panel data is that panel data analysis can capture individual differences due to cross-sections or measurements (Sandu & Ciocanel, 2014).

Panel data includes a series of observations of units over time. The observations include two dimensions of data: the cross-sectional dimension denoted by the subscript *i*, and the time series dimension denoted by the subscript *t*. (Davies and Lahiri, 1995; Hsiao, 2007). In this study, panel data analysis is carried out on the potential determinants of corruption represented by the explanatory variables. Since the number of units followed over time is constant, the resulting panel data set is

balanced, and classical tools can be used to estimate panel data models (Baltagi, 2005). The model used in the study to determine the determinants of corruption is as follows:

$$\log(CPI)it = \beta_0i + \beta_1 \log(Gspen)it + \beta_2 \log(Gdp)it + \beta_3 \log(Enf)it + \beta_4 \log(Ecofree)it + \beta_5 \log(Hdi)it + \beta_6 \log(Tax)it + \varepsilon it$$

In the model, *CPIit* represents the corruption perception index of country *i* in year *t*; *Gspenit* represents the final consumption expenditure of the government of country *i* in year *t*; *Gdpit* represents the GDP of country *i* in year *t*; *Enfit* represents the inflation rate of country *i* in year *t*; *Ecofreeit* represents the level of economic freedom of country *i* in year *t*; *Hdiit* represents the level of human development of country *i* in year *t*; *Taxit* represents the level of tax revenue as a percentage of GDP of country *i* in year *t*; and finally, *εit* represents the error term.

The likelihood ratio test and Hausman test were performed to test the applicability of the model. The likelihood ratio test was used to test the classic model against the random effects model. The unit effect, time effect, or both effects of the model were evaluated based on the chi-square value obtained, according to the 5% significance level.

H0: Classical Model is True

H1: The Classical Model Is Not Correct.

In order to test the applicability of the model, the LR likelihood test and Hausman test were carried out. The LR likelihood test is used to test the classic model against the random effects model. By looking at whether there is unit effect, time effect, or both in the model, the chi-square value obtained will be evaluated according to the 5% significance level. According to this, the results of the LR likelihood test are presented in Table 2. As the probability values are less than 0.05, the H0 hypothesis, “the classic model is correct,” is rejected and the H1 alternative hypothesis, “the classic model is not correct,” is accepted. This indicates that there is a unit, time, or both unit and time effect in the model, and that the use of fixed effects or random effects model is more appropriate than the classical model.

Table 2
LR Likelihood Test Results

	Statistics	Degrees of Freedom	Possibility
Horizontal section	9.232452	7,138	0,0000***
Horizontal Chi-square	58.385326	7	0,0000***

Note: *** at 1%, ** at 5%, and * at 10% defines statistical significance.

The Hausman Test was used to test whether the effects determined by the likelihood ratio obtained as a result of the LR likelihood test were fixed effects or random effects.

The Hausman test hypothesis is as follows:

H0: The random effects model can be used.

H1: The random effects model cannot be used. (Therefore, the fixed effects model should be used in the analysis.)

A summary of the Hausman Statistics test is given in Table 3. The Hausman test was conducted in line with the null hypothesis of: “The random effects model can be used”. Accordingly, the null hypothesis that there is no correlation between the explanatory variables and the specific (unit) effect was rejected, at a 0.05 significance level for the model used in the study. In this framework, the panel data analysis was tested with the random effects model because the random effects estimator was consistent and efficient.

Table 3
Hausman Test Statistic Results

Test Summary	Model
Hausman Statistics	10.718941
Degrees of Freedom	6
Probe value	0,0975

Note: *** at 1%, ** at 5%, and * at 10% defines statistical significance.

Analysis and Findings

The results of the panel data analysis of the estimated model are shown in Table 4. According to this, Table 4 summarizes the results of the estimated effects of economic freedoms, inflation rate, GDP, government consumption expenditures, human development index, and government total tax revenues on corruption.

The results of the random effects model of the panel data analysis, which covers the years 2003 to 2021, includes Turkey and the other D-8 countries, and associates economic freedoms, inflation rate, GDP, government consumption expenditures, human development index, and government total tax revenues with corruption, show that the explanatory variables used in the estimation, economic freedom, human development index, and government total tax revenues, were found to be positively and at least at a 5% significance level, in line with the literature. Other explanatory variables in the model, inflation rate, GDP, and government expenditures, yielded insignificant results at a 5% significance level. This shows that none of these three explanatory variables have an effect on the corruption perception index. The R2 value of 75% in the model indicates that 75% of the dependent variable, the corruption perception index, can be explained by the explanatory variables. The F statistic probability value indicates that all variables yield significant results at a 1% level.

Table 4
Model Estimation Results

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistics	Prob.
C	-2.843.077	1.023.331	-2.778.258	0.0062**
LOG(ECOFREE)	1.203.324	0.104403	1.152.580	0.0000***
LOG(ENF)	0.018521	0.028324	0.653918	0.5142
LOG(GDP)	-0.031080	0.027050	-1.148.951	0.2525
LOG(GSPEN)	-0.033630	0.114170	-0.294565	0.7687
LOG(HDI)	0.771502	0.102908	7.496.999	0.0000***
LOG(TAX)	0.120208	0.058448	2.056.685	0.0415**
R-square	0.761266			
Adjusted R-square	0.751387			
F-Statistics Value	77.06159			0,0000***

Note: *** at 1%, ** at 5%, and * at 10% defines statistical significance.

In conclusion, a one-unit increase in economic freedoms increases the corruption perception index by 1.2%. It is seen that when the corruption perception index is high, there is less corruption, which is a positive outcome. This result is in line with some studies in the literature (Topal and Ünver, 2016; Yamak et al, 2020). Similarly, the human development index also stands out. As seen in the table, a one-unit increase in the human development index increases the corruption perception index by 0.77%. This result is also in line with some studies in the literature (Alsarhan, 2019). Similarly, a one-unit increase in the government's total tax revenues as a share of GDP also increases the corruption perception index by 1.2%.

Conclusion

In the economic development process, there are some common problems that countries face. For example, while inflation is not a significant macroeconomic problem in most developed countries, it is one of the more serious problems faced by developing economies. One common problem for all economies is corruption. This problem, which is related to human behavior, can be found among the economic and social problems of nearly every country.

In this study, which investigates the determinants of corruption in the D-8 countries, including Turkey, annual data from the period between 2003 and 2021 was used. The study was conducted using panel data analysis. In the analysis, corruption was used as the dependent variable and general government expenditures, economic freedom, GDP, human development index, total taxes as a share of GDP, and inflation were used as explanatory variables.

To make the analysis of the study, firstly, the LR test of the model was applied. The results of the test indicate that using the random effects or fixed effects panel data analysis model would be more appropriate than using the classical model. Then, the Hausman test was applied to determine whether random effects or fixed effects panel data analysis would be used in the model. The results showed that the random effects model is more appropriate. Finally, the model was estimated by using random effects panel data analysis. The results of the model estimates show that the variables of economic freedom, human development index, and the government's total tax revenue as a share of GDP positively affect the corruption perception index. No significant relationship was found between the other explanatory variables of, inflation rate, GDP, and government spending and corruption.

Based on the results of the analysis, it is important to prioritize policies that provide human, social, and cultural development to combat corruption in countries with high corruption perception, particularly in less developed or developing countries. Such policies can help to promote economic development and increase people's standard of living. Additionally, establishing laws and mechanisms to ensure compliance that improve human welfare, such as reducing inflation, excessive taxation, and government's overuse of financial policies, can also help to reduce corruption. Moreover, policies that tackle the economic situations that lead to the reduction of people's standard of living, such as inflation, excessive taxation, and governments' overuse of financial policies, can help to reduce corruption.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Conception/Design of Study-F.K., H.K.; Data Acquisition- F.K., H.K.; Data Analysis/Interpretation-F.K., H.K.; Drafting Manuscript- F.K., H.K.; Critical Revision of Manuscript- F.K., H.K.; Final Approval and Accountability-F.K., H.K.

Conflict of Interest: The authors declare no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Grant Support: The authors received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

References

- Akça, H., Ata, A. Y., & Karaca, C. (2012). Inflation and corruption relationship: Evidence from panel data in developed and developing countries. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 2(3), 281–295.
- Akçay, S. (2000). Yolsuzluk, ekonomik özgürlükler ve demokrasi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (1), 1-15.
- Al-Marhubi, F. A. (2000). Corruption and inflation. *Economics Letters*, 66(2), 199–202.
- Alsarhan, A. A. (2019). Determinants of corruption in Middle East countries: Evidence from panel data. *International Journal of Economic Behavior and Organization*, 7(4), 57–63. <http://dx.doi.org/10.11648/j.ijebo.20190704.11>
- Baltagi, B. H. (2005). *Econometrics analysis of panel data* (3th ed.). John Wiley & Sons.

- Banerjee, A., Mullainathan, S., & Hanna, R. (2012). *Corruption (No. w17968)*. National Bureau of Economic Research. Working Paper 17968.
- Bayar, G. (2010). Corruption in Turkey-an econometric analysis. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(28), 105–131.
- Bitterhout, S., & Simo-Kengne, B. D. (2020). *The effect of corruption on economic growth in the BRICS countries. A panel data analysis*. University of Johannesburg, EDWRG Working Paper, 10-2022.
- Çelen, M. (2007). *Yolsuzluk ekonomisi- kamusal bir kötülük olarak yolsuzluğun ekonomik analizi*. İstanbul Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirler Odası Yayınları.
- Davies, A., & Lahiri, K. (1995). A new framework for testing rationality and measuring aggregate shocks using panel data. *Journal of Econometrics*, 68(1), 205–227. [http://dx.doi.org/10.1016/0304-4076\(94\)01649-K](http://dx.doi.org/10.1016/0304-4076(94)01649-K).
- Farralles, M. J. (2005). *What is corruption?: A history of corruption studies and the great definitions debate*. (June 2005). <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1739962>.
- Ghura, D. (1998). *Tax revenue in Sub-Saharan Africa: Effects of economic policies and corruption (No. 98/135)*. International Monetary Fund.
- Greene, W. H. (2003). *Econometric analysis*. Prentice-Hall.
- Gründler, K., & Potrafke, N. (2019). Corruption and economic growth: New empirical evidence. *European Journal of Political Economy*, 60, 101810.
- Heritage Foundation. (2022). *The heritage foundation*. <https://www.loc.gov/item/lcwaN0002695/>.
- Hsiao, C. (2007). Panel data analysis—advantages and challenges. *Test*, 16(1), 1–22. <http://dx.doi.org/10.1007/s11749-007-0046-x>.
- Linhartová, V., & Halásková, M. (2022). Determinants of corruption: A panel data analysis of Visegrad countries. Equilibrium. *Quarterly Journal of Economics and Economic Policy*, 17(1), 51–79. <http://dx.doi.org/10.24136/eq.2022.003>
- Paldam, M. (1999). *The Big Pattern of Corruption: Economics, Culture, and Seesaw Dynamics*. Working Paper No: 11, Center for Dynamic Modelling in Economics, Department of Economics, University of Aarhus, Denmark.
- Piplica, D. (2011). Corruption and inflation in transition EU member countries. *Ekonomika Misao I Praksa*, 20(2), 469–506.
- Rehman, H. U., & Naveed, A. (2007). Determinants of corruption and its relation to GDP (A panel study). *Journal of Political Studies*, 12(2), 27–59.
- Sandu, S., & Ciocanel, B. (2014). Impact of R & D and Innovation on High-tech Export. *Procedia Economics and Finance*, 15, 80–90.
- Senaviratna, N. A. M. R., & Cooray, T. M. J. A. (2019). Diagnosing multicollinearity of logistic regression model. *Asian Journal of Probability and Statistics*, 5(2), 1–9. <http://dx.doi.org/10.9734/ajpas/2019/v5i230132>.
- Stephen. (1999, August 29). The Turkish quake's secret accomplice: Corruption. *New York Times*, p. 3.
- Svensson, J. (2005). Eight questions about corruption. *Journal of Economic Perspectives*, 19(3), 19–42.

- Tanzi, V. (1998). *Corruption around the world: Causes, consequences, scope, and cures*. <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2016/12/30/Corruption-Around-the-World-Causes-Consequences-Scope-and-Cures-2583>
- Topal, M. H., & Ünver, M. (2016). The determinants of corruption: A panel cointegration analysis for fragile economies. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 58–68.
- Tosun, U. (2003). Yolsuzluğun nedenleri üzerine ampirik bir çalışma. *Akdeniz İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5, 125–146.
- Transparency International. (2019). *What is corruption?* <https://www.transparency.org/what-is-corruption/#define> (20.09. 2022).
- Transparency International. (2022a). *Corruption Perceptions Index*. <https://www.transparency.org/en/cpi/2021> (8.12.2022).
- Transparency International. (2022b). *Corruption Perceptions Index Report 2021*. CPI2021_Report_EN-web.pdf (transparencycdn.org) (8.12.2022).
- UNODC. (2022). *UNODC's action against corruption and economic crime*. <https://www.unodc.org/unodc/en/corruption/>
- Swaleheen, M., & Stansel, D. (2007). Economic freedom, corruption and growth. *Cato Journal*, 27(3), 343–358.
- Wooldridge, J. M. (2010). *Econometric analysis of cross section and panel data*. MIT Press.
- World Bank. (2021). *Worldwide Governance Indicators*. <https://databank.worldbank.org/source/worldwide-governance-indicators>
- Yamak, N., Abdioğlu, Z., & Doğan, S. (2022). Determinants of corruption in the G20 countries: Panel ordered logit approach. *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, 8(3), 501–512.

RESEARCH ARTICLE

The Validity and Reliability of The Turkish Version of The Social Curiosity Scale

Serdar Karakullukçu¹ , Erdiñç Karakullukçu² , Betül Bal³ , Aysun Kazak⁴ ,
Ayşe Karakullukçu⁵

Abstract

Social curiosity is defined as being interested in other people's behaviors, thoughts, and feelings. This study aims to determine the validity and reliability of a Turkish version of the Social Curiosity Scale (SCS) developed by Renner. The Turkish SCS was applied to 497 university students. The retest was carried out with 243 students. Construct validity was evaluated by factor analysis. Cronbach's alpha and McDonald's omega coefficients were examined to determine the internal consistency of the scale. The intraclass correlation coefficient was calculated for the test-retest reliability. Confirmatory factor analysis was applied to evaluate the degree of consistency of the factor structure. Exploratory factor analysis revealed that Turkish SCS offers a 2-factor structure. In factor analysis, the Kaiser-Meyer Olkin value of the dataset was found to be 0.786, and the p-value for Bartlett's test was <0.001. Cronbach's alpha and McDonald's omega coefficients were 0.763 and 0.757, respectively, suggesting good internal consistency. In terms of test-retest reliability, the intraclass correlation coefficient was calculated as 0.847 (95% CI = 0.801-0.883). The obtained goodness of fit indices indicate that the two-factor model had an acceptable fit to the data. This study reveals that the Turkish SCS is a valid and reliable measurement tool for social curiosity measurement.

Keywords: Social curiosity • Validity • Reliability • Scale adaptation • Factor structure

1 **Correspondence to:** Serdar Karakullukçu (Asst. Prof. Dr.), Department of Public Health, Faculty of Medicine, Karadeniz Technical University, Trabzon, Türkiye. Email: serdar.karakullukcu@ktu.edu.tr ORCID: 0000-0001-7673-7699

2 Erdiñç Karakullukçu (Asst. Prof. Dr.), Department of Statistics and Computer Sciences, Karadeniz Technical University, Trabzon, Türkiye. erdinc.karakullukcu@ktu.edu.tr ORCID: 0000-0001-8805-1694

3 Betül Bal, Akdagmadeni Vocational School of Health Services, Yozgat Bozok University, Yozgat, Türkiye. Email: betulhem1@gmail.com ORCID: 0000-0002-8796-0324

4 Aysun Kazak, Vocational School of Health Services, Mersin University, Mersin, Türkiye. Email: aysn1108@gmail.com ORCID: 0000-0001-7151-1391

5 Ayşe Karakullukçu (PhD), Department of Family Medicine, Recep Tayyip Erdoğan University, Rize, Türkiye. Email: draysesahinn@gmail.com ORCID: 0000-0002-8801-6722

To cite this article: Karakullukçu, S., Karakullukçu, E., Bal, B., Kazak, A., & Karakullukçu, A. (2022). The validity and reliability of the Turkish version of the Social Curiosity Scale. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 42(Suppl. 1), 133-151. <https://doi.org/10.26650/SJ.2022.42.3.0079>

Curiosity can be described as an intense desire to discover, recognize and challenge new, difficult, and uncertain events. Research results indicate that curiosity fosters cognitive, social, emotional, spiritual, and physical development over the lifespan by stimulating exploratory behavior (Berlyne, 1960; Kashdan & Roberts, 2004; Loewenstein, 1994).

The theoretical foundation of curiosity can be reviewed by the distinction made by Berlyne (1954) between “epistemic” and “perceptual” curiosity. Epistemic curiosity is about complex ideas that motivate asking questions, while perceptual curiosity stems from complex or ambiguous patterns that motivate visual and sensory examination. Berlyne (1960) further distinguished between “diversive curiosity”, a general desire for knowledge, and “specific curiosity”, the desire for knowledge about a particular subject. Based on Berlyne’s theoretical conceptualization, various curiosity measures have been developed such as Epistemic Curiosity - Curiosity as a Feeling of Interest (Litman & Spielberger, 2003); Epistemic Curiosity - Curiosity as a Feeling of Deprivation (Litman & Jimerson, 2004); The Perceptual Curiosity Scale (Collins et al., 2004); The Curiosity and Exploration Inventory (Kashdan et al., 2004); The Epistemic Curiosity Scale - Interest and Deprivation (Litman, 2008; Litman et al., 2010); The Curiosity and Exploration Inventory-II (Kashdan et al., 2009); The Five-Dimensional Curiosity Scale (Kashdan et al., 2018); and The Five-Dimensional Curiosity Scale Revised (Kashdan et al., 2020).

When searching for the salient domains of curiosity, a variety of domains emerge including sensation seeking, work curiosity, social curiosity, interpersonal curiosity, science curiosity, nature curiosity, entrepreneurial curiosity, curiosity as character virtue, and career curiosity (Wagstaff et al., 2020). One of these dimensions, social curiosity, is the wish to access new information about people living in a complex society (Zhang, 2019).

As social entities, people are better off in many ways, such as physical and mental health, when they live in a cultural society compared to living alone or in isolation (Baumeister, 2005). In our changing and complex social world, in order to adapt to a cultural society, it is important to gain an understanding of the rules of conduct and knowledge about culture. There should be an innate desire to gain access to the social knowledge that needs to be acquired, to learn new information about other people in society, to learn how individuals act, their behavior patterns, and what they plan to do in the future (Hartung & Renner, 2011).

In his study, Kurtbas (2011) tried to show that curiosity is not only a psychological drive or a social stimulus but also a cultural notion and an ideological concept, thereby holding a unique role and importance in the construction of sociality. Moreover, according to Sarukkai (2009), curiosity takes its sociological importance from its

cultural dimension. It is also a historical possibility, and an ideological concept used for special purposes. In this respect, it can never be limited to an individual.

Social curiosity might serve three different motives related to social functioning: acquiring information, building and establishing relationships, and control of the social environment (Hartung & Renner, 2013). In societies with a collectivist culture, primary values are being good citizens and living according to social norms. While the subject of curiosity, which is an important predictor of social norms, is frequently researched in Western countries with individualist cultures, there are comparatively few studies on the subject in non-Western societies and countries with a communal culture (Kashdan, 2004; Kashdan & Yuen, 2007; Acun et al., 2013; Kaczmarek et al., 2014).

The social dimension of curiosity serves the sense of sociability, interpersonal attachment, and belonging. It is also the basic prerequisite for interpersonal knowledge, interest, learning, and social networks. The importance of curiosity stems from the fact that it is a sociopsychological notion rather than its individual (psychological) dimension. Despite its sociological importance, the concept of social curiosity is strangely ignored in Turkey. It is obvious that there is a lack of examination of social curiosity and its role and function as a social stimulus in daily life. This study aims to translate the original Social Curiosity Scale (SCS) developed by Renner (2006) to Turkish society to explore the applicability of SCS in Turkey and thus contribute to the development of the literature in corresponding fields of social curiosity.

Method

Study Group

The research was conducted with the participation of students studying at a university in Turkey. The necessary permissions were obtained from the Gumushane University Ethics Committee (12/6/2020 numbered 2020/06). As an online study, the nonprobability convenience sampling method was utilized to collect the sample. The required sample size was evaluated using the G-Power 3.1, with a power of 0.95, an effect size of 0.25, and a type I error of 0.05. As a result, the minimum sample size required was 197 (Faul et al., 2009). Data forms were prepared using Google Forms. The link to the online scales was shared by randomly selected department administrators, who were responsible for the distribution of the link via social media or e-mails. All participants were informed about the study before they started filling out the forms, and those who volunteered to participate in the study were asked to complete the scales. Because the scales were completed online and it was compulsory to answer each question, there were no missing data. Since the study aimed to conduct both exploratory factor analysis (EFA) and confirmatory factor analysis (CFA), at least 400 participants needed to be issued. After the intended survey period, a total of 497 participants completed the questionnaire. The

study group was randomly divided into two subgroups: the EFA sample (249 participants) and the CFA sample (248 participants). Based on the suggestions in the studies of Kaiser and Rice (1974), Mundfrom et al. (2005), and Thompson (2004), these sample sizes were considered to be adequate for the current study.

The whole sample consisted of 497 students. The ages of 93% of the students ranged between 19 and 23 in the whole sample (94% for the EFA sample and 92% for the CFA sample, respectively). The minimum age was 18, while the maximum age was 36. The percentages of females were %75.5, %75.1, and %75.8 for the whole sample, EFA sample, and CFA sample, respectively.

Instruments

The Social Curiosity Scale. The Social Curiosity Scale (SCS) was developed by Renner in 2006 to assess participants' interest in how other people behave, think, and feel. The scale consists of 10 items, rated on a 4-point Likert scale from 1 (strongly disagree) to 4 (strongly agree) and 2 subscales. While the first subscale, General Social Curiosity (SCS-G), is based on curiosity about other people's habits, feelings, and thinking, the second subscale, Covert Social Curiosity (SCS-C), includes an interest in learning about people through inconspicuous or hidden discovery behavior. Higher scores are indicative of greater social curiosity. In the German version of the scale, Renner reported that the scale showed good psychometric properties. Hartung and Renner (2013) conducted an English version of the scale, which exhibited satisfactory reliability with a Cronbach's alpha coefficient of 0.80 (English sample) and 0.72 (German sample), which is comparable to previous research using the German version of the SCS ($\alpha = 0.83$; Renner, 2006 and $\alpha = 0.81$; Hartung & Renner, 2011).

Curiosity and Exploration Inventory-II. Curiosity and Exploration Inventory-II (CEI-II) was developed in 2009 by Kashdan et al. The scale consists of 10 items structured around two subscales each consisting of 5 items. The first subscale, "Stretching", is individual motivation to search for knowledge and new experiences (e.g., "I actively seek as much information as I can in new situations"), and the second subscale, "Embracing", indicates willingness to embrace the novel, uncertain, and unpredictable nature of everyday life (e.g., "I prefer jobs that are excitingly unpredictable"). Persons who score high on "embracing" are those who embrace uncertainty instead of avoiding it. The response format for the CEI-II is a 5-point Likert scale with anchor points being "extremely" and "very slightly or not at all". High scores indicate a strong tendency to value curiosity. Data presented in the original article, which introduced the CEI-II, showed this instrument to be highly reliable and valid. Turkish validity and reliability study of the scale was conducted by Acun et al. (2013), which exhibited satisfactory reliability with a Cronbach's alpha coefficient of 0.82.

Positive and Negative Affect Schedule. The Positive and Negative Affect Schedule (PANAS) was developed in 1988 by Watson, Clark, and Tellegen. It is a self-administered scale to assess emotional and affect impairments. It is a brief and easy-to-administer measure to assess positive and negative effects and, thus, obtain affect descriptors that are as pure as possible. PANAS consists of two subscales: positive and negative effects. Each subscale is composed of 10 items which are rated on a 5-point Likert scale with anchor points being “extremely” and “very slightly or not at all.” Positive affect (PA) refers to the extent to which a person feels enthusiastic, active, or alert. High levels of PA indicate a state of positive engagement and low levels of PA indicate a state of sadness and lethargy. Negative affect (NA) refers to a general dimension of subjective distress, encompassing a variety of aversive mood states such as anger, contempt, disgust, fear, and nervousness. High levels of NA are defined as a state of significant distress, while low levels of NA are defined as a state of calmness. Positive and Negative effects have been related to relevant psychological constructs like social functioning, affect, and personal well-being. The scales are shown to be highly internally consistent, largely uncorrelated, and stable at appropriate levels over a 2-month time period (Watson et al., 1988). The Turkish version of PANAS was conducted by Gencoz (2000).

Procedure

Permission related to the present study was obtained from Renner via e-mail. The SCS was first translated into Turkish by a certified translator. Each translated item was reviewed by 3 public health experts to compare the original ones and to determine if there were inconsistencies, and minor changes were made. To test the clarity of the scale, a pre-test was conducted among 20 students. Based on the feedbacks, some minor modifications were made for two items. The 7th item of the original scale includes a statement about a “train journey”. Since this type of travel is not frequent in Turkey, the expression “when on the train” was switched with the expression “while traveling”. In item 9, it was thought that the “lit windows” part of the statement would not be understandable in Turkish and therefore it was changed to “windows showing interior of their houses”. An e-mail was sent to inform Renner about the changes. Following the small changes made according to the feedback, the final version of the scale was re-translated into English and sent to the author of the scale. The final scale (Table 1) was applied to 497 volunteered students. The participants were also asked to fill in the Turkish version of the CEI-II and PANAS scales, which were implemented to test the convergent and divergent (discriminant) validity of the Turkish version of the SCS. Finally, to assess the test-retest reliability, the SCS was administered to the same students 10 days after the questionnaire. The number of students who participated in the retest procedure was 243.

Table 1

Translation of Social Curiosity Scale Items

1. "When I meet a new person, I am interested in learning more about him/her."
1. Yeni biriyle tanıştığımda onun hakkında daha fazla şey öğrenmek isterim.
2. "I'm interested in people."
2. İnsanlarla ilgilenirim.
3. "I find it fascinating to get to know new people."
3. Yeni insanlar tanımayı büyüleyici bulurum.
4. "I like to learn about the habits of others."
4. Başkalarının alışkanlıklarını öğrenmek hoşuma gider.
5. "I like finding out how others work."
5. Başkalarının nasıl çalıştığını öğrenmek hoşuma gider.
6. "When other people are having a conversation, I like to find out what it's about."
6. Diğer insanlar sohbet ederken, bunun ne hakkında olduğunu öğrenmek isterim.
7. "When on the train, I like listening to other people's conversations."
7. Seyahat ederken başkalarının konuşmalarını dinlemeyi severim.
8. "Every so often I like to stand at the window and watch what my neighbors are doing."
8. Sık sık pencerede durmayı ve komşularımın neler yaptığını izlemeyi severim.
9. "I like to look into other people's lit windows."
9. İnsanların evinin içini gösteren pencerelerine bakmayı severim.
10. "When people quarrel, I like to know what's going on."
10. İnsanlar kavga ettiğinde neler olduğunu bilmek isterim.

Statistical Analysis

Statistical analyses were carried out using IBM SPSS Statistics 23.0 (IBM Corp., Armonk, New York, USA). The Lisrel 8.50 program was used in confirmatory factor analysis. In all statistical analyses, a p-value less than 0.05 (typically ≤ 0.05) was regarded as statistically significant.

Construct validity was evaluated by the use of factor analysis (principal component analysis (PCA) for factor extraction). Scale compatibility was evaluated using the Kaiser-Meyer-Olkin test and Bartlett's test of sphericity. To assess the model fit, χ^2/df ratio and among the fit indices, the comparative fit index (CFI), root mean square error of approximation (RMSEA), goodness of fit index (GFI) and adjusted goodness of fit index (AGFI) were used. Half of the study group (248 participants) was randomly selected, and the responses of these participants were used to perform an explanatory factor analysis. Confirmatory factor analysis was performed on the second half of the study group.

In terms of convergent and divergent validity, Pearson correlations were computed between the SCS, SCS-G, SCS-C, CEI-II, and PANAS.

The reliability of the SCS was evaluated through Cronbach's Alpha (α) and McDonald's Omega (ω) (McDonald, 1999) coefficients. Although there are no universally accepted cutoff values exist for these coefficients, scores between 0.7 and

0.8 are considered acceptable, and values over 0.8 are evidence of high consistency (Nunnally & Bernstein, 1994; Bland & Altman, 1997; Reise et al., 2013). Item-total correlations were examined. Intraclass correlation coefficients (ICC) (point estimate and 95% confidence interval (CI)) were calculated to obtain the test-retest reliability, which was based on a 2-way mixed effects model with the absolute agreement (Koo & Li, 2016). The reference values of the ICC are categorized as the following < 0.5 , 0.5 to < 0.75 , 0.75 to < 0.9 , and > 0.90 which indicates poor, moderate, good, and excellent reliability, respectively, based on 95% CI (Portney & Watkins, 2009).

Results

The study was carried out with the participation of 497 students, and SCS was reapplied to 243 of them. The mean ages of the participants were 20.91 ± 1.93 , 20.86 ± 1.96 , and 20.96 ± 1.90 for the whole sample, EFA sample, and CFA sample, respectively.

When the scores obtained from the SCS were analyzed, it was determined that the scores ranged between 10 and 40, and the mean score was 23.2 ± 5.2 . When compared in terms of gender, it was observed that the minimum and maximum scores taken from the scale were the same for both genders. The results of the t-test analysis showed that there was not any significant difference between the total scores of the male and female participants ($p = 0.395$; men, 23.58 ± 0.53 vs. women, 23.11 ± 0.26). When the distribution of the responses was analyzed, it was found that the participants mostly responded above the average value of 2 (“I agree” and “I strongly agree”). The mean values of items 7, 8, and 9 were below 2. It is known that if items of the scale measure the same underlying dimension, then the items are expected to be correlated with each other. As a rule of thumb, if any items have many correlations below approximately 0.3, then excluding them from the analysis might be an option. Nevertheless, as stated by Field et al. (2012), every data is different, and analyzing data really is a skill, and not a matter of following a recipe. Based on this point, although all the correlations in Table 2 were not above 0.3, it was observed that items 1-5 and items 6-10 had relatively high correlations among themselves. Therefore, a good initial guess could be made that the scale might have a two-factor structure. Moreover, when looking for the signs of multicollinearity in the correlation matrix (Table 2), it was observed that none of the correlations were above 0.8, which suggested that multicollinearity was not a concern prior to the factor analysis (Cohen et al., 2018; Field et al., 2012).

Table 2
Summary of Correlations, Means, and Standard Deviations for the Responses of the 10 Items of the First Completion of the Questionnaire (n = 497)

Item	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	1									
2	0.384**	1								
3	0.324**	0.467**	1							
4	0.293**	0.405**	0.453**	1						
5	0.297**	0.371**	0.442**	0.528**	1					
6	0.224**	0.229**	0.277**	0.286**	0.356**	1				
7	0.126**	0.046	0.189**	0.165**	0.201**	0.368**	1			
8	0.034	0.080	0.186**	0.128**	0.163**	0.326**	0.384**	1		
9	-0.014	-0.067	0.103*	0.076	0.049	0.230**	0.351**	0.462**	1	
10	0.145**	0.124**	0.157**	0.161**	0.149**	0.338**	0.250**	0.313**	0.252**	1
M	3.11	2.93	2.44	2.41	2.73	2.37	1.78	1.75	1.33	2.37
SD	0.86	0.84	0.95	0.97	0.97	1.07	0.99	0.96	0.70	1.02

*p < 0.05; **p < 0.01; ***p < 0.001; M: Mean, SD: Standard Deviation

Exploratory Factor Analysis

Factor analysis with principal components extraction was used to examine whether the statements represent identifiable factors related to social curiosity. Half of the study group (248 participants) was randomly selected and the responses of these participants were used to perform an explanatory factor analysis. Confirmatory factor analysis was performed on the second half of the study group. Prior to the factor extraction, two statistical measures were used to assess the factorability of the data: the Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) measure of sampling adequacy and Bartlett’s test of sphericity. The KMO index measures the sampling adequacy which ranges from 0 to 1, with 0.6 suggested as the minimum value for satisfactory factor analysis to proceed (Kaiser, 1974; Tabachnick & Fidell, 1996). In the present study, the KMO value of the dataset was found as 0.786, which indicated that the sampling was adequate. Bartlett’s test of sphericity (Bartlett, 1954) tests the null hypothesis that the variables are orthogonal. That is, the variables are unrelated and therefore unsuitable for structure detection. For the social curiosity data, the calculated p-value of Bartlett’s test was < 0.001 ($\chi^2 = 563.051$, $df = 45$), which was small enough to reject the null hypothesis and conclude that the factor analysis might be worthwhile for the dataset.

Dimensionality reduction (factor extraction) was carried out via PCA. Kaiser’s criterion (eigenvalue criterion) was used to determine the number of initial unrotated factors to be extracted. Two of the eigenvalues were greater than 1 (2.675 and 2.425), suggesting the presence of two factors (Pallant, 2020). Factors obtained in the initial

extraction phase were a little difficult to interpret because of a few cross-loadings. The Varimax method (Kaiser, 1958), one of the orthogonal (uncorrelated) factor rotation approaches, was used to minimize the number of variables that had high loadings on each factor. The rotated factor loadings, eigenvalues of two factors, and variance amounts explained by the two factors are reported in Table 3. Factor 1 was defined by 5 items with dominant loadings of 0.64 or greater. Factor 2 is also comprised of 5 items with dominant loadings of 0.58 or greater. Comrey and Lee (1992) suggest that loadings in excess of 0.55 (30% overlapping variance) are considered good. However, in the current factor analysis, it was observed that there was a potential cross-loading issue (i.e., split loadings, when an item loads at 0.32 or higher on two or more factors (Costello & Osborne, 2005)) for Item 6. As stated by Yong and Pearce (2013), depending on the design of the study, a complex variable (i.e., an item that is in the situation of cross-loading) can be retained with the assumption that it is the latent nature of the variable. Taking into this fact and considering the factor designs obtained in the previous studies using SCS (Renner (2006); Hartung & Renner (2013); Zhang (2019)), Item 6 was decided to be retained under the Covert Social Curiosity subscale. That is, an equal number of measured variables were correlated with each factor, whereby all measured variables were appreciably correlated with only one factor, which indicated a simple structure (Thompson, 2004). The two factors appeared to correspond to General and Covert Social Curiosity, and together explained 51% of the item variance.

Table 3
Factor Analysis Results: Factor Loadings, Eigenvalues of Two Factors and Variance Amounts Explained by the Two Factors

Item	Factor 1	Factor 2
General Social Curiosity		
Item 2	0.788	-0.123
Item 3	0.720	0.155
Item 5	0.708	0.193
Item 4	0.704	0.174
Item 1	0.644	-0.112
Covert Social Curiosity		
Item 8	0.044	0.766
Item 9	-0.153	0.702
Item 7	0.020	0.687
Item 6	0.298	0.644
Item 10	0.102	0.584
Eigenvalues	2.675	2.425
% of variances	26.753%	24.255%
Cumulative % of variance	26.753%	51.008%

Confirmatory Factor Analysis

To secure the two-factorial structure of the SCS, a confirmatory factor analysis (CFA) using maximum likelihood (ML) estimation was performed on the second half of the study group (248 participants). Several goodness of fit indices were examined, including normed chi-square ($NC = \chi^2/df$), comparative fit index (CFI), normed fit index (NFI), goodness of fit index (GFI), root mean square error of approximation (RMSEA), and standardized root mean square residual (SRMR). According to Hu and Bentler (1999), for the ML method, a cutoff value close to 0.95 for CFI; a cutoff value close to 0.08 for SRMR; and one close to 0.06 for RMSEA are needed before it can be concluded that there is a good fit between the hypothesized model and the observed data. Moreover, a cutoff value close to 0.90 for NFI (Bentler & Bonett, 1980) and a normed chi-square value of less than 5 (Schumacker & Lomax, 2004) are desired for a good model fit. In the present study, the results of CFA, shown in Table 4, indicated that the two-factor model had an acceptable fit to the data, $NC = 2.58$, $RMSEA = 0.080$, $CFI = 0.90$, $NFI = 0.85$, $GFI = 0.93$, $SRMR = 0.069$.

Table 4
Fit Index Results in Confirmatory Factor Analysis

Model	χ^2	df	χ^2/df	NFI	GFI	CFI	RMSEA	SRMR
	87.748***	34	2.58	.85	.93	.90	.080	.069

n = 248. df = degree of freedom; NFI = normed fit index; GFI = goodness of fit index; CFI = comparative fit index; RMSEA = root mean square error of approximation; SRMR = standardized root mean square residual. ***p < 0.001.

The standardized factor loadings for the two-factor social curiosity model were presented in Figure 1. As expected, the standardized factor loadings were relatively high, ranging in magnitude from 0.48 to 0.71. All factor loadings were significant, indicating convergent validity ($p < 0.001$). The inter-factor correlation was moderate in size ($r = 0.58$), which suggested discriminant validity.

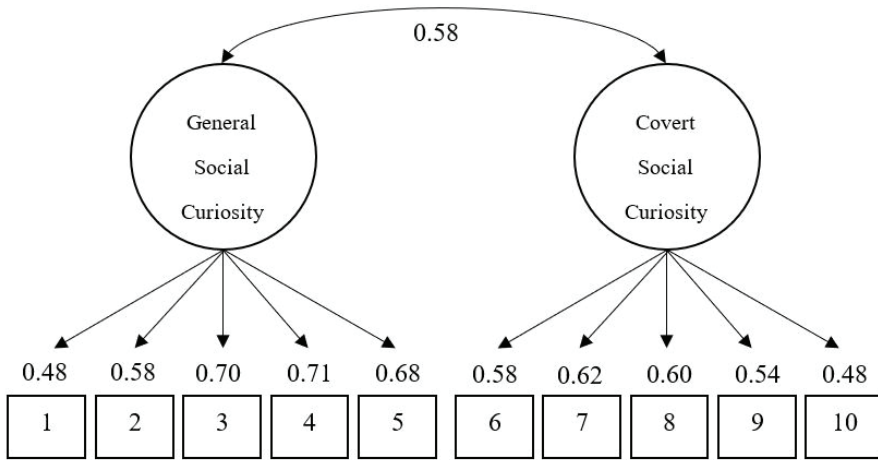

Figure 1. Standardized Factor Loadings for Two-Factor SCS

Construct Validity of the SCS and Subscales

To examine construct validity, correlations were computed between the SCS, SCS-G, SCS-C, CEI-II and PANAS (see Table 5). SCS was highly correlated with general subscale ($r = 0.84$, $p < 0.001$) and covert subscale ($r = 0.849$, $p < 0.001$). As in the German version of the SCS, the high correlations were expected due to the overlap of the items. The moderate correlation of 0.58 between the SCS-G and SCS-C is consistent with the assumption that these two subscales assess substantially related but meaningfully different components (Renner, 2006).

One caveat when interpreting the correlations is that most of the correlation values in Table 5 are small albeit significant due to the effect of the sample size on the p-values. Therefore, interpreting the low correlation values should be handled carefully. Cohen (1988) suggests that the interpretation of the effect size is relative to the area of behavioral science or even more particularly to the specific content and research method being employed in any given investigation. In this perspective, based on the analysis of correlation coefficients from two meta-analyses, Hemphill (2003) recommends categorizing $r < 0.20$ as small, r from 0.20 to 0.30 as medium, and $r > 0.30$ as large effects for experiments. Moreover, Gignac and Szodorai (2016), who analyzed the empirical distribution of meta-analytically derived correlations in the area of differential psychology, reported that fewer than 3% of the considered correlations were found to be as large as $r = 0.50$.

The significant positive correlations of the SCS with the selected trait curiosity scale (CEI-II) and its subscales, ranging from $r = 0.202$ to 0.267, provided evidence of convergent validity. The SCS-G was the major subscale that contributed to these

correlations. As seen in Table 5, the correlations of the SCS-G with the CEI scale were all equal to or greater than 0.26. SCS-G reflects generalized curiosity toward other people’s thoughts and feelings. Interest in getting to know people from different cultures and learning about their life fall within this subscale. On the other hand, SCS-C reflects a desire to learn more about personal information or to seek out information surreptitiously. Compared to the CEI-II, the SCS measures more passive or neutral information-seeking tendencies rather than emphasizing the compelling and exploratory nature of curiosity (Cairo, 2013). From this point of view, the moderate correlation found between SCS-G and CEI-II was as expected. In contrast to SCS-G, the SCS-C seemed to assess a distinct component of social curiosity by having small or nonsignificant correlations with CEI and its subscales. The correlations of the SCS and the SCS-G with Negative Affect subscale of PANAS were essentially zero, which provided evidence of discriminant validity. Only the subscale SCS-C showed a slightly significant small positive correlation with Negative Affect ($r = 0.121$), suggesting that negative affectivity is associated with some degree of covert social curiosity. According to the findings of Renner (2006), SCS-C is associated with higher neuroticism and social anxiety, supporting the notion that people may still experience curiosity and seek novel information when feeling anxious or upset, but this cognitive engagement may take a more passive or surreptitious form. Taking into consideration that the Negative Affect subscale of PANAS describes different negative feelings and emotions, such as nervousness and sadness, the correlation between the Negative Affect subscale and SCS-C subscale is plausible.

Table 5
Convergent and Divergent (Discriminant) Validity Results

	SCS	SCS-G	SCS-C
Social Curiosity			
SCS-G	0.840***		
SCS-C	0.849***	0.459***	
Curiosity and Exploration Inventory-II			
Stretching	0.202**	0.269***	0.071
Embracing	0.260***	0.265***	0.172**
Total	0.267***	0.306***	0.143*
Positive Affect Negative Affect Scale			
Positive	0.175**	0.250***	0.038
Negative	0.069	-0.028	0.121

$n = 248$. SCS = Social Curiosity Scale; SCS-G = SCS-General; SCS-C = SCS-Covert; * $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$

Reliability Analysis

Using the whole sample, the reliability of the SCS was evaluated through Cronbach's Alpha (α) and McDonald's Omega (ω) (McDonald, 1999) coefficients. In terms of the first test, both Cronbach's alpha and McDonald's Omega coefficients were similar and over 0.70 for the SCS and its subscales (See Table 6). Correlations of each item with overall scale, and the intraclass correlations of the scale items were all statistically significant ($p < 0.001$). Deletion of an item from the scale did not make an improvement on the current Cronbach's alpha. In terms of internal consistency, the results were satisfactory. The test-retest ICC value for the SCS was calculated as 0.847 (95% CI = 0.801 - 0.883) (subscales: SCS-G: 0.839, SCS-C: 0.734), proving that the reliability of the Turkish version of the SCS can be considered as "good" (Portney & Watkins, 2009).

Table 6
Indices for the Reliability of the SCS

Scales/ Subscales	Cronbach's Alpha ^a	McDonald's Omega ^a	Test-Retest ICC ^b	95% Confidence Interval for ICC	
				Lower Bound ^b	Upper Bound ^b
SCS	0.763	0.757	0.847	0.801	0.883
SCS-G	0.767	0.773	0.839	0.793	0.875
SCS-C	0.701	0.701	0.734	0.657	0.794

^a: n = 497; ^b: n = 243. SCS = Social Curiosity Scale; SCS-G = SCS-General; SCS-C = SCS-Covert; ICC: Intraclass Correlation Coefficient

Discussion

Research on curiosity has revealed that different conceptualizations of curiosity tend to emphasize different aspects, and therefore curiosity is better grasped as a multifaceted construct (Kashdan et al., 2018). One of these facets, social curiosity, was studied by Renner (2006), who developed an assessment tool to measure individual differences in social curiosity as a personality trait. The original form of the constructed scale (SCS) was written in German and applied to 312 German participants. Based on the good psychometric properties obtained from the study, the scale was adapted to English by Hartung and Renner (2013) and reported to be reliable. In recent years, the validity and reliability analysis of the Chinese version of the scale was made by Zhang (2019), who also showed that the Chinese version of the SCS can be used as an effective tool to measure social curiosity among Chinese university students. Up to now, there has been little research on social curiosity in Turkey, primarily due to the lack of measurement tools on this subject. The main goal of this study was to translate the English form of the SCS to the Turkish language and to conclude its validity and reliability.

One of the main differences among the studies carried out using German, English, Chinese and Turkish versions of the scale is the study group. In the studies of Renner

(2006) and Hartung and Renner (2013), participants between the ages of 16 and 77 were recruited, while in the Chinese study carried out by Zhang (2019), the study group consisted of university students whose ages ranged from 18 to 23. Based on this fact, conclusions regarding the age factor could be drawn in the studies conducted using the German and English versions of the scale. However, a similar deduction could not be made in the Chinese study since its focus group was university students. In this regard, the current study resembles the Chinese study. The impact of the age factor on the validity and reliability of the scale could not be investigated due to the study group limitation. Moreover, although the gender effect was not investigated in any of the studies of the scale, the percentage of women was higher in all studies. Considering that 75.5% of the participants were women in the current study, it can be inferred that the values in the psychometric indicators of the scale mostly represent the social curiosity tendencies of women.

In the German form of the SCS (Renner, 2006), the principal axis factor analysis yielded two substantially correlated factors which were entitled General Social Curiosity and Covert Social Curiosity. The same factor structure was obtained both in the English (Hartung & Renner, 2013) and Chinese versions (Zhang, 2019) of the scale. In the present study, exploratory factor analysis revealed that the Turkish version of the scale was also two-dimensional. As in the original scale, the first 5 items were collected under the general and the second 5 items under the covert sub-dimension. This form of the SCS was used to examine the impact of social curiosity on the utilization of social information and the accuracy of personality judgments (Hartung & Renner, 2011), to examine the interrelations between social curiosity and gossip (Hartung & Renner, 2013), and to demonstrate the benefits of social curiosity to reduce or overcome the anxiety of death (Fitri et al., 2020). On the other hand, Kashdan et al. (2018) developed a five-dimensional, non-hierarchical measure of curiosity, the five-dimensional curiosity scale (5DC). The scale consisted of five curiosity facets entitled Joyous Exploration (JE), Deprivation Sensitivity (DS), Stress Tolerance (ST), Thrill Seeking (TS), and Social Curiosity (SC). In 5DC, social curiosity emerged as a subscale and consisted of 5 items similar to the ones in the scale of Renner (2006). In 2020, based on the studies of Renner (2006) and Litman and Pezzo (2007), Kashdan et al. further refined the 5DC inventory by splitting the SC facet into two separate facets: Overt Social Curiosity (including 4 items similar to the SCS-G items) and Covert Social Curiosity (including 4 items similar to the SCS-C items). By doing so, they distinguished between two types of social curiosity: the overt desire to learn from other people versus covert, surreptitious interest in what other people say and do.

For evidence of the construct validity of the SCS, confirmatory factor analysis (CFA) using maximum likelihood (ML) estimation was conducted. The results of CFA (see Table 4) indicated that the two-factor model had an acceptable fit to the data, $NC =$

2.58, RMSEA = 0.080, CFI = 0.90, NFI = 0.85, GFI = 0.93, SRMR = 0.069. The inter-factor correlation was moderate in size ($r = 0.58$) and consistent with the correlation found between SCS-G and SCS-C ($r = 0.41$) in the German version of the scale. The obtained inter-factor correlation was anticipated since the two subscales assess substantially related but meaningfully different components of an underlying social curiosity dimension (Renner, 2006).

To examine convergent and divergent validity, correlations were computed between the SCS, SCS-G, SCS-C, CEI-II and PANAS (see Table 5). Prior research showed that SCS has moderately high correlations with other measures of curiosity and self-perceived curiosity, but low correlations with some personality traits, such as neuroticism and agreeableness (Renner, 2006). Also, studies have revealed that curiosity is related to positive effects and lower negative effects (Gallagher & Lopez, 2007; Kashdan et al., 2004). Assertive people take interest in knowing others' minds, feelings, and behavior, which can provide a positive affect (Fitri & Wielyanida, 2018). Curiosity itself has a correlation with positive affect (Quevedo & Abella, 2011). Based on these studies, we expected significant positive correlations between SCS and the selected trait curiosity scale (CEI-II), and the Positive Affect subscale of PANAS as evidence of convergent validity. As seen in Table 5, correlations of the SCS with the selected trait curiosity scale (CEI-II) and its subscales ranged from 0.202 to 0.267, whereas only the correlations of the SCS and the SCS-G with the Positive Affect subscale of PANAS were statistically significant ($r = 0.175$ and $r = 0.250$, respectively). The obtained associations can be interpreted as moderate based on the effect size guidelines proposed by Gignac & Szodorai (2016): relatively small effects ($r \geq 0.10$), typical (medium) effects ($r \geq 0.20$), and relatively large effects ($r \geq 0.30$). In the study of Kashdan et al. (2018), the correlations between SCS and the subscales of CEI-II were both 0.21, which is also consistent with the results of the present study. The correlations of the SCS and the SCS-G with the Negative Affect subscale of PANAS were essentially zero. A similar result was found in the study of Gallagher and Lopez (2007), who found a correlation of 0.50 between exploration curiosity and positive affect and only -0.28 between exploration curiosity and negative affect. In the present study, only the subscale SCS-C showed a slightly significant ($p = 0.058$) small positive correlation with Negative Affect ($r = 0.121$), suggesting that negative affectivity is associated with some degree of covert social curiosity. Interestingly, when the scores obtained from the scale were examined (Table 2), it was seen that the scores obtained from the SCS-C scale were lower than the SCS-G. It is thought that the scores in the SCS-C subscale might be low due to the fact that the questions of this scale represent behaviors frowned upon in Turkish culture. This decline was particularly noticeable in item 9.

Reliability of the SCS was evaluated through Cronbach's Alpha (α) and McDonald's Omega (ω) coefficients. In terms of the first test conducted on 497 participants, both

Cronbach's alpha and McDonald's Omega coefficients were similar and over 0.70 for the SCS and its subscales, suggesting that the reliability of the Turkish SCS was satisfactory. In the English version of the scale (Hartung & Renner, 2013), Cronbach's alpha coefficients were 0.80 (English sample) and 0.72 (German sample), whereas in the German version of the SCS, the coefficients were 0.83 (Renner, 2006) and 0.81 (Hartung & Renner, 2011). In terms of test-retest reliability, the stability of assessments over time was examined via the ICC method. The ICCs for all scales tested for test-retest reliability were good (ICC scores (95% CI); SCS: 0.847 (0.801-0.883), SCS-G: 0.839 (0.793-0.875), SCS-C: 0.734 (0.657-0.794)). Based on these findings, it is concluded that the Turkish SCS demonstrates satisfactory internal consistency. In conclusion, this study suggests that Turkish SCS, with its two-factor structure, is a valid and reliable scale. Local or national-based research on social curiosity can be conducted using the SCS.

Study Limitations

The high number of samples in the test and retest was the biggest strength of the study. On the other hand, in Turkey, due to the Covid-19 pandemic, universities were obliged to carry out online classes at the time of lockdown. Due to this limitation, the study was conducted over the internet based on the participation of volunteering students. Since the ages of the focused study group ranged between 18 and 36, no conclusion could be drawn in terms of the impact of the age factor on the validity and reliability of the scale.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Conception/Design of Study- S.K., E.K., B.B., A.K., A.K.; Data Acquisition- B.B., A.K., A.K.; Data Analysis- S.K., E.K.; Drafting Manuscript- S.K., E.K.Ş.; Critical Revision of Manuscript- S.K., E.K., B.B., A.K., A.K.; Final Approval and Accountability- S.K., E.K., B.B., A.K., A.K.

Conflict of Interest: The authors declare no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Grant Support: The authors received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

References

- Acun, N., Kapikiran, S., & Kabasakal, Z. (2013). Trait curiosity and exploration inventory-II: Exploratory and confirmatory factor analysis and its reliability. *Turkish Psychological Articles*, 16(31), 86–90.
- Bartlett, M. S. (1954). A note on the multiplying factors for various chi square approximation. *Journal of Royal Statistical Society, Series B*, 16(2), 296–298.
- Baumeister, R. F. (2005). *The cultural animal: Human nature, meaning, and social life*. Oxford University Press.
- Bentler, P. M., & Bonett, D. G. (1980). Significance tests and goodness of fit in the analysis of covariance structures. *Psychological Bulletin*, 88(3), 588. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.88.3.588>

- Berlyne, D. E. (1954). A theory of human curiosity. *British Journal of Psychology*, 45(3), 180–191. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8295.1954.tb01243.x>
- Berlyne, D. E. (1960). *Conflict, arousal, and curiosity*. McGraw-Hill.
- Bland, J. M., & Altman, D. G. (1997). Statistics notes: Cronbach's alpha. *BMJ*, 314(7080), 572. <https://doi.org/10.1136/bmj.314.7080.572>
- Cairo, A. H. (2013). *Curiosity and compassion: Curiosity and attachment security's relationship with empathic responding to hardship* (Master's thesis). Retrieved from <https://scholarscompass.vcu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4860&context=etd>
- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences* (2nd ed.). Lawrence Erlbaum
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2018). *Research methods in education* (8th ed.). Routledge.
- Collins, R. P., Litman, J. A., & Spielberger, C. D. (2004). The measurement of perceptual curiosity. *Personality and Individual Differences*, 36, 1127–1141. [https://doi.org/10.1016/S0191-8869\(03\)00205-8](https://doi.org/10.1016/S0191-8869(03)00205-8)
- Comrey, A. L., & Lee, H. B. (1992). *Interpretation and application of factor analytic results* (2nd ed.). Lawrence Erlbaum
- Costello, A. B., & Osborne, J. (2005). Best practices in exploratory factor analysis: Four recommendations for getting the most from your analysis. *Practical Assessment, Research, and Evaluation*, 10(1), 7. <https://doi.org/10.7275/jyj1-4868>.
- Faul, F., Erdfelder, E., Buchner, A., & Lang, A. G. (2009). Statistical power analyses using G*Power 3.1: Tests for correlation and regression analyses. *Behavior Research Methods*, 41(4), 1149–1160. <https://doi.org/10.3758/BRM.41.4.1149>.
- Field, A., Miles, J., & Field, Z. (2012). *Discovering Statistics Using R*. Sage Publications.
- Fitri, R. A., & Wielyanida, L. (2018). The Correlation between Personality Trait and Social Curiosity. *Proceedings of the 3rd International Conference on Social Sciences, Laws, Arts and Humanities* (pp. 92–98). <https://doi.org/10.5220/0010003100920098>.
- Fitri, R. A., Asih, S. R., & Takwin, B. (2020). Social curiosity as a way to overcome death anxiety: Perspective of terror management theory. *Heliyon*, 6(3), e03556. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2020.e03556>
- Gallagher, M. W., & Lopez, S. J. (2007). Curiosity and well-being. *The Journal of Positive Psychology*, 2(4), 236–248. <https://doi.org/10.1080/17439760701552345>
- Gencoz, T. (2000). Positive and negative affect schedule: A study of validity and reliability. *Turkish Journal of Psychology*, 15(46), 19–28.
- Gignac, G. E., & Szodorai, E. T. (2016). Effect size guidelines for individual differences researchers. *Personality and Individual Differences*, 102, 74–78. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2016.06.069>
- Hartung, F. M., & Renner, B. (2011). Social curiosity and interpersonal perception: A judge × trait interaction. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 37(6), 796–814. <https://doi.org/10.1177/0146167211400618>
- Hartung, F. M., & Renner, B. (2013). Social curiosity and gossip: Related but different drives of social functioning. *PLoS One*, 8(7), e69996. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0069996>
- Hemphill, J. F. (2003). Interpreting the magnitudes of correlation coefficients. *American Psychologist*, 58(1), 78–79. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.58.1.78>

- Hu, L. T., & Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 6(1), 1–55. <https://doi.org/10.1080/10705519909540118>
- Kaiser, H. F. (1958). The varimax criterion for analytic rotation in factor analysis. *Psychometrika*, 23(3), 187–200.
- Kaiser, H. (1974). An index of factorial simplicity. *Psychometrika*, 39(1), 31–36.
- Kaiser, H. F., & Rice, J. (1974). Little jiffy, mark IV. *Educational and Psychological Measurement*, 34(1), 111–117.
- Kashdan, T. B. (2004). Curiosity. In C. Peterson & M. E. P. Seligman (Eds.), *Character strengths and virtues: A handbook and classification* (pp. 125–141). Oxford University Press.
- Kashdan, T. B., & Roberts, J. E. (2004). Trait and state curiosity in the genesis of intimacy: Differentiation from related constructs. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 23(6), 792–816. <https://doi.org/10.1521/jscp.23.6.792.54800>
- Kashdan, T. B., Rose, P., & Fincham, F. D. (2004). Curiosity and exploration: Facilitating positive subjective experiences and personal growth opportunities. *Journal of Personality Assessment*, 82(3), 291–305. https://doi.org/10.1207/s15327752jpa8203_05
- Kashdan, T. B., & Yuen, M. (2007). Whether highly curious students thrive academically depends on perceptions about the school learning environment: A study of Hong Kong adolescents. *Motivation and Emotion*, 31(4), 260–270. <https://doi.org/10.1007/s11031-007-9074-9>
- Kashdan, T. B., Gallagher, M. W., Silvia, P. J., Winterstein, B. P., Breen, W. E., Terhar, D., & Steger, M. F. (2009). The curiosity and exploration inventory-II: Development, factor structure, and psychometrics. *Journal of Research in Personality*, 43(6), 987–998. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2009.04.011>
- Kashdan, T. B., Stikma, M. C., Disabato, D. J., McKnight, P. E., Bekier, J., Kaji, J., & Lazarus, R. (2018). The five-dimensional curiosity scale: Capturing the bandwidth of curiosity and identifying four unique subgroups of curious people. *Journal of Research in Personality*, 73, 130–149. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2017.11.011>
- Kashdan, T. B., Disabato, D. J., Goodman, F. R., & McKnight, P. E. (2020). The Five-Dimensional Curiosity Scale Revised (5DCR): Briefer subscales while separating overt and covert social curiosity. *Personality and Individual Differences*, 157, 109836. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2020.109836>
- Koo, T. K., & Li, M. Y. (2016). A guideline of selecting and reporting intraclass correlation coefficients for reliability research. *Journal of Chiropractic Medicine*, 15(2), 155–163. <https://doi.org/10.1016/j.jcm.2016.02.012>
- Kurtbas, İ. (2011). The sociology of curiosity: “social curiosity” as psychological impulse, social stimulus, cultural notion and an ideological concept. *Journal of Sociological Research*, 14(2), 18–58.
- Loewenstein, G. (1994). The psychology of curiosity: A review and reinterpretation. *Psychological Bulletin*, 116(1), 75–98. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.116.1.75>
- Litman, J. A., & Spielberger, C. D. (2003). Measuring epistemic curiosity and its diversive and specific components. *Journal of Personality Assessment*, 80(1), 75–86. https://doi.org/10.1207/S15327752JPA8001_16

- Litman, J. A., & Jimerson, T. L. (2004). The measurement of curiosity as a feeling of deprivation. *Journal of Personality Assessment*, 82(2), 147–157. https://doi.org/10.1207/s15327752jpa8202_3
- Litman, J. A., & Pezzo, M. V. (2007). Dimensionality of interpersonal curiosity. *Personality and Individual Differences*, 43(6), 1448–1459. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2007.04.021>
- Litman, J. A. (2008). Interest and deprivation dimensions of epistemic curiosity. *Personality and Individual Differences*, 44(7), 1585–1595. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2008.01.014>
- Litman, J. A., Crowson, H. M., & Kolinski, K. (2010). Validity of the interest- and deprivation-type epistemic curiosity distinction in non-students. *Personality and Individual Differences*, 49(5), 531–536. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2010.05.021>
- McDonald, R. P. (1999). *Test theory: A unified treatment*. L. Erlbaum Associates.
- Mundfrom, D. J., Shaw, D. G., & Ke, T. L. (2005). Minimum sample size recommendations for conducting factor analyses. *International Journal of Testing*, 5(2), 159–168.
- Nunnally, J. C. (1994). *Psychometric theory 3E*. Tata McGraw-Hill Education.
- Pallant, J. (2020). *SPSS survival manual: A step by step guide to data analysis using IBM SPSS* (7th Edition). Routledge.
- Portney, L.G., & Watkins, M.P. (2009). *Foundations of clinical research: Applications to practice*. Prentice Hall.
- Quevedo, R. J. M., & Abella, M. C. (2011). Well-being and personality: Facet-level analyses. *Personality and Individual Differences*, 50(2), 206–211. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2010.09.030>
- Reise, S. P., Bonifay, W. E., & Haviland, M. G. (2013). Scoring and modeling psychological measures in the presence of multidimensionality. *Journal of Personality Assessment*, 95(2), 129–140. <https://doi.org/10.1080/00223891.2012.725437>
- Renner, B. (2006). Curiosity about people: The development of a social curiosity measure in adults. *Journal of Personality Assessment*, 87(3), 305–316. https://doi.org/10.1207/s15327752jpa8703_11
- Sarukkai, S. (2009). Science and the ethics of curiosity. *Current Science*, 97(6), 756–767.
- Schumacker, R. E., & Lomax, R. G. (2004). *A beginner's guide to structural equation modeling*. Psychology Press.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (1996). *Using multivariate statistics* (3rd ed.). Harper Collins.
- Thompson, B. (2004). *Exploratory and confirmatory factor analysis: Understanding concepts and applications*. American Psychological Association
- Wagstaff, M. F., Flores, G. L., Ahmed, R., & Villanueva, S. (2021). Measures of curiosity: A literature review. *Human Resource Development Quarterly*, 32(3), 363–389. <https://doi.org/10.1002/hrdq.21417>
- Watson, D., Clark, L. A., & Tellegen, A. (1988). Development and validation of brief measures of positive and negative affect: The PANAS Scale. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54(6), 1063–1070. <https://doi.org/10.1037//0022-3514.54.6.1063>
- Yong, A. G., & Pearce, S. (2013). A beginner's guide to factor analysis: Focusing on exploratory factor analysis. *Tutorials in Quantitative Methods for Psychology*, 9(2), 79–94. <https://doi.org/10.20982/tqmp.09.2.p079>
- Zhang, Y. (2019). Reliability and validity of the Social Curiosity Scale among Chinese university students. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 47(9), 1–7. <https://doi.org/10.2224/sbp.8263>

RESEARCH ARTICLE

The Mental Health of a Society in Crisis: Complaints of Depression and Anxiety

Veysel Bozkurt¹ , Hasan Kaya² , Erol Göka³ , Kadriye Burcu Öngen Bilir⁴

Abstract

The aim of this paper is to examine the change in anxiety and feelings of depression within the Turkish population, including the factors behind these changes, during the most intense period of the COVID-19 pandemic crisis. Data were collected online from a population with similar characteristics using the convenience sampling method at the beginning of the pandemic (2020) and during its second year (2021). After parsing the data, a total of 9,369 questionnaires were evaluated. The Anxiety and Depressive Complaints questionnaire was prepared based on the conditions related to COVID-19. The scale was produced by selecting from a large set of questions using Factor Analysis (FA). The Confirmatory Factor Analysis (CFA) values of the measurement tool fell within the acceptable limits. It was observed that both anxiety and feelings of depression were extraordinarily high during this period. The data showed that gender, family communication problems, trust in the state, fear of losing one's job, religious involvement, and time had predictive effects on anxiety. All the predictive variables for anxiety also had significant effects on depressive complaints. Age, household income, and living in rural or urban areas were also determined to be predictive for depressive complaints.

Keywords: COVID-19 Pandemic • Anxiety • Depressive complaints • Trust • Religious commitment and predictive variables

1 **Correspondence to:** Veysel Bozkurt (Prof.), Economic Sociology Sub-Department, Faculty of Economics, Istanbul University, Istanbul, Türkiye. Email: vbozkurt@istanbul.edu.tr ORCID: 0000-0001-7623-3132

2 Hasan Kaya (Assoc. Prof.), SUAM Mental Health and Diseases, Gulhane Medical Faculty Ankara City Hospital, Health Sciences University, Ankara, Türkiye. Email: dr.kaya.hasan@gmail.com ORCID: 0000-0002-9289-6013

3 Erol Göka (Prof.), SUAM Mental Health and Diseases, Gulhane Medical Faculty Ankara City Hospital, Health Sciences University, Ankara, Türkiye. Email: erolgoka@hotmail.com ORCID: 0000-0001-7066-2817

4 Kadriye Burcu Öngen Bilir (Assoc. Prof.), Department of Business Administration, Faculty of Humanities and Social Sciences, Bursa Technical University, Bursa, Türkiye. Email: burcu.bilir@btu.edu.tr ORCID: 0000-0003-2581-0125

To cite this article: Bozkurt, V., Kaya, H., Göka, E., & Öngen Bilir, K. Ö. (2022). The mental health of a society in crisis: Complaints of depression and anxiety. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 42(Suppl. 1), 153-170. <https://doi.org/10.26650/SJ.2022.42.3.0059>

At a time when people's trust in science and technology has increased tremendously, the COVID-19 pandemic caught humanity by surprise. The whole world faced a similar shock. Millions of people lost their lives, and many others were unable to work, causing massive economic losses. People were confined to their homes for long periods of time. There was intense fear around the potential of death, catching the virus, and losing loved ones. The norms with which people were familiar ceased abruptly, causing feelings of uncertainty and helplessness and deeply shaking the basic sense of security. Negative emotions, such as fear, anxiety, anger, and grief, took hold during the COVID-19 pandemic (Markowitz, 2021; Göka, 2020). Although the severity of effect differed from person to person (Göka, 2020 (a), the mental health of a large portion of society was deeply affected during the pandemic. Academic literature has revealed that anxiety and depressive disorders increased greatly during the period of the COVID-19 pandemic (Vindegard & Benros, 2020; Gayatri & Irawaty, 2022; Kaya et al., 2021). The number of antidepressants sold in Turkey increased by 10 million during this period, from 49 million in 2019 to 59 million in 2021. This rate of increase is much higher than would be expected in the absence of a pandemic (Elmacıoğlu & Çar, 2022).

The aim of this paper was to demonstrate, with the use of a comprehensive data set, how a large-scale pandemic affects the mental health (anxiety and feelings of depression) of the population. Therefore, the level of anxiety and depressive complaints was examined in 2020 and 2021, when the number of cases peaked and vaccination had not yet become widespread. The effects the pandemic had on the mental health of society were evaluated along the demographic factors of: age, gender, family communication, household income, and place of residence. Two different quantile regression models were used to measure the effect on anxiety and depressive complaints related to: trust in the state, family communication problems, fear of losing one's job, and religious commitment. It is hoped that this research can contribute to the literature by revealing the psychological response of society and the factors which affect it within a crisis situation such as a pandemic, which affects all people and disrupts every facet of life.

Age

COVID-19 infection is known to be a greater threat to those with weakened immune systems and those who are older. Accordingly, doctors have frequently stated that the risk of death is lower for young people with a relatively stronger immune system. However, the preventative measures taken during the pandemic forced young people to remain at home during the most active periods of their lives and isolated them from their friends. Young people are the age group with the highest level of physical activities and social interactions. Such activities are crucial in terms of psychological health, as this is a time of identity development. The difficulty of adapting to the "new normal" and the "stigma" greatly increased the restlessness of young people. It has been

observed that anxiety and depressive symptoms are much higher among young people with chronic health problems and those from socio-economically disadvantaged groups who are worried about the future (Hajek et al., 2022; Browning et al., 2021; Bayhan & Bozkurt, 2021; Civan-Kahve, Kaya, Darben, Gul-Cakil & Goka, 2021). One of the effects of the pandemic was the shrinking of the labor market, leaving young people who were new to a job or in the process of preparing to enter the workforce to face more uncertainty and stress than adults (Blundell, Costa-Dias, Joyce & Xu, 2020). Therefore, the first hypotheses of *this study* were that anxiety (H1a) and depressive complaints (H1b) would increase as age decreased.

Gender Factor

Anxiety and depressive complaints were known to be more common among women than men before the pandemic. Academic literature has shown that anxiety and mood disorders are more than twice as prevalent in women than in men (Faravelli, Alessandra Scarpato, Castellini & Lo Sauro, 2013; (Bebbington et al., 1998; Kuehner, 2003; Van de Velde, Bracke, & Levecque, 2010; Hankin, Mermelstein, & Roesch, 2007; Browning et al., 2021). In a study based on data from the third wave of the European Social Survey (ESS-3), Van de Velde et al. (2010) reported that women aged 18-75 years in 23 European countries had higher depression scores than men in all countries. According to the findings of a study conducted on 3,088 people in China immediately after the onset of the COVID-19 pandemic, the total prevalence of depression and anxiety of the participants was between 13.25% and 14.14%, with women showing more severe symptoms of stress and anxiety (Hou, Bi, Jiao, Luo, & Song, 2020). In another study of Spanish university students, it was observed that after the pandemic, women showed higher anxiety and perception of danger in respect to COVID-19 infection than men (Rodríguez-Besteiro et. all., 2021; Usta & Bozkurt, 2022). There are also reports in the literature that despite the increase in anxiety and depressive complaints among all social groups, the rate was much higher among women than men (Clemente-Suárez et al., 2021). For all these reasons, the second *hypotheses of the current study* were that women would show more anxiety (H2a) and depressive complaints (H2b) than men during the COVID-19 pandemic.

Household Income

Low-income groups have less capacity to cope with difficulties and experience greater stress in times of crisis because the savings of these groups are more limited. If these people are not working, they face greater troubles. Higher rates of depression and post-traumatic stress symptoms have been reported after terrorist attacks or natural disasters, especially among low-income groups (Chatterjee et al., 2018; Tsai, Elbogen, Huang, North, & Pietrzak, 2021). Although the COVID-19 pandemic affected all social groups, low-income groups with insufficient savings were more deeply affected, with

existing inequalities only deepening (Ataman et al., 2021; Bozkurt, 2020; Blundell et al., 2020). A study conducted on 14,387 individuals in the United Kingdom found a relationship between depression and low income (Pierre et al., 2021). Studies conducted in the USA also revealed that low-income groups experienced more psychological distress after the COVID-19 pandemic (Tsai et al., 2021). Therefore, the third hypotheses of this study were that *there would be a relationship between low household income and anxiety (H3a) and depression (H3b)*.

The Place of Residence

Even before the COVID-19 pandemic, place of residence has been associated with depression and anxiety. Historically, pandemics have affected larger cities, which are centers of international trade and human mobility (Florida et al., 2020; Snowden, 2020). The COVID-19 pandemic also began, as expected, in major cities where human mobility is common. At the very beginning of the pandemic, more than half of the cases in Turkey were recorded in Istanbul, with this global city feeling the effects of the pandemic more profoundly than other regions of Turkey (Sayın & Bozkurt, 2020). During the lockdown periods in Turkey, people in urban areas, most of whom were forced to confine themselves to their apartments, felt the effects of physical immobility and social isolation more deeply.

Post-pandemic studies have revealed that living in urban areas increased the risk of depression and anxiety (Özdin & Bayrak-Özdin, 2020; Liu et al., 2021; Liu, Shi, Auden, & Rozelle, 2018; Vindegaard & Benros, 2020). A relationship between reduced physical activity and deterioration in mental health during periods of lockdown has been reported in many countries (Karageorghis et al., 2021; Fornili et al., 2021; Radino & Tarantino, 2022). People who are confined to urban spaces were especially seen to have become more anxious and depressed. Therefore, *the fourth hypotheses of this study were that living in an urban area would increase anxiety (H4a) and depressive complaints (H4b)*.

Family Communication Problems

Strong social ties have always played a vital role in coping with the economic and psychological problems that arise in times of crisis. In particular, strong family ties and family resilience have a protective effect against the negative psychological effects of pandemic stressors, although they vary across cultures (Chen, Yu, Su, Tong, & Wu, 2021). Thus, when family problems increase, individuals lose their most important support. As the period of the COVID-19 pandemic continued, just as for other problems, there was an increase in family economic and communication problems. Domestic violence during the COVID-19 pandemic has been one of the most researched topics (Gönç Şavran & Suğur, 2021; Dawes & Broadfield, 2021; Ağca-Varoğlu, 2021; Çaki, Corr, & Krupić, 2021; Macit, 2021). Studies have revealed that domestic violence has

been an important predictor of depression and anxiety in this period (Indu, Vijayan, Tharayil, Ayirolimeethal, & Vidyadharan, 2021). It has been observed that domestic violence and communication problems increased relatively more in lower income groups (Şentürk & Bozkurt, 2021; Şahin, & Nerse, 2021). Therefore, *it was hypothesized that when family communication problems increase, anxiety (H5a) and depressive (H5b) complaints would also increase.*

Confidence in the Government

In times of crisis, people need institutions that they can trust to be able to cope with their psycho-social problems. Having a strong authority to support them in difficult times makes people feel good about themselves. After the COVID-19 pandemic, it was reported that trust in the government also played an important function in terms of protecting mental health (Ataman et al., 2021).

Research has shown that as confidence in public authority declines, psychological problems increase. In other words, “post-traumatic stress disorder” (PTSD) symptoms are diminished by trust in government. Therefore, trust in the government also increases the likelihood that the people will comply with the measures taken in times of crisis (Fornili et al., 2021; Georgieva et al., 2021; Chen et al., 2021; Bäuerle et al., 2020). Therefore, *it was hypothesized that as confidence in the government increases, anxiety (H6a) and depressive complaints (H6b) would decrease.*

Fear of Losing One’s Job

The fear of unemployment was one of the most important problems faced by employees during the pandemic, as many businesses became inoperable during this period. Restaurants, cinema/theaters and many other businesses closed, leaving those who worked there unable to work. Thus, the fear of losing one’s job was added to the life-threatening dangers posed by the virus. The future thus become much more uncertain. In Turkey, despite public sector employees with job security feeling relatively more confident in this issue, private sector employees and self-employed small business owners felt increased fear (Blundell et al., 2020). According to the findings of a study conducted on 19,496 adults in Italy, a significant relationship was found between the fear of being unemployed after COVID-19 and depression (Pompili et al., 2022). Based on these findings in the literature, it was hypothesized that *anxiety (H7a) and depression complaints (H7b) would increase as the fear of losing a job increased.*

Religious Commitment and the Pandemic

The pandemic has deeply shaken people’s sense of security. In periods when the sense of security is shaken, people turn to more spiritual practices and the expression of their religion. When people feel the presence of a higher power at their side, it makes them

more resilient in the face of loss during times of crisis. In addition, people with high levels of religious commitment have been reported to be more resilient against psychosocial problems caused by crises due to their strong family and community ties (Gülerce & Maraj, 2019). Throughout history, spirituality has been one of the most widely researched topics in coping with the psychological problems created by crises (Thuné-Boyle, Stygall, Keshtgar, & Newman, 2006). During the COVID-19 pandemic, it was observed that both anxiety and depression decreased as positive religious coping strategies were strengthened (Chow et al., 2021). For example, a study in Brazil found a positive correlation between high levels of religious/spiritual belief and better mental health during the pandemic. As religiosity and spirituality gained strength, there was greater resilience to the suffering of the pandemic (Lucchetti et al., 2021). In this study, it was hypothesized that *those who believed and fulfilled their religious obligations would have lower anxiety (H8a) and depressive complaints (H8b) than other groups.*

Society in the Second Year of the Pandemic

The COVID-19 pandemic first began in China at the end of 2019 before spreading rapidly across the world. As the pandemic dragged on, fatigue, boredom, and pessimism increased. In the first year of the pandemic (2020), a large number of people were pessimistic. In the second year (2021), pessimistic, anxious, and depressed moods became much more dominant (Ionescu, Fetecau, Boscaiu, & Tudose, 2021). An analysis based on the data of the European COVID-19 Survey revealed the existence of high rates of anxiety and depression, especially in the 18-29 age group (Hajek et al., 2022). An anxious and depressive mood became dominant in Turkey due to the pessimism caused by exhaustion and the shrinking economy which resulted from the prolongation of the pandemic. The findings of the Gallup Global Emotions Survey and the World Happiness Report on Turkey showed the extent of growing unrest (Helliwell et. al. 2022). Similar results can also be seen in the experiences of other countries (Pierre et al., 2021). The findings of a study conducted in Japan between May 2020 and May 2021 revealed that the rates of anxiety and depression increased in the intervening time (Fuse-Nagase, 2022). As a final hypothesis of this study, it was assumed that *anxiety (H9a) and depressive complaints (H9b) would increase in the second year of the pandemic.* In a survey conducted immediately after the first official case in Turkey in March 2020, the majority of people said that the crisis would pass within six months. However, with the prolongation of the pandemic and the loss of lives, people grew increasingly weary of the conditions.

Method

The data were collected online through convenience sampling in 2020 and 2021, when the concern about the COVID-19 pandemic reached the highest level in Turkey. After parsing the data, the responses of 9,639 questionnaires were evaluated, with

5,054 answers from 2020 and 4,315 from 2021. This study began as an international research on social networks in 2020, but as insufficient data were collected from other countries to be able to make comparisons, the data from Turkey were evaluated separately. Therefore, the first ethics committee decision of the research was taken from James Cook University (H8139/2020) in Australia in 2020, and the second from Istanbul University (2021/195) after updating the questionnaire. No financial support for the study was received from any institution.

The respondents comprised 58% females and 42% males, with a mean age of 34.35 years. The sample population was seen to be a highly educated group, with 93.5% of the respondents having a university education or higher and only 6.5% having an education level of high school or lower. In terms of income, 1.1 % of the respondents were in the highest bracket. For place of residence, 93.6% were living in a city of metropolitan area, with the rest living in villages and towns. Therefore, the data can be summarized as representing the urban and educated middle classes. This research does not claim to represent the entire Turkish population. On the questionnaire, six items referred to depressive complaints and three items to existential anxieties. Responses were given as 5-point Likert-type responses. The measurement tool was produced using Exploratory Factor Analysis (EFA) from a wide set of questions, with the data then tested using Confirmatory Factor Analysis (CFA) on a randomly selected group of the sample. The EFA Cronbach Alpha values were 0.89 for depressive complaints and 0.84 for existential anxieties. The Chi-Square/SD, CFI, GFI, NFI, AGFI, and RMSEA values of the CFA were seen to be within acceptable limits (Table 1).

Table 1
Exploratory (EFA) and Confirmatory (CFA) Factor Analysis Results

	EFA		CFA	
	Factor loading N=9369		Factor loading N=466	
	Depressive complaints	Existential anxieties	Depressive complaints	Existential anxieties
I became more irritable and quick to anger	0.798		0.738	
I have trouble doing daily chores	0.793		0.820	
I lost my sense of control over my life	0.776		0.690	
I feel constantly tired and exhausted	0.768		0.848	
My sleep quality has deteriorated	0.747		0.804	
My sense of loneliness increased	0.655		0.764	
I am in constant fear of catching the virus		0.845		0.862
My fear of death has increased		0.843		0.896
I've become afraid of losing loved ones		0.771		0.753

Cronbach Alpha	0.89	0.84	0.91	0.86
CR			0,91	0,86
AVE			0,63	0,69
MSV			0,49	0,49
ASV			0,49	0,49
Explained variance:	0.69		0.73	
KMO	0.91		0.91	
Chi square /SD			3.07	
CFI			0.974	
GFI			0.955	
NFI			0.965	
AGFI			0.920	
RMSEA			0.077	

Quantile Regression Analysis, which does not require a normal distribution condition, was preferred in the data analysis. Categorical variables were coded as dummy variables before being included in the regression analysis.

Results

The frequency distributions revealed that anxiety and feelings of depressive were quite high in the examined period. The highest levels of responses were to the statements of: “I became more irritable and quick to anger” (40%), “I have trouble doing daily chores” (40.6%), “I lost my sense of control over my life” (35%), “I am constantly feeling tired and exhausted” (45%), “My sleep quality has deteriorated” (53%), and “My sense of loneliness increased” (37%).

Existential anxieties were also at a very high level. Of the total respondents, 66% stated “I’ve become afraid of losing loved ones,” 33% that “My fear of death has increased,” and 42% that “I am in constant fear of catching the virus.”

The data shown in Table 3 demonstrate that as age decreased, there was a statistically significant increase in depressive complaints ($b=-0.016$, $t(5907)=-10.238$, $p = 0.000$). This result confirms the H1b hypothesis. Anxiety levels in young people were determined to be higher than in adults, but not at a level of statistically significant difference ($b=-0.004$, $t(5897)=-1.912$, $p = 0.056$). Therefore, the H1a hypothesis was rejected.

It has been stated in the literature that both depression and anxiety were higher among women than men before the pandemic. During the pandemic, both depressive complaints ($b = -0.221$, $t(5907)=-6.432$, $p = 0.000$) and anxiety ($b=-0.423$, $t(5897)=-9.208$, $p = 0.000$) were observed to be much higher among women. These results confirm the H2a and H2b hypotheses.

It is often observed that crises negatively affect the poor the most. During the lockdown periods of the COVID-19 pandemic, a large group of people could not work and suffered loss of income. This situation resulted in a more depressed mood among low-income families. The results of this study also confirmed the hypothesis (H3b) that there is a relationship between low household income and depression ($b = -0.164$, $t(5907) = -4.088$, $p = 0.000$). However, the H3a hypothesis was rejected because household income did not have a significant effect on anxiety, contrary to expectations ($b = -0.045$, $t(5897) = -0.847$, $p = 0.397$).

Table 2

Existential Anxieties, Quantile Regression Analysis Results ($q=0,5$)^{a,b}

Parameter	Coefficient	Std. Error	t	df	Sig.	95% Confidence Interval	
						Lower Bound	Upper Bound
(Intercept)	3.074	0.1230	24.991	5897	0.000	2.833	3.316
Age	-0.004	0.0021	-1.912	5897	0.056	-0.008	0.000
Gender (Female:1; Male:2)	-0.423	0.0460	-9.208	5897	.000	-0.513	-0.333
Household income (0=Other,1=Middle and upper)	-0.045	0.0534	-0.847	5897	0.397	-0.150	0.060
Place of residence (0=City,1=Rural)	-0.117	0.0934	-1.257	5897	.209	-0.301	0.066
Intra-family communication problems 0=Other, 1=Increased)	0.506	0.0540	9.364	5897	0.000	0.400	0.612
Trust in the government (0=Other, 1=Yes)	-0.208	0.0521	-4.003	5897	.000	-0.311	-0.106
Anxiety about losing your job (0=Other, 1=Yes)	0.404	0.0488	8.279	5897	0.000	0.309	0.500
Religious affiliation (0=Other, 1=I believe and fulfill my religious obligations)	-0.279	0.0494	-5.657	5897	0.000	-0.376	-0.182
Year (1=2020; 2=2021)	0.256	0.0449	5.700	5897	0.000	0.168	0.344

a. Dependent Variable: Existential Anxieties

b. Model: (Intercept), Age, Gender, Household_Income, Place_Residence2, Intra-family communication problems, Trust in the government, Anxiety about losing your job, Religious_invol2, Year

The hypothesis that people living in urban areas would experience more anxiety (H4a) than those living in rural areas was rejected ($b = -0.117$, $t(5897) = -1.257$, $p = 0.209$). As depressive symptoms were found to be relatively higher in urban areas, hypothesis H4b was confirmed ($b = -0.144$, $t(5907) = -2.062$, $p = 0.039$).

Families who were confined to their homes during the peak periods of the pandemic started to spend more time together. While some were satisfied with this situation, some began to experience communication problems. The survey results demonstrated that when communication problems within the family increased, there was also an increase in anxiety ($b=0.506, t(5897)=-9.364, p=0.000$) and depressive complaints ($b=0.879, t(5907)=21.702, p=0.000$). Thus, hypotheses H5a and H5b were confirmed.

In times of crisis, the trust of citizens towards the government and administrators will lead them to obey the rules and feel more secure, which can help them cope with anxiety and a depression. As predicted in hypotheses H6a and H6b, it was seen that as confidence in the government increased, there was a decrease in both anxiety ($b=-0.208, t(5897)=-4.003, p=0.000$) and depressive complaints ($b=-0.216, t(5907)=-5.530, p=0.000$). Thus, hypotheses H6a and H6b were confirmed.

Table 3
 Depressive Complaints Quantile Regression Analysis Results ($q=0,5$)^{a,b}

Parameter	Coefficient	Std. Error	t	df	Sig.	95% Confidence Interval	
						Lower Bound	Upper Bound
(Intercept)	3.275	0.0922	35.530	5907	0.000	3.094	3.456
Age	-0.016	0.0016	-10.238	5907	0.000	-0.020	-0.013
Gender (Female:1; Male:2)	-0.221	0.0344	-6.432	5907	0.000	-0.289	-0.154
Household income (0=Other,1=Middle and upper)	-0.164	0.0401	-4.088	5907	0.000	-0.242	-0.085
The place of residence (0=City,1=Rural)	-0.144	0.0700	-2.062	5907	0.039	-0.282	-0.007
Intra-family communication problems 0=Other, 1=Increased)	0.879	0.0405	21.702	5907	0.000	0.799	0.958
Trust in the government (0=Other, 1=Yes)	-0.216	0.0390	-5.530	5907	0.000	-0.292	-0.139
Anxiety about losing your job (0=Other, 1=Yes)	0.361	0.0366	9.857	5907	0.000	0.289	0.433
Religious affiliation (0=Other, 1=I believe and fulfill my religious obligations)	-0.276	0.0370	-7.462	5907	0.000	-0.349	-0.204
Year (1=2020; 2=2021)	0.273	0.0337	8.116	5907	0.000	0.207	0.339

a. Dependent Variable: Depressive Complaints

b. Model: (Intercept), Age, Gender, Household_Income, Place_Residence2, Intra-family communication problems, Trust in the government, Anxiety about losing your job, Religious_invol2, Year

A significant proportion of individuals whose jobs were not suitable for working online became unable to work during the lockdown period. Due to the shrinking

markets, people began to fear losing their jobs. Therefore, as well as the increase in family communication problems, the fear of losing one's job also had a strong effect on both anxiety ($b = 0.404$, $t(5897) = 8.279$, $p = 0.000$) and depressive complaints ($b = 0.361$, $t(5907) = -9.857$, $p = 0.000$). The hypotheses that anxiety (H7a) and depression complaints (H7b) would increase as the fear of losing their job increased were confirmed.

The relevant academic literature has shown that religious affiliation increases the resilience of people in times of crisis. The current study data showed that anxiety ($b = -0.279$, $t(5897) = -5.657$, $p = 0.000$) and depressive complaints ($b = -0.276$, $t(5907) = -7.462$, $p = 0.000$) declined among those who believed and fulfilled religious obligations. Thus, hypotheses H8a and H8b were confirmed.

Finally, it has been observed that people became exhausted, fed up, and restless during the pandemic. The bewilderment experienced in 2020 turned into fatigue in 2021. People who were constantly afraid of catching the virus and losing their loved ones became more depressed. When the results of 2020 and 2021 were compared between the two groups with similar characteristics, it was determined that both anxiety ($b = 0.256$, $t(5897) = 5.700$, $p = 0.000$) and depression complaints ($b = 0.273$, $t(5907) = 8.116$, $p = 0.000$) increased. In addition, as seen in both tables of regression analyses aiming to determine the variables that predict anxiety and depressive symptoms, the time factor was seen to have a significant effect. Thus, hypotheses H9a and H9b were confirmed.

Conclusion/Discussion

In 2020 and 2021, the COVID-19 pandemic rendered existing norms unworkable, with the precautions implemented requiring people to stay at home, which resulted in a deeply shaken sense of security. As in other countries, existential anxieties and feelings of depression increased at an unprecedented level in Turkey. In this study, which aimed to reveal the dimensions of anxiety and depressive complaints in society and the factors which could predict these during the peak period of the pandemic, 15 of the 18 hypotheses fundamental to this study were confirmed, with three being rejected.

Thus, the results of this research coincide with the findings of the academic literature suggesting that fear, anxiety, and depressive complaints increased greatly during the pandemic (Vindegard & Benros, 2020; Gayatri & Irawaty, 2022; Göka, 2020a; Markowitz, 2021). While at the very beginning of the pandemic, it was often stated that the virus was a greater risk for the older age group, the social and psychological impact of the pandemic has been seen to be more severe among young people than among adults. In the results of this study, the Kruskal-Wallis test showed that both the

highest anxiety ($H(4)=171.582, p=0.000$) and the highest depressive complaints ($H(4)=671.164, p=0.000$) were determined in young people. Depressive symptoms in particular were seen to be higher in young people under the age of 25 years than in all the other groups. Social distancing (isolation), inactivity, stigma, and shrinkage in the employment market become a concern for young people (Hajek et al., 2022; Browning et al., 2021; Bayhan & Bozkurt, 2021; Blundell et al., 2020). However, the age factor did not have a significant predictive effect on anxiety. Conversely, anxiety was seen to increase with age, but its effect in the regression analysis was not statistically significant (05% significance level) ($p=0.06$).

Together with young people, females constituted another group hit hardest by the pandemic. As previous academic literature has shown, the tendency to feel anxiety and depression was more common than ever among women. The findings of this research were seen to be similar to the results of previous studies (Faravelli et al., 2013; Bebbington et al., 1998; Kuehner, 2003; Van de Velde et al., 2010; Hankin et al., 2007; Browning et al., 2021; Hou et al., 2020; Rodriguez-Besteiro et al., 2021; Usta & Bozkurt, 2022). The data reveals that the rates of both anxiety and depression are higher in women than men. Although anxiety and depression increased in all groups as the pandemic went on, these feelings increased more in women than in men.

Contrary to the hypothesis, the household income coded as a dummy variable had no significant predictive effect on anxiety. This may have been because the virus infected all groups, regardless of class. However, it was concluded that household income had a significant predictive effect on depression. This result is similar to the findings of two different studies, conducted in England and the USA (Pierre et al., 2021; Tsai et al., 2021).

Again, contrary to expectations, the place of residence had no significant predictive effect on anxiety. However, depressive symptom scores were determined to be higher in urban areas where the virus was most common. It has been reported that during the lockdown periods, going out and walking around were the activities that people missed the most, with people in cities who felt a greater sense of isolation being more negatively affected by the pandemic (Özdin & Bayrak Özdin, 2020; Li, Wang, Wu, Han, & Huang, 2021; Vindegaard & Benros, 2020). A relationship between reduced physical activity and deterioration in mental health has been found in many countries during periods of lockdown (Karageorghis et al., 2021; Fornili et al., 2021; Radino & Tarantino, 2022).

The stress caused by the prolongation of the pandemic process increased domestic communication problems, with domestic violence becoming one of the most discussed issues during this period (Gönç-Şavran & Suğur, 2021; Dawes & Broadfield, 2021; Ağca-Varoğlu, 2021; Çakı et al., 2021; Macit, 2021). However, the importance of

family and strong social ties in coping with economic and psychological problems emerged once again during this pandemic. The results of the current study revealed that intra-familial communication was one of the most important indicators for the prediction of anxiety and depressive symptoms during the pandemic.

At times when people's sense of security is shaken, trust in government institutions is of critical importance. Therefore, trust in the government was a psycho-social support for individuals during the COVID-19 pandemic. Other studies have reported that trust in the state played an important role in protecting mental health during the pandemic (Fornili et al., 2021; Georgieva et al., 2021; Chen et al., 2021; Bäuerle et al., 2020; Ataman et al., 2021). The findings of this study also revealed that trust in the government was effective in coping with anxiety and depression.

Similar to the findings of a study of 19,496 adults in Italy by Pompili et al. (2022), this study also observed that depressive symptoms and anxiety increased as people's fear of losing their jobs increased. While those working in public institutions felt relatively safe during the pandemic, anxiety and depressive complaints were observed especially among those working outside the public sector because of the fear of losing their job. In addition, the potential employment problems that the shrinking labor market would produce in the future became a cause for concern for young people who were still students.

Religious commitment and spirituality have a special importance in coping with psychological problems caused by crises (Gülerce & Maraj, 2019; Thuné-Boyle et al., 2006; Chow et al., 2021). Similar to the results of previous academic studies on the subject, the results of the current study demonstrated that anxiety and feelings of depression were significantly lower among people who said "I believe and fulfill my religious obligations." In other words, the social bonds established by religion, as well as the trust that comes along with it and meanings which can be attributed to even the greatest disasters increase the resilience of pious individuals in difficult times.

The prolongation of the pandemic and the lockdowns imposed after one year increased fatigue, boredom, and pessimism. As a result of the research examined in the literature review section of this paper, it was seen that the unrest increased to a great extent in the second year of the pandemic. Similar to the results of other studies (Fuse-Nagase, 2022), the results of the current study demonstrated that the level of anxiety and depression increased in 2021 compared to 2020.

In 2022, the virus lost its strength to a large extent after the emergence of the Omicron variant, which began the normalization process. However, many viruses still exist in nature. The experience of the COVID-19 pandemic has shown that a virus (or variant) which starts in one part of the world can rapidly spread to other countries due to increased global mobility. Therefore, there is no guarantee that we will not face similar

pandemics in the future. The findings of this research help to understand the mood of the society in the most intense period of the crisis (2020-2021), and may contribute to revealing the variables that predict anxiety and depressive symptoms. It can also help us as a society to understand our strengths and weaknesses in crisis situations and better prepare for future crises.

Ethical Approval: The first ethics committee decision of the research was taken from James Cook University (H8139/2020) in Australia in 2020, and the second from Istanbul University (2021/195) after updating the questionnaire.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Conception/Design of Study-V.B.; Data Acquisition-V.B.; Data Analysis/Interpretation-H.K.,E.G.,V.B.; Drafting Manuscript- H.K.,E.G.,V.B.; Critical Revision of Manuscript- H.K.,E.G.,V.B.; Final Approval and Accountability-H.K.,E.G.,V.B.

Conflict of Interest: The authors declare no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Grant Support: The authors received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

References

- Ağca Varoğlu, F. (2021). “Staying at home”: A rhythmanalysis of self-quarantine. In V. Bozkurt, G. Dawes, H. Gülerce & P. Westenbroek (Eds.), *The societal impacts of Covid-19: A transnational perspective* (pp. 45–62). Istanbul University Press. <https://doi.org/10.26650/B/SS49.2021.006.04>
- Ataman, K., Bozkurt, V., Göka, E., İlhan, M. N., Yıldırım, N., Çiftçi, E. ... Vuran, B. (2021). The social effects of Covid-19 pandemics. *Türk Hijyen ve Deneysel Biyoloji Dergisi*, 78(3), 235–248. <https://doi.org/10.5505/TurkHijyen.2021.83357>
- Bäuerle, A., Teufel, M., Musche, V., Weismüller, B., Kohler, H., Hetkamp, M. ... Skoda, E. M. (2020). Increased generalized anxiety, depression and distress during the COVID-19 pandemic: A cross-sectional study in Germany. *Journal of Public Health*, 42(4), 672–678. <https://doi.org/10.1093/pubmed/fdaa106>
- Bayhan, V. & Bozkurt, V. (2021). Psycho-social effects of the covid-19 pandemic on the young people. In H. Gülerce, V. Nimehchisalem, V. Bozkurt, G. Dawes & S. Rafik-Galea (Eds.), *Society in the covid-19 pandemic: Inequalities, challenges, and opportunities* (pp. 57–68). Ankara: Pegem Akademi..
- Bebbington, P. E., Dunn, G., Jenkins, R., Lewis, G., Brugha, T., Farrell, M., & Meltzer, H. (1998). The influence of age and sex on the prevalence of depressive conditions: Report from the National Survey of Psychiatric Morbidity. *Psychological Medicine*, 28(1), 9–19. <https://doi.org/10.1017/s0033291797006077>
- Blundell, R., Costa Dias, M., Joyce, R., & Xu, X. (2020). Covid-19 and inequalities. *Fiscal Studies*, 41(2), 291–319 <https://doi.org/10.1111/1475-5890.12232>
- Bozkurt, V. (2020). Working during a pandemic: Economic concerns, digitalization, and productivity. In D. Demirbaş, V. Bozkurt & S. Yorgun (Eds.), *The COVID-19 pandemic and its economic, social, and political impacts* (pp. 87–106). Istanbul University Press.
- Browning, M. H. E. M., Larson, L. R., Sharaievska, I., Rigolon, A., McAnirlin, O., Mullenbach, L. ... Alvarez, H. O. (2021). Psychological impacts from COVID-19 among university students: Risk factors across seven states in the United States. *PLoS One*, 16(1), e0245327. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0245327>

- Chatterjee, A., Banerjee, S., Stein, C., Kim, M.H., DeFerio, J., & Pathak, J. (2018). Risk factors for depression among civilians after the 9/11 World Trade Center terrorist attacks: A systematic review and meta-analysis. *PLoS Currents*, *10*. <https://doi.org/10.1371/currents.dis.6a00b40c8ace0a6a0017361d7577c50a>
- Chen, J. H., Yu, E. W.-Y., Su, X., Tong, K. K., & Wu, A. M. S. (2021). Mental distress during the COVID-19 pandemic: Its association with public perceptions toward government's pandemic responses and lifestyle changes. *Current Psychology* *40*(12), 6282–6290. <https://doi.org/10.1007/s12144-021-01547-4>
- Chow, S. K., Francis, B., Ng, Y. H., Naim, N., Beh, H. C., Ariffin, M. A. A. ... Sulaiman, A. H. (2021). Religious coping, depression and anxiety among healthcare workers during the COVID-19 Pandemic: A Malaysian perspective. *Healthcare*, *9*(1). <https://doi.org/10.3390/healthcare9010079>
- Civan, A.C., KAYA, H., Darben, Y., Gul Cakil, A., & Goka, E. (2021). From predictions to evidence: Treatment compliance, disease progression and social compliance of patients with schizophrenia in the COVID-19 pandemic. *Perspectives in Psychiatric Care*, *57*(4), 1991–1998. <https://doi.org/10.1111/ppc.12824>
- Clemente-Suárez, V. J., Martínez-González, M. B., Benitez-Agudelo, J. C., Navarro-Jiménez, E., Beltran-Velasco, A. I., Ruisoto, P. ... Tornero-Aguilera, J. F. (2021). The Impact of the COVID-19 pandemic on mental disorders. A critical review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *18*(19). <https://doi.org/10.3390/ijerph181910041>
- Çakı, N., Corr, P., & Krupić, D. (2021). Pyschosocial effects of the Covid-19 pandemic. In V. Bozkurt, G. Dawes, H. Gülerce & P. Westenbroek (Eds.), *The societal impacts of Covid-19: A transnational perspective* (pp. 63–78). Istanbul University Press. <https://doi.org/10.26650/B/SS49.2021.006.05>
- Dawes, G., & Broadfield, K. (2021). Risking a new underclass: Young Australians, broken transitions, and the pandemic. In V. Bozkurt, G. Dawes, H. Gülerce, & P. Westenbroek (Eds.), *The societal impacts of Covid-19: A transnational perspective* (pp. 17–28). Istanbul University Press. <https://doi.org/10.26650/B/SS49.2021.006.02>
- Elmacıoğlu, L. (2022). Türkiye’de antidepresan kullanımındaki yükseliş alarm veriyor: Son 2 yılda satışlar 10 milyon kutu arttı. *Independent Türkçe* (27 Nisan 2022). <https://www.indyturk.com/node/503126/sa%C4%9Flik/t%C3%BCrkiyede-antidepresan-kullan%C4%B1m%C4%B1ndaki-y%C3%BCkseli%C5%9F-alarm-veriyor-son-2-y%C4%B1lda-sat%C4%B1m%C5%9Flar>
- Faravelli, C., Alessandra Scarpato, M., Castellini, G., & Lo Sauro, C. (2013). Gender differences in depression and anxiety: The role of age. *Psychiatry Research*, *210*(3), 1301–1303. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2013.09.027>
- Florida, R., Glaeser, E., Sharif, M.M., Bedi, K., Campanella, T.J., Chee, C.H. ... Theil, S. (2020). How life in our cities will look after the coronavirus pandemic. *Foreign Policy* (01 Mayıs 2020).
- Fornili, M., Petri, D., Berrocal, C., Fiorentino, G., Ricceri, F., Macciotta, A. ... Baglietto, L. (2021). Psychological distress in the academic population and its association with socio-demographic and lifestyle characteristics during COVID-19 pandemic lockdown: Results from a large multicenter Italian study. *PLoS One*, *16*(3), e0248370. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0248370>
- Fuse-Nagase, Y. (2022). Mental health status among university students during COVID-19 pandemic in Japan: A longitudinal study with one year interval. *Asian Journal of Psychiatry*, *68*, 102973. <https://doi.org/10.1016/j.ajp.2021.102973>
- Gayatri, M., & Irawaty, D. K. (2021). Family resilience during COVID-19 pandemic: A literature review. *The Family Journal*, *30*(2), 132–138. <https://doi.org/10.1177/10664807211023875>

- Georgieva, I., Lepping, P., Bozev, V., Lickiewicz, J., Pekara, J., Wikman, S. ... Lantta, T. (2021). Prevalence, new incidence, course, and risk factors of PTSD, depression, anxiety, and panic disorder during the Covid-19 pandemic in 11 countries. *Healthcare*, 9(6). <https://doi.org/10.3390/healthcare9060664>
- Göka, E. (2020). Psikolojimize protez bir ilave ve yeni normal. In M. Şeker, A. Özer, C. Korkut (Ed.). *Küresel salgının anatomisi: insan ve toplumun geleceği* (pp. 715-736). Türkiye Bilimler Akademisi.
- Göka, E.(2020a). Yepyeni Bir Dünyada Yaşarken Gezegenimize Pandemi Çarptı. In K. Sayar (Ed.). *Kayı Çığı: Salgın Zamanlarında Ruh Sağlığı* (pp. 131-163). Kapı Yayınları.
- Şarvan, T. G., & Suğur, N. (2021). The gendered pattern of COVID-19 pandemic. In H. Gülerce, V. Nimehchisalem, V. Bozkurt, G. Dawes & S. Rafik-Galea (Eds.), *Society in the Covid-19 pandemic: Inequalities, challenges, and opportunities* (pp. 1-20). Pegem Akademi.
- Gülerce, H., & Maraj, H. A. (2021). Resilience and hopelessness in Turkish society: Exploring the role of spirituality in the COVID-19 pandemic. *Journal of Economy, Culture and Society*, 63, 1–15. <https://doi.org/10.26650/JECS2020-0075>
- Hajek, A., Sabat, I., Neumann-Böhme, S., Schreyögg, J., Barros, P. P., Stargardt, T., & König, H. H. (2022). Prevalence and determinants of probable depression and anxiety during the COVID-19 pandemic in seven countries: Longitudinal evidence from the European COvid Survey (ECOS). *Journal of Affective Disorders*, 299, 517–524. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2021.12.029>
- Hankin, B. L., Mermelstein, R., & Roesch, L. (2007). Sex differences in adolescent depression: Stress exposure and reactivity models. *Child Development*, 78(1), 279–295. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2007.00997.x>
- Helliwell, J. F., Layard, R., Sachs, J. D., De Neve, J.-E., Aknin, L. B., & Wang, S. (Eds.) (2022). *World happiness report*. New York.
- Hou, F., Bi, F., Jiao, R., Luo, D., & Song, K. (2020). Gender differences of depression and anxiety among social media users during the COVID-19 outbreak in China: A cross-sectional study. *BMC Public Health*, 20(1), 1648. <https://doi.org/10.1186/s12889-020-09738-7>
- Indu, P. V., Vijayan, B., Tharayil, H. M., Ayirolimeethal, A., & Vidyadharan, V. (2021). Domestic violence and psychological problems in married women during COVID-19 pandemic and lockdown: A community-based survey. *Asian Journal of Psychiatry*, 64, 102812. <https://doi.org/10.1016/j.ajp.2021.102812>
- Ionescu, T. C., Fetecau, B. I., Boscaiu, V., & Tudose, C. (2021). Anxiety, perceived stress, and resilience during the COVID-19 pandemic: Population estimates of persons presenting to a general practitioner in Romania. *Brain Sciences*, 11(11). <https://doi.org/10.3390/brainsci11111541>
- Markowitz, J.C. (2021). *In the aftermath of the pandemic: Interpersonal psychotherapy for anxiety, depression, and PTSD*. Oxford University Press.
- Karageorghis, C. I., Bird, J. M., Hutchinson, J. C., Hamer, M., Delevoeye-Turrell, Y. N., Guérin, S. M. R. ... Terry, P. C. (2021). Physical activity and mental well-being under COVID-19 lockdown: A cross-sectional multinational study. *BMC Public Health*, 21(1), 988. <https://doi.org/10.1186/s12889-021-10931-5>
- Kaya, H., Kahve A.C., Eltemiz, M., Cellat, E., Göka, E. (2021). Psychological complaints, treatment compliance, and online consultation expectations of geriatric psychiatric patients in Covid-19 pandemic: A crosssectional evaluation.. *Turkish Journal of Geriatrics*, 24(4), 499–509. <https://doi.org/10.31086/tjgeri.2021.247>

- Kuehner, C. (2003). Gender differences in unipolar depression: An update of epidemiological findings and possible explanations. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, *108*(3), 163–174. <https://doi.org/10.1034/j.1600-0447.2003.00204.x>
- Li, Y., Wang, A., Wu, Y., Han, N., & Huang, H. (2021). Impact of the COVID-19 pandemic on the mental health of college students: A systematic review and Meta-Analysis. *Frontiers in Psychology*, *12*, 669119. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.669119>
- Liu, H., Shi, Y., Auden, E., & Rozelle, S. (2018). Anxiety in rural Chinese children and adolescents: Comparisons across provinces and among subgroups. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *15*(10). <https://doi.org/10.3390/ijerph15102087>
- Liu, L., Xue, P., Li, S. X., Zhang, J., Zhou, J., & Zhang, W. (2021). Urban-rural disparities in mental health problems related to COVID-19 in China. *General Hospital Psychiatry*, *69*, 119–120. <https://doi.org/10.1016/j.genhosppsy.2020.07.011>
- Liu, Y., Yue, S., Hu, X., Zhu, J., Wu, Z., Wang, J., & Wu, Y. (2021). Associations between feelings/behaviors during COVID-19 pandemic lockdown and depression/anxiety after lockdown in a sample of Chinese children and adolescents. *Journal of Affective Disorders*, *284*, 98–103. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2021.02.001>
- Lucchetti, G., Góes, L. G., Amaral, S. G., Ganadjian, G. T., Andrade, I., Almeida, P. O. d. A. ... Manso, M. E. G. (2021). Spirituality, religiosity and the mental health consequences of social isolation during Covid-19 pandemic. *The International Journal of Social Psychiatry*, *67*(6), 672–679. <https://doi.org/10.1177/0020764020970996>
- Macit, R. (2021). The impact of Covid-19 on crime. In V. Bozkurt, G. Dawes, H. Gülerce, & P. Westenbroek (Eds.), *The societal impacts of Covid-19: A Transnational perspective* (pp. 173–181). Istanbul University Press. <https://doi.org/10.26650/B/SS49.2021.006.12>
- Özdin, S., & Bayrak Özdin, Ş. (2020). Levels and predictors of anxiety, depression and health anxiety during COVID-19 pandemic in Turkish society: The importance of gender. *The International Journal of Social Psychiatry*, *66*(5), 504–511. <https://doi.org/10.1177/0020764020927051>
- Pierre, M., Keller, M., Altschul, D., Fawns-Ritchie, C., Hartley, L., Nangle, C. ... Porteous, D. (2021). Socioeconomic position and mental health during the COVID-19 pandemic: A cross-sectional analysis of the CovidLife study. *Wellcome Open Research*, *6*, 139. <https://doi.org/10.12688/wellcomeopenres.16820.1>
- Pompili, M., Innamorati, M., Sampogna, G., Albert, U., Carmassi, C., Carrà, G. ... Fiorillo, A. (2022). The impact of Covid-19 on unemployment across Italy: Consequences for those affected by psychiatric conditions. *Journal of Affective Disorders*, *296*, 59–66. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2021.09.035>
- Radino, A., & Tarantino, V. (2022). Impact of physical activity on response to stress in people aged 65 and over during COVID-19 pandemic lockdown. *Psychogeriatrics : The Official Journal of the Japanese Psychogeriatric Society*, *22*(2), 227–235. <https://doi.org/10.1111/psyg.12806>
- Rodriguez-Besteiro, S., Tornero-Aguilera, J. F., Fernández-Lucas, J., & Clemente-Suárez, V. J. (2021). Gender differences in the COVID-19 pandemic risk perception, psychology, and behaviors of Spanish University students. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *18*(8). <https://doi.org/10.3390/ijerph18083908>
- Sayın, Ö., & Bozkurt, V. (2020). Pandemiye küresel kentte yaşamak: İstanbul'un Covid-19 deneyimi [Living in a global city during the pandemic: Istanbul's COVID-19 experience]. In D. Demirbaş, V. Bozkurt, & S. Yorgun (Eds.), *Covid-19 pandemisinin ekonomik, toplumsal ve siyasi etkileri* [Economic, social and political effects of the COVID-19 pandemic] (pp. 203–216). Istanbul University Press. <https://doi.org/10.26650/B/SS46.2020.005.13>

- Snowden, F. M. (2020). *Epidemics and society: From the Black Death to the present* ([Paperback edition]). *The open Yale courses series*. Yale University Press.
- Şahin, H., & Nerse, S. (2021). Psycho-social effects in the pandemic process and expectations for new social life. In H. Gülerce, V. Nimehchisalem, V. Bozkurt, G. Dawes & S. Rafik-Galea (Eds.), *Society in the Covid-19 pandemic. Inequalities, challenges, and opportunities* (pp. 69–85). Pegem Akademi.
- Şentürk, Ü., & Bozkurt, V. (2021). Family in the Covid-19 pandemic: Family ties and communication problems. In V. Bozkurt, G. Dawes, H. Gülerce & P. Westenbroek (Eds.), *The societal impacts of Covid-19: A transnational perspective* (pp. 183–201). Istanbul University Press. <https://doi.org/10.26650/B/SS49.2021.006.13>
- Thuné-Boyle, I. C., Stygall, J. A., Keshtgar, M. R., & Newman, S. P. (2006). Do religious/spiritual coping strategies affect illness adjustment in patients with cancer? A systematic review of the literature. *Social Science & Medicine*, 63(1), 151–164. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2005.11.055>

İstanbul Üniversitesi

Sosyoloji Dergisi

Yazarlara Notlar

İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi ve Sosyoloji Bölümü geleneklerinden beslenmekte ve bu kurumlarda oluşan birikimin yeni bakışla ve ürünlerle sürdürülmesini önemsemektedir. İlk sayısı 1917 yılında basılan ve Türkçedeki ilk sosyoloji dergisi olan *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, hâlihazırda yılda iki kez (Haziran ve Aralık) yayımlanan hakemli akademik bir dergidir.

İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, sosyoloji alanında çalışan akademisyenlerin yanı sıra, antropoloji, istatistik, ekonomi, eğitim, tarih, siyaset bilimi, din bilimleri gibi diğer sosyal bilim alanlarında çalışan bilim adamlarının sosyolojik perspektiften hazırlanmış katkılarında da açıktır. Dergi ayrıca değerlendirme yazıları, konferans, sempozyum ve atölye raporlarına da yer vermekte; belli konulara ayrılmış özel sayılar da yayımlanmaktadır.

İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi'nde makaleler Türkçe, İngilizce, Fransızca ve Almanca dillerinde İngilizce geniş özetleriyle birlikte yayımlanmaktadır.

İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi'nde yayına kabul edilmiş makaleler açık erişim olarak yayımlanmaktadır. Değerlendirilmeye üzere sunulan başvurular 2015 yılından itibaren "iThenticate" intihal engelleme/analiz programında incelenerek akademik dürüstlük ve etik sağlanmaya çalışılmaktadır.

İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi'nde;

- Sosyoloji alanı ile ilgili nicel, nitel araştırmalara, en son literatürü kapsamlı biçimde değerlendiren derlemelere, meta-analiz çalışmalarına, model önerilerine ve benzeri özgün yazılara yer verilir.
- Çalışmaların yöntembilim açısından yetkinlikleri kadar alana orijinal ve yeni katkı sunmaları da temel yayımlanma kriteridir.
- Yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarına aittir. Yayımlanan yazılar, dünsel planda *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*'ni bağlamaz.
- Yayımlanmış yazıların yayım hakları *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*'ne aittir.
- *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi* ve yazar/ların ismi kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz.

Dergiye gönderilecek yazılar;

- Derginin web sayfasında belirtilen yazım kurallarına uygun şekilde hazırlanmalıdır.
- Yüklenen tablo, şekil, resim, grafik ve benzerlerinin derginin sayfa boyutları dışına taşmaması ve daha kolay kullanılmasını amacıyla 10 x 17 cm'lik alanı aşmaması gerekir. Bundan dolayı tablo, şekil, resim, grafik vb. unsurlarda daha küçük punto ve tek aralık kullanılabilir.
- İngilizce uzun özet de dâhil olmak üzere çalışmalar 35 sayfayı aşmamalıdır.
- Başvuruların Online Başvuru Yönergesi'ne uygun şekilde yazılması gerekir.

Gönderilen çalışmaların aşağıda koyu yazılan bölümleri içermesi gerekmektedir;

- *Türkçe Başlık Sayfası* (makale başlığını, yazar/lar'ın tam adlarını ve unvanlarını, çalıştıkları kurumlarını, adres, telefon, faks ve elektronik posta bilgilerini içermelidir)
- *Türkçe Öz* (150-200 kelime arası)
- *Anahtar Kelimeler* (5-8 kelime arası)
- *Ana Metin* (Nicel ve nitel çalışmalar giriş, yöntem, bulgular, tartışma bölümlerini içermelidir)

Yöntem kısmında ise eğer yeni bir model kullanılmışsa model alt bölümü ile mutlaka örneklem/çalışma grubu, veri toplama araçları ve işlem alt bölümleri bulunmalıdır. Derleme türü çalışmalar ise problemi ortaya koymalı, ilgili literatürü yetkin bir biçimde analiz etmeli, literatürdeki eksiklikler, boşluklar ve çelişkilerin üzerinde durmalı ve çözüm için atılması gereken adımlardan bahsetmelidir. Diğer çalışmalarda ise konunun türüne göre değişiklik yapılabilir, fakat bunun okuyucuyu sıca-cak ya da metinden faydalanmasını güçleştirecek detayda alt bölümler şeklinde olmamasına özen gösterilmelidir.

- Tablo, şekil, resim, grafik vb. metin içerisinde yer almalıdır.
- *Kaynakça* (Hem metin içinde hem de kaynakçada Amerikan Psikologlar Birliği (APA) tarafından yayımlanan Publication Manual of American Psychological Association adlı kitapta belirtilen yazım kuralları uygulanmalıdır).

Yayım Süreci Üzerine Notlar

- Yayımlanan yazıların içeriğinde ya da alıntılarında olabilecek çarpıtma, yanlış, telif hakkı ihlali, intihal vb. hususlardan yazar/yazarlar sorumludur.
- Yayımlanan yazıların içeriğinden yazarları sorumludur. İlgili çalışmada, eğer etik onay alınması gereken durumlar söz konusu ise yazarların etik kurullardan ve kurullardan onay aldığı var sayılmaktadır.
- Hem metin içinde hem de kaynakçada *TDK Yazım Kılavuzu (Yazım Kılavuzu, 2009, Türk Dil Kurumu, Ankara)* veya www.tdk.gov.tr adresindeki online hali) yazım kuralları, akademik atıf ve gelenekler bağlamında ise *Publication Manual of American Psychological Association* [6. Baskı] esas alınır.

Istanbul University Journal of Sociology Notes for Contributors

Contributors submitting their work to *Istanbul University Journal of Sociology* should be informed that articles should include the following:

- Quantitative, qualitative, or mixed research methods,
- Comprehensive literature reviews, meta-analysis, or meta-synthesis,
- Model proposals, clinical experimental research model, or original writings of similar quality.

Istanbul University Journal of Sociology gives priority to current studies using advanced research and statistical methods and techniques. The Journal's main criteria for publication are original contribution to the field and competency in methodology.

Manuscripts are first assessed by the Editorial Board for purpose, topic, content, presentation style, and mechanics of writing. During this preliminary assessment, the Editorial Board guidelines are as follows:

- ✓ For Quantitative Research
  - Quantitative research based on a single variable or that mainly analyses frequency, percentage, difference, and correlational statistics is usually assessed in a preliminary assessment according to its contents. Quantitative research including multiple regressions, path and cluster analysis, or other advanced research and statistical methods is given priority.
- ✓ For Studies Developing a Measurement Tool
  - The authenticity, scope, quality of the group worked on, and efficiency of the reliability and validity of studies are taken into consideration to decide whether the measurement tool can be published independently.
  - The Editorial Board encourages contributors to send their manuscripts if the developed measurement tool is used in a study in which the findings are reported.
- ✓ For Experimental Research
  - Findings must be supported, detailed, and further elaborated on with qualitative data.
- ✓ For Qualitative Research
  - The reliability and validity studies and in-depth analysis of the data is of utmost importance.
- ✓ For Descriptive Studies
  - The journal aims to publish analytical studies identifying and proposing solutions to the key issues related to sociological issues. However, such studies should not resemble a book chapter based only on a literature review.
- ✓ Mixed Research Designs
  - Such studies have a higher likelihood of being published. Mixed research design studies should justify why and how the author adopted the research design used. Qualitative and quantitative sections are analyzed separately and are expected to meet the criterion described above.
- ✓ Please Note
  - The editors emphasize that *Istanbul University Journal of Sociology* articles should not include studies based on very frequently used measurement tools or on research topics that have been overly examined, unless they propose an innovative approach to the topic in question.
  - Manuscripts based on thesis-related research should include all data used in the thesis. *Istanbul University Journal of Sociology* does not publish any article including unethical practices such as sliding.
  - *Istanbul University Journal of Sociology* believes that the data collection process for original research should have been done in the last 5 years.

Authors of manuscripts that do not meet the general publication criteria or the criteria specified above will be notified of the decision along with the reasons for it and will not proceed to the referee review process.

Authors bear responsibility for the content of their published articles.

- Authors are assumed to have conformed to an ethical code of conduct during research. Ethical problems that may arise after publication are binding for authors only.
- *Istanbul University Journal of Sociology* is not responsible for the content and opinions expressed in the published articles and these do not necessarily reflect the opinions of the Istanbul University Department of Sociology, being the author entirely responsible for the scientific content in the paper. The publisher/editor of *Istanbul University Journal of Sociology* is not responsible for errors in the contents or any consequences arising from the use of information contained in it. The opinions expressed in the research papers/articles in this journal do not necessarily represent the views of the publisher/editor of the journal.
- Publishing rights of the manuscripts belong to the Istanbul University Department of Sociology.
- Articles may not be quoted without citing *Istanbul University Journal of Sociology* and the author(s).